

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE

PROMOCIJAS DARBS

Intelektuālā īpašuma teoriju nozīme patenttiesību attīstībā

Juridiskās zinātnes
doktora studiju programmas
doktorants
Reinis Markvarts
Dokt. 06031

Promocijas darba vadītājs:
Prof. Jānis Rozenfelds

Rīga, 2012

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes

Juridiskajā fakultātē

Civiltiesisko zinātņu katedrā

laika posmā no 2006. gada līdz 2012. gadam

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

Darba zinātniskais vadītājs: prof. Jānis Rozenfelds

© Latvijas Universitāte, 2012

© Reinis Markvarts, 2012

Satura rādītājs

Ievads.....	4
1. Patenttiesību ģenēzes un evolūcijas tiesiski ekonomiskie aspekti.....	9
1.1. Patenttiesību izcelšanās	9
1.2. Patenttiesību pastāvēšanas diskusija 19. gadsimtā.....	20
2. Patenttiesību pamatojuma teorijas	31
2.1. Uz ētikas apsvērumiem balstītās patenttiesību pamatojuma teorijas	31
2.1.1. Dabisko tiesību (darba) teorijas patenttiesību pamatojums	32
2.1.2. Atalgojuma teorijas patenttiesību pamatojums.....	41
2.2. Uz lietderības apsvērumiem balstītās patenttiesību pamatojuma teorijas	48
2.2.1. Izgudrošanas pamudinājuma teorijas patenttiesību pamatojums.....	49
2.2.2. Publiskošanas pamudinājuma teorijas patenttiesību pamatojums	62
2.3. Mūsdienu patenttiesību pamatojuma teorijas	74
2.3.1. Perspektīvas teorijas patenttiesību pamatojums	76
2.3.2. Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas patenttiesību pamatojums.....	88
2.3.3. Izgudrošanas sacīkstes teorijas patenttiesību pamatojums	97
2.3.4. Darījumu izmaksu teorijas un informācijas signālu teorijas patenttiesību pamatojums.....	107
3. Patenttiesību pamatojuma nozīme patenttiesību attīstībā.....	117
3.1. Patenttiesības kā pamattiesības patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā.....	117
3.2. Patenta pieteikuma procedūra patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā ...	132
3.3. Zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšana patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā	143
Kopsavilkums	167
Anotācija latviešu valodā	176
Anotācija angļu valodā.....	178
Anotācija vācu valodā	180
Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts	182

Ievads

Pētījuma mērķis ir izvērtēt patenttiesību pamatojuma teorijas un uz patenttiesībām attiecināmās intelektuālā īpašuma pamatojuma teorijas – patenttiesību pamatojuma teorijas. Izvērtējumā noskaidrojamas dažādo teoriju priekšrocības un trūkumi, kā arī iespējas no teoriju skatupunkta analizēt esošās patenttiesību normas, lai noskaidrotu iespējamās patenttiesību pilnveides virzienus.

Pētījumam ir četri pamatuzdevumi:

- 1) izpētīt patenttiesību izcelsmes gaitu un noskaidrot to veidošanās un attīstības iemeslus;
- 2) balstoties uz literatūras, tiesību normu un tiesu nolēmumu analīzi, sistematizēt patenttiesību pamatojuma teorijas un definēt to pamatprincipus;
- 3) izvērtēt dažādo teoriju piemērotību spēkā esošo patenttiesību normu pamatošanai;
- 4) noskaidrot patenttiesību pilnveidošanas iespējas, balstoties uz dažādo teoriju ieteikumiem.

Latvijā patenttiesībām veltītas tikai nedaudzas publikācijas. Nozīmīgākās ir prof. Jāņa Rozenfelda¹ un Georgija Poļakova² monogrāfijas. Diemžēl nevienā no latviešu valodā publicētajiem izdevumiem nav plašāk aprakstītas teorijas, kas pamato intelektuālā īpašuma tiesības, tostarp patenttiesības un to funkcijas.³ Šis pētījums cer radīt interesi un arī Latvijā veicināt diskusijas par patenttiesību funkcijām, ņemot vērā tehnoloģiskās un ekonomiskās attīstības, kā arī sabiedrības interešu aspektu.

Pētījuma pamatuzdevums ir aplūkot dažādās patenttiesību pamatojuma teorijas (2. nodaļa), lai izprastu patenttiesību funkcijas un to izmaiņas, attīstoties jaunām tehnoloģijas nozarēm, inovācijas norisei un izgudrojumu izmantošanas veidiem. Pētījums analizē teorijas, kas pamato intelektuālā īpašuma tiesības kopumā (kā, piemēram, dabisko tiesību (darba) teorija), kā arī teorijas, kas pamato tieši patenttiesības (kā, piemēram, publiskošanas pamudinājuma teorija). Pētījums neanalizē intelektuālā īpašuma pamatojuma teorijas, kas tiesības uzlūko no indivīda

¹ Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008.

² Poļakovs G. *Rūpnieciskā īpašuma īpašnieka tiesības*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001.

³ Turpmāk pētījumā izmantots apzīmējums patenttiesību pamatojuma teorijas, lai gan daļa no tām vienlīdz attiecas arī uz citu intelektuālā īpašuma tiesību pamatojumu.

pašvērtības un ētikas skatupunkta (kā, piemēram, Margaretas Džeinas Radinas (*Margaret Jane Radin*) individualitātes teorija⁴). Tās ir piemērotas autortiesību, nevis patenttiesību izvērtējumam.

Patenttiesību pamatojuma teorijas no dažādiem skatpunktiem cenšas izskaidrot patenttiesību pastāvēšanu un to relatīvās priekšrocības, salīdzinot ar citiem valstu pielietotajiem inovācijas veicināšanas līdzekļiem, jo īpaši valsts finansēto pētniecību, un šo līdzekļu līdzās pastāvēšanas iespējas. Pētījums analizē patenttiesības arī no šāda aspekta (3.3. apakšnodaļa).

Lai pareizi novērtētu spēkā esošās patenttiesību normas un patenttiesību pamatojuma teorijas, kas izskaidro spēkā esošo tiesisko regulējumu, nozīmīgi ir izprast patenttiesību attīstības gaitu (1. nodaļa).

Patenttiesības sāka veidoties pirms vairākiem gadsimtiem līdz ar tehnisko jaunievedumu straujo izplatību. Tiesības attīstījās, balstoties uz noteiktiem priekšstatiem par tehniskās jaunrades procesu, indivīda un sabiedrības lomu šajā procesā. Mūsdienās, kad patenttiesības ir ļoti attīstītas gan nacionālajā, gan starpvalstu līmenī, joprojām aktuāls ir jautājums par šo tiesību atbilstību sabiedrības vajadzībām, tajā skaitā, tehniskās jaunrades, zināšanu pieejamības un ekonomiskās attīstības kontekstā.

Patenttiesībām ir īpaša nozīme tautsaimniecības nozarēs, kur jaunu produktu ieviešana prasa lielas investīcijas (farmācija, biotehnoloģija u.c.). Tomēr patenttiesības var gan veicināt, gan arī kavēt zinātnes, tehnoloģijas un līdz ar to arī kopējo tautsaimniecības attīstību.

Attīstībai nozīmīgs ir adekvāts izgudrojumu tiesiskās aprites režīms. Patenttiesībām jābūt tādām, kas līdzsvaro jauno produktu ieviesēju un sabiedrības intereses, tehnoloģiskās attīstības un zināšanu pieejamības intereses. Šajā aspektā patenttiesības ir saistītas arī ar pamattiesībām. Tāpēc pētījums atsevišķi izvērtē patenttiesības no pamattiesību viedokļa (3.1. apakšnodaļa).

Dažādu valstu patentu likumi paredz patentu reģistrāciju ar patentspējas ekspertīzes veikšanu, vai bez ekspertīzes, kas iezīmē vienu no galvenajām atšķirībām valstu patenttiesībās. Pētījuma ietvaros nozīmīgi pievērsties Latvijas patentu

⁴ Radin M.J. *Reinterpreting Property*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993.

reģistrācijas kārtībai, kura nereti tiek saistīta ar zemo patentēšanas aktivitāti Latvijā. Pētījums noskaidro dažādo patentu reģistrācijas sistēmu atbilstību patenttiesību pamatojuma teorijām, kā arī identificē to iespējamās Latvijas patenta reģistrācijas pilnveides iespējas (3.2. apakšnodaļa).

Patenttiesības izmanto ne vien individuālie izgudrotāji un komersanti, bet arī arī publiski finansētās zinātniskās institūcijas. Pētījums izmanto patenttiesību pamatojuma teorijas un analizē, cik pamatoti ir piešķirt patentaizsardzību šādu pētījumu rezultātiem, ņemot vērā publiski finansēto zinātnisko institūciju pētniecības mērķus un motivāciju (3.3. apakšnodaļa).

Pētījumā izmantota intelektuālā īpašuma teorijām un patenttiesību pamatojuma teorijām veltītā literatūra, kā arī literatūra, kas saistīta ar šiem jautājumiem. Nozīmīgākie autori, kas veicinājuši pētījuma vai atsevišķu tā sadaļu izstrādi un pētījuma autora izpratni par šiem jautājumiem, ir Kenets Arovs (*Kenneth Joseph Arrow*)⁵, Dens Bērks un Marks Lemlijs (*Dan L. Burk, Mark A. Lemley*)⁶, Ronalds Kouzs (*Ronald Harry Coase*)⁷, Pīters Drahoss (*Peter Drahos*)⁸, Metjū Fišers (*Matthew Fisher*)⁹, Viljams Fišers (*William Fisher*)¹⁰, Marks Greidijs un Džejs Aleksanders (*Mark F. Grady, Jay I. Alexander*)¹¹, Dominiks Gelleks un Bruno van Potelsbergs (*Dominique Guellec, Bruno Van Pottelsberghe de la Potterie*)¹², Maikls Hellers (*Michael A. Heller*)¹³, Pols Hīlds (*Pau J. Heald*)¹⁴, Džastins Hjūdžs (*Justin*

⁵ Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962, pp. 609 - 626.

⁶ Burk DL, Lemley MA, *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009; arī Marka Lemlija individuālās publikācijas, īpaši: Lemley MA. Ex Ante versus Ex Post Justifications for Intellectual Property. *University of Chicago Law Review*, Vol. 71 2004, pp. 129-150.

⁷ Coase RH. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1960, pp. 1-44.

⁸ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996.

⁹ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007.

¹⁰ Fisher W. Theories of Intellectual Property. Grām.: *New essays in the Legal and Political Theory of Property*. Cambridge: Cambridge UP, 2001, pp. 168-200.

¹¹ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78:305 (1992), pp. 305-350.

¹² Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

¹³ Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688.

¹⁴ Heald PJ. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, pp. 473-510.

Hughes)¹⁵, Edmunds Kitčs (*Edmund W. Kitch*)¹⁶, Viljams Landess un Ričards Pozners (*William Landes, Richard Posner*)¹⁷, Klarisa Longa (*Clarisa Long*)¹⁸, Fricis Maklups un Īdita Penrouza (*Fritz Machlup, Edith Penrose*)¹⁹, Roberts Mergess un Ričards Nelsons (*Robert P. Merges, Richard R. Nelson*)²⁰, Roberts Noziks (*Robert Nozick*)²¹, Semjuels Odi (*Samuel A. Oddi*)²² un Bārts Verspagens (*Bart Verspagen*)²³.

Pētījumā izmantoti Latvijas, kā arī citu valstu (Vācijas, Nīderlandes, Beļģijas, Francijas, Īrijas, Grieķijas, Spānijas, Dānijas, Zviedrijas, Somijas, ASV) normatīvie tiesību akti un starpvalstu līgumi, kā arī tiesu judikatūra Latvijā un ārvalstīs, tostarp, Lielbritānijas, ASV, Vācijas tiesu nolēmumi, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomju nolēmumi.

Pētījumā pielietotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

1) vēsturiskā zinātniski pētnieciskā metode, analizējot patenttiesību rašanos un attīstību;

2) analītiskā zinātniski pētnieciskā metode, salīdzinot dažādo patenttiesību pamatojuma teoriju priekšrocības un trūkumus, iespējas šīs teorijas izmantot spēkā esošo patenttiesību normu pamatošanai;

3) salīdzinošā zinātniski pētnieciskā metode, salīdzinot dažādu valstu patenttiesību regulējumu.

Pētījums iedalīts trīs nodaļās:

1. nodaļa veltīta patenttiesību vēsturiskās evolūcijas izpētei. Šajā nodaļā akcentēti ekonomiskie, politiskie un tiesiskie iemesli patenttiesību izveidē, tādējādi iezīmējot patenttiesību funkcijas, to nepieciešamību arī mūsdienās. Nodaļa iedalīta

¹⁵ Hughes J. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, pp. 287-336.

¹⁶ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290.

¹⁷ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003.

¹⁸ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 625-680.

¹⁹ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 1-29.

²⁰ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90 (1990), pp. 839-916, kā arī Roberta Mergesa individuālās publikācijas.

²¹ Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974.

²² Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, pp. 267-328.

²³ Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, pp. 607-632.

divās apakšnodaļās, no kurām pirmā aplūko patenttiesību attīstību līdz 19. gadsimta sākumam, savukārt otrā – patenttiesību pastāvēšanas diskusiju 19. gadsimta vidū, kas ir izšķirīga mūsdienu patenttiesību izveidē un patenttiesību pamatojuma izpratnes veidošanā;

2. nodaļa analizē dažādās patenttiesību pamatojuma teorijas. Nodaļa iedalīta trijās apakšnodaļās, no kurām veltītas pirmās divas t.s. klasisko patenttiesību pamatojuma teoriju (kuras bija pazīstamas 19. gadsimtā) izpētei. Pirmā apakšnodaļa izvērtē uz ētikas apsvērumiem balstītās teorijas, otrā – uz lietderības apsvērumiem balstītās teorijas. Savukārt 2. nodaļas trešā apakšnodaļa analizē patenttiesību pamatojuma teorijas, kas radušās kopš 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem, akcentējot pastāvošās tehnoloģiju attīstības un inovācijas procesa norises tendences;

3. nodaļa izmanto patenttiesību pamatojuma teorijas, analizējot nozīmīgus patenttiesību jautājumus. Pirmajā apakšnodaļā patenttiesības vērtētas no pamattiesību normu viedokļa, noskaidrojot, kuras patenttiesību pamatojuma teorijas ir piemērotas pastāvošajai patenttiesību izpratnei. Otrajā apakšnodaļā izvērtēta Latvijas patenta pieteikuma procedūra patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā. Savukārt 3. nodaļas trešā apakšnodaļa no patenttiesību pamatojuma teoriju viedokļa analizē publiski finansēto zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšanu.

1. Patenttiesību ģenēzes un evolūcijas tiesiski ekonomiskie aspekti

[1.1] Šajā nodaļā analizēta patenttiesību izcelsme, uzsverot saimnieciskos un tiesiskos argumentus, kas noteica šo tiesību veidošanos. Šīs izpētes mērķis nav izsekot patenttiesību vēsturiskajai attīstībai, bet gan iezīmēt pētījumam svarīgākos aspektus, kas saistās ar patenttiesību mērķiem un funkcijām. 1.1. apakšnodaļā aplūkota patenttiesību izcelsme un attīstība līdz 18. gadsimta beigām, savukārt 1.2. apakšnodaļā izvērtēta situācija 19. gadsimta vidū, kas uzskatāms par ļoti nozīmīgu posmu patenttiesību evolūcijā, kad izšķīrās patenttiesību nākotne un kura laikā līdz galam izveidojās mūsdienu patenttiesību nozīmīgākie institūti.

1.1. Patenttiesību izcelšanās

[1.1.1] Patenttiesības ir izņēmuma tiesības, ko uz ierobežotu laiku piešķir jauna tehniskā risinājuma izgudrotājam. Patenttiesību attīstības aizsākumu bieži saista ar 1474. gadu, kad Venēcijas republikā tika pieņemts *Venēcijas statūts par rūpnieciskiem izgudrojumiem*, tomēr epizodiski patentaizsardzībai līdzīgi tiesību institūti sastopami vēl senāk.

2. un 3. gadsimta mijā dzīvojošais grieķu rētors un gramatiķis Naukratas Atēnajs (*Ἀθηναῖος Ναυκράτιος*) min ēdiena pagatavošanas sacīkstes, kas notikušas Senās Grieķijas pilsētā Sibarā 5. gadsimtā pirms Kristus un bijušas plaši pazīstamas. Veiksmīgākais pavārs, kurš izgudrojis jaunu ēdiena recepti, ieguva ekskluzīvas tiesības šī ēdiena pagatavošanai uz vienu gadu.²⁴ Literatūrā pat atzīmēts, ka Sibarā ticis atbalstīts ikviens, “*kas atklāja jaunu uzlabojumu ērtībām (new refinement in luxury), ienākumus no kura izgudrotājam vienu gadu nodrošināja patents*”²⁵. Tomēr klasiskā laikmeta pasaules izpratne kopumā nebija labvēlīga izgudrojuma aizsardzības tiesību izveidei. Pēc sengrieķu priekšstatiem, ko lielā mērā pārņēma arī Senajā Romā, jaunās zināšanas nāk no dieviem (Hēsiods) vai ir vienīgi jau kopš dzimšanas

²⁴ Athenaeus. Deipnosophists, XII. Pieejams: <http://www.attalus.org/old/athenaeus12a.html> [aplūkots: 2009. gada 5. decembrī].

²⁵ Anthon C. A Classical Dictionary: Containing An Account Of The Principal Proper Names Mentioned in Ancient Authors, And Intended To Elucidate All The Important Points Connected With The Geography, History, Biography, Mythology, And Fine Arts Of The Greeks And Romans Together With An Account Of Coins, Weights, And Measures, With Tabular Values Of The Same. New York: Harper & Bros, 1848, p. 1273.

pastāvošu zināšanu atminēšanās (Platons).²⁶

[1.1.2] Viduslaiku Eiropā²⁷ amatnieku zināšanas un tehnoloģijas uzlūkoja kā kolektīvo jeb ģildes kapitālu.²⁸ Amatnieku ģildes centās aizsargāt pārstāvētā amata noslēpumus. Reizēm amatnieki, kas ieradās no citas pilsētas, centās piekukuļot vietējos amatniekus, lai iegūtu to noslēpumus vai lai pārvilinātu amatniekus pie sevis. Lai nepieļautu amatnieku zināšanu aizplūšanu, piemēram, Sjēna noteikusi, ka amatnieki, kas izpaudīs noslēpumus vai tiks pārvilināti, tiks sodīti ar publiskiem pletnes sitieniem, sarkanās kauna zīmes iedezināšanu uz sejas un naudas sodu. Boloņa paredzēja šādiem amatniekiem nāvessodu.²⁹ 13. gadsimta beigās Venēcijā par amata noslēpumu izvešanu ārpus pilsētas robežām stikla ražotāju ģilde varēja sodīt amatniekus ar izslēgšanu no ģildes³⁰ vai pat ar nāvessodu³¹.

Ģildes kontrolēja tirgu, liedzot ģildei nepiederošajiem pieeju zināšanām. Zināšanas ģimenē tika nodotas no paaudzes paaudzē. Karaļi un bīskapi, kam bija nepieciešamas jaunas tehnoloģijas militārajiem mērķiem un baznīcu celtniecībai, ģildes atalgoja ar turpmākiem līgumdarbiem un amatu piešķirumiem, izgudrojumus glabājot noslēpumā. Viduslaiku institūcijas bija veidotas tā, ka aizsargāja slepenību, kas līdz ar to kavēja tehnisko attīstību.³²

[1.1.3] Ģildēm tika piešķirtas privilēģijas ekskluzīvi darboties kādā tirdzniecības vai amatniecības nozarē. Tomēr šīs privilēģijas tika pamatotas ar labāku kontroli, nevis atalgojumu vai kompensāciju,³³ tāpēc pēc mērķa tās nelīdzinājās intelektuālā īpašuma tiesībām, lai gan tām bija līdzīgs efekts – ekskluzivitāte tirgū.

²⁶ Hesse C. *The rise of intellectual property, 700 BC to AD 2000: An idea in the balance*. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol.1. London, New York: Routledge, 2006, p. 51.

²⁷ No 10. gadsimta līdz pat 15. gadsimtam un atsevišķos gadījumos arī vēlāk Ziemeļitālijā, citviet vēl arī 16. un 17. gadsimtā.

²⁸ Kostylo J. *Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474)*, 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

²⁹ Molà L. *The silk industry of Renaissance Venice*. Baltimore, London: Johns Hopkins University Press, 2000, p. 45, cit. pēc: Kostylo J. *Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474)*, 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

³⁰ Ibid.

³¹ Frumkin M. *The Origin of Patents*. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 144.

³² Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 15.

³³ Mandich G. *Venetian Patents (1450-1550)*. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 171.

Valsts bija ieinteresēta jauno tehnoloģiju ieviešanā, kamēr ģildes parasti tam pretojās. Bieži privilēģija tika piešķirta, panākot kompromisu starp valsti un ģildēm. Venēcijā, kur ģilžu ietekme vājinājās agrāk, šādi kompromisu piemēri sastopami mazāk, kā, piemēram, Francijā.³⁴

Sargājot ģilžu komercnoslēpumus un amata jomas, veidojās pamats patenttiesību attīstībai. Lai gan daudzās Viduslaikos sastopamās rūpnieciskajai ražošanai piešķirtās privilēģijas ne vienmēr bija saistītas ar jauniem izgudrojumiem,³⁵ pilsētu izaugsme, amatniecības un tirdzniecības attīstība un amatnieku un tirgotāju ģilžu darbība bija priekšnoteikums, lai attīstītos šādas jaunievedumu jeb izgudrojumu aizsardzības tiesības.³⁶ Pārejas periodā no Viduslaikiem uz Jaunajiem laikiem (15. – 16. gadsimtā) izsniegtajām privilēģijām piemita gan patenttiesībām raksturīgās iezīmes (tās piešķirta izņēmuma tiesības), gan arī ģildes privilēģijām raksturīgās iezīmes (tās piešķirta licenci darboties noteiktajā jomā).³⁷

[1.1.4] Sākotnējais patenttiesību pamatojums bija izteikti instrumentāls.³⁸ Valdnieki bija ieinteresēti savās pilsētās piesaistīt amatniekus, kam zināmi jauni izstrādājumi un tehnoloģijas. Tāpēc šādiem amatniekiem tika piedāvāti dažādi tiesiski un sociāli labumi – nodokļu atlaides vai imunitāte pret kriminālvajāšanu. Piemēram, 1272. gadā Venēcijas valdība noteica, ka "*katrs, kurš ieradīsies Venēcijā, lai nodarbotos ar vilnas ražošanu dzīvošanai un amata vešanai saņems māju Murāno vai Torčello, vai laukos bez maksas uz desmit gadiem.*"³⁹ Nedaudz vēlāk – 1332. gadā Venēcijā tika izsniegta privilēģija, kas paredzēja, ka kādam Bartolomeo Verdem tiks izmaksāta noteikta summa par to, ka viņš sešu mēnešu laikā uzbūvēs pilsētā dzirnavas. Pretējā gadījumā nauda būs jāatmaksā. Iespējams Bartolomeo Verde bija

³⁴ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26 (1944), p. 721.

³⁵ Sk.: Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 143.

³⁶ Kostylo J. Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474), 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

³⁷ May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, p. 11.

³⁸ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 14.

³⁹ Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 171.

vienīgais, kas prata būvēt šāda veida dzirnavas, un valsts cerēja izplatīt šīs zināšanas. Šāds materiāls vai finansiāls atbalsts bija vēl viena jauna amatu ieviešanas atbalsta forma.⁴⁰

[1.1.5] Pirmais izgudrotājam piešķirtais patents kā laikā ierobežotas ekskluzīvas tiesības izgudrojuma izmantošanai tika izsniegts 1421. gadā Florencē. Patents uz trijiem gadiem tika izsniegts arhitektam un inženierim Filippo Brunelleski (*Filippo Brunelleschi*) par īpašas ierīces izstrādi, kas ļāva pārvadāt būvmateriālus (marmoru) pa Arno upi.⁴¹ Brunelleski aizstāvēja individuālā ģēnija nozīmi un tiesības, iepretim ģilžu kolektīvismam. Viņš bija viens no pirmajiem, kas atteicās izpaust izgudrotos paņēmienus būvniecībā, nevēlējās pievienoties kokrūpnieku un akmeņkaļu ģildei, bet uzsvēra, ka pats ir autors un izgudrotājs, iegūstot individuālu patentu.⁴² Brunelleski piekrita izpaust savu izgudrojumu apmaiņā pret to, ka "*viņa ģēnija augļi un prasme netikts izmantota bez viņa gribas un piekrišanas*"⁴³.

Kopš 15. gadsimta vidus patentu izsniegšana Venēcijā jau bija kļuvusi ļoti izplatīta. Turklāt Venēcijas amatnieki, pārceļoties uz ārvalstīm, centās nodrošināt aizsardzību arī tur.⁴⁴ Amatnieku ceļošana no vienas pilsētas uz otru veicināja ne vien amatniecības zināšanu izplatīšanos, bet sekmēja arī tādu priekšstatu veidošanos, kas jaunās zināšanas uzlūkoja kā īpašumu.

[1.1.6] Zīmīgi, ka patentu izsniegšanas aizsākumi Venēcijā saistāmi nevis ar indivīda tiesību atzīšanu, bet gan ar valsts attīstības stratēģiju konkurences priekšrocību veicināšanā.⁴⁵ Patentu sistēma tika izmantota kā viens no instrumentiem, lai attīstītu vietējo ražošanu un lai eksporta apjoms pārsniegtu importa apjomu.⁴⁶ Arī patentu pieteikumos visvairāk uzsvēta tieši izgudrojumu lietderība. Patents tika lūgts

⁴⁰ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 714.

⁴¹ Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 144.

⁴² Kostylo J. Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474), 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

⁴³ Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 170.

⁴⁴ Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 144.

⁴⁵ May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, p. 24.

⁴⁶ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26 (1944), p. 721.

kā atalgojums par šiem labumiem.⁴⁷ No otras puses, reizēm pamatojums bijis arī lielle izdevumi, kas ieguldīti, uzcītīgais darbs un pie izgudrojuma strādājot izdedzinātās sveces.⁴⁸ Tātad jau šajā laikā tika apsvērts jautājums par privāto un sabiedrības interešu līdzsvarošanu. Tā, piemēram, Venēcijas stiklinieku ģildei tika liegtas ekskluzīvas tiesības izgatavot lasāmās brilles, lai šo nozīmīgo izstrādājumu varētu ražot ikviens un tas iedzīvotājiem būtu pieejams.⁴⁹

[1.1.7] 1474. gada 19. martā tika pieņemts *Venēcijas statūts par rūpnieciskiem izgudrojumiem*.⁵⁰ Patenti pirmo reizi tika izsniegti uz vispārīga likuma pamata, nevis kā atsevišķs piešķirums.⁵¹ *Venēcijas statūtā* saskatāms publisko un privāto interešu kompromiss.⁵² Saskaņā ar šo statūtu "[...] katram, kurš šajā pilsētā izgatavo jaunu un atjautīgu ierīci, kāda līdz šim nav radīta mūsu jurisdikcijā, tā jāreģistrē pie pilsētas proveditora tiklīdz ir izgatavota, lai būtu iespējams to izmantot un piemērot. Ikvienam citam bez autora piekrišanas vai licences būs aizliegts desmit gadus mūsu robežās izgatavot jebkādu citu ierīci, kas tāda pati vai līdzīga [...]"⁵³

Lai gan 1474. gada statūts tiek uzskatīts par pirmo vispārīgo patentu likumu, pastāv uzskats, ka tas vienīgi apkopo līdz tam pastāvējušās paražu tiesības, neieviešot jaunus principus.⁵⁴ Tomēr statūts ir nozīmīgs vismaz tādēļ, ka pirmo reizi tiesības tika piešķirtas balstoties uz noteiktiem formāliem kritērijiem, nevis uz pieteicēja un amatpersonu attiecībām.⁵⁵ Nosakot patentspējas kritērijus ar tiesību aktu, tiek

⁴⁷ Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 183.

⁴⁸ Ibid., p. 184.

⁴⁹ Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 148.

⁵⁰ Venetian Statute on Industrial Brevets (1474). Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/cgi-bin/kleioc/0010/exec/ausgabe/%22i_1474%22, [aplūkots: 2012. gada 6. oktobrī]. Balstoties uz Venēcijas statūta piešķirto patentu skaitu: no 1474 līdz 1500. gadam – 33 patenti, no 1501. līdz 1550. gadam – 116 patenti, no 1551. līdz 1600. gadam – 423 patenti. Statūts bija spēkā līdz 1650. gadam. Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p 16

⁵¹ May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, p. 8.

⁵² Ibid., p. 11.

⁵³ Phillips H. The English patent as a reward for invention: the importation of an ideal. *Journal of Legal History*, Vol. 3, 1982, pp. 75-76, cit. pēc: May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, p. 25.

⁵⁴ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 715.

⁵⁵ May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London,

mazināta lēmumu pieņēmēja rīcības brīvība, padarot patenta saņemšanu iepriekš paredzamu.⁵⁶ Katrā ziņā statūts neatcēla līdz šim pastāvošo privilēģiju piešķiršanas kārtību, ko kontrolēja ģildes, un vēstures avotos sastopamas liecības, ka arī pēc 1474. gada dažādi ražotāji izvēlējās vai nu jauno aizsardzības veidu, vai paražu tiesībās attīstītās privilēģijas.⁵⁷ Ja patents tika piešķirts uzlabojumam, kas ietekmēja ģildes monopolu, balstoties uz privilēģiju, izgudrojuma patentu varēja atcelt uz ekonomiskā lietderīguma pamata.⁵⁸

[1.1.8] *Venēcijas statūtā* sastopamas daudzas mūsdienu patenttiesībām raksturīgas pazīmes.⁵⁹

[1.1.8.1] Patents statūtā definēts kā izņēmuma tiesības.

[1.1.8.2] Patents tiek piešķirts izgudrotājam neatkarīgi no tā izcelsmes vietas (līdz tam tiesības īstenoja pilsētas ģildes).

[1.1.8.3] Tehnoloģijai ir jābūt jaunai, t.i., nezināmai Venēcijā. Novitāte ir svarīga tikai teritoriāli, tomēr, izsniedzot patentu, novitāte netika izvērtēta – balstoties uz novitātes trūkumu, patents tika atcelts vienīgi tad, ja cits pieteicējs apstrīdēja jau izsniegto patentu⁶⁰.

[1.1.8.4] Izgudrojumam jābūt gatavam (*reducto che'el sarà a perfection*), ar patentu nevar aizsargāt zinātniskus atklājumus.

[1.1.8.5] Izgudrojumu izvērtē valsts iestāde (*Provveditori di Comun* – patenttiesības rodas ar reģistrāciju)⁶¹. Venēcijā patentspējas pamatkritērijs ir sabiedriskā lietderība, ierīcei jābūt pielietojamai – novitāte tika pārbaudīta tikai

New York: Routledge, 2006, p. 11.

⁵⁶ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 16.

⁵⁷ May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, p. 10.

⁵⁸ Ibid., p. 8.

⁵⁹ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 17.

⁶⁰ Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 187. Faktiski šāda kārtība līdzinās šobrīd Latvijā pastāvošajai patenta pieteikuma reģistrācijas kārtībai. Principiāli atšķirīga ir patenta reģistrācijas kārtība, kur pirms patenta izsniegšanas patentu iestāde veic pieteikuma ekspertīzi. Vairāk sk. 3.2. apakšnodaļu.

⁶¹ Tomēr, zināšanas tika izpaustas ar izgudrojuma izmantošanu, nevis izgudrojuma apraksta iesniegšanu. Sk.: Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 715.

izņēmuma kārtā, pamatprasība bija tieši lietderība.⁶² Bieži tika pieprasīts noteiktā termiņā veikt izgudrojuma pārbaudi – *experientia* –, lai pārliecinātos, ka tas tiek izmantots un ka tas sekmīgi darbojas⁶³.

[1.1.8.6] Aizsardzību piešķir uz noteiktu laika periodu – desmit gadiem. Tomēr pieteicēji bieži lūdza ilgāku aizsardzības termiņu, un maģistrāti nereti arī piešķīra 25 līdz 50 gadu aizsardzību, bet reizēm, ja izgudrojums pilsētas iedzīvotājiem šķita īpaši noderīgs, tikai piecus gadus⁶⁴.

[1.1.8.7] Patenta pieteicējs var vērsties tiesā, prasot kompensāciju par tiesību aizskārumu. Ap 1500. gadu parādījās prasījumi, kur pieteicēji lūdza izvērtēt senāk izsniegtus patentus – vai izgudrojumi atšķiras no jau iepriekš patentētajiem.⁶⁵ Par tiesību neievērošanu pārkāpējam neatkarīgi no vainas formas jāmaksā naudas sods, un ierīce, kas aizskar tiesības, tiek iznīcināta.

[1.1.8.8] Statūts arī paredzēja, ka tiesības var nodot trešajām personām licences veidā, turklāt tiesības izmantot izgudrojumu ir arī valstij (piespiedu licence), kas gan neliedza pašam pieteicējam to turpināt izmantot.⁶⁶ Nav rakstisku liecību par patiesi notikušiem licencēšanas gadījumiem, tomēr tiek pieņemts, ka tikuši slēgti vismaz mutvārdu līgumi. Tā, piemēram, Alds Manūcijs, kuram bija patents noteikta burtu šrifta izmantošanai, bija atļāvis metodi lietot atsevišķiem izdevējiem, un vienlaikus sūdzējies par to, ka kādi citi izdevēji pārkāpj viņa tiesības.⁶⁷

Patenti Venēcijā nebija mantojami. Tā, Venēcijā no Bavārijas ieceļojušajam grāmatu iespiedējam Johanam Spejeram gadu pēc patenta izsniegšanas nomirstot, viņa brālis Venderlins vairs nevarēja izmantot patenta tiesības.⁶⁸

Valstis, kas 16. gadsimta vidū pārņēma patenta sistēmu no Venēcijas (Francija, Anglija, Vācija⁶⁹, Holande, Spānija, Dānija), to sākotnēji veidoja mazāk labvēlīgu tirgum, jo tās pārvaldīja monarhi, un tirgotāju un ražotāju ietekme bija daudz

⁶² Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 715.

⁶³ Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, p. 189.

⁶⁴ Ibid., p. 192. Šis noteikums ietver arī piespiedu licences elementus.

⁶⁵ Ibid., p. 183.

⁶⁶ Ibid, p. 179.

⁶⁷ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 717.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Vācijā monopola patenti parādījās ap 1545. gadu. Ibid., p. 723.

mazāka.⁷⁰

[1.1.9] Anglijā, kuras patentu sistēma ir visilgāk pastāvējusī pasaulē⁷¹, pirmie individuālu rūpnieciskās ražošanas privilēģiju piešķirumi sastopami jau 14. gadsimtā. 1331. gadā Džonam Kempem piešķirtā kroņa privilēģija (*letters patent*) bija pirmā, kas bija vērsta uz jaunas ražotnes iedibināšanu Anglijā, kur rūpniecība bija mazāk attīstīta kā Itālijā vai Francijā.⁷² Sers Viljams Blekstons (*William Blackstone*) norāda, ka karaļa ziņojumi (*letters*), kas nav aizzīmogoti un ir adresēti visiem pavalstniekiem, tiek dēvēti par atvērtajiem ziņojumiem (*literae patentes*) iepretim slēgtiem ziņojumiem (*litterae clausae*), ko var izlasīt tikai pārlaužot zīmogu un kas ar noteiktu nolūku adresēti kādai konkrētai personai jeb.⁷³ Šādi radies izgudrojumu aizsardzības dokumenta apzīmējums.

1337. tika izdots vispārīgs statūts, kas paredzēja piešķirt privilēģiju uz drošu apmetni un nodarbošanos, kas tika solīta katram audējam, krāsotājam un vilnas apstrādātājam, kurš ieradīsies Anglijā, Īrijā, Velsā vai Skotijā un apmācīs vietējos iedzīvotājus amata prasmē. 14. un 15. gadsimtā tika izsniegtas daudzas šāda veida privilēģijas.⁷⁴

[1.1.10] 16. gadsimtā Anglijā patenta piešķiršanas priekšnoteikums bija spēja ar izgudrojuma palīdzību precīzi ražot lētāk, nekā tā izmaksātu importējot. Izgudrojums nedrīkstēja aizvietot Anglijā ražotās preces, nedrīkstēja kaitēt Anglijas rūpniecībai, bet izgudrojumam vajadzēja sniegt jaunas saimnieciskas iespējas. Tādējādi pamatkritērijs bija izgudrojuma ekonomiskā ietekme.⁷⁵ Tomēr lielākā daļa patentu bija vērsti uz kroņa ienākumu palielināšanu vai karaļa līdzgaitnieku atbalstīšanu, un aizsargāja jau

⁷⁰ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 17.

⁷¹ Khan BZ. An Economic History of Patent Institutions. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots: 2009. gada 18. oktobrī].

⁷² Hulme EW. The Early History of English Patent System. Grām.: *Select Essays in Anglo-American Legal History*, Vol 3, Chapter: 53. Boston: Little, Brown, and Company, 1909. Pieejams: http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2086&chapter=158749&layout=html&Itemid=27 [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

⁷³ Blackstone W. Commentaries on the Laws of England (1765-1769). Pieejams: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/blackstone.asp [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁷⁴ Hulme EW. The Early History of English Patent System. Grām.: *Select Essays in Anglo-American Legal History*, Vol. 3, Chapter: 53. Boston: Little, Brown, and Company, 1909. Pieejams: http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2086&chapter=158749&layout=html&Itemid=27 [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

⁷⁵ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 17.

nostiprinājušos amatus, nevis jaunus izgudrojumus.⁷⁶

16. gadsimta beigās patenti Anglijā arvien vairāk tika izsniegti nevis, lai radītu kādu jaunu rūpniecības nozari, bet lai atalgotu kroņa kalpotājus.⁷⁷ Šāda patentu sistēmas izmantošana radīja neapmierinātību Parlamentā,⁷⁸ tāpēc kopš 17. gadsimta sākuma Parlaments sāka asi vērsties pret nepamatotu monopoltiesību piešķiršanu. 1602. gadā filozofs un valstsvīrs Frānsiss Bēkons (*Francis Bacon*) Pārštāvju palātā izvirzīja prasību, ka patents būtu piešķirams vienīgi par jauniem izstrādājumiem.⁷⁹

Parlaments guva uzvaru 1623. gadā, kad tika pieņemts *Monopolu statūts* (*Statute of Monopolies*).⁸⁰ Statūts paredzēja, ka 1) patents ir vienīgais ekskluzīvu tiesību pamats, 2) patentu piešķir pirmajam izgudrotājam (*true and first inventor*), kas gan ietvēra arī pirmos tehnoloģijas importētājus, 3) patents nedrīkst paaugstināt cenas vai kaitēt arodam, 4) patents tiek piešķirts uz noteiktu laiku (14 gadiem).⁸¹

Pīters Drahos (*Peter Drahos*) norāda, ka no *Monopolu statūta* izriet izgudrotāja tiesības uz patentu kā uz privilēģiju, nevis kā uz dabisku tiesību. Monopols ir pieļaujams tikai tad, ja tas kalpo sabiedrības labumam.⁸² Atšķirībā no autortiesībām, patenttiesības Anglijā nedz tiesu spriedumos, nedz tiesību aktos netika atzītas par piederīgām kopējām tiesībām. *Monopolu statūts* vienīgi noteica maksimālo

⁷⁶ Karaliskā prerogātīva piešķirt monopoltiesības bija aprobežota ar *Lielo Brīvību hartu* un kopējām tiesībām, kas aizsargāja indivīdu negatīvo brīvību. Piešķirot monopolu vienam, citiem tiek liegtas tiesības nodarboties ar attiecīgo amatu. Klasiskās īpašuma tiesības šādu draudu neradīja, jo katrs izmantoja īpašumu, ko savā profesijā nopelnījis, un tas neierobežoja tiesības citiem darboties šajā jomā. Sk.: Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 30.

⁷⁷ Par monopoltiesību piešķiršanu izgudrojumiem 16. gadsimta sākumā lasāms arī daiļliteratūrā, piemēram, Bena Džonsona (*Ben Jonson*) komēdijā *Volpone* (1606) un *Velns ir ēzēlis* (1616). Sk.: Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 147.

⁷⁸ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 18.

⁷⁹ Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 145.

⁸⁰ Statute of Monopolies (1623). Pieejams: <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=1518308> [aplūkots: 2009. gada 10. oktobrī].

⁸¹ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 18.

⁸² Anglijā nekad nav pastāvējusi nopietna diskusija, ka izgudrotājiem būtu piešķiramas līdzvērtīgas tiesības kā literāro darbu autoriem. Izgudrotāju tiesības tika noteiktas ar kroņa privilēģiju vai parlamenta aktu. Tiesnešiem bija jāpamato atšķirība starp īpašumu uz izgudrojumiem un īpašumu uz grāmatām – abos gadījumos bija iesaistīts cilvēka prāta darbs. Kāpēc vienam ir dabiskās tiesības uz īpašumu, bet otram vienīgi valsts privilēģija uz patentu? Kopējo tiesību atbilde bija, ka autori rada kaut ko jaunu, bet izgudrotāji atklāj jau dabā pastāvošo. Tādējādi Anglijas tiesībās vairākus gadsimtus uzlūkoja izgudrojumus vienīgi kā privilēģiju (atsevišķi autori uzskatīja, ka arī autortiesības ir tikai privilēģija). Sk.: Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, pp. 29, 32.

termiņu, uz kādu var tikt piešķirta patentaizsardzība. Tādējādi patentu nebija ierasts pieprasīt (*to claim*), bet gan varēja lūgt (*to pray*), lai patents tiktu piešķirts.⁸³

[1.1.11] Pēc statūta pieņemšanas patentus joprojām izsniedza kronim pakļautā Slepēnā padome (*Privy Council*). Pagāja vairāk kā gadsimts līdz patentu jurisdikcija pārgāja kopējo tiesību tiesām, kas varēja atcelt kroņa izsniegtos patentus. Tādējādi sāka attīstīties tiesību doktrīna, akcentējot patenta pieteicēja un trešo personu intereses, ne vairs valsts intereses.

Kopš 18. gadsimta trīsdesmitajiem gadiem patenta pieteikumu bija jāpapildina ar detalizētu izgudrojuma aprakstu. Aprakstam bija jābūt publicētam patenta izsniegšanas brīdī, lai trešajām personām būtu iespēja apstrīdēt nepamatoti izsniegtos patentus, kā arī izmantot izgudrojumu pēc aizsardzības termiņa beigām. Patents vairs nebija tautsaimniecības attīstības instruments karaļa rokās, bet gan leģitīms konkurences apstākļos nodarbināta izgudrotāja atalgojums.⁸⁴

[1.1.12] Pirmais patents Francijā 1551. gadā stikla ražošanai pēc Venēcijas parauga tika piešķirts Tēseo Mutio no Boloņas, kas tolaik atradās Venēcijas jurisdikcijā.⁸⁵ Francijā patenti (*les lettres patentes royales*) 16. gadsimtā tika izsniegti, lai piesaistītu Ziemeļitālijas amatniekus. Pēc patentaizsardzības beigām tika publicēts izgudrojuma apraksts, lai izgudrojums kļūtu publiski pieejams. Nosacījumi bija līdzīgi, kā mūsdienu patentu sistēmā: novitātes prasība, rūpnieciska izmantojamība, vidējais aizsardzības ilgums 20 gadi, kompensācija par pārkāpumu, iespēja izsniegt licences,⁸⁶ turklāt patentus varēja arī mantot.⁸⁷ Arī Francijā, kur

⁸³ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26 (1944), p. 741. Pastāv arī uzskats, ka jau kopš 18. gadsimta patenttiesības Anglijā tikušas saistītas ar dabiskajām tiesībām. Domājams gan, ka tas drīzāk ir bijis izņēmums, nevis likumsakarība. Sk.: Mossoff A. Rethinking the Development of Patents: An Intellectual History, 1550-1800. *Hastings Law Journal*, Vol. 52, 2001, pp. 1255-1322.

⁸⁴ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 19. Anglijā piešķirto patentu skaits: 1561. gads līdz 1580. gads – 54 patenti, 1581. gads līdz 1603. gads – 22 patenti, 1617. gads līdz 1621. gads – 33 patenti, 1630. līdz 1639. gads – 75 patenti. Tātad līdz ar *Monopolu statūta* pieņemšanu patentu pieteikumu skaits būtiski palielinājās. Plašāk par Anglijas patentu sistēmas attīstību sk.: MacLeod C. *Inventing the Industrial Revolution: The English Patent System, 1660-1800*. New York, New Rochelle, Melbourne, Sidney: Cambridge University Press, 1988.

⁸⁵ Kostylo J. Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474), 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

⁸⁶ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, pp. 19-20.

⁸⁷ Reizēm patenta licences cenu noteica karalis vai Parlaments, bija pazīstamas piespiedu licences

dabiskajām tiesībām bija liela politiskā ietekme, patenttiesības tomēr tika uzlūktas kā tiesības, kuras var ierobežot ar pozitīvajām tiesībām, noteikt tām termiņu u.tml.⁸⁸

Francijas karalis Anrī II ieviesa patentiem publiskošanas prasību, proti, ka izgudrotājam ir jāatklāj izgudrojuma būtība, lai sabiedrība to varētu izmantot pēc tam, kad aizsardzības termiņš būs beidzies. Pirmais patenta apraksts tika nodrukāts 1555. gadā noteikta parauga tālmēra izgudrotājam Ābelam Fulonam. Kopš tā laikā šī prasība kļuvusi par vienu no patenttiesību pamatprincipiem.⁸⁹

[1.1.13] 18. gadsimtā Francijā patenti bija politisks rīks tehnoloģiju attīstības sekmēšanai. Valsts amatpersonas tos izsniedza līdzīgi kā dažādus finanšu piešķirumus, subsīdijas, nodokļu atlaides vai cita veida atbalstu. Patenta izsniegšanu un aizsardzības termiņu noteica atkarībā no izgudrojuma ekonomiskās vērtības, un valsts varēja tos arī atcelt.⁹⁰ Reizēm piešķirtā patenta aizsardzības termiņš tika saīsināts, tika noteikti ierobežojumi par labu ģildēm.⁹¹

Patentus iesniedza Karaļa padomei (*Conseil du Roi*). Pirms patenta izsniegšanas padome pieprasīja ekspertu atzinumu. Aizsākot izgudrojumu ekspertīzes procedūru, kopš 1699. gada to veica Zinātņu akadēmija (*Académie des Sciences*). Akadēmiju vairāk interesēja izgudrojuma novitāte un izmantojamība, savukārt Parīzes Parlamentu, kas izskatīja par patenta atcelšanu iesniegtos prasījumus – konkurences priekšrocības un iespējamie nodokļu ieņēmumi.⁹² Gala lēmumu pieņēma galvenais finanšu kontrolieris (*Contrôleur général des finances*), informējot Karaļa padomi. Līdzās nacionālajiem patentiem bija arī vietējās privilēģijas, kas bija spēkā noteiktos reģionos.⁹³

un pienākums izmantot izgudrojumu. 1762. gada likums noteica, ka patents zaudē spēku, ja gada laikā netiek sekmīgi izmantots. Patentu nodot trešajām personām varēja tikai tad, ja tas tika darīts labākas izmantošanas interesēs. Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, pp. 726-727.

⁸⁸ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 32.

⁸⁹ Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, p. 145.

⁹⁰ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 21. Par patenttiesību veidošanos Anglijā sk. arī: May C., Sell KS. *Intellectual Property Rights: A Critical History*. London: Lynne Rienner Publishers, 2006, pp. 80-87.

⁹¹ Prager FD. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, p. 724.

⁹² Ibid., p. 726.

⁹³ Francijā no 1730. līdz 1739. gadam tika izsniegti 30 patenti, no 1740. līdz 1749. gadam – 20 patenti, no 1750. līdz 1759. gadam – 15 patenti. Sk.: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 20-21.

[1.1.14] Rezumējot, Senajā Grieķijā un Romā kopumā nepastāvēja izpratne par izgudrotāja izņēmuma tiesībām. Patenttiesību izcelšanās saistāma ar amatnieku un tirgotāju ģilžu darbību Viduslaiku Eiropā, īpaši Itālijas pilsētvalstīs. Pirmie patenti tika piešķirti ar mērķi, no vienas puses aizsargāt ģilžu komercnoslēpumus un, no otras puses, stiprināt valsts ekonomisko un tehnoloģisko attīstību.⁹⁴ Uz tirgus konkurenci balstīta patentu sistēma, kas aizsargāja individuālo izgudrotāju un tā aroda jaunievedumus, izveidojās Jaunajos laikos (17. līdz 18. gadsimtā), pieņemot patenttiesības regulējošos normatīvos aktus un attīstot stabilu un paredzamu tiesu praksi.

1.2. Patenttiesību pastāvēšanas diskusija 19. gadsimtā

[1.2.1] Līdz pat 19. gadsimta vidum, kad patenttiesības jau bija izplatījušās lielākajā daļā rūpnieciski attīstīto valstu, dažādu tehnisko uzlabojumu radītāji lielākoties palika plašākai sabiedrībai nezināmi, izgudrošana bija lielākoties anonīma aktivitāte. Taču gadsimta otrajā pusē situācija krasi mainījās, parādoties neskaitāmām publikācijām, kas padarīja atsevišķus izgudrotājus par slavenībām un varoņiem. Britu vēsturniece Kristīne Makleode (*Christine MacLeod*) šo fenomenu izskaidro ar tajā laikā pastāvošo diskusiju par patenttiesībām.⁹⁵ Šī diskusija jeb strīds norisinājās laika periodā no 1850. gada līdz 1875. gadam,⁹⁶ kad tika apspriests jautājums par patenttiesību turpmāku pastāvēšanu. Daļa iesaistīto vēlējās nozīmīgas patentu sistēmas reformas, bet patenttiesību pretinieki, kas aizstāvēja brīvā tirgus intereses, pieprasīja ne vien sistēmas reformas, bet pat atteikšanos no tās. Diskusijās iesaistījās plaša sabiedrības daļa, bieži ziņojumi par šo jautājumu bija sastopami arī dienas laikrakstos un žurnālos.⁹⁷

Aizsargājoties pret patenttiesību pretiniekiem šo tiesību aizstāvjiem vajadzēja uzsvērt izgudrotāju individuālos nopelnus, kas bijuši par pamatu atsevišķo

⁹⁴ Sk. Meshbeshier TM. The Role of History in Comparative Patent Law. *Journal of The Patent and Trademark Office Society*, Vol. 78, No. 9, p. 614

⁹⁵ MacLeod C. Concepts of invention and the patent controversy in Victorian Britain. Grām.: *Technological change: methods and themes in the history of technology*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 1996, pp. 137-140.

⁹⁶ Literatūrā runā arī plašāku laika periodu – no 1835. gada līdz 1885. gadam: Batzel VM. Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. *Business History*, Vol. 22, 1980, p. 189.

⁹⁷ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 1.

izgudrojumu radīšanai un bez kuru ieguldījuma izgudrojumu vai nu vispār nebūtu, vai to rašanās būtu ļoti būtiski kavēta, tāpēc izgudrotājiem veltītajās slejās un monogrāfijās vairs nebija pieļaujams apšaubīt izgudrotāja ģēniju un vienreizīgos sasniegumus.⁹⁸ Patentu sistēmas aizstāvji uzskatīja, ka izgudrošana ir radošs process gluži kā literāra darba sacerēšana. „Var teikt, ka [Džeimss] Vats ir radījis noteikto tvaika dzinēju tajā pašā nozīmē, kā var teikt, ka [Džons] Miltons radījis ‘Zudušo paradīzi’”⁹⁹. Izgudrotājs radīja lietas, kas iepriekš nepastāvēja, tādējādi viņam nevarēja pārnest, ka sabiedrībai kaut kas tiek atņemts. Lai gan „izgudrotājs balstījās uz pastāvošajām idejām, reducējot abstraktus principus pielietojamā formā, viņš piešķīra šīm idejām unikālo izteiksmi, ko neviens cits izgudrotājs, pat piemērojot tās pašas idejas, nevarētu atdarināt.”¹⁰⁰

Iespējams, visplašākās diskusijas starp patenttiesību aizstāvjiem un pretiniekiem šajā laikā norisinājās Lielbritānijā, tomēr diskusija ietekmēja arī Franciju un Vāciju, bet Šveicē un Nīderlandē tam bija vistiešākās politiskās sekas. Šīm 19. gadsimta diskusijām ir liela nozīme arī mūsdienu patenttiesību izvērtējumā, ņemot vērā, ka liela daļa būtiskāko jautājumu skaidri iezīmēti un analizēti jau tā laika literatūrā.¹⁰¹

[1.2.2] Anglijā, kur patenttiesības pastāvēja visilgāk, to atbilstība faktiski netika apšaubīta. Ilgu laiku ietekmīgākie ekonomisti, kā Ādams Smits (*Adam Smith*)¹⁰², Džeremijs Bentams (*Jeremy Bentham*)¹⁰³ un Džons Stjuarts Mills (*John*

⁹⁸ MacLeod C. Concepts of invention and the patent controversy in Victorian Britain. Grām.: *Technological change: methods and themes in the history of technology*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 1996, pp. 140-145.

⁹⁹ Turner T. *Remarks on the Amendment of the Law of Patents (1851) and Counsel to Inventors of Improvements in the Useful Arts*. London: Elsworth, 1850. Cit. pēc: Sherman B, Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, p. 150.

¹⁰⁰ Sherman B, Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, p. 150.

¹⁰¹ Literatūrā minēts, ka vēl 20. gadsimta vidū pat patenttiesību jomas eksperti ļoti bieži nebija informēti par situāciju 19. gadsimta otrajā pusē, kad pastāvēja iespēja, ka no patenttiesībām varētu pat atteikties pavisam. Tā, piemēram, 1947. gadā izdotajā grāmatā par patenttiesību vēsturi norādīts, ka „līdz pat šim brīdim nav pastāvējusi šī veida ekskluzīvās privilēģijas kritika”, par ko atbildīgi „mūsdienu raganu mednieki” un visa privātīpašuma ienaidnieki. Fox HG. *Monopolies and Patents: A Study of the History and Future of the Patent Monopoly*. Toronto: University of Toronto Press, 1947, p. 178., cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 3.

¹⁰² Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: T. Nelson and Sons, Paterson Row, 1864.

¹⁰³ Bentham J. A Manual of Political Economy. Grām.: *Works of Jeremy Bentham*, Vol. 3.

Stuart Mill)¹⁰⁴, kas kopumā bija pret monopoliem, lielākoties atbalstīja patenttiesību pastāvēšanu kā izņēmumu no vispārējās likumsakarības.

19. gadsimta otrajā ceturksnī notika mēģinājumi vēl vairāk stiprināt un plašāk izplatīt patentu sistēmu. Anglijā rūpnieki vēlējās vieglāk reģistrējamus un piemērojamus patentus. Vācijas zemes vēlējās vienotu patentu sistēmu. Arī Šveice pēc Vācijas piemēra vēlējās ieviest patentu sistēmu. Šai attīstības tendencei saduroties ar brīvās tirdzniecības kustību daudzās Eiropas valstīs aizsākas pretpatentu kustība.¹⁰⁵

[1.2.3] Ap 1827. gadu Anglijā izplatījās sūdzības, ka patenta iegūšana ir dārga, neveikla un neizprotama.¹⁰⁶ Neskaidrība par to, kas būtu jāiekļauj patenta aprakstā un likumu nezināšana radīja situāciju, ka izsniegtie patenti bieži bija pavisam nevērtīgi.¹⁰⁷ Izgudrotāji, inženieri un uzņēmēji uzskatīja, ka likums ir nepastāvīgs un patvaļīgs, bet birokrātiskais mehānisms aprūtināošs un neefektīvs. Vienlaikus parādījās arī uzskati, ka no patenttiesībām ir jāatsakās pavisam. Starp pretiniekiem bija ietekmīgais izdevums *The Economist*, Anglijas Tirdzniecības kameras viceprezidents, vairāki slaveni izgudrotāji, Parlamenta locekļi un rūpnieki no Mančestras un Liverpūles.¹⁰⁸

[1.2.3.1] Anglijas patenttiesību reformisti uzskatīja, ka ir nepieciešams līdzsvarot intereses un sistēma ir jāpilnveido.¹⁰⁹ Savukārt sistēmas pretinieki uzskatīja, ka sistēma nav vienkārši neērta, bet gan ir pēc dabas kaitējoša, tāpēc no tās būtu

Edinburgh: William Tait, 1843.

¹⁰⁴ Mill JS. *Principles of Political Economy*, 2nd edition. London: John W. Parker, West Strand, 1849.

¹⁰⁵ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 4.

¹⁰⁶ Viena patenta reģistrācijas izmaksas tikai Anglijā 19. gadsimta vidū atbilda apmēram četru cilvēku gada ienākumiem. Aizsardzībai Skotijā vai Īrijā, vai aizsardzības termiņa pagarināšanai bija nepieciešams vēl vairāk naudas. Lai reģistrētu patentu, izgudrotājam bija jāvēršas septiņās iestādēs Anglijā, piecās iestādēs Skotijā un piecās – Īrijā. Patentus tolaik varēja iegūt vienīgi ļoti turīgi, politiski ietekmīgi vai tehniski īpaši augstu kvalificēti cilvēki. Patentu nodevas veidoja būtiskus kroņa ienākumus, tāpēc ierēdņi nebija ieinteresēti piedāvātajās reformās. Sk.: Khan BZ. *An Economic History of Patent Institutions*. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots: 2009. gada 18. oktobrī]. Patentēšanas aktivitāte pieauga 2.5 reizes pēc 1883. gada patenttiesību reformas, kad patentu nodevas tika samazinātas par 84%. Sk.: Nicholas T. Cheaper Patents. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 325–339.

¹⁰⁷ Fisher M. Classical Economics and Philosophy of Patent System. *Intellectual Property Quarterly*, 1, 2005, p. 3.

¹⁰⁸ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 3.

¹⁰⁹ Batzel VM. Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. *Business History*, Vol. 22, 1980, p. 190.

jāatsakās, cik vien ātri iespējams.¹¹⁰ Tādi pretinieki, kā Oksfordas universitātes politekonomijas profesors Džeimss Rodžerss (*James Edwin Thorold Rogers*) pretēji līdz šim valdošajai ekonomistu nostājai norādīja, ka patents ir nepamatota privilēģija, kam turklāt nav pierādāms ekonomiskais efekts.¹¹¹

[1.2.3.2] Patenttiesību pretinieki norādīja, ka izgudrojums būtu jāsaprot kā atklājums, nevis kā jaunrades darbs, jo „izgudrotājs pēc būtības nerada, bet vienīgi izgudro vai atrod kaut ko, kas jau ir pastāvējis, lai gan pasaulei nav bijis zināms tieši tajā pašā veidā, gluži kā cilvēki veic atklājumus ģeogrāfijā vai astronomijā.”¹¹² Izgudrotājs ir nekas vairāk kā pēdējais ķēdes posms, kas ievieto pēdējo detaļu ierīcē, kuru priekšgājēji jau gandrīz izgatavojuši. Ja nebūtu konkrētā cilvēka, to būtu izdarījuši citi, turklāt ļoti drīzā nākotnē. Nereti vienu izgudrojumu vienlaikus neatkarīgi rada vairākas personas.¹¹³ Tātad, ja patenttiesību aizstāvji uzskatīja, ka izgudrojums ir individuālā darba rezultāts, noliedzēji norādīja, ka izgudrojums ir drīzāk kolektīvs, katrs izgudrojums ir vairāk atkarīgs no sabiedrības attīstības pakāpes, kā no indivīda pūlēm.¹¹⁴

¹¹⁰ Pazīstamais inženieris Ismabards Brunels (*Isambard Kingdom Brunel*) norādīja, ka esošie patentu likumi „ikvienai ar tiem saistītajai pusei rada ļaunumu gandrīz tūrā veidā”. *Report and Minutes of Evidence Taken Before the Select Committee of the House of Lords Appointed to Consider of the Bill, Intituled, 'An Act Further to Amend the Law Touching Letters Patent for Inventions'*, House of Commons Papers, 1851, XVIII, 246-7. Cit. pēc: Ibid.

¹¹¹ Rogers JET. On the Rationale and Working of the Patent Laws. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, p. 129.

¹¹² Hindmarch W. *A Treatise on the Law Relating to Patent Privileges* (1846), cit. pēc: Sherman B, Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, pp. 150-151. Sk. arī: Hindmarch, W. M. *Observations on the defects of the patent laws of this country: with suggestions for the reform of them*, London: WM Benning and Co, Law Booksellers, 1851.

Pretēji literārajam vai mākslas darbam, kas ataino radītāja dvēseli un personību, izgudrojums „nereprezentē izgudrotāju, tas drīzāk ir tādas lietas materiāla atklāšana, kas ir vienīgi problēmas risinājums, kas ir atklājies ikvienam.” Letters Patent (27 Oct. 1871) 19 *Journal of the Society of Arts*, p. 847, cit. pēc: ibid.

¹¹³ MacLeod C. Concepts of invention and the patent controversy in Victorian Britain. Grām.: *Technological change: methods and themes in the history of technology*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 1996, pp. 145-146. Tomēr bija sastopama arī gluži pretēja argumentācija. Tā, saskatot analogiju starp literāru darbu un izgudrojumu lauksaimniecības mašīnu ražotājs Džons Hovards (*John Howard*) norādīja, ka „divi cilvēki vienlaikus nav uzrakstījuši vienu un to pašu grāmatu [...] tomēr divi autori, rakstot gandrīz vienlaikus, ir izteikuši tieši tās pašas idejas, lai gan ne tajā pašā valodā. Gluži tāpat, ja divi cilvēki vienlaikus izgudro līdzīgus aparātus, nekad nav bijis tā, ka tie īstenojuši savas idejas tieši tiem pašiem mehāniskajiem līdzekļiem [...] Izgudrotājs izmanto dabas likumus gluži kā grāmatas autors izmanto cilvēces kopīgo valodu”. Hansard, 3rd ser CXCVI (1861), col. 912, cit. pēc: ibid. p. 153, fn. 62. Sk. arī: Lemley MA. The Myth of the Sole Inventor. *Michigan Law Review*, Vol. 110, 2012, pp. 709–760.

¹¹⁴ Galvez-Behar G. Was the French Patent System democratic? France, 19th century (2008). Pieejams: <http://ggb.ouvaton.org/spip.php?article10&lang=fr> [aplūkots: 2009. gada 24. oktobrī].

[1.2.4] Patenttiesību aizstāvībai tika izmantoti četri pamatargumenti: izgudrotājs izgudrojuma radīšanā ir ieguldījis darbu, viņam pienākas atalgojums par nopelniem, bez patentaizsardzības viņš nemaz nebūtu pievērsies izgudrotājdarbībai vai pat, ja būtu, izgudrojumu glabātu noslēpumā¹¹⁵. Tomēr jau 19. gadsimta vidū šie argumenti daudziem šķita nepārliciecināmi. Skeptiķi jautāja: 1) no kā izriet atsevišķo autoru un pat normatīvo aktu aizstāvētās izgudrotāja dabiskās īpašuma tiesības uz izgudrojumu?;¹¹⁶ 2) vai sabiedrībai būtu jāatalgo izgudrotājs par izgudrojumu kā par pakalpojumu, un, vai patents ir taisnīgākais atlīdzības veids?;¹¹⁷ 3) vai patenti sniedz pietiekamu pamudinājumu izgudrotājdarbībai?;¹¹⁸ 4) vai patenttiesības sekmē izgudrotājus publiskot izgudrojumu, izpaust komercnoslēpumu, un, vai patentu var uzskatīt par 'līgumu' starp izgudrotāju un sabiedrību? Vai šāds darījums nav vienpusēji izdevīgs?¹¹⁹

Sistēmas pretinieki norādīja, ka patenttiesības būtu pamatojamas vienīgi tad, ja sabiedrībai no tām būtu labums. Pretējā gadījumā tās jāatceļ. Kā tika norādīts, 1) autoratlīdzība izgudrotājam paaugstina preču izmaksas, kas gulstas uz sabiedrību, un tas mazina ražotāja konkurētspēju,¹²⁰ 2) patenti kavē izmantot un uzlabot jaunās tehnoloģijas, jo bija jābaidās no iespējamās tiesvedības par patenta pārkāpumu, turklāt pārkāpums var notikt pat bez nodoma¹²¹, 3) patentus var izmantot ne tikai izgudrotāji, bet arī profesionāli patentu manipulatori, kuri cenšas apzināti izlikt lamatas ražotājiem,¹²² 4) turklāt patents izgudrotājam izmaksā pārāk dārgi, un tā aizsardzība ir

¹¹⁵ Šie argumenti analizēti 2.1. un 2.2. apakšnodaļā.

¹¹⁶ Sk. 2.1.1. apakšnodaļu.

¹¹⁷ Sk. 2.1.2. apakšnodaļu.

¹¹⁸ Sk. 2.2.1. apakšnodaļu.

¹¹⁹ Sk. 2.2.2. apakšnodaļu.

¹²⁰ R. A. Macfie in *Report of the Commissioners Appointed to Inquire into the Working of the Law Relating to Letters Patent for Inventions*, House of Commons Papers, 1864, XXIV, 116, cit. pēc: Batzel VM. *Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. Business History*, Vol. 22, 1980, p. 191.

¹²¹ Roberts Makfī kritizēja patenttiesības, jo atšķirībā no autortiesībām tās iespējams pārkāpt arī pavisam bez nodoma, kad kāds pats radījis jau patentēto izgudrojumu, tādējādi izmantojis oriģinālas idejas. R. Macfie, *The Patent Question* (1863), pp. 821-822, cit. pēc: Sherman B, Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, pp. 153, fn. 54. Proti, atšķirībā no autortiesību pārkāpuma, kas normāli var rasties vienīgi nokopējot vai atdarinot jau esošu darbu, patentaizsardzība attiecas arī uz neatkarīgiem izgudrojumiem.

¹²² Hawes W. On the Manufacture of Soap. *Journal of the Society of Arts*, IV (1856), cit. pēc: Batzel VM. *Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. Business History*, Vol. 22, 1980, p. 191.

pārāk nedroša, ņemot vērā iespējamās grūtības uz izmaksas, aizstāvot savas intereses tiesā.¹²³

19. gadsimta sešdesmito gadu beigās patentu sistēmas pretinieki guva pārsvaru. *The Economist* rakstīja, ka „ir paredzams, ka patentu likumi tiks atcelti uz visiem laikiem.”¹²⁴ Pēc vairākām apspriedēm Parlamentā, kurās tika apsvērta pat iespēja atteikties no patenttiesībām pavisam, 1872. gadā Lordu palāta atbalstīja grozījumus, kas piedāvāja samazināt patentaizsardzības termiņu līdz 7 gadiem, noteikt stingru patenta pieteikuma ekspertīzes procedūru, paredzēt patenta tiesību izbeigšanos, ja patents divu gadu laikā netiek izmantots, noteikt piespiedu licencēšanu visiem patentiem.¹²⁵

[1.2.5] Sistēmas pretiniekiem bija jāpiedāvā alternatīva un jāpārlicina, ka tā būs efektīvāka. Viens no skaļākajiem patenttiesību pretiniekiem – cukura rūpnieks un valstsvīrs Roberts Makfī (*Robert Andrew Macfie*) piedāvāja ieviest izgudrotāju atalgojuma sistēmu.¹²⁶ Pēc Makfī domām, patentu iestāde būtu pārveidojama par iestādi, kura reģistrē jaunus izgudrojumus, un tie pēc reģistrācijas būtu brīvi lietojami. Ja izgudrojums izrādītos rūpnieciski noderīgs, galvenais patentu komisārs nozīmētu personas, kas izvērtētu atalgojuma lielumu izgudrotājam. Atalgojuma fondam uz sistēmas administrācijai tiktu paredzēts ikgadējs Parlamenta grants.¹²⁷

Šādu atalgojuma sistēmu tomēr nosodīja ne vien patentu sistēmas aizstāvji, bet pat arī citi patenttiesību pretinieki.¹²⁸ Tādējādi, lai arī patentu sistēmas pretinieki Anglijā norādīja uz pareizajiem jautājumiem, tie nespēja piedāvāt piemērotas atbildes, alternatīvas to mērķu sasniegšanai, ko nodrošināja patenttiesības, un gadsimta

¹²³ Ibid.

¹²⁴ *The Economist*, June 5, 1869, p. 656. I, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. *The Patent Controversy in the Nineteenth Century. The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 1, fn. 3.

¹²⁵ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 4.

¹²⁶ Noteikta veida atalgojuma piešķiršana par izgudrojuma radīšanu dažādās valstīs pazīstama jau sen. Tā, piemēram, 18. gadsimtā Francijā izgudrotājiem kā atalgojumu mēdza piešķirt pensijas, vienreizēju atalgojumu, subsīdijas ražošanai, atbrīvoja no pienākuma maksāt nodokļus vai piešķīra medaļas. Sk.: Khan BZ. *An Economic History of Patent Institutions*. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots 2009. gada 18. oktobrī].

¹²⁷ Macfie RA. *Recent Discussions on the Abolition of Patents for Inventions*. London: 1869, pp. 84-6; *The Patent Question in 1875: The Lord Chancellor's Bill and the Exigencies of Foreign Competition*. London: 1879. cit. pēc: Batzel VM. *Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. Business History*, Vol. 22, 1980, p. 192.

¹²⁸ Sk., piemēram: Rogers JET. *On the Rationale and Working of the Patent Laws. Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, pp. 126-127.

septiņdesmitajos gados pretpatentu kustība Anglijā zaudēja savu ietekmi.

[1.2.6] Pirmais *Patentu likums* Francijā tika pieņemts 1791. gadā, un bija iezīmīgs ar to, ka nebija paredzēta patentspējas ekspertīze, balstoties uz principu, ka nevis valstij, bet gan sabiedrībai tirgus pārbaudē ir jānovērtē izgudrojums.¹²⁹ Tomēr jau 19. gadsimtā līdzīgi kā Anglijā, arī Francijā aktualizējās diskusijas par to, vai patenttiesības būtu nepieciešamas. Tādi ekonomisti kā Žans Batists Sejs (*Jean-Baptiste Say*), Žozefs Garnjē (*Clement Joseph Garnier*) un Gustavs de Molināri (*Gustave de Molinari*) atbalstīja patenttiesības, norādot, ka Anglijā, kur patenttiesības bija pastāvējušas jau ilgāku laiku, tām bijusi pozitīva ietekme uz ekonomikas attīstību. Turpretim Frederiks Pasī (*Frederic Passy*) un Mišels Ševaljē (*Michael Chevalier*)¹³⁰ bija pret patentiem, norādot, ka izgudrojums ir kolektīvs un individuālu tiesību iegūšana uz to ir pilnīgi nepamatota.¹³¹

1878. gadā Parīzes kongresa laikā tika atzīts, ka izgudrotāja individuālie centieni tomēr nevar tikt aizstāti ar izpratni par izgudrojumu kā kolektīva darba rezultātu. Tādējādi kongress atbalstīja pastāvošo izpratni par izgudrotāja dabiskajām tiesībām uz izgudrojumu un tika izteikta apņemšanās dibināt starptautisku rūpnieciskā īpašuma aizsardzības organizāciju.¹³² Šīs organizācijas izveide turpmāk bija viens no galvenajiem faktoriem, kas izbeidza diskusiju par patenttiesību nepieciešamību ne vien Francijā, bet arī citur pasaulē.

[1.2.7] Vācijā līdz 1877. gadam, kad tika ieviests vienots *Patentu likums* visā apvienotajā teritorijā, dažādās zemēs pastāvēja atšķirīgs regulējums – citās balstīts uz

¹²⁹ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 21.

¹³⁰ Ševaljē norādīja, ka patenttiesības ir "apvainojums brīvībai un rūpniecībai", kas mazina ekonomisko efektivitāti un kaitē indivīdu un uzņēmējdarbības brīvībai. Turklāt nedrīkst atalgot indivīdu, ja izgudrotājdarbība ir kolektīvs process, idejas pienākas sabiedrībai. Beltran A., Chauveau S., Galvez-Behar G. *Des brevets et des marques: Une histoire de la Propriété Industrielle*. Paris: Fayard, 2001, cit. pēc: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 23.

¹³¹ Galvez-Behar G. Was the French Patent System democratic? France, 19th century. (2008) Pieejams: <http://ggb.ouvaton.org/spip.php?article10&lang=fr> [aplūkots: 2009. gada 24. oktobrī]. Tā, piemēram, dagerotipu izgudrotājam Luī Dagēram 1839. gadā Francijā tika piešķirta mūža pensija apmaiņā pret atļauju sabiedrībai brīvi izmantot izgudrojumu, kas veicinājis tehnoloģijas strauju attīstību un zemas cenas Francijā, kamēr Anglijā, kur tehnoloģiju aizsargāja patents, fotogrāfijas attīstības process tika kavēts vairāk kā par 10 gadiem. Beltran A, Chauveau S, Galvez-Behar G. *Des brevets et des marques: Une histoire de la Propriété Industrielle*. Paris: Fayard, 2001, cit. pēc: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 23.

¹³² Galvez-Behar G. Was the French Patent System democratic? France, 19th century (2008). Pieejams: <http://ggb.ouvaton.org/spip.php?article10&lang=fr> [aplūkots: 2009. gada 24. oktobrī].

ASV regulējumu¹³³, citās – uz Francijas, bet citās vispār nepastāvēja patenttiesības. Pretestība pret patenttiesībām aizsākās gan dēļ patenttiesību aizstāvju arvien plašākajām prasībām atsevišķās Vācijas zemēs, gan dēļ plāna ieviest vienotu patentu likumu apvienotajā Vācijā.¹³⁴

Ekonomisti un tirdzniecības un rūpniecības apvienības gandrīz vienprātīgi nosodīja patentu sistēmu. Vācu ekonomistu kongresā Drēzdenē 1863. gadā tika pieņemta rezolūcija: "*Ievērojot, ka patenti drīzāk kavē kā veicina izgudrojumus, ka tie traucē tūlītējai vispārīgai noderīgu izgudrojumu izmantošanai, ka tie nodara vairāk ļauna kā laba pašiem izgudrotājiem, un tāpēc ir maldīgs konkurences veids, Vācu Ekonomistu kongress secina, ka izgudrojumu patenti ir kaitīgi vispārējai labklājībai*".¹³⁵ Arī dažādas tirdzniecības apvienības aicināja atteikties no patentaizsardzības. Turpretim inženieri, izgudrotāji, rūpnieki un patentpilnvarotie uzskatīja, ka atceļot patenttiesības, tiktu aizskartas viņu intereses.¹³⁶

Vācijā līdzīgi kā Anglijā un Francijā pārsvaru guva patenttiesību aizstāvji, 1877. gadā pieņemot vienotu *Patentu likumu* visās Vācijas zemēs.

[1.2.8] Divas rūpnieciski attīstītas valstis, kuras patenttiesību jomā 19. gadsimtā virzījās pa būtiski atšķirīgu ceļu, salīdzinot ar pārējām attīstītajām valstīm, bija Šveice un Nīderlande, pirmajā no kurām līdz pat 19. gadsimta ceturtajam ceturksnim patenttiesības vispār nepastāvēja, bet otrajā pieņemto *Patentu likumu* atcēla.

[1.2.8.1] Šveice bija vienīgā rūpnieciski attīstītā valsts Eiropā, kas gadsimta vidū joprojām nebija ieviesusi patentaizsardzību. Vēl 1863. gadā likumdevējs atsaucās uz faktu, ka kompetenti ekonomisti atzinuši patentaizsardzību par kaitīgu un nosodāmu.¹³⁷ Tajās nozarēs, kas Šveicē bija nozīmīgas, patentaizsardzība bija relatīvi

¹³³ Par ASV patenttiesību izveidošanos sk.: Walterscheid EC. The Early Evolution of the United States Patent Law: Antecedents. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 78, 1996, pp. 77-107.

¹³⁴ Khan BZ. An Economic History of Patent Institutions. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots 2009. gada 18. oktobrī].

¹³⁵ Bericht fiber die Verhandlungen des sechsten Kongresses deutscher Volkswirthe zu Dresden am I4., I5., I6. und I7. September, Vierteljahrschrift fur Volkswirthschaft und Kulturgeschichte, Erster Jahrgang (1863), III, p. 221, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 4, fn. 8.

¹³⁶ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 4.

¹³⁷ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 4-5.

maz izplatīta (kā šokolādes ražošanā), vai arī konkrētajā laika periodā nozare vēl nebija mehanizēta un balstījās uz amatnieku darbu, tāpēc produktu varēja aizsargāt ar komercnoslēpumiem (kā pulksteņu ražošana). Savukārt nozarēs, kur patentaizsardzība bija ļoti nozīmīga (kā ķīmijas rūpniecība, krāsvielu ražošana un farmācija)¹³⁸, ražotājiem daudz nozīmīgāki bija lielākie ārvalstu tirgi, kur tolaik varēja iegūt patentus.¹³⁹

[1.2.8.2] Nīderlandē, kur pret patentiem vērsta kustība bija vēl ciešāk saistīta ar brīvās tirdzniecības kustību, bet patentaizsardzību saistīja ar protekcionisma politiku, patenttiesību pretiniekiem gūstot pārsvaru, 1817. gadā pieņemto *Patentu likumu* atcēla 1869. gadā.¹⁴⁰ Kā uzskata Frics Mahlups (*Fritz Machlup*) un Īdita Penrouza (*Edith Penrose*) šajā valstī diskusija bija ne tik daudz ideoloģiska, kā nespēja vienoties par darboties spējīgu, efektīvu patentu likumu, ar ko būtu apmierinātas ieinteresētās puses.¹⁴¹

Nepastāvot patentaizsardzībai, Šveices un Nīderlandes ražotāji ieguva īslaicīgas priekšrocības, jo varēja brīvi izmantot ārvalstīs radītus izgudrojumus. Līdz ar to tieši patenttiesību neesamība sekmēja uzņēmējdarbības attīstību, jaunu rūpniecisko uzņēmumu veidošanos.¹⁴² Tomēr, starpvalstu sakariem kļūstot arvien nozīmīgākiem, šāda tiesiska nošķirtība nevarēja pastāvēt ilgi.

[1.2.9] Aizstāvoties pret skaļajiem patenttiesību pretiniekiem, laikā no 1867. līdz 1877. gadam Eiropā notika nepieredzēta apmēra kampaņas patenttiesību

¹³⁸ Šajās nozarēs patentus Šveicē varēja iegūt tikai kopš 1907. gada.

¹³⁹ Moser P. How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence from Nineteenth-Century World's Fair. *American Economic Review*, Vol. 95, 2005, pp. 1230-1231; Khan BZ. An Economic History of Patent Institutions. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots 2009. gada 18. oktobrī]. Plašāk par patenttiesību attīstību Šveicē sk.: Ritter DS. Switzerland's Patent Law History. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, Vol. 14, 2004, pp. 463-496.

¹⁴⁰ Var teikt, ka Nīderlandes lēmums atcelt patentu likumus ir gluži kā dabisks eksperiments, kurā tiek izvērtēta patenttiesību efektivitāte. Pēc likuma atcelšanas bija novērojams būtisks kritums tekstila rūpniecībā, kas bija nozīmīga līdz tam, savukārt pieauga pārtikas rūpniecības un uz komercnoslēpumiem balstītās rūpniecības īpatsvars. Sk: Moser, Moser P. How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence from Nineteenth-Century World's Fair. *American Economic Review*, Vol. 95, 2005, p. 1229.

¹⁴¹ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 5.

¹⁴² Tieši laikā, kad šajās valstīs nepastāvēja patentaizsardzība, izveidojās vairāki nozīmīgākie šo valstu uzņēmumi: *Philips*, *Unilever*, *Jurgens* un *Van den Bergh* Nīderlandē un *Geigy*, *Sandoz* un *Hoffmann La Roche* Šveicē. Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 145-146.

aizstāvībai, dibinot jaunas patentu aizsardzības biedrības, publicējot paziņojumus presē, sūtot delegātus uz rūpnieku apvienību sanāksmēm. Patentu aizstāvība guva īpašus panākumus pēc 1873. gada, kad dēļ smagās ekonomiskās krīzes vājinājās atbalsts brīvās tirdzniecības kustībai.¹⁴³ Patentu pastāvēšanas diskusijas izbeigšanos veicināja arī aizsardzības izplatīšanās arvien plašākā valstu lokā, kā arī pieaugošais starptautiskais spiediens patentu sistēmas harmonizācijai.¹⁴⁴

Tā kā patenttiesību pretinieki nespēja piedāvāt konstruktīvu alternatīvu, viņu centieni izrādījās nesekmīgi. Radikālas reformas Anglijā tika noraidītas, aizstājot tās ar administratīvām reformām, saglabājot patenttiesību pamatprincipus. Pateicoties šīm reformām, kas atcēla anahroniskos elementus, uzticība patenttiesībām tieši pretēji nostiprinājās. Turpmāku sistēmas apšaubīšanu arvien grūtāku padarīja nostiprinājušās paražas un prakse.¹⁴⁵ Turklāt diskusijas rezultātā attīstījās izpratne par izgudrojumu kā par atklājumu, ko principā varētu radīt arī daudzi citi izgudrotāji, ne vairs kā indivīda unikālu jaunrades rezultātu.¹⁴⁶

1874. gadā Anglijā Pārstāvju palāta anulēja Lordu palātas atbalstītos grozījumus *Patentu likumā*, kas ierobežoja patentaizsardzību. Vācija 1877. gadā pieņēma vienotu *Patentu likumu*. Šveicē atkārtotā referendumā 1877. gadā beidzot arī tika atbalstīta *Patentu likuma* pieņemšana. Savukārt, Nīderlandē *Patentu likumu* atkārtoti pieņēma tikai 1910. gadā¹⁴⁷, un tas stājās spēkā 1912. gadā.¹⁴⁸

[1.2.10] Politiskā diskusija par patenttiesību nākotni noslēdzās par labu patenttiesību saglabāšanai, tomēr patenttiesību efektivitātes novērtējums ir nozīmīgs joprojām. 19. gadsimta diskusijas var palīdzēt, izvērtējot patenttiesību filozofisko

¹⁴³ Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 5-6.

¹⁴⁴ Beltran A, Chauveau S, Galvez-Behar G. Des brevets et des marques: Une histoire de la Propriété Industrielle. Paris: Fayard, 2001, cit. pēc: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 23.

¹⁴⁵ Batzel VM. Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. *Business History*, Vol. 22, 1980, pp. 198-199.

¹⁴⁶ Sherman B, Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, p. 152.

¹⁴⁷ Proti, brīdī, kad Nīderlande saprata, ka vairāk iegūs no priekšrocībām, ko dos patentaizsardzība, nekā no brīvās tirdzniecības priekšrocībām. Sk.: Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, p. 145.

¹⁴⁸ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 6.

pamatojumu, patentu piešķiršanas procesa efektivitāti¹⁴⁹, arī, piemēram, patenttiesību un pamattiesību saistību¹⁵⁰.

Tomēr, lai salīdzinātu mūsdienu situāciju, kad arī nereti tiek norādīts uz patenttiesību pārlietu plašo ietekmi¹⁵¹ vai arī tiek apšaubīta patenttiesību lietderība kopumā, jāņem vērā vairākas 19. gadsimta vidus īpatnības – tolaik ne visās valstīs pastāvēja patenttiesības, dažādās valstīs pastāvēja ļoti atšķirīgs regulējums, iegūt patentu vienā valstī varēja vieglāk, kā citā¹⁵², patentēšana ārvalstīs bija īpaši dārga un ārvalstniekiem parasti bija noteikti dažādi ierobežojumi¹⁵³, piespiedu licences ārvalstnieku patentiem, iespēja, ka patents tiks atzīts par spēkā neesošu savā valstī, ja to pašu izgudrojumu patentēs ārvalstīs, augstākas nodevas ārvalstniekiem.¹⁵⁴ Tātad, salīdzinot ar mūsdienu situāciju, daudz liekāka nozīme bija nacionālajiem normatīvajiem aktiem. Izgudrojumu aizsardzība ārvalstīs bija daudz sarežģītāka, to varēja atļauties tikai lieli un turīgi komersanti, kas vērtējams negatīvi.

Lai arī patenttiesībās joprojām pastāv liela dažādība, it īpaši salīdzinot Eiropas valstu un ASV patenttiesības, starpvalstu līgumi ir veicinājuši tiesību normu harmonizāciju, kas ir pozitīvi komersantiem, kas vēlas vienkāršu un prognozējamu savu produktu aizsardzību ārvalstīs. Tomēr tam iespējams ir arī savi trūkumi – valstīm vairs nav iespējams līdzīgi kā 19. gadsimtā atbilstoši vietējās tautsaimniecības vajadzībām pieņemt būtiski atšķirīgus lēmumus nacionālo patenttiesību jomā, jo esošās patenttiesības varbūt ir vairāk izdevīgas ārvalstu komersantu produktu aizsardzībai kā vietējo komersantu konkurētspējas nodrošināšanai.

¹⁴⁹ Sk. 3.2. apakšnodaļu.

¹⁵⁰ Sk. 3.1. apakšnodaļu. Par to, ka 19. gadsimta patenttiesību diskusija ir nozīmīga arī veicot patenttiesību reformas mūsdienās sk.: Janis MJ. Patent Abolitionism. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 17, Issue 2, 2002, pp. 924-925.

¹⁵¹ Interesanti, ka viens no šādiem kritikas avotiem līdzīgi kā 19. gadsimta vidū ir *The Economist*. Sk.: Tech. view: Patent nonsense. *The Economist*. Feb 5th 2010. Pieejams: <http://www.economist.com/node/15479680> [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

¹⁵² Piemēram, ASV patentēšana izmaksāja 60 reizes lētāk, nekā Apvienotajā Karalistē.

¹⁵³ Piemēram, ārzemniekam varēja būt noteikts pienākums uzsākt ražošanu, ja vēlējās iegūt patentu citā valstī.

¹⁵⁴ Moser P. How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence from Nineteenth-Century World's Fair. *American Economic Review*, Vol. 95 (2005), p. 1216; Khan BZ. An Economic History of Patent Institutions. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots 2009. gada 18. oktobrī].

2. Patenttiesību pamatojuma teorijas

[2.1] Šajā nodaļā analizētas nozīmīgākās patenttiesību pamatojuma teorijas. Nodaļa iedalīta trijās apakšnodaļās. 2.1. un 2.2. apakšnodaļās izvērtētas teorijas, ko būtu piemēroti dēvēt par klasiskajām patenttiesību pamatojuma teorijām, jo to izmantotie argumenti ir pazīstami jau kopš patenttiesību pirmsākumiem, bet 19. gadsimtā tos izmantoja diskusijā par patenttiesību turpmāko pastāvēšanu [1.2.4].

2.1. apakšnodaļā analizētas uz ētikas apsvērumiem balstītās patenttiesību teorijas, kas patenttiesību pamatojumu balsta uz noteiktiem normatīviem priekšstatiem. Tām pretējas ir 2.2. un 2.3. apakšnodaļā analizētās teorijas, kas neuzskata, ka patenttiesībām būtu jānodrošina noteiktas ētiskas funkcijas, bet uzlūko patenttiesības instrumentāli un par patenttiesību mērķi izvirza tehnoloģiskās un ekonomiskās attīstības veicināšanu, sabiedrības interešu nodrošināšanu. 2.2. apakšnodaļa aplūko senākās uz lietderības apsvērumiem balstītās patenttiesību pamatojuma teorijas. Savukārt 2.3. apakšnodaļā izvērtētas uz lietderības apsvērumiem balstītās mūsdienu patenttiesību pamatojuma teorijas, kas attīstījušās kopš 20. gadsimta septiņdesmitajiem gadiem.

2.1. Uz ētikas apsvērumiem balstītās patenttiesību pamatojuma teorijas

[2.1.1] 1.1. apakšnodaļā secināts, ka patenttiesības veidojās kā rūpnieciskās attīstības veicināšanas instruments un patenta piešķiršana netika saistīta ar ētiskiem motīviem un taisnīgumu. Patenttiesību ētiskais pamatojums ir vēlāks, salīdzinot ar utilitāro pamatojumu. Šajā pētījumā uz ētikas apsvērumiem un taisnīgumu balstītās patenttiesību teorijas aplūkotas pirms teorijām, kas patenttiesības pamato ar utilitāriem jeb lietderības argumentiem, jo otrajām ir bijusi ievērojami lielāka ietekme mūsdienu patenttiesību pamatojuma teoriju attīstībā, tāpēc uz lietderības apsvērumiem balstītās teorijas piemērotāk aplūkot tieši pirms mūsdienu teoriju analīzes.

Iespējams izdalīt divus atšķirīgus uz ētikas apsvērumiem balstītus patenttiesību pamatojumus, lai gan reizēm šo teoriju izvirzītos argumentus mēdz apvienot vienotā pamatojumā. Pirmais ir dabisko tiesību (darba) teorijas patenttiesību pamatojums, kas analizēts 2.1.1. apakšnodaļā. Otrais – atalgojuma teorijas

patenttiesību pamatojums, kas analizēts. 2.1.2. apakšnodaļā.

2.1.1. Dabisko tiesību (darba) teorijas patenttiesību pamatojums

[2.1.1.1] Dabisko tiesību teorijas patenttiesību pamatojums pieņem, ka izgudrotājam ir neatņemamas tiesības uz izgudrojumu, šīs tiesības sabiedrībai ir jāatzīst un jārespektē, bet valstij jānodrošina izgudrotāja ekskluzīvo tiesību atzīšana. Kā norādīja angļu ekonomists Džons Ramsejs Makaloks (*John Ramsey McCulloch*), "[n]o visiem īpašuma veidiem, kas cilvēkam var piederēt, prāta darba augļi šķiet īpaši viņa paša".¹⁵⁵ Dabisko tiesību jeb darba teorija paredz tiesības uz izgudrojumu kā izgudrotāja veiktā darba rezultātu, neņemot vērā sekas, kādas radījis izgudrojums (sabiedrības ieguvums) vai sekas, kādas varētu radīt pati izņēmuma tiesību piešķiršana (piemēram, pamudinājums izgudrotājdarbībai vai inovācijai).

Viena no spilgtākajām dabisko tiesību argumenta izpausmēm, kas sastopama tiesību normās, atrodama Francijas 1791. gada *Patentu likumā*, kur preambulā noteikts, "*ka katra jauna ideja, kuras īstenošana vai attīstīšana var kļūt noderīga sabiedrībai, vispirms pieder tam, kurš to aptvēris, un ka tas būtu cilvēka tiesību pārkāpums pašos to pamatos, ja rūpnieciskais izgudrojums netiktu uzlūkots kā tā radītāja īpašums*"¹⁵⁶.

[2.1.1.2] Arguments, kuru izmanto dabisko tiesību patenttiesību pamatojumā, saistās ar darbu, ko izgudrotājs ieguldījis izgudrojuma radīšanā, tādēļ šo pamatojumu var saukt arī par darba teorijas patenttiesību pamatojumu. Darba teorijas patenttiesību pamatojums ir aizgūts no Džona Loka (*John Locke*) izstrādātās īpašuma darba teorijas (*labor theory of property*). Savu īpašuma teoriju Loks visprecīzāk izklāstījis *Otrā traktāta par valdību 5. grāmatā*¹⁵⁷. Atsaucoties uz *Veco derību*¹⁵⁸, Loks norāda:

¹⁵⁵ McCulloch JR. "Book, Books," *A Dictionary, Practical, Theoretical and Historical, of Commerce and Commercial Navigation*, London, 1836, p. 139, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 12, fn. 35.

¹⁵⁶ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 22. Literatūrā norādīts, ka mūsdienu intelektuālā īpašuma tiesību īpašumtiesisko raksturu nosaka tieši Francijā attīstītā izpratne (Poļakovs G. *Rūpnieciskā īpašuma īpašnieka tiesības*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 19. lpp.). Tomēr vismaz patenttiesību attīstībā argumenti, kas balstās uz pamudinājumu (sk. 2.2. apakšnodaļu), bijuši ne mazāk nozīmīgi.

¹⁵⁷ Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764.

dabiskais saprāts nosaka, ka cilvēkiem ir tiesības uz pašsaglabāšanos un, lai to nodrošinātu, Dievs piešķīris cilvēcei zemi¹⁵⁹ kopīgai lietošanai (*to mankind in common*). Tomēr, Loks turpina: „[K]atram cilvēkam īpašumā ir viņa persona, nevienam citam nav uz to tiesības. Viņa miesas darbs un viņa roku darbs, varam teikt, ir patiesi viņa [...] jo šis darbs ir neapstrīdams darba veicēja īpašums, nevienam cilvēkam bez viņa nevar būt tiesības uz to.”¹⁶⁰ Saskaņā ar Loku visas lietas, izņemot cilvēka personu (*property in his own person*), sākotnēji nedalīti piederējušas visai cilvēcei. No tiesībām uz paša personu tiek atvasinātas cilvēka tiesības uz savu roku darbu. Tādējādi atsevišķas lietas iespējams paņemt no kopīgajām lietām un iegūt privātīpašumā.

Loks norāda ka Dievs atvēlēja zemi izmantot un iegūt īpašumā “[...] strādīgajam un prātīgajam (un darbs bija viņa tiesību pamats uz to), nevis sapņotājam un alkatīgajam vai ķildīgajam un nesaticīgajam”¹⁶¹. Īpašuma iegūšana ar darbu, kā uzskata Loks, nevis samazina, bet gluži otrādi pavairo cilvēces kopējos labumus: „[K]as iegūst sev īpašumā zemi ar savu darbu, nesamazina, bet paaugstina cilvēces kopējos resursus, jo krājumi, kas uztur cilvēka dzīvību, no norobežotas un apstrādātas zemes (sakot pieticīgi) ir desmit reizes lielāki kā tie, kas iegūti no vienlīdz ražīgas zemes, kas nīkst kopējā īpašumā. [...] Tas ir darbs, kas veido lielāko zemes vērtību.”¹⁶² Loka argumentācijā parādās arī īpašuma tiesību utilitārā nozīme, tomēr lietderības nosacījums šajā gadījumā nav izšķirošais. Kā pamatoti norāda Karna Vona (*Karen I. Vaughn*), īpašuma tiesību lietderību Loks piesauc vienīgi tāpēc, lai apklusinātu iebildumus, kas apšaubā dabisko tiesību pamatotību.¹⁶³

[2.1.1.3] Pēc Loka domām dabā ir pietiekami daudz lietu, lai nodrošinātu visu cilvēku vajadzības. Tomēr, lai neierobežotu apkārtējo tiesības iegūt īpašumu, tā iegūšanā ir jāievēro divi nosacījumi: *pietiekamības nosacījums* (*enough and as good*

¹⁵⁸ “*Debesu debesis pieder Tam Kungam, bet zemi Viņš deva cilvēku bērniem.*” Psalmi 115:16.

¹⁵⁹ “*Divi traktāti par valdību*” vērsas pret absolūto monarhiju. Nodaļai, kas runā par īpašumu, ir būtiska nozīme darba kontekstā. Loks apšaubā politikas filozofa Roberta Filmera (*Robert Filmer*) teoriju, pēc kuras Ādams valdījis pār visu zemi, un monarhi kā Ādama varas pārmantotāji var pieprasīt tiesības uz zemi. Sk.: Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764, p. 42.

¹⁶⁰ *Ibid.*, pp. 216-217.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 222. Sal.: Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688.

¹⁶² *Ibid.*, pp. 225, 231.

¹⁶³ Vaughn KI. John Locke's Theory of Property: Problems of Interpretation. *Literature of Liberty: A Review of Contemporary Liberal Thought*, Vol. 3, No. 1, 1980, p. 14.

condition) un *nesabojāšanās nosacījums (non-waste condition)*.

[2.1.1.3.1] *Pietiekamības nosacījums* paredz, ka persona ar savu darbu iegūst īpašumu vienīgi tad, ja kopīgajā īpašumā saglabājušās pietiekami daudz un vienlīdz labas lietas¹⁶⁴.

[2.1.1.3.2] *Nesabojāšanās nosacījums* izriet no Pāvila 1. vēstules Timotejam, kurā teikts, ka Dievs "*mums dod visu bagātīgi baudīt*"¹⁶⁵. No tā, ka Dievs devis lietas cilvēkiem "baudīt", Loks secina: "*Ciktāl kāds var gūt labumu no jebkuras dzīves priekšrocības pirms tā sabojājas, tiktāl viņš ar savu darbu var iegūt īpašumu – kas ir vīrs tā, ir vairāk kā viņa daļa, un pieder citiem.*"¹⁶⁶ Loks neierobežo personas īpašumu pēc apjoma, bet vienīgi nosaka, kādas sekas nedrīkst izraisīt īpašuma tiesības – to iegūšanas rezultātā lietas nedrīkst sabojāties.

Nesabojāšanās nosacījums neierobežo kapitāla uzkrāšanu un lielus īpašumus. Ar preču ekvivalentu palīdzību un naudas ieviešanu cilvēkam ir iespējas apmainīt ātri bojāejošas lietas¹⁶⁷ – šī atziņa ļāvusi Kraufordam Makfersonam (*Crawford Brough Macpherson*) Loku atzīt par kapitālistiskās īpašuma izpratnes pamatlicēju. Ar naudas ieviešanu Loks atceļ *nesabojāšanās nosacījumu* un pamato "*specifiski kapitālistisko zemes īpašuma un naudas iegūšanas veidu*" kā dabisko tiesību.¹⁶⁸ Attīstot šo argumentu tālāk, cilvēks var iegūt īpašumu ne vien caur darbu, bet arī caur savu kalpotāju darbu, kuri savukārt par savu darbu saņem algu.¹⁶⁹

[2.1.1.4] Literatūrā dabisko tiesību jeb darba īpašuma tiesību (arī

¹⁶⁴ Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764, p. 217.

¹⁶⁵ „[P]iekodini, lai viņi nebūtu augstprātīgi un neliktu cerību uz nedrošo bagātību, bet uz Dievu, kas mums dod visu bagātīgi baudīt.” Pāvila 1. vēstule Timotejam 6:17.

¹⁶⁶ Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764, p. 220.

¹⁶⁷ „[J]a viņš plūmes, kas būtu sapuvušas nedēļas laikā, apmaina pret riekstiem, kas būs ēdami visu gadu, viņš nenodara kaitējumu. [...] ja viņš apmaina riekstus pret metāla gabalu, priecājoties par tā krāsu, vai apmaina viņa aitas pret gliemežvākiem, vai vilnu pret mirdzošu kristālu vai dimantu, un patur tos visu dzīvi, viņš neaizskar citu tiesības, viņš var uzkrāt šīs izturīgās lietas cik daudz vien vēlas. [...] Un tā aizsāka lietot naudu – noturīgu lietu, ko cilvēks var glabāt nesabojājot, un pēc savstarpējas vienošanās cilvēki to pieņems apmaiņā pret patiesi noderīgu, bet ātri iznīcināmu dzīves uzturu.” Ibid., p. 235.

¹⁶⁸ MacPherson CB. *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Clarendon Press, 1962, p. 22; Arī patenta piešķiršana izgudrojumam literatūrā uzlūkota kā rīks kapitāla uzkrāšanai. Sk.: Mensch. The Colonial Origins of Liberal Property Rights. *Buffalo Law Review*, Vol. 31, 1982, pp. 641-660, cit. pēc: Baker CE. Property and Its Relation to Constitutionally Protected Liberty. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 134, 1986, p. 755, fn. 30.

¹⁶⁹ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 46.

patenttiesību) pamatojums reizēm tiek saistīts ar tiesību ieguvēja nopelniem¹⁷⁰ un atalgojumu par pievienoto vērtību¹⁷¹. Tomēr Loks savā īpašuma tiesību teorijā neizmanto nedz atalgojuma, nedz nopelnu jēdzienus. Darbam Loka teorijā ir tik izšķiroša nozīme nevis tāpēc, ka tas ir nepatīkama aktivitāte, kas pelnījusi atalgojumu, bet tāpēc, ka darbs ir aktivitāte, kas atbilst Dieva mērķiem. Tā ir nozīmīga darbība, vērsta uz lietderīgiem mērķiem.¹⁷² Pamats tiesībām ir darbs pats par sevi, nevis sekas, kādas tas rada, piemēram, konkrētais sabiedrības ieguvums.

Tā kā nopelnu faktors noved pie atšķirīgiem secinājumiem, apsverot atsevišķu patenttiesību noteikumu piemērojamību, šajā darbā tas ir nodalīts un aplūkots nākamajā apakšnodaļā kā patenttiesību atalgojuma teorijas izšķirīgais elements.

[2.1.1.5] Loks *Divos traktātos par valdību* analizē vienīgi ķermenisko lietu īpašuma tiesības, it īpaši īpašuma tiesības uz zemi, tomēr nav grūti iztēloties, ka ar līdzīgiem argumentiem varētu pamatot arī tiesības uz izgudrojumu, ja tas tiek uzlūkots kā izgudrotāja individuālā darba rezultāts.

Lai izvērtētu, vai Loka piedāvātie argumenti būtu izmantojami patenttiesību pamatojumam, nepieciešams atbildēt uz trim jautājumiem. 1) Vai izgudrotāja darbs pielīdzināms materiālo resursu apstrādātāja darbam? 2) Vai izgudrojuma izmantošanas kontrole ekskluzīvu tiesību formā ir tikpat nepieciešama, kā kontrole pār materiālajiem resursiem īpašuma tiesību formā? 3) Vai patenttiesību piešķiršana atbilst Loka izvirzītajiem *pietiekamības nosacījumiem* un *nesabojāšanās nosacījumiem*? Turpmāk patenttiesību darba teorijas piemērotība analizēta, izvērtējot šos jautājumus.

[2.1.1.6] Atbilstoši darba teorijai patenttiesību piešķiršanai par pamatu varētu

¹⁷⁰ Tā, piemēram, Mārgareta Radina (*Margaret Jane Radin*) runā par Loka darba – nopelnu teoriju (*labour-desert theory*) un šajā sakarā atsaucas uz Robertu Noziku (Radin MJ. *Reinterpreting Property*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993, p. 205). Tomēr tas nav īsti precīzi, jo pats Noziks norāda, ka katram, kurš iegūst īpašumu, nav noteikti jābūt to pelnījušam. Pietiek, ja vispār ir pamats, kāpēc īpašumu iegūst viena persona, nevis otra (Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974, p. 159).

¹⁷¹ Loks aplūko situāciju, kurā persona strādā, lai iegūtu lietas sev, turpretim atalgojuma teorija paredz, ka darbs rada sabiedrisko vērtību, un tādā gadījumā būtu jāatalgo sabiedriskās vērtības radīšana, nevis darbs pats par sevi [2.1.2.1]. Hughes J. *The Philosophy of Intellectual Property*. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, p. 305.

¹⁷² Buckle S. *Natural Law and the Theory of Property: Grotius to Hume*. Oxford: Clarendon Press, 1991, p. 150; Nopelnus savā Loka teorijas analizē nav ietvēris ne Džeimss Tullijs (Tully J. *A Discourse on Property: John Locke and his Adversaries*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980, p. 150), ne arī Džeremijss Valdrons (Waldron J. *The Right to Private Property*. Oxford: Clarendon Press, 2002, pp. 137-252.).

būt laiks un pūliņi¹⁷³, ko izgudrotājs ieguldījis, veicot tādas darbības, ko visbiežāk nevēlētos darīt labprātīgi¹⁷⁴.

Lai radītu izgudrojumu, izgudrotājs (vai izgudrotāju grupa) pavada laiku domājot par labākiem noteiktas problēmas risinājumiem, izvērtē dažādu materiālu pielietošanas iespējas, laboratorijā veic eksperimentus u.tml. Neapšaubāmi tas saistās ar laika patēriņu, noteiktu fizisku apgrūtinājumu, finanšu līdzekļu ieguldījumu. Pat, ja lielākā daļa cilvēku labprātāk par roku darbu izvēlētos izgudrotāja darbu, kas saistīts ar, iespējams, aizraujošiem laboratorijas pētījumiem, tas tomēr nenozīmē, ka arī laboratorijas pētījumus nevarētu uzskatīt par darbu Loka teorijas izpratnē, jo izgudrošana prasa koncentrēšanos, disciplīnu un noteiktu piespiešanos. Arī laboratorijas pētnieks iespējams drīzāk izvēlētos atpūtu pētījumu vietā.¹⁷⁵ Vērtējot no šāda aspekta, izgudrotāja darbs principā varētu būtu pielīdzināms Loka aprakstītajam laukstrādnieka darbam, apstrādājot iepriekš neapstrādātu lauku.

Tomēr dažādiem izgudrojumiem varētu būt veltīts atšķirīgs darba apjoms. Ne visi izgudrojumi tiek radīti izgudrotāju apzinātas darbības rezultātā. Izgudrojums var būt arī nejaušs, šajā gadījumā vispār nav saskatāms ieguldītais darbs.¹⁷⁶ Pēc darba teorijas principiem vairāk aizsardzības pienāktos izgudrojumiem, kuru radīšanai patērēts vairāk laika un pūliņu, kamēr aizsardzību vispār nevarētu piešķirt nejaušiem izgudrojumiem.

Patenttiesības par patentējamiem atzīst vienīgi izgudrojumus, kas ir jauni, kam ir izgudrojuma līmenis un kas ir rūpnieciski izmantojami (Latvijas *Patentu likuma*¹⁷⁷ 4. p. 8. p.). Tāpat likums arī nosaka objektus, kas nav aizsargājami (9. p. 2. d.). No dabisko tiesību viedokļa tomēr nav pamatoti ierobežot to objektu loku, kuru radīšanā ieguldītais darbs būtu aizsargājams.¹⁷⁸

[2.1.1.7] Tomass Džefersons (*Thomas Jefferson*) norādījis: "*Tas, kurš no manis*

¹⁷³ Loks darbu saista ar pūliņiem (*pains*). Sk.: Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764, pp. 219, 222, 226, 230, 232.

¹⁷⁴ "[...] darbs ir kaut kas pietiekami nepatīkams, tāpēc cilvēki to veic tikai tad, ja sagaida labumu." Becker LC. Deserving to Own Intellectual Property. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 68, 1993, p. 655.

¹⁷⁵ Hughes J. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, p. 302.

¹⁷⁶ Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 42.

¹⁷⁷ Patentu likums: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 27. februāris, Nr. 34.

¹⁷⁸ Fisher M. Classical Economics and Philosophy of Patent System. *Intellectual Property Quarterly*, 1, 2005, pp. 7-8.

saņem ideju, gūst sev pamācību, nesamazinot manējo, gluži, kā tas, kas kurš aizdedzina savu sveci pret manējo, saņem gaismu, neaptumšojot mani."¹⁷⁹ Proti, tā kā izgudrojumu vienlaikus var izmantot neierobežots cilvēku skaits, tas, vai izgudrotājam ir, vai nav ekskluzīvas tiesības, neietekmē viņa iespēju izgudrojumu izmantot. Patenttiesību gadījumā nedarbojas arguments, ka, lai izgudrojums tiktu attīstīts, ir nepieciešama individuāla kontrole, kā tas ir zemes īpašuma gadījumā, jo domu apmaiņa, sadarbība un ideju brīva izplatīšana tieši veicina ideju attīstību.¹⁸⁰

Tomēr nevar noliegt, ka iespēja kontrolēt, vai citi izmanto izgudrojumu, ietekmē to, kāda ir izgudrojuma izmantošanas efektivitāte. Jo vairāk personu to izmantos līdz ar izgudrotāju, jo mazāka būs izgudrotāja (tā tiesību pārņēmēja) tirgus daļa. Patentu gadījumā gan nav precīzi runāt par kontroli pār lietām vai idejām līdzīgi kā kontroli pār materiālajiem resursiem, bet ir jārunā par kontroli pār tirgu, kurā atrodas lietas, kas iemieso ideju.¹⁸¹

Ekskluzīvu tiesību izmantošana nav vienīgais veids, kā iespējams kontrolēt izgudrojuma tirgu. Tirgu var nodrošināt ar produkta ieviešanu agrāk par konkurentiem, ar ražotāja labo slavu, ar ražotāja atpazīstamību (preču zīme, reklāma u.tml.), ar izplatīšanas tīkla uzturēšanu u.tml. Tāpēc, lai gan līdzīgi kā pār ķermeniskām lietām, arī pār izgudrojuma tirgu ir nepieciešama kontrole, ekskluzīvas izmantošanas tiesības nav vienīgais līdzeklis šādas kontroles nodrošināšanai. Apgalvot, ka izņēmuma tiesības ir piemērotākais veids, var vienīgi balstoties uz lietderību.¹⁸² Taču šāds izvērtējums vairs neietilpst dabisko tiesību pamatojuma jomā, jo tā ir tīri normatīva teorija un nevērtē regulējuma sekas.

Ar dabiskajām tiesībām nevar pamatot arī ekskluzīvo tiesību aizsardzības ierobežoto termiņu. Ja tiktu atzīts, ka patenttiesības izriet no dabiskajām tiesībām, šīm

¹⁷⁹ Jefferson T. Letter to Isaac MacPherson (1813). Pieejams: <http://www.red-bean.com/kfogel/jefferson-macpherson-letter.html> [aplūkots 2010. gada 22. decembrī].

¹⁸⁰ Shiffrin SV. The Incentives Argument for Intellectual Property Protection. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries. Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 156. Iebildumus pret šo argumentu sk. 2.3.1. apakšnodaļā.

¹⁸¹ Schäffle AEF. *Die nationalökonomische Theorie der ausschliessenden Absatzverhältnisse*. Tübingen: 1867, pp. 113-114, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 12. Par grūtībām nodrošināt efektīvu kontroli ar intelektuālā īpašuma tiesībām sk.: Wagner RP. Information wants to be free: Intellectual property and the mythologies of control. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 5. London, New York: Routledge, 2006, pp. 329-368.

¹⁸² Becker LC. Deserving to Own Intellectual Property. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 68, 1993, p. 622.

tiesībām būtu jābūt laikā neierobežotām. No dabisko tiesību viedokļa šajā gadījumā valsts pārkāpj indivīda tiesības, kas ir mūžīgas.¹⁸³

[2.1.1.8] Literatūrā pastāv pretrunīgi viedokļi jautājumā, vai patenttiesību iegūšana atbilst *pietiekamības nosacījumam*.

Džastins Hjūdžs (*Justin Hughes*) norāda, ka intelektuālais īpašums pat vēl labāk kā ķermenisko lietu īpašuma tiesības atbilst *pietiekamības nosacījumam*, jo pavisam neizslēdz trešās personas no izmantošanas, turklāt ir ierobežots laikā, un pēc aizsardzības termiņa beigām visiem ir brīvi izmantojams.¹⁸⁴

Roberts Noziks (*Robert Nozick*) uzskata, ka pētnieks, kurš sintezējis jaunu medikamentu, kas efektīvi ārstē noteiktu slimību, nepārkāpj *pietiekamības nosacījumu* pat tad, ja atsakās citiem dot atļauju šo medikamentu izmantot, ja netiek ņemtas vērā pētnieka izvirzītās prasības, jo sabiedrībai joprojām brīvi pieejamas vielas, no kurām sintezēts jaunais medikaments. Saskaņā ar Noziku pētnieks, kurš izmantojis visiem pieejamas vielas, lai sintezētu jauno medikamentu, tikpat maz pārkāpj nosacījumu, kā ķirurgs, kurš vienīgais spēj izārstēt noteiktu slimību, pārkāpj nosacījumu, ēdot visiem pieejamu pārtiku, lai paliktu dzīvs un varētu strādāt.¹⁸⁵ Izgudrojums pats par sevi neapšaubāmi uzlabo kopējo situāciju, kā to norāda Noziks. Taču tieši patenttiesību iegūšanas fakts, nevis izgudrošanas fakts, ir jāvērtē no *pietiekamības nosacījuma* viedokļa.¹⁸⁶

[2.1.1.9] Atbilstoši patenttiesībām tiesības uz patentu iegūst persona, kura pirmā iesniegusi pieteikumu patenta reģistrācijai uz izgudrojumu vai pirmā radījuši izgudrojumu (sk. [2.1.2.8]). Tomēr ir iedomājama situācija, kad vienu un to pašu izgudrojumu neatkarīgi viens no otra gandrīz vienlaikus ir radījuši divi vai vairāki izgudrotāji.¹⁸⁷ Džeimss Rodžerss (*James Edwin Thorold Rogers*) norāda, ka tas, ko cilvēki izgudro, "*ir vai nu pēkšņa apjausma, vai labi zināmu un vispārīgu dabas*

¹⁸³ Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing Company Limited, 1996, p. 53.

¹⁸⁴ Hughes J. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, p. 325.

¹⁸⁵ Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974, p. 181.

¹⁸⁶ Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 48.

¹⁸⁷ Tas norāda uz apstākļu, kopējo zināšanu un sabiedriskās problēmas, kurai nepieciešams atrisinājums, nozīmi izgudrojuma radīšanā. Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 43.

likumu apstrāde", un tā būtu "*nekaunīga iedomība*" no izgudrotāja puses, ja viņš apgalvotu, ka vienīgi viņš un neviens būtu varējis nonākt pie līdzīgiem secinājumiem.¹⁸⁸ Ja likums izgudrotājam piešķir privilēģiju uz izgudrojumu, tad tā ir fiktīva un nav dabiskas izcelsmes: "*Domājot pavisam neatkarīgi, cita persona būtu varējusi vienlaikus atklāt tieši to pašu lietu, bet viņa bijusi pēdējā sacīkstē [..]*".¹⁸⁹ Šajā gadījumā atbilstoši dabisko tiesību (darba) patenttiesību pamatojuma teorijai neatkarīgajam izgudrotājam būtu jābūt iespējai pierādīt neatkarīgās izgudrošanas faktu, un jādod pirmajam patenta pieteicējam līdzvērtīgas tiesības, ko patenttiesības nepieļauj.¹⁹⁰ Turklāt patents pats par sevi samazina neatkarīgās izgudrošanas iespēju, jo līdz ar patenta publikāciju ziņas par izgudrojumu tiks prezumētas kā publiska informācija (tehnikas līmenis), lai gan ne visi izgudrotāji, kas darbojas noteiktajā jomā, būs informēti par patentu.

Jauna tehnoloģija tās ieviešanas brīdī var nebūt kaitējoša, to var izmantot, bet bez tās arī iespējams iztikt (piemēram, cilvēka izdzīvošanai nav nepieciešamas ne automašīnas, ne tālruņi). Tomēr brīdī, kad šī tehnoloģija kļūst par ikdienā nepieciešamu lietu, tā var kaitēt sabiedrības daļai, kam nav līdzekļu, lai to iegādātos.¹⁹¹ Šādā situācijā patentaizsardzība neatbilst *pietiekamības nosacījumam*, jo ierobežo iespēju izmantot tehnoloģiju, kas ir kļuvusi vitāli nepieciešama, uzturoties sabiedrībā – radot priekšrocības tiem, kam tehnoloģija ir pieejama, vienlaikus tiek pasliktināta to situācija, kam tā nav pieejama.

[2.1.1.10] Tā kā patentētais produkts ir pieejams tikai tiem, kas ir gatavi par to maksāt (licencēt), lai gan to iespējams vēlas izmantot arī citi (faktiski varētu izmantot,

¹⁸⁸ Rogers JET. On the Rationale and Working of the Patent Laws. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, p. 125.

¹⁸⁹ Ibid. No šīs situācijas cieš arī patērētājs, kuram jāmaksā maksa, ko noteicis vienīgais aizsargātais ražotājs.

¹⁹⁰ *Patentu likuma 22. pants* gan paredz t.s. iepriekšlietojuma tiesības personai, kas Latvijas teritorijā pirms patentētā izgudrojuma pieteikuma datuma vai prioritātes datuma bija labticīgi komerciālos nolūkos izmantojusi izgudrojumu vai veikusi šādai izmantošanai nepieciešamos priekšdarbus, nosakot, ka tā ir tiesīga netraucēti un nemaksājot atlīdzību patenta īpašniekam arī turpmāk izmantot šo izgudrojumu komerciālos nolūkos priekšdarbu laikā plānotajā apjomā. Tomēr iepriekšlietojuma tiesību apjoms ir ievērojami šaurāks kā patenta īpašnieka tiesību apjoms. „Izgudrotāja darbiskās tiesības lietot izgudrojumu labuma gūšanai nav tās pašas ar patentu aizsargātās tiesības pārdot izgudrojumu tirgū un aizliegt citiem, t.sk. neatakrīgajiem izgudrotājiem to izmantot.“ Hettinger EC. Justifying intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 1. London, New York: Routledge, 2006, p. 103.

¹⁹¹ Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 49.

bet tiesiski šāda iespēja ir liegta) netiek ievērots *nesabojāšanās nosacījums*.¹⁹² Tāpat ir iedomājama situācija, kad izgudrojums tiek patentēts, bet vispār netiek praktiski izmantots vai nu tādēļ, ka patenta īpašnieks neinteresējas par iespējam licencēt izgudrojumu, vai arī patents ticis reģistrēts stratēģisku iemeslu dēļ, piemēram, lai bloķētu konkurentu darbību.¹⁹³ Sabiedrībai īpaši nozīmīgos gadījumos, piemēram, ja izgudrojums ir medikaments, kas ārstē slimību, ko neārstē citi medikamenti, šo situāciju risina piespiedu licencēšanas noteikumi (*Patentu likuma* 54. p.), tādējādi vismaz šajos gadījumos novēršot pretrunu ar *nesabojāšanās nosacījumu*.¹⁹⁴

[2.1.1.11] Ņemot vērā minēto, nākas secināt, ka kopumā dabisko tiesību (darba) patenttiesību pamatojuma teorija nespēj izskaidrot patenttiesību pastāvēšanu, darbs pats par sevi nevar pamatot dabiskas īpašumtiesības uz izgudrojumu.¹⁹⁵ Turklāt arī daudzas patenttiesību normas nesaskan ar šīs teorijas prasībām.¹⁹⁶ Lai arī bieži izgudrotāja darbs līdzinās materiālo resursu apstrādātāja darbam, atsevišķos gadījumos, kad izgudrojums radies nejauši, patentaizsardzība būtu noraidāma. Turpretim gadījumos, kad darbs ir ieguldīts, saskaņā ar šo teoriju tiesības būtu jāpiešķir, neierobežojot tikai ar gadījumiem, kad likums atzīst izgudrojuma patenspēju.

Patenttiesības nodrošina zināmu kontroli pār tirgu, tomēr dabisko tiesību teorija nesniedz pamatojumu, kāpēc tās ir piemērotākais līdzeklis šādas kontroles nodrošināšanai. Turklāt, ja vispār patenttiesības tiek atzītas, no dabisko tiesību viedokļa tām būtu jābūt mūžīgām. Patenttiesības principā neatbilst Loka izvirzītajam *pietiekamības nosacījumam*, jo ierobežo neatkarīgo izgudrotāju iespējas izmantot izgudrojumu. *Nesabojāšanās nosacījums* netiek ievērots tajos gadījumos, kad, pastāvot lielam pieprasījumam, patenta īpašnieks ierobežo patenta licencēšanas

¹⁹² Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 47. Sk. arī: Streckx S. The Moral Jusitifiability of Patents. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13 No. 2, 2006, p. 253.

¹⁹³ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 73-47.

¹⁹⁴ Par patenttiesību saistību ar pamattiesību nodrošināšanu sk. [3.1.4].

¹⁹⁵ Ciro T. The Scarcity of Intellectual Property. *Journal of Information, Law and Technology*, Vol. 1, 2005, pp. 1-21.

¹⁹⁶ Kas gan nenozīmē, ka šī teorija joprojām netiek izmantota pat konkrētu patetntiesību normu analīzē. Sk., piem.: Jackson RT. A Lockean Approach to the Compulsory Patent Licencing Controversy. *Journal of Technology, Law & Policy*, Vol 9, Issue 2, 2004, pp. 117-142.

iespējas.

2.1.2. Atalgojuma teorijas patenttiesību pamatojums

[2.1.2.1] Atalgojuma teorija paredz, ka izgudrotājam pienākas atalgojums par viņa nopelniem, un sabiedrībai ir morāls pienākums šādu atalgojumu sniegt. Atšķirībā no 2.1.1. apakšnodaļā aplūkotās dabisko tiesību jeb darba teorijas, kas ir beznosacījuma teorija, atalgojuma teorija tātad patenttiesības pamato ar nosacījumu (konsekveciāla teorija) – ja izgudrotājs radījis labumu sabiedrībai, tad viņš ir jāatalgo.

Izgudrotājs ir jāatalgo par radīto sabiedrisko vērtību neatkarīgi no tā, vai viņš bijis motivēts ar šādu atalgojumu (motivāciju par kritēriju izvirza patenttiesību pamudinājuma teorijas). Arī atalgojuma teorija saistāma ar dabiskajām tiesībām, jo pamatojums izgudrotāja atalgojumam par sabiedrībai sniegto labumu izriet no vispārīgiem taisnīguma apsvērumiem, nevis balstās uz sociāliem vai ekonomiskiem argumentiem.

[2.1.2.2] Nepieciešamību atalgot izgudrotāju ar izņēmuma tiesībām par izgudrojuma radīšanu atbalstīja faktiski visi Anglijas klasiskās ekonomikas teorijas pārstāvji. Ādams Smits atzina, ka "[k]atrs traucējums dabiskajā krājumu sadalē ir nepieciešami kaitīgs sabiedrībai, kurā tas rodas"¹⁹⁷, tomēr piezīmēja, ka jaunas ierīces izgudrotājam uz laiku piešķirtais monopols kā atalgojums par risku un izdevumiem, ko viņš uzņēmis, ir pieļaujams.¹⁹⁸ Līdzīgi arī Džons Stjuarts Mills norādīja: "*Monopolu nosodījums nedrīkst sniegties līdz patentiem, ar kuriem uzlabotā procesa radītājs var ierobežotu laiku baudīt ekskluzīvu privilēģiju sava uzlabojuma izmantošanā [...] lai kompensētu un atalgotu viņu par pakalpojumu*"¹⁹⁹ Savukārt Džeremijā Bentams, kurš gan primāri patenttiesībās saskatīja pamudinājuma efektu, raudzījās uz patenttiesībām kā uz vispiemērotāko no atalgojuma veidiem izgudrotājam: "*Ekskluzīva privilēģija ir vissamērīgākā no visiem atalgojumiem, visdabiskākā un vismazāk apgrūtinošā. Tā rada bezgalīgu efektu, un neko*

¹⁹⁷ Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: T. Nelson and Sons, Patersonter Row, 1864, p. 262.

¹⁹⁸ Ibid., p. 316.

¹⁹⁹ Mill JS. *Principles of Political Economy*, 2nd edition. London: John W. Parker, West Strand, 1849, p. 500.

nemaksā."²⁰⁰

[2.1.2.3] Taču jau 18. un 19. gadsimtā ne visi, kas atzina, ka izgudrotājam ir morālas tiesības uz atalgojumu, uzskatīja, ka patenttiesības ir piemērotākais un taisnīgākais no iespējamajiem atalgojuma veidiem. Šādu atalgojuma veidu par piemērotu neatzina 18. gadsimtā dzīvojošais vācu ekonomists Johans Heinrihs fon Justi (*Johann Heinrich Gottlob von Justi*).²⁰¹ Cits vācu ekonomists – Johans Frīdrihs Locs (*Johann Friedrich Eusebius Lotz*) 19. gadsimta sākumā rakstīja, ka varētu būt "taisnīgi un ekonomiski izdevīgi, ja izgudrotājam kompensāciju dotu tauta [...] par pūlēm un iespējams lieliem izdevumiem [tomēr ..] ir ļoti diskutabli, vai izgudrojuma monopolizācija ir pareizais atalgojuma veids"²⁰². Ekonomists Džons Prinss Smits (*John Prince-Smith*) pat apgalvoja, ka patenti ir "sliktākais un maldinošākais atalgojuma veids, kas rada vairāk zaudējumu, kā ieguvumu pat pašiem izgudrotājiem"²⁰³. Savukārt Frīdrihs fon Hajeks (*Friedrich August von Hayek*) 20. gadsimta vidū atzinis, ka "mums nopietni jāizvērtē, vai atalgojums ar monopola privilēģiju patiesi ir vispiemērotākais un efektīvākais atalgojuma veids par riska uzņemšanos, ko ietver investēšana zinātniskajā pētniecībā".²⁰⁴

[2.1.2.4] 19. gadsimta vidū patenttiesību pastāvēšanas diskusijas laikā žurnāla *The Economist* redakcija aizstāvēja uzskatu, ka labāk par patentaizsardzību kalpotu monetāra kompensācija izgudrotājiem: "tas, ko sabiedrībai vajag, ir, lai izgudrotāji tiktu atalgoti, lai prasmīgiem ļaudīm, kas sekmē sabiedrības progresu, tiktu samaksāts par viņu piepūli. Patentu likumi tiek atbalstīti, jo ir kļūdaini pieņemts, ka tie ir

²⁰⁰ Bentham J. A Manual of Political Economy. Grām.: *Works of Jeremy Bentham*, Vol. 3. Edinburgh: William Tait, 1843, p. 71.

²⁰¹ Reinert ES. Johann Heinrich Gottlob von Justi - The Life and Times of an Economist Adventurer. Grām.: *The Beginnings of Political Economy: Johann Heinrich Gottlob von Justi*, ed. by JG Backhaus. Springer, 2008, p. 65.

²⁰² Lotz, JFE. Handbuch der Staatswirthschaftslehre. Erlangen, 1822, vol. 2. p. 118, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 7.

²⁰³ Prince-Smith J. *Über Patente für Erfindungen*. *Vierteljahrsschrift für Volkswirtschaft und Kulturgeschichte*, Erster Jahrgang, No. 2, 1863, p. 161, cit. pēc: Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 23.

²⁰⁴ Hajeks atsaucas uz ASV Augstākās tiesas spriedumu lietā *Continental Paper Bag Co. v. Eastern Paper Bag Co.*, 210 U.S. 405, (1908). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/210/405/> [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī]: "Kas attiecas uz iebildumu, ka konkurenti bija izslēgti no jaunā patenta izmantošanas, mēs atbildam, ka šāda izslēgšana, var teikt, ir pati ar patentu piešķirto tiesību būtība, tā kā tā ir jebkura īpašuma īpašnieka privilēģija to izmantot, vai neizmantojot, neņemot vērā motīvus". Tieši šādu secinājumu dēļ, viņaprāt, patenttiesības rada nevēlamu rezultātu. Sk.: Hayek FA. *Individualism and Economic Order*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980, p. 114.

līdzeklis šim mērķim."²⁰⁵ Konkrētu atalgojuma sistēmas modeli piedāvāja Roberts Makfi [1.2.5].

Tomēr atalgojuma jeb godalgu sistēma nesaņēma lielu atbalstu. Galvenais iebildums bija, ka sistēmas administrācija un ierēdņiem piešķirtā rīcības brīvība radīs neobjektivitāti, patvaļu lēmumu pieņemšanā un korupciju. Džeimss Rodžerss norādīja: "*Pietiekama atbilde šādai shēmai ir, ka gan izgudrotāji, gan sabiedrība uzlūkotu šādu padomi [kura nosaka godalgas apmēru] ar vislielāko aizdomīgumu*"²⁰⁶. Savukārt Džons Stjuarts Mills rakstīja, ka "*ekskluzīvai uz laiku noteiktai privilēģijai ir priekšroka, jo tā neko neatstāj rīcības brīvībai, jo atalgojums, kas ar to tiek piešķirts ir atkarīgs no tā, vai izgudrojums bijis noderīgs, jo lielāks noderīgums, jo lielāks atalgojums; un tāpēc, ka to samaksā tieši tās personas, kam pakalpojums sniegts, preces patērētāji.*"²⁰⁷

Tādējādi, lai gan patentu sistēmā daudzi saskatīja negatīvas iezīmes, tās visplašāk diskutētajā alternatīvā – izgudrotāju monetārajā atalgošanā – trūkumi izrādījās ne mazāk nozīmīgi.

[2.1.2.5] Tomēr pastāv vēl viena alternatīva – pavisam atteikties no valsts iejaukšanās vai regulācijas, paredzot, ka visu atrisinās brīvais tirgus. Vācu valstsvīrs un politekonomists Alberts Šefle (*Albert Eberhard Friedrich Schäffle*), kas arī principā atzina izgudrotāja morālās tiesības uz atalgojumu, uzskatīja, ka pats tirgus bez valsts iejaukšanās spēs izgudrotājam to sniegt – "*ātrums, ar kādu idejas izplatās, intervāls [...] kas sniedz prioritāti ideju komerciālā izmantošanā*" ir pietiekams atalgojums izgudrotājam.²⁰⁸

Izgudrotājs gūst arī morālu atalgojumu, kas saistās ar autora reputāciju un atpazīstamību. Iegūtā reputācija savukārt var būt par pamatu, piemēram, turpmākā karjeras izaugsmē.

[2.1.2.6] Kā minēts, atbilstoši atalgojuma teorijai izgudrotājam ir tiesības uz

²⁰⁵ The Economist, July 26, 1851 p. 812, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 19.

²⁰⁶ Rogers JET. On the Rationale and Working of the Patent Laws. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, p. 126.

²⁰⁷ Mill JS. *Principles of Political Economy*, 2nd edition. London: John W. Parker, West Strand, 1849, pp. 500-501.

²⁰⁸ Schäffle AEF. *Die nationalökonomische Theorie der ausschliessenden Absatzverhältnisse*. Tübingen: 1867, p. 141, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 18.

atalgojumu par nopelniem sabiedrības labā, ieviešot izgudrojumu. Atalgojuma teorijas ciešā saistība ar izgudrotāja nopelniem kodolīgi izteikta ASV Augstākās tiesas spriedumā lietā *Brenner v. Manson*, kur tiesa norādījusi, ka "*patents nav medību licence. Tas nav atalgojums par pētījumu, bet kompensācija par sekmīgu rezultātu.*"²⁰⁹ Tātad tikai tad, ja ir iespējams konstatēt konkrētu izgudrotāja ieguldījumu tehnikas attīstībā, tas ir atalgojams ar patentu.²¹⁰ Ja konkrētu ieguldījumu nav iespējams nodalīt, patents nav piešķirams. Atalgojums pienākas par konkrētiem tehniskajiem rezultātiem, ko izgudrotājs sniedzis sabiedrībai.²¹¹

Tomēr, kā noteikt izgudrotāja nopelnus? Britu valstsvīrs Džons Lūiss Rikardo (*John Lewis Ricardo*) apgalvoja, ka "*gandrīz visi noderīgie izgudrojumi ir mazāk atkarīgi no kāda indivīda, kā no sabiedrības progresa*", nav nepieciešams "*atalgot to, kurš bijis pietiekami veiksmīgs, lai uzdurot vajadzīgajai lietai*"²¹².

Ekonomists Alfrēds Kāns (*Alfred E. Kahn*) norāda, ka katra izgudrojuma rašanos nosaka noteikti sociālie priekšnoteikumi, zināma nepieciešamība, kas ļauj rasties konkrētajam izgudrojumam konkrētajā laikā. Kopš izgudrošana ir kļuvusi par precīzi izplānotu, savstarpēji atkarīgu, uz sadarbību balstītu procesu vairs nav piemērojami patenttiesību pieņēmumi par izgudrošanas procesu. Jauna izgudrojuma rašanās tādējādi bieži ir gluži vai neizbēgams rezultāts, un atsevišķu pētnieku ieguldījumu laboratorijas darbā bieži ir nepiespējami nošķirt.²¹³ Precīzus nopelnus faktiski nav iespējams noteikt. Piemēram, ekonomists un ķīmijas profesors Maikls Polanji (*Michael Polanyi*) 20. gadsimta četrdesmitajos gados apraksta izgudrošanas procesu kā nepārtrauktu secīgu eksperimentu virkni, kurā var izdalīt atsevišķu personu nopelnus noteiktos attīstības posmos, bet nav iespējams gala rezultātu piedēvēt vienam konkrētam izgudrotājam.²¹⁴ Vēl jo vairāk to varētu attiecināt uz zinātnisko

²⁰⁹ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Brenner v. Manson*, 383 U. S. 519 (1966). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/383/519/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

²¹⁰ Jautājums vēl, vai katrs ieguldījums tehnikas līmenī patiesi ir sabiedrībai nozīmīgs.

²¹¹ Sk.: Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 1063/06 (OJ 2009, 615), kur norādīts, ka patentaizsardzība nepienākas par patenta pieteicēja vēl neizpētītu jomu, bet vienīgi par faktiski ieguldījumu tehnikas līmenī.

²¹² *The Economist*, July 26, 1851, p. 82, cit. pēc: Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 23.

²¹³ Kahn AE. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, pp. 480-481.

²¹⁴ Polanyi M. Patent Reform. *Review of Economic Studies*, Vol. 11, 1944, pp. 71-71, cit. pēc: Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 29.

pētniecību mūsdienās (sk. 3.3. apakšnodaļu).

Ja piekristu šim visai radikālajam viedoklim, būtu jāsecina, ka izgudrojumu rašanās ir neizbēgama. Kad tas notiek, ir vienīgi laika jautājums. Tā kā izgudrojuma rašanos nosaka noteikta sabiedriskā vajadzība, būtu jāpieņem, ka, ja nebūtu sākotnējā izgudrojuma, izgudrojumu pēc noteikta laika būtu radījis kāds cits. Roberts Noziks uzskata, ka patentaizsardzības termiņš būtu jānosaka atkarībā no tā, cik ilgs laiks būtu vajadzīgs neatkarīgam izgudrojumam.²¹⁵ Savukārt, pēc amerikāņu ekonomista Frederika Šērera (*Frederic Michael Scherer*) ieskata ar patentaizsardzību vajadzētu atalgot tikai tos izgudrojumus, kas nebūtu sagaidāmi vai būtu būtiski novēloti, ja aizsardzības nebūtu.²¹⁶

[2.1.2.7] Pieņemot tomēr, ka katrs izgudrotājs, kas saņem patentu, sniedz noteiktu ieguldījumu, ka viņa nopelni ir, piemēram, izgudrojuma noformulēšana, ko nav varējuši vai nav paspējuši viņa priekšgājēji, piešķirtajam atalgojumam saskaņā ar atalgojuma teoriju būtu jābūt samērojamam ar izgudrojuma noderīgumu sabiedrībai. Sabiedrībai ir morāls pienākums dot izgudrotājam atalgojumu, tomēr tā apmēram jābūt ekonomiski pamatotam – atalgojumam jābūt proporcionālam ieguldījumam. Balstoties uz šādu apsvērumu, par vērtīgāku izgudrojumu atalgojumam būtu jābūt lielākam. Saskaņā ar iepriekš pieminēto Džona Stjuarta Milla atziņu [2.1.1.4] patenttiesības nodrošina samērīgu atalgojumu, jo sabiedrībai patiesi noderīgās lietas tirgū būs pieprasītas vairāk, kā mazāk vajadzīgās. Tomēr šī sakarība praksē ļoti bieži var izrādīties neatbilstoša.

Tā kā visiem patentiem noteikts vienāds aizsardzības termiņš, par izgudrojumiem, kas apsteiguši savu laiku, izgudrotājs var nesaņemt kompensāciju, kas būtu samērojama ar pienesumu sabiedrībai, turpretim izgudrojumi, kurus viegli komercializēt, lai gan to pienesums ir neliels, tiks atalgoti nesamērīgi augstu.²¹⁷ Proti, šodien šķietami nesvarīgs izgudrojums nākotnē var izrādīties ļoti nozīmīgs. Tātad, paredzot vienādu patentaizsardzības termiņu visiem izgudrojumiem, patenttiesības nenodrošina izgudrojuma nozīmīgumam samērīgu atalgojumu, jo neņem vērā to, vai

²¹⁵ Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974, p. 182.

²¹⁶ Scherer FM. *Industrial Market Structure and Economic Performance*, 2nd edition. Chicago: Rand McNally & Co., 1980, pp. 443-450, cit. pēc: Menell PS. *Intellectual Property: General Theories*. Grām.: *Encyclopedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 146.

²¹⁷ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 275.

izgudrojums ir tūlītēji komercializējams, vai arī tā vērtība atklāsies tikai nākotnē, kad izveidojas izgudrojuma izmantošanas nosacījumi. Šis secinājums būtiski kaitē atalgojuma teorijas pamatojumam.

[2.1.2.8] Latvijā, līdzīgi kā lielākajā daļā pasaules valstu, patentu izsniedz izgudrotājam, kurš pirmais iesniedz pieteikumu par izgudrojumu, neņemot vērā to, vai pieteicējs ir arī pirmais izgudrotājs (t.s. *first to file* jeb pirmā patenta pieteicēja princips). Turpretim ASV (un arī Kanādā līdz 1989. gadam) līdz šim patents tika piešķirts tieši pirmajam izgudrotājam. Izgudrotājs, kurš izgudrojumu radījis pirms kāds cits iesniedzis patenta pieteikumu tam pašam izgudrojumam, varēja apstrīdēt pirmā pieteicēja tiesības, ja varēja pierādīt agrākas izgudrošanas faktu, lai arī informāciju par izgudrojumu nav publiskojis (*first to invent* jeb pirmā izgudrotāja princips)²¹⁸. Tomēr saskaņā ar pieņemtajiem likuma grozījumiem arī ASV kopš 2013. gada marta tiks piemērots pirmā patenta pieteicēja princips.²¹⁹

Atalgojuma teorijai vairāk atbilstošs ir tieši regulējums, kas prioritāti piešķir izgudrošanas, nevis patenta pieteikuma iesniegšanas faktam, jo pirmais izgudrotājs, nevis pirmais patenta pieteicējs ir tā persona, kurai būtu piedēvējami nopelni par izgudrojuma radīšanu.

Tomēr nevienā valstī netiek atzītas to izgudrotāju tiesības, kas vēl pirms pieteikuma publicēšanas izgudrojumu radījuši neatkarīgi no pirmā pieteicēja vai pirmā izgudrotāja, nezinot par patenta iesniegšanas faktu. Ja patenttiesības šajā gadījumā balstītos uz nopelni jeb atalgojuma principu, neatkarīgajiem izgudrotājiem, kas izgudrojumu radījuši pirms patenta pieteikuma publikācijas, būtu jāparedz pirmajam pieteicējam līdzvērtīgas tiesības.²²⁰ Kā norāda Roberts Noziks, patents, kas tiek piešķirts izgudrotājam, neaizskar citus, nesamazina to iespējas.²²¹ Tomēr tam ir šāds efekts, ja kāds neatkarīgi no patenta īpašnieka, izgudro to pašu lietu. Šajā gadījumā neatkarīgajam izgudrotājam būtu jādod iespēju pierādīt neatkarīgās izgudrošanas faktu, un jādod tiesības izmantot izgudrojumu, kā tie vēlas. Turklāt patents jau pats

²¹⁸ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 33-34; Sk. arī: Frost GE. The 1967 Patent Law Debate: First-to-Invent vs. First-to-File. *Duke Law Journal*, Vol. 1967, No. 5, 1967, pp. 923-942.

²¹⁹ America Invents act (September 16, 2011). Pieejams: <http://judiciary.house.gov/issues/Patent%20Reform%20PDFS/112hr1249eh.pdf> [aplūkots: 27.01.2012].

²²⁰ Becker LC. Deserving to Own Intellectual Property. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 68, 1993, pp. 628-629.

²²¹ Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974, p. 182.

par sevi samazina neatkarīgās izgudrošanas iespēju, jo līdz ar patenta publicēšanu izgudrojums kļūst par tehnikas līmeņa daļu [2.1.1.9].

[2.1.2.9] No iepriekš minētā secināms, ka arī otra teorija, kas balstās uz dabiskajām tiesībām – atalgojuma teorija – vismaz pati par sevi nespēj pamatot patenttiesību un nozīmīgu patenttiesību normu pastāvēšanu. Lai gan patentaizsardzībai ir zināmas priekšrocības iepretim monetārai kompensācijai par izgudrojumu, faktiski pastāv arī citi veidi, kā izgudrotājs gūst noteiktu atalgojumu, piemēram, izgudrojuma autorība paaugstina reputāciju zinātniskajās aprindās [3.3.2] un plašākā sabiedrībā, izgudrotājam ir iespēja pirmajam ieviest jauno produktu tirgū u.c. Līdzīgi kā dabisko tiesību (darba) teorija [2.1.1.7], arī atalgojuma teorija nespēj pamatot, kāpēc patenttiesības ir piemērotākais kompensācijas līdzeklis.²²²

Tomēr pat, ja alternatīvie atalgojuma veidi atsevišķos gadījumos sniedz nepietiekamu kompensāciju par izgudrošanā ieguldītajiem resursiem, atalgojuma kā pamatprincipa izmantošana saistās ar grūtībām noteikt, kura persona visvairāk pelnījusi atalgojumu par konkrēto izgudrojumu, kāds ir faktiskais ieguldījums, labums sabiedrībai. Patentaizsardzība, kas sniedz ekskluzivitāti tirgū, visdāsnāk atalgo izgudrojumus, kas tikai nedaudz pārsniedz jau zināmo tehnikas līmeni, jo šos izgudrojumus tūlīt iespējams pielietot jaunos produktos. Turpretim to izgudrojumu gadījumā, kuri sabiedrībai varētu būt ļoti nozīmīgi, bet, kuri vēl nav pielietojami konkrētos komerciālos produktos, patentaizsardzība nesniedz adekvātu atalgojumu.

Atšķirībā no dabisko tiesību (darba) teorijas, atalgojuma teorija pieļauj un pat pieprasa ierobežotu patentaizsardzības termiņu. Patentaizsardzības termiņš nedrīkstētu pārsniegt to laiku, kas varētu būt nepieciešams, lai izgudrojumu būtu radījis kāds cits.

Atalgojuma teorijai gluži tāpat kā dabisko tiesību (darba) teorijai neatbilstoša ir norma, kas liedz izgudrojuma izmantošanu neatkarīgajiem izgudrotājiem. Šai teorijai līdzīgi kā dabisko tiesību (darba) teorijai atbilstošāks ir tāds patenttiesību regulējums, kas paredz izņēmuma tiesību piešķiršanu pirmajam izgudrotājam, nevis pirmajam patenta iesniedzējam, bet šāds regulējums drīz vairs nebūs sastopams [2.1.2.8].

²²² Atalgojums ar patentu var tikt drīzāk uzlūkots kā izņēmums, nevis vispārējais princips. Sk.: Bakels RB. Should Only Technical Inventions Be Patentable, following the European Example. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol. 7, 2008, pp. 50-62.

2.2. Uz lietderības apsvērumiem balstītās patenttiesību pamatojuma teorijas

[2.2.1] 2.1. apakšnodaļā noskaidrots, ka patenttiesību ētiskajam pamatojumam ir zināmas priekšrocības – tas ir universāls, jo izmantojams izgudrotājdarbībai faktiski jebkurā nozarē, to iespējams izvērtēt abstraktas analīzes ceļā. Tomēr tam piemīt ļoti daudzi trūkumi. Ētiskais pamatojums nespēj izskaidrot daudzus spēkā esošās patenttiesību normas un to izmantojot var netikt sasniegts efektīvākais rezultāts. Nedz dabisko tiesību teorija, nedz atalgojuma teorija nesasniedz pašu izvairīto uzdevumu – pamatot, kāpēc patenttiesības ir taisnīgas.

Tomēr patenttiesību pamatojumu ir iespējams balstīt ne vien uz taisnīguma apsvērumiem, bet arī uz sabiedrisko noderīgumu un lietderības apsvērumiem. Šādu pamatojumu piedāvā patenttiesību pamudinājuma teorijas.²²³ Šīs teorijas par pamatkritēriju izvirza tiesību ekonomisko efektu – vai patenttiesības pamudina (motivē) noteiktu ekonomisko rīcību. Līdzīgi kā atalgojuma teorija visas pamudinājuma teorijas ir nosacījuma teorijas. Teorētiski izgudrotājam būtu piešķirams patents vienīgi tad, ja patenttiesības viņu motivēja radīt izgudrojumu (2.2.1. apakšnodaļa), motivēja to publicēt (2.2.2. apakšnodaļa) vai motivēja izgudrojumu komercializēt (2.3. apakšnodaļa, it īpaši 2.3.1.). Tieši lietderības un efektivitātes apsvērumi literatūrā un arī politiskajā argumentācijā ir kļuvuši par noteicošajiem.

Tomēr nereti arguments, kas balstās uz normatīvo spriedumu, ka darbs ir jāatalgo, tiek apvienots ar utilitāro argumentu, ka atalgojums veicinās nākotnes attīstību, kas ir pamudinājuma teoriju arguments. Tā, piemēram, ASV Augstākā tiesa spriedumā lietā *Mazer v. Stein* norādījusi: "*Ekonomiskā filozofija, kas ietverta Kongresa pilnvarojumā veicināt patentus un autortiesības*²²⁴, ir pārliecība, ka individuālo pūliņu pamudinājums ar personisku guvumu ir labākais veids, kā autoriem un izgudrotājiem veicināt sabiedrības labklājību [...] Upurētās dienas, kas veltītas šādām radošām darbībām, ir pelnījušas atalgojumu, kas samērojams ar

²²³ Atlīdzinājums pats par sevi ne vienmēr ir pietiekams, lai veicinātu tehnisko progresu. Pamudinājuma teorija balstās ne tik daudz uz pašu izgudrotāju, kā uz pieņēmumiem par izgudrotājdarbības ekonomiku (procesu). Sk.: Fisher M. Classical Economics and Philosophy of Patent System. *Intellectual Property Quarterly*, 1, 2005, p. 12.

²²⁴ Atsauce uz ASV Konstitūcijas 1. panta astotās daļas 8. punktu: „Kongresam ir tiesības veicināt zinātņu un lietišķo mākslu attīstību, nodrošināt uz ierobežotu laiku autoriem un izgudrotājiem pilnīgas tiesības uz saviem darbiem un izgudrojumiem”. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4. jūlijs, Nr. 171/174.

sniegto pakalpojumu".²²⁵ Iespējams neapzināti tiesa šeit apvienojusi lietderības pamatojumu un ētisko pamatojumu. Pēc šī pētījuma autora domām ir svarīgi šos argumentus nošķirt, jo katrs no tiem noved pie būtiski atšķirīgiem secinājumiem. Lietderības arguments izvirza prasības, kuru ievērošana ne vienmēr ir savienojama ar ētikas prasībām un otrādi.

[2.2.2] Ja ētikas apsvērumi skaidro, kas taisnīgi pienākas izgudrotājam un sabiedrībai, tad lietderības apsvērumi jautā, kāda veida tiesības nodrošinātu straujāko tehnoloģisko attīstību un sabiedrības intereses jaunas informācijas un produktu pieejamībā.

Atkarībā no tā, kādu mērķi par pamatu izvirza uz lietderības apsvērumiem balstītā teorija, iespējams izdalīt: 1) izgudrošanas pamudinājuma teoriju, kas par nozīmīgāko uzskata apstākļu nodrošināšanu pēc iespējas daudzu un vērtīgu izgudrojumu radīšanai (2.2.1. apakšnodaļa), 2) izgudrojuma publiskošanas pamudinājuma teoriju, kas par nozīmīgāko uzskata pēc iespējas plašākas sabiedrības iespējas uzzināt jauno tehnoloģisko informāciju (2.2.2. apakšnodaļa), kā arī 3) izgudrojuma komercializācijas pamudinājuma teorijas, kuras par nozīmīgāko uzskata jauno izgudrojumu pēc iespējas plašāku komerciālo izmantošanu (dažādos aspektos komercializācijas pamudinājumu skar 2.3. apakšnodaļā analizētās teorijas).

2.2.1. Izgudrošanas pamudinājuma teorijas patenttiesību pamatojums

[2.2.1.1] Izgudrošanas pamudinājuma teorija balstās uz pieņēmumu, ka tehnoloģiskā attīstība ir vēlama, jo sekmē pieejamo zināšanu apjoma pieaugumu, kas ir nozīmīgi sabiedrības labklājībai. Lai notiktu tehnoloģiskā attīstība, ir jārada jauni izgudrojumi. Ja izgudrojumu radīšanai nebūtu kāds ārējs pamudinājums, to apjoms būtu mazāks par optimālo. Izgudrošanas pamudinājuma teorijas atbalstītāji uzskata, ka patenttiesības ir efektīvākais jaunu izgudrojumu radīšanas pamudinājuma veids, kas rada sabiedrībai vismazāk izmaksu. Visspilgtāk izgudrošanas pamudinājuma teoriju izteicis ASV prezidents Abrahams Linkolns (*Abraham Lincoln*): "*Patentu sistēma*

²²⁵ *Mazer v. Stein*, 347 U.S. 201, (1954). ASV patenttiesībās, kā tas izriet no Konstitūcijas, dominē tieši pamudinājuma arguments, nevis arguments, ka darbs ir jāatalgo.

ģēnija dzirkstij pievienoja intereses iekuru"²²⁶. Amerikāņu ekonomists Džons Klārks (John Bates Clark) uzskata, ka “[p]atenti veicina uzlabojumus, un vispārējā tautu prakse apliecina šī fakta atzīšanu.”²²⁷ Savukārt Džeremijš Bentams atzinis, ka “ekskluzīva privilēģija ir absolūti nepieciešama, lai to, ko sēj, varētu arī pļaut.”²²⁸ Tā kā Latvijas Patentu likuma 2. pants par vienu no likuma mērķiem atzīst izgudrotājdarbības veicināšanu, varētu secināt, ka izgudrošanas pamudinājuma teorija ir tieši atspoguļota Latvijas patenttiesībās.

Būtu nesaprātīgi apšaubīt izgudrošanas pamudinājuma teorijas pieņēmumus, ka tehnoloģiskā attīstība ir vēlama parādība un ka tā izpaužas jaunu izgudrojumu radīšanas procesā. Tomēr diskutabls ir jautājums, vai patenttiesības ir piemērotākais līdzeklis pamudinājuma veicināšanai. Pastāv arī citi līdzekļi un arī tie tiek pielietoti.²²⁹ Nav vienprātības arī par to, vai patiesi izgudrojumu radīšana nenotiktu pietiekami strauji bez ārējās motivācijas, ko sniedz izredzes uz patentu, kā arī, vai patenttiesības nesasniedz pretēju efektu – uz tagadnes izgudrotājdarbības veicināšanas rēķina nesamazina nākotnes izgudrotājdarbību.

[2.2.1.2] Valsts sekmē tehnoloģisko un rūpniecisko attīstību, pielietojot dažādus pētniecības atbalsta instrumentus.²³⁰ Turpmāk tiks iezīmēti iespējamie izgudrotājdarbības atbalsta veidi, tomēr, ierobežojot pētījuma apjomu, detalizēti analizēta vienīgi patenttiesību ietekme uz izgudrotājdarbību.

[2.2.1.2.1] Pirmais izgudrotājdarbības atbalsta veids ir publiski finansētās pētniecības sistēma – publiskās pētniecības institūtu un augstskolu pētniecība, ko finansē un uzrauga valsts. Publiskā pētniecība īpaši nozīmīga fundamentālās zinātnes²³¹ sekmēšanai, kam nav tūlītēja komerciāla pielietojuma, pētījumus

²²⁶ Lincoln A. Second lecture on discoveries and inventions. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol.3. London, New York: Routledge, 2006, p. 36.

²²⁷ Clark JB. *Essentials of Economic Theory as Applied to Modern Problems of Industry and Public Policy*. New York: The Macmillan Company, 1915, p. 360.

²²⁸ Bentham J. *A Manual of Political Economy*. Grām.: *Works of Jeremy Bentham*, Vol. 3. Edinburgh: William Tait, 1843, p. 71.

²²⁹ Pamudinājuma teoriju var apstrīdēt ar līdzīgiem argumentiem, kā atalgojuma teoriju, proti, ka pastāv labāki un mazāk kaitīgi līdzekļi, kā pamudināt (vai atalgot) izgudrotāju. Sk.: Fisher M. *Classical Economics and Philosophy of Patent System*. *Intellectual Property Quarterly*, 1 (2005), p. 16.

²³⁰ Sk.: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 55-63.

²³¹ “Fundamentāli zinātniski pētījumi ir eksperimentāls vai teorētisks darbs, ko veic, lai iegūtu jaunas zināšanas par parādību un novērojamo faktu pamatsakarībām, neņemot vērā jebkādu turpmāko iespējamo izmantošanu.” Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām: Ministru kabineta noteikumi Nr. 934, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. decembris, 201.

sabiedrībai īpaši nozīmīgās jomās (valsts aizsardzība, veselība u.tml.)²³², atsevišķos gadījumos arī lietišķos pētījumus un eksperimentālās izstrādes²³³, ja, ievērojot īpašos apstākļus, tiek atzīts, ka to labāk veikt šādi, kā komerciālās pētniecības formā.²³⁴

[2.2.1.2.2] Otrais izgudrotājdarbības atbalsta veids publiskā finansējuma atbalstītā privāto tiesību subjektu veiktā pētniecība – publiskajā iepirkumā pasūtītie valsts pētījumi, dažāda veida subsīdijas un atbalsta maksājumi²³⁵ (t.sk. sabiedrībai īpaši nozīmīgās nozarēs, piem., piesārņojuma mazināšana, veselības veicināšana), nodokļu atvieglojumi²³⁶, kredīti ar atvieglotiem nosacījumiem, atalgojums par noteiktiem sasniegumiem²³⁷ vai godalga par uzvaru izgudrošanas konkursā²³⁸.

[2.2.1.2.3] Visbeidzot trešais izgudrotājdarbības atbalsta veids intelektuālā īpašuma tiesības, t.sk. patenti. Izņēmuma tiesības, ko iegūst patenta īpašnieks, ļauj tam noteikt augstāku peļņas daļu piedāvātajiem produktiem. Patenti tiek salīdzināti ar

²³² Tādās jomās kā kvantu fizika vai nanotehnoloģija pētniecības rezultātu pielietojums var būt paredzams tikai pēc vairākiem gadiem vai pat gadu desmitiem, tāpēc patenttiesības dēļ ierobežotā aizsardzības termiņa nav piemērotākais instruments. Sk.: Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 59.

²³³ “*Lietišķie pētījumi ir oriģināli pētījumi, kurus veic, lai iegūtu jaunas zināšanas, bet kuru prioritāte ir praktiski mērķi. Eksperimentālā attīstība ir sistemātisks darbs, kas pamatojas uz zināšanām, kuras iegūtas pētījumos un praktiskajā pieredzē, un kas ir saistīts ar jaunu materiālu, produktu un iekārtu izstrādi, ar jaunu procesu, sistēmu un pakalpojumu ieviešanu vai ar nozīmīgiem uzlabojumiem jau izstrādātajos vai ieviestajos pētījumos un izstrādēs.*” Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām: Ministru kabineta noteikumi Nr. 934, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. decembris, 201.

²³⁴ Par publiski finansētās pētniecības un patenttiesību mijiedarbību sk. 3.3. apakšnodaļu.

²³⁵ Atbalsta finansējumu pētījumu veikšanai un uz pētījumu pamata radītu jaunu produktu izstrādei šobrīd paredz dažādas komercdarbības atbalsta programmas. Sk., piemēram: Tīrgus orientēto pētījumu projektu finansējuma sadales kārtība: Ministru kabineta noteikumi Nr.72, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 21. februāris, Nr. 29; Noteikumi par darbības programmas “Uzņēmējdarbība un inovācijas” papildinājuma 2.1.2.2. aktivitātes “Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde” 2.1.2.2.1. apakšaktivitāti “Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde” un 2.1.2.2.3. apakšaktivitāti “Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde – atbalsts rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšanai”: Ministru kabineta noteikumi Nr. 834, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 4. novembris, Nr. 171; Noteikumi par darbības programmas “Uzņēmējdarbība un inovācijas” papildinājuma 2.1.2.4. aktivitāti “Augstas pievienotās vērtības investīcijas”: Ministru kabineta noteikumi Nr. 200, *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 13. marts, Nr. 41.

²³⁶ Tā, piemēram, izdodot noteikumus, kas nosaka noteiktu izplūdes gāzu normu, var būt neefektīvāk, jo nav pietiekamas informācijas un iespējas kontrolēt. Efektīvāka ir metode noteikt nodokļu atlaides, piemēram, par samazinātu kaitīgo izplūdes gāzu koncentrāciju. Sk.: Menell PS. *Intellectual Property: General Theories*. Grām.:*Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 143.

²³⁷ Sk., piem.: Shavell S, Ypersele van T. Rewards versus Intellectual Property Rights. *The Journal of Law and Economics*, vol. 44, 2001, pp. 525-547. Autori aplūko modeli, saskaņā ar kuru izgudrotāji saņem godalgas, balstoties uz radīto izgudrojumu sabiedrisko noderīgumu.

²³⁸ Tā, piemēram, 17. gadsimtā Francijā tikusi piedāvāta balva par ūdens turbīnas izstrādi. Šajā laikā balva piesolīta arī par metodi attāluma aprēķināšanai jūrā. Sk.: Gallini N, Scotchmer S. *Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System?*. *NBER Innovation Policy & the Economy (MIT Press)*, Vol. 2, 2002, p. 53.

mērķnodokli, ko maksā tie patērētāji, kuri iegādājas patentēto produktu, nevis ikviens patērētājs, tādējādi nošķirot patentus no pārējiem pētniecības atbalsta veidiem, kuri tiek finansēti no nodokļiem, ko maksā visi nodokļu maksātāji.²³⁹

[2.2.1.3] Dažādās situācijās ir piemēroti izmantot vienu vai otru no iepriekš minētajiem izgudrotājdarbības atbalsta veidiem. Tā, piemēram, fundamentālajai pētniecībai lielākajā daļā gadījumu nav saskatāms tūlītējs komerciāls pielietojums, tāpēc patenttiesības nav piemērots instruments tās veicināšanai,²⁴⁰ labāk šādu pētniecību finansēt valsts pētniecības sistēmas ietvaros [3.3.3].

Citos gadījumos tieši valsts finansējums var būt nepiemērots. Valsts atbalsta programmas pētniecībai var resursus sadalīt nelīdzsvaroti, jo valstij trūkst informācijas par piemērotu sadalījumu tirgus vajadzībām, kā arī tai nav pietiekamas iespējas uzraudzīt, cik efektīvi līdzekļi tiek izlietoti. Turklāt valsts atbalsts veicina tā saņēmēju tiekšanos piesaistīt finansējumu, nerūpējoties par tā izlietojuma efektivitāti.²⁴¹

Dažādās situācijās pastāv atšķirīgas iespējas. 1) Ja valsts zina gan pētījuma rezultātu vērtību, gan ar pētījumu saistītās izmaksas, vislabāk pētījumu ir finansēt no publiskiem līdzekļiem, lai rezultāti būtu visiem pieejami. 2) Ja valsts zina pētījuma vērtību, bet nezina, kādas varētu būt izmaksas, tad iespējams labāk būtu piedāvāt godalgu, kuru saņemtu komersants, kas šos rezultātus piedāvātu par viszemāko cenu. 3) Ja, savukārt valsts zina (vai pat nezina) pētniecības izmaksas, un nezina izgudrojuma vērtību, tad vispiemērotākā varētu būt tieši patentaizsardzība, jo patenta privātā vērtība lielā mērā atspoguļo izgudrojuma sabiedrisko vērtību.²⁴²

[2.2.1.4] Dažādi autori izteikuši viedokli, ka patenttiesības rada pamudinājumu izgudrošanai un ka tām nav pilnīgi nekāda negatīva ietekme. Tā, Džeremijs Bentams

²³⁹ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 57.

²⁴⁰ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 307.

²⁴¹ Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 143. Šo secinājumu apliecina arī daudzi piemēri Latvijā īstenoto valsts atbalsta programmu pētniecības veicināšanai ieviešanā.

²⁴² Gallini N, Scotchmer S. Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System?. *NBER Innovation Policy & the Economy (MIT Press)*, Vol. 2 (2002), p. 70. Analīzi par patentu sistēmas priekšrocībām, salīdzinot ar godalgām un valsts finansēto pētniecību sk.: Wright BD. The Economics of Incentives: Patents, Prizes, and Research Contracts', *American Economic Review*, Vol. 73, No. 4, 1983, pp. 691-707.

norādījis, ka tās „*rada bezgalīgu efektu, un neko nemaksā.*”²⁴³ Žans Batists Sejs par patenttiesībām izteicies, ka “*šāda veida privilēģijas neviens nevar saprātīgi apšaubīt, jo tās nedz iejaucas, nedz ierobežo kādu rūpniecības nozari, kas iepriekš darbojusies.*”²⁴⁴

Tomēr minētie autori nav apsvēruši visus aspektus, kādos patenttiesības ietekmē izgudrošanu. Iebildumus, kādus iesējams izvirzīt pret patenttiesībām kā pamudinājumu izgudrotājdarbībai, var iedalīt divās daļās. 1) Tie iebildumi, kas balstās uz pārliecību, ka jaunu izgudrojumu radīšanai vispār nav nepieciešams nekāds pamudinājums, šādu pamudinājumu jau nodrošina citi faktori. 2) Tie iebildumi, kas norāda uz patenttiesību pamudinājuma negatīvo ietekmi iepretim izgudrojumu radīšanai apstākļos, kad tie ir brīvi pieejami. Vispirms tiks aplūkoti pirmā veida iebildumi [2.2.1.5], tad – otrā veida iebildumi [2.2.1.6].

[2.2.1.5] Atsevišķi autori uzskata, ka patenttiesības faktiski neveicina izgudrotājdarbību. Izgudrotāji darbotos līdzvērtīgā apjomā arī bez izgudrojumu tiesiskās aizsardzības izredzēm. Turpmāk aplūkoti argumenti, kas pamato to, ka arī bez patentaizsardzības ir iespējama izgudrotājdarbība.

[2.2.1.5.1] Pastāv uzskats, ka izgudrojumi rodas neatkarīgi no tā vai pastāv kāds ekonomiskais pamudinājums, jo noteiktai cilvēku daļai ir dabiska interese par jaunu lietu radīšanu. Kā norāda ekonomists Ludvigs fon Mizess (*Ludwig von Mises*), radošajiem ģēnijiem, kas bez nodoma tās ražot izdomā lietas, par kurām neviens nav iedomājies, nav nepieciešams patenttiesību pamudinājums.²⁴⁵ Šie cilvēki nodarbosies ar izgudrotājdarbību iedzīmtas zinātkāres vadīti jebkuros apstākļos. Var jautāt, vai patiesi, ja nebūtu patentaizsardzības, izgudrotāji būtu vispār nenodarbināti?²⁴⁶ Atbildi varot meklēt vēsturiskos faktos, proti, izgudrojumi tika radīti vēl pirms intelektuālā īpašuma tiesību rašanās.²⁴⁷ Arī šobrīd sastopami cilvēki, kas savu brīvo laiku velta

²⁴³ Bentham J. A Manual of Political Economy.Grām.: *Works of Jeremy Bentham*, Vol. 3. Edinburgh: William Tait, 1843, p. 71.

²⁴⁴ Say JB. *A Treatise on Political Economy, or the production, distribution and consumption of wealth*. Philadelphia: Grigg & Elliot, 1843, p. 182.

²⁴⁵ Saskaņā ar Mizesu šī gan ir tikai neliela daļa no visiem izgudrojumiem. Sk.: Mises von L. *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises institute, 1998, p. 657.

²⁴⁶ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions.*Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, p. 39.

²⁴⁷ Shiffrin SV. The Incentives Argument for Intellectual Property Protection.Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries. Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 98.

izgudrotājdarbībai un viņi to darītu arī tad, ja patentaizsardzības nebūtu.²⁴⁸

Tomēr, iespējams, mūsdienās vairs nebūtu pareizi jautāt, vai patentu sistēma pamudina talantīgus izgudrotājus vairāk laika un enerģijas veltīt jaunu tehnoloģiju izstrādei? Būtu jājautā, vai tā pamudina komersantus vairāk algot šos talantīgos izgudrotājus, kā tie būtu darījuši, ja patenttiesību nebūtu? Vai šāda šo talantu izmantošana ir labākā no alternatīvām?²⁴⁹

Izgudrošanas pamudinājuma teorija šobrīd saskaras ar faktu, ka individuāla pašnodarbināta izgudrotāja vietā ir stājusies kolektīvā izgudrošana (laboratorijā), individuālā uzņēmēja vietā – komersanti, kas nodarbina lielas pētnieku grupas. Tiesības uz izgudrojumu iegūst komersants, kas nodarbina izgudrotājus, un to atalgojums nav vis neskaidra iespēja saņemt peļņu no izgudrojuma izmantošanas nākotnē, bet gan darba alga, karjeras iespējas un reputācija.²⁵⁰ Tādējādi pat, ja ir sastopami individuālie izgudrotāji, kuriem patenttiesības nenosaka motivāciju, kādēļ tie veic izgudrotājdarbību, šis arguments nav nozīmīgs vērtējot patenttiesību lietderību, jo tām nozīmīgi veicināt tieši komerciālo izgudrotājdarbību.

[2.2.1.5.2] Jaunu izgudrojumu rašanos nosaka ne vien ar zinātkāri apveltītie indivīdi, bet arī tirgus mehānismi, kas pamudina komersantus ieguldīt cilvēkresursus un finanšu līdzekļus izgudrotājdarbībā. Atšķirībā no patenttiesību attīstības sākumposma, kad par patenttiesību uzdevumu tika uzskatīta individuālas izgudrotājdarbības veikšana, šobrīd iespējams vēl svarīgāks uzdevums ir investīciju piesaistes veicināšana jauniem pētījumu projektiem.²⁵¹

Tomēr patenttiesības nav vienīgais pamudinājums piesaistīt investīcijas pētījumiem. No vienas puses, iespēja pirmajam ieviest tirgū jaunu produktu var būt pietiekams pamudinājums. Jauninājumu radītāji var gūt pietiekamus ienākumus arī bez patenttiesībām, paspējot izmantot jaunās zināšanas pirms tās kļuvušas

²⁴⁸ Sk. arī: Calandrillo SP. An Economic Analysis of Property Rights in Information: Justifications and Problems of Exclusive Rights, Incentives to Generate Information, and the Alternative of a Government-Run Reward System. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, Vol. 9, 1998, pp. 216-323.

²⁴⁹ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 36.

²⁵⁰ Kahn AE. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, p. 481.

²⁵¹ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 25.

vispārzināmas.²⁵² Tiem ir iespēja nopelnīt laika posmā vēl pirms arī konkurenti spēj vienlīdz sekmīgi izmantot šo izgudrojumu.²⁵³ Lai atdarinātu rūpniecisko izgudrojumu, ir nepieciešamas zināšanas un prasmes, tāpēc konkurents spēs atdarināt produktu vienīgi pēc noteikta laika. Iespējams pat arī tad viņam nebūs ražošanas priekšrocību, lai gūtu līdzvērtīgu labumu no izgudrojuma.²⁵⁴

No otras puses, ieguldījumus izgudrotājdarbībā stimulē nepieciešamība tehnoloģiskajā attīstībā neatpalikt no konkurentiem, kuri ievieš arvien jaunus produktus.²⁵⁵ Turklāt komersanti nodarbina pētniekus arī tādu darbu veikšanai, kur nerodas patentējami izgudrojumi. Tāpēc nav pamata uzskatīt, ka, ja nebūs patentaizsardzības, uzņēmumi pārstās nodarbināt pētniecības personālu, jo katram uzņēmumam ir nozīmīgi neatpalikt no konkurentiem, kā arī iegūt inovatoru reputāciju.²⁵⁶

[2.2.1.5.3] Iespēja atdarināt konkurentu produktus nav vienīgais nosacījums jaunu konkurentu ienākšanai tirgū. Bez patenttiesībām pastāv arī citi, dabiskie konkurences šķēršļi, kas izgudrojuma radītājam nodrošina iespēju atgūt ieguldījumus pētniecībā. Ja izgudrojums ir grūti pamanāms vai atdarināms, vai izanalizējams (ražošanas metode, komplicēts izgudrojums), iespējams, neizpaužot šādu izgudrojumu patenta pieteikumā, nākotnes atdarinājumu būtu vēl mazāk. Šādā gadījumā varbūt pietiekamu aizsardzību var nodrošināt preču zīme, komersanta atpazīstamība, reputācija, ražošanas iekārtu pieejamība, produkta izplatīšanas kanāli vai līgumi ar piegādātājiem.²⁵⁷

²⁵² Hirshleifer J. The Private and Social Value of Information and the Reward to Innovative Activity, *American Economic Review*, Vol. 61, 1971, 561-574., cit. pēc: Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 133.

²⁵³ Mises von L. *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises institute, 1998, p. 657.

²⁵⁴ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 313.

²⁵⁵ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, pp. 38-39.

²⁵⁶ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, pp. 42-43; Ir apšaubāmi, ka peļņas pamudinājums ir pietiekams, lai radītu izgudrojumus, kas sabiedrībai īpaši nozīmīgi. Piemēram, ja sabiedrība varētu vēlēties automašīnu, kas kalpo ilgāk, automašīnu ražotājam peļņu nodrošina arī nelieli uzlabojumi, vai izmaiņas dizainā, tāpēc nav noteikti jāatīsta uzlabojumi, kas veicinātu produkta ilgāku darbības laiku. Sk.: Kahn AE. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, p. 483.

²⁵⁷ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*.

Turklāt patentēšana ne vienmēr nodrošina lielākus ienākumus no izgudrojuma. Patents nenodrošinās augstu peļņu, ja produktam tirgū ir daudzi aizvietotāji, tāpēc patērētājs nebūs gatavs maksāt būtiski augstāku cenu, tomēr patents varētu nodrošināt augstu peļņu, ja konkrētajā tirgū īpaši nozīmīga ir kvalitāte (medikamenti²⁵⁸), ja produktam nav viegli atrast aizvietotāju (piemēram, izgudrojums veido daļu no tehniskā standarta telekomunikāciju vai informācijas tehnoloģiju nozarē).²⁵⁹

[2.2.1.6] Pastāv uzskats, ka patenttiesību pamudinājums ir ne vien lieks un nevajadzīgs, bet pat kaitīgs.²⁶⁰ Secinot, ka patenttiesības ar izgudrotājdarbības veicināšanu ne vienmēr veicina arī kopējo ekonomikas un rūpniecības attīstību, *Patentu likuma* 2. pants, kas kā likuma mērķi nosaka „veicināt izgudrotāju darbību un valsts rūpniecisko attīstību”, nav korekts, jo regulējums, kas veicinās izgudrotājdarbību, var neveicināt vai pat kavēt rūpniecisko attīstību. Turpmāk aplūkoti iebildumi, kas patenttiesības uzlūko kā drīzāk kaitīgas, kā noderīgas.

[2.2.1.6.1] Patenta pamatuzdevums ir ierobežot izgudrojuma izmantošanu.²⁶¹ Patentētu izgudrojumu atļauts izmantot vienīgi patenta īpašniekam un iespējamajiem licenciātiem. Līdz ar to patenta darbības laikā sabiedrības iespējas gūt labumu no jaunajām zināšanām ir mazākas nekā tad, ja patenta nebūtu, jo izgudrojums netiek izmantots tādā apmērā, kā vēlētos visi sabiedrības locekļi. It īpaši tas attiecas uz izgudrojumiem, kuri būtu radušies arī bez patenttiesību pastāvēšanas.²⁶² Izgudrojuma sabiedriskā vērtība dēļ patenta ir mazāka. Tātad pat, ja patenttiesības veicina ieguldījumus jaunu izgudrojumu radīšanā, var gadīties, ka dēļ izņēmuma tiesībām izgudrojumi tiek izmantoti daudz mazākā apjomā, kā tie tiktu izmantoti, ja

Oxford: Oxford University Press, 2007, pp. 64-65.

²⁵⁸ Farmācijas industrijā pētniecības izmaksas ir ļoti augstas, turpretim atdarināšanas izmaksas – zemas. Sk.: Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 313.

²⁵⁹ Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 65. Sk. arī: Merges R.P. Institutions for Intellectual Property Transactions: The Case of Patent Pools. Berkeley Center for Law & Technology, University of California at Berkeley (1998). Pieejams: [http://www.law.berkeley.edu/files/pools\(1\).pdf](http://www.law.berkeley.edu/files/pools(1).pdf) [aplūkots 04.10.2012].

²⁶⁰ Atsevišķi autori uzskata, ka patenti drīzāk kavē, kā veicina izgudrotājdarbību. Sk. piem.: Bessen J, Meurer MJ. *Patent failure: how judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008, pp. 145-146.

²⁶¹ Patenttiesības nepieciešamas, lai “radītu mākslīgu nepietiekamību tur, kur tā dabiski nepastāv [...] Šī nepietiekamība ir paredzēta tam, lai radītu nepieciešamo pamudinājumu informācijas iegūšanai.” Arrow K. *The Economics of Information: An Exposition*. *Empirica*, Vol. 23, No. 2, p. 125

²⁶² Turner DF. *The Patent System and Competitive Policy*. *New York University Law Review*, Vol. 44, 1969, p. 454.

aizsardzības nebūtu. Iespējams labāk būtu, ja aizsardzības nebūtu vispār (vai tā būtu ierobežotāka) – izgudrojumu būtu mazāk, bet tos plašāk izmantotu.²⁶³ Zaudējums sabiedrībai rodas no tā, ka noteiktu laiku tiek ierobežots efektīvāko metožu izmantojums.²⁶⁴

[2.2.1.6.2] Patents var kavēt veikt pētījumus trešajām personām, kuras vēlētos attīstīt patentētā izgudrojuma uzlabojumus.²⁶⁵ Tas savukārt var veicināt pētījumus, kuras mērķis ir izanalizēt patentēto izgudrojumu un radīt aizvietojošu izstrādni (*reverse engineering*), lai novērstu iespējamo patenta pārkāpumu. Tādējādi tiek nelietderīgi izšķērdēti ierobežotie pētniecības resursi (par šo problēmu plašāk sk. 2.3.2. apakšnodaļu). Līdz ar to konkurentiem tiek liegta iespēja pilnveidot aizsargātos produktus, un tā vietā tiem jādomā par iespējām izanalizēt esošos patentus, attīstot iespējams mazāk vērtīgas alternatīvas.²⁶⁶

[2.2.1.6.3] Patenti var veicināt pārmērīgus ieguldījumus atsevišķos pētniecības virzienos, kuros patents sola vislielākos ienākumus.²⁶⁷ Džons Prinss Smits norāda, ka patenti “*neveicina izgudrotājdarbību, jo vienīgi ievirza to nesaimnieciskā virzienā – tie ir kaitējoši ražošanas attīstībai*”²⁶⁸. Amerikāņu ekonomists Frenks Tausigs (*Frank Williams Taussig*) uzskata, ka patenttiesības nevis paaugstina izgudrotājdarbības aktivitāti, bet virza to pa noteiktu ceļu – ir jāņem vērā „*aprēķinātās peļņas ietekme izgudrotāja darbības virzīšanā, lai cik spontāna tā nebūtu.*”²⁶⁹ Līdzīgi angļu ekonomists Artūrs Pigū (*Arthur Cecil Pigou*) secina: „*Sniedzot atalgojuma izredzes noteikta veida izgudrojumiem tās [patenttiesības], patiesi, jūtami neveicina izgudrotājdarbību, kas lielākoties ir spontāna, bet tās virza to vispārējā derīguma gultnē.*”²⁷⁰

²⁶³ Besen SM, Raskind JT. An Introduction to the Law and Economics of Intellectual Property. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, p. 6.

²⁶⁴ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 23-24.

²⁶⁵ Kahn AE. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, p. 482.

²⁶⁶ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, p. 45.

²⁶⁷ Ibid., p. 37.

²⁶⁸ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 23, fn. 89.

²⁶⁹ Taussig FW. Inventors and money-makers: Lectures on some relations between economics and psychology delivered at Brown University in connection with the celebration of the 150th anniversary of the foundation of the university. New York: Macmillan, 1915, p. 51.

²⁷⁰ Pigou AC. *The Economics of Welfare*. London: Macmillan and co., limited, 1920, p. 161.

Frederiks Šērs uzsver, ka jo lielāks komersanta pārdošanas apjoms konkrētajā tirgū, jo vairāk resursu tas iegulda patentējamu izgudrojumu radīšanai šajā tirgū.²⁷¹ Rezultātā samazinās resursu ieguldījums citās jomās, kurās patentaizsardzību nevar iegūt, vai tā ir mazāk noderīga.²⁷² Patentu pamudinājums novērš ierobežotos darbaspēka resursus no cita veida ražošanas, kas arī ir nozīmīga.²⁷³ Patenttiesības var arī veicināt komersantus novērsties no pētniecības jomās, kurās jau ir ļoti daudz patentu, tādējādi ir apgrūtinātas iespējas darboties, nepārkāpjot konkurentu patentus. Bailes no iespējamās tiesvedības var arī piespiest komersantu atteikties no kāda sava patenta izmantošanas.²⁷⁴

[2.2.1.6.4] Pateicoties patentam komersants var iegūt monopolietekmi, kas ievērojami pārsniedz atsevišķā patenta aizsardzību,²⁷⁵ jo patents var ierobežot konkurentu iespējas darboties konkrētajā tirgū. Konkurence starp izgudrotājiem, lai iegūtu patentu, rada pārāk strauju inovāciju, savukārt monopolista inovācija ir pārāk lēna²⁷⁶ (par patenttiesībām un inovācijas ātrumu sk. 2.3.3. apakšnodaļu).

[2.2.1.6.5] Pastāv liela iespēja, ka vienu un to pašu izgudrojumu gandrīz vienlaikus rada vairāki neatkarīgi izgudrotāji. Patenttiesības veicina sacīksti patenta iegūšanā un spekulatīvās peļņas gūšanā (*rent-seeking*),²⁷⁷ proti, vairāki konkurenti vienlaikus veic pētījumus vienā un tajā pašā jomā ar mērķi pirmajam radīt un patentēt izgudrojumu, no kura nākotnē varēt gūt augstu peļņu. Komersantu cīņā par patenta iegūšanu katrs iegulda ievērojamas pētniecības izmaksas, un kopējās izmaksas var pārsniegt sociāli optimālo apjomu.²⁷⁸ Lai gan pastāv iespēja, ka vairāki neatkarīgi

²⁷¹ Scherer FM. *Industrial Market Structure & Economic Performance*. Chicago: Rand McNally & Co, 1980, p. 1100.

²⁷² Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, Vol 56, 1989, p. 1027.

²⁷³ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, p. 40.

²⁷⁴ Turner DF. The Patent System and Competitive Policy. *New York University Law Review*, Vol. 44, 1969, p. 455.

²⁷⁵ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 23-24.

²⁷⁶ Barzel Y. Optimal Timing of Innovation, *Review of Economics & Statistics*, Vol. 50, 1968, pp. 348-355; Austriešu ekonomists Jozefs Šumpeters (*Joseph Alois Schumpeter*) gan tieši pretēji apgalvo, ka monopolstāvoklis daudz labāk kā konkurences situācija veicina inovāciju. Sk.: Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, Vol 56, 1989, p. 1039.

²⁷⁷ Dam KW. The Economic Underpinnings of Patent Law, *Journal of Legal Studies*. Vol. 23, 1994, p. 253; Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 305-350.

²⁷⁸ Besen SM, Raskind JT. An Introduction to the Law and Economics of Intellectual Property. *The*

pētījumi vienā un tajā pašā jomā varētu radīt uzlabotas kādas izstrādnes īpašības vai noderīgus kāda izgudrojuma pielietojuma veidus, kopumā šāda pētniecība veicina resursu izšķērdēšanu²⁷⁹ (plašāk par šo problēmu sk. 2.3.2. apakšnodaļu).

[2.2.1.6.6] Izgudrošanas pamudinājuma teorija veicina zemas ieguldījumu un peļņas attiecības izgudrojumu patentēšanu.²⁸⁰ Patentaizsardzības iegūšanas izredzes pamudina radīt kopumā nenozīmīgus produktu uzlabojumus, kas nesniedz lielu labumu patērētājiem. Ar patentu noteiktā ierobežojumu nasta, tajā skaitā pētniecības iespēju ierobežošana nākotnē, līdz ar to var būt daudz lielāka, kā ieguvums, ko sniedz jaunais izgudrojums.²⁸¹

[2.2.1.6.7] Patenttiesības veicina tādu pētniecību, kuras mērķis ir nevis izgudrojuma izmantošana, bet konkurenta darbības bloķēšana.²⁸² Plašāk tas saistās ar t.s. stratēģisko patentēšanu. Šajā gadījumā sabiedrība vispār neko negūst no jaunā izgudrojuma, turpretim izgudrojums potenciāli ierobežo citu jaunu produktu radīšanu vai pieejamību.

[2.2.1.6.8] Patentaizsardzība prasa lielas administrēšanas izmaksas.²⁸³ Tās saistās ar patentpieteikumu gatavošanu un reģistrēšanu, patentu iestāžu uzturēšanu un ekspertīzes nodrošināšanu, kā arī patenttiesību ievērošanas uzraudzību un tiesvedību.²⁸⁴

Journal of Economic Perspectives, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 5-6. Kā norāda Viljams Landess un Ričards Pozners, kaitējumu, ko rada patentu sacīkste mazina divi aspekti. Pirmkārt, konkurents, kas nav ieguvis patentu, pētījuma rezultātus var izmantot citos pētījumu projektos. Otrkārt, atsevišķos gadījumos zaudējumi nerodas, jo visi konkurenti iegūst savu daļu. Tā, piemēram, medikamenti antidepresanti *Prozac*, *Zoloft* un *Paxil* ir konkurējoši, tomēr izmanto dažādas vielas, tāpēc patentējami katrs atsevišķi. Sk.: Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003.

²⁷⁹ Turner DF. The Patent System and Competitive Policy. *New York University Law Review*, Vol. 44, 1969, p. 455; Tomēr jāpiezīmē, ka arī alternatīvie pētniecības investīciju atbalsta instrumenti, kā valsts atbalsta programmas, vienlīdz veicina šādu spekulatīvās peņās meklēšanu. Sk.: Dam KW. The Economic Underpinnings of Patent Law. *Journal of Legal Studies*, Vol. 23, 1994, p. 253.

²⁸⁰ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 280.

²⁸¹ Sk., piem.: Scotchmer S. Standing on the Shoulders of Giants: Cumulative Research and the Patent Law, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 29-41; Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, Vol 56, 1989, pp. 1017-1086. Vairāk par tiesībām izmantot patentētus izgudrojumus pētniecībā Kontinentālās Eiropas tiesībās un angļu amerikāņu tiesībās sk.: Cook T. *A Report for the Intellectual Property Institute. A European Perspective to the Extent to Which Experimental Use, and Certain Other, Defenses to Patent Infringement, Apply to Differing Types of Research*. London: Intellectual Property Institute, July 2006.

²⁸² Turner DF. The Patent System and Competitive Policy. *New York University Law Review*, Vol. 44, 1969, p. 455.

²⁸³ Lielas administrēšanas izmaksas gan ir arī citiem izgudrotājdarbības atbalsta instrumentiem.

²⁸⁴ Atsevišķās nozarēs pētnieki konstatējuši vēl arī citāda veida ietekmi, ko rada patenttiesību

[2.2.1.7] Sekojot izgudrošanas pamudinājuma teorijai, aizsardzība būtu piešķirama vienīgi tiem izgudrojumiem, kuru radīšanu noteikušas cerības iegūt patentu. Turpretim tiem izgudrojumiem, kuri būtu radušies arī nepastāvot patenttiesībām, patentaizsardzība būtu noraidāma. Tā, piemēram, ASV 7. iecirkņa apelācijas tiesas lietā *Roberts v. Sears Roebuck & Co.* tiesnesis Ričards Pozners (*Richard Posner*) atsevišķajā viedoklī norāda: „[J]a tiesa uzskata, ka izgudrojums, par kuru izsniegts patents, tiku izgudrots tikpat ātri vai gandrīz tikpat ātri arī, ja nepastāvētu patentu likumi, tad tai izgudrojums jāatzīst par acīmredzamu un patentu par spēkā neesošu.”²⁸⁵ Turpmāk noskaidrots, kuriem izgudrojumiem izgudrošanas pamudinājuma teorija neparedzētu aizsardzību.

[2.2.1.7.1] Patentaizsardzība nepienāktos nejaušiem izgudrojumiem un tādiem izgudrojumiem, kuri radīti, jo izgudrotājam bijis interesants pats izgudrošanas process. Kā norāda britu ekonomists, Londonas Universitātes profesors Arnolds Plants (*Arnold Plant*),²⁸⁶ izgudrojumus, kas radušies spontāni vai un aiz nejaušības, vai ko radījušas personas bez jebkādiem ekonomiskiem nolūkiem "izgudrošanas instinkta" rezultātā, patentu sistēma nekādi neietekmē. Tomēr maz iespējams, ka šādu gadījumu īpatsvars ir liels. Turklāt jāņem vērā, ka liela daļa it kā nejaušo izgudrojumu ir radušies brīdī, kad izgudrotājs veicis pētījumu, kuru ir pamudinājuši ārēji apstākļi un peļņas iespēja.²⁸⁷

[2.2.1.7.2] Patentaizsardzība nepienāktos arī tiem izgudrojumiem, kuri tiku radīti arī nepastāvot aizsardzībai. Pamudinājums nav nepieciešams tādu izgudrojumu

pamudinājums. Tā, piemēram, tiek izstrādāti un patentēti medikamenti, kas faktiski nav efektīvāki par jau esošajiem ģenēriskajiem medikamentiem. Turklāt tiek arī radīti un reklamēti medikamenti tādu problēmu risināšanai, kas līdz tam nav tikušas uzskatītas par medicīniskām. Sk.: Mintzes B. Direct to Consumer Advertising is Medicalising Normal Human Practice. *British Medical Journal*, Vol. 324, 2002, pp. 908-909, Lexchin, J., Mintzes, B. Direct-to-Consumer Advertising of Prescription Drugs: the Evidence Says No. *Journal of Public Policy and Marketing*, Vol. 21, 2002, pp. 194-201. Cit. pēc: Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, p. 48.

²⁸⁵ Šajā gadījumā tiesnesis tieši atsaucas uz izgudrošanas pamudinājuma teoriju, kura konkrētajā gadījumā būtu izmantojama praksē. Tiesnesis Pozners arī norāda: "Es zinu, ka daudzi juristi un tiesneši uzskata ekonomikas valodu par nepatīkamu. Tomēr principi, kas veidojuši patentu likumu ir būtiski ekonomiski, tāpēc ekonomikas valoda ir dabiskā valoda, kurā jāveic acīmredzamības pārbaude". Sk.: ASV 7.apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Roberts v. Sears Roebuck & Co.*, 723 F.2d 1324 (7th Cir. 1983). Pieejams: <http://openjurist.org/697/f2d/796/roberts-v-sears-roebuck-and-company>. [Aplūkots 2011. gada 2. janvārī].

²⁸⁶ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, p. 41.

²⁸⁷ *Ibid.*, p. 33.

attīstīšanā, kas ir esošo tehnoloģiju uzlabojumi, jo, lai saglabātu konkurētspēju, produktu uzlabojumi ir jāveic jebkurā gadījumā.²⁸⁸ Turpretim patentaizsardzība ir nepieciešama tiem izgudrojumiem, kuri ir rada pavisam jaunus produktus.²⁸⁹ Tātad patentaizsardzību varētu liegt [2.2.1.5.2] aprakstītajiem izgudrojumiem.

[2.2.1.8] Patentaizsardzības pamudinājuma ietekme uz izgudrotājdarbību pētīta daudzos empīriskos pētījumos. Atsevišķi autori centušies pamatot dažādu valstu straujo rūpniecības attīstību (Lielbritānija, ASV) pateicoties patentu sistēmai, gan arī valstu ekonomikas attīstību pateicoties efektīvas patentaizsardzības neesamībai (Šveice, Nīderlande).²⁹⁰ Citi analizējuši patentaizsardzības ietekmi uz jaunu izgudrojumu radīšanu, aptaujājot komersantus, lai noskaidrotu motivāciju, kas noteikusi to aktivitāti jaunu produktu radīšanā.²⁹¹

Pēdējo desmitgažu ekonomiskie pētījumi konstatē, ka patentaizsardzība reti bijusi noteicošais līdzeklis, kā atgūt pētniecībā ieguldītās investīcijas (izņemot farmācijas un ķīmijas rūpniecību). Daudzās nozarēs noteicošā bijusi priekšrocība pirmajam ienākt tirgū, ražošanas un izplatīšanas tīkla radīšana, specifiskas zināšanas, komercnoslēpums, mārketingš. Patentaizsardzības nozīme ļoti atkarīga no rūpniecības nozares.²⁹² No empīriskajiem pētījumiem secināms, ka patentaizsardzība ir efektīva pētniecības veicināšanā atsevišķās nozarēs, kā farmācija, ķīmijas rūpniecība, mazāk citās. Patenti tiek reģistrēti ne vien, lai nodrošinātu aizsardzību pret atdarināšanu, bet arī citiem mērķiem, kas ir mazāk sabiedriski vēlamī [2.2.1.6.7].²⁹³

²⁸⁸ Ravenshear AF. *The industrial and commercial influence of the English patent system*. London: T. F. Unwin, 1908, p. 52.

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1 (1950), p. 21. Džeimss Rodžerss uzskata, ka šādu pētījumu autori balstījušies uz aplamiem pieņēmumiem noteiktus ekonomiskus rezultātus tikai pēc tam izskaidrojot ar patentaizsardzības pastāvēšanu (*post hoc, ergo propter hoc*). Sk.: Rogers JET. On the Rationale and Working of the Patent Laws. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, p. 129.

²⁹¹ Sk., piem.: Gtatham SJH et al. High Technology Entrepreneurs and the Patent System: Results of the 2008 Berkeley Patent Survey. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 24, 2009, pp. 1255-1327.

²⁹² Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 136. Par patenttiesību atšķirīgo ietekmi dažādās rūpniecības nozarēs sk: Burk DL, Lemley MA, *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009, Gallini NT. The Economics of Patents: Lessons from Recent U.S. Patent Reform. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 16 Issue 2, 2002, pp. 131-154.

²⁹³ Tā, piemēram, atsevišķi komersanti (t.s. *patent trolls, non-practicing entities*) iegādājas uz uztur patentus nevis ar mērķi ražot produktus, bet, lai piesolītu iesūdzēt tiesā iespējamos patenta pārkāpējus, ja ražotāji nekompensēs iespējamo patenta pārkāpumu. Bessen J, Meurer MJ. *Patent failure: how judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk*. Princeton and Oxford: Princeton University

[2.2.1.9] Secināms, ka saskaņā ar izgudrošanas pamudinājuma teoriju patenttiesības ir tikai viens no līdzekļiem, kā valsts sekmē ieguldījumus pētniecībā un jaunu izgudrojumu rašanos. Tāpēc patenttiesības nav pamatojamas ar taisnīguma apsvērumiem vai cilvēkam neatņemamām vērtībām.

Izgudrošanas pamudinājuma teorija spēj izskaidrot noteiktas daļas izgudrojumu rašanos. Aizsardzība piešķirama izgudrojumiem, kuri bez patentaizsardzības izredzēm nebūtu radušies vai būtu radušies novēloti. Tā kā teorija neaplūko to, kā izgudrojumi tiks izmantoti, aizsardzību var pamatot gan izgudrojumiem, kuriem ir liela sabiedriskā nozīme, gan arī izgudrojumiem, kuri nav tik nozīmīgi.

Aizsardzība saskaņā ar šo teoriju nav izskaidrojama to izgudrojumu aizsardzība, kuru radīšanu patenta izredzes nav motivējušas – gan nejaušiem izgudrojumiem, gan izgudrojumiem, kas radīti aiz zinātkāres, gan izgudrojumiem, kuru radīšanu noteikuši tirgus apstākļi. Teorija arī neizskaidro to izgudrojumu aizsardzību, kurus patenta īpašnieks izmantos vienīgi stratēģiskiem mērķiem – piemēram, lai nostiprinātu savu monopolstāvokli vai bloķētu konkurentu darbību.

Ievērojot, ka izgudrošanas pamudinājuma teorija pamato patenttiesības, balstoties uz pieņēmumu, ka tādējādi tiks radīti vairāk un vērtīgāki izgudrojumi, teorija neizskaidro arī to izgudrojumu aizsardzību, kurus patenttiesības gan ir motivējušas, bet aizsardzības piešķiršana būtiski mazinātu nākotnes pētniecību vai neefektīvi novirzītu pētniecības resursus.

2.2.2. Publiskošanas pamudinājuma teorijas patenttiesību pamatojums

[2.2.2.1] No izgudrošanas pamudinājuma teorijas atšķirīgu uz lietderības apsvērumiem balstītu patenttiesību pamatojumu sniedz vēl viena no klasiskajām

Press, 2008, pp. 3, 17, 159-160. Lai šādu praksi ierobežotu, tiek ierosināts līdzīgi kā preču zīmju tiesībās noteikt pienākumu faktiski izmantot patentēto izgudrojumu, lai patentu uzturētu spēkā. Posner R. Why There Are Too Many Patents in America. *The Atlantic*, July 12, 2012.

Šāds patenta izmantošanas veids gan ne vienmēr tiek vērtēts negatīvi. Sk.: Epstein R. Debunking the 'Patent Troll' Myth. *Business Week*, February 1, 2010. Pieejams: http://www.businessweek.com/technology/content/feb2010/tc2010021_330487.htm [aplūkots 2010. gada 4. februārī]. Sk. arī: Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 107. lpp.

patenttiesību pamatojuma teorijām – publiskošanas pamudinājuma teorija. Publiskošanas pamudinājuma teorija (*incentive-to-disclose theory*²⁹⁴) literatūrā tiek dēvēta arī par noslēpumu apmaiņas teoriju (*exchange for secrets theory*²⁹⁵, *disclosure of secrets*²⁹⁶) jeb līguma teoriju (*contract theory of patents*²⁹⁷). Šeit izvēlēts apzīmējums publiskošanas pamudinājuma teorija (turpmāk arī publiskošanas teorija), jo tas precīzi norāda uz akcentēto patenttiesību funkciju (līdzīgi, kā citas uz lietderības apsvērumiem balstītās teorijas – uz izgudrošanas vai izgudrojuma komercializācijas pamudinājumu).

Līdzīgi kā izgudrošanas pamudinājuma teorija publiskošanas pamudinājuma teorija pieņem, ka jaunas tehnoloģiskās zināšanas ir nozīmīgs sabiedrības attīstības priekšnoteikums. Tomēr šī teorija nepievērš uzmanību zināšanu radīšanai, bet gan to pieejamībai. Publiskošanas teorija paredz, ka izgudrotājs un sabiedrība vienojas par to, ka izgudrotājs atklās izgudrojumu, par to pretī iegūstot izņēmuma tiesības izmantot izgudrojumu ierobežotu laika posmu.²⁹⁸

Publiskošanas teorija izrādījās noderīga arī 19. gadsimta patenttiesību pastāvēšanas diskusijas laikā. Ja patentaizsardzības nepieciešamību neizdevās pamatot ar izgudrošanas pamudinājumu, tad varēja teikt, ka tā katrā ziņā veicina zināšanu izplatību. Ja aizsardzības nebūtu, tika norādīts uz iespēju, ka izgudrotājs nomirs, neatklājot noslēpumu.²⁹⁹ Šāds arguments varēja būt nozīmīgs pirms 150 gadiem, taču mūsdienās, kad izgudrojumus lielākoties rada pētnieku grupa laboratorijā un izmanto juridiskās personas, šādu argumentu izmantot būtu grūti. Tomēr publiskošanas pamatojuma teorija ir nozīmīga un daudz izmantota arī mūsdienās.³⁰⁰

²⁹⁴ Ko Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, Vol. 102, No. 3, 1992, pp. 777-804.

²⁹⁵ Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 1-29.

²⁹⁶ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, pp. 267-328.

²⁹⁷ Denicolò V, LA Franzoni. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol. 23, No. 4, 2004, pp. 365-380.

²⁹⁸ Fisher M. Classical Economics and Philosophy of Patent System. *Intellectual Property Quarterly*, 1, 2005, p. 20.

²⁹⁹ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 83.

³⁰⁰ Tā, piemēram, Igaunijas Patentu valde mājas lapā norāda, ka „patentaizsardzības piešķiršanas filozofiskais pamats ir sabiedriskais līgums”. Pieejams: http://www.epa.ee/client/default.asp?wa_id=389&wa_object_id=1&wa_id_key= [aplūkots 2010. gada 24. augustā]. Atsevišķi atutori gan uzskata, ka publiskošanas teorija, kas izriet no sabiedriskā līguma teorijas, ir novecojusi un neatbilstoša mūsdienu situācijai, jo neatbilst mūsdienu izpratnei par valsti un neņem vērā uzticības un reciprocitātes

[2.2.2.2] Saskaņā ar publiskošanas teoriju izgudrojuma X radīšana pati par sevi nav tik liels ieguvums, kā iespēja uz publiskoto zināšanu X pamata attīstīt jaunas idejas Y un Z.³⁰¹ Boloņas universitātes ekonomikas pētnieki Vinčenco Denikolo un Luidži Franconi (*Vincenzo Denicolò, Luigi Alberto Franzoni*) uzskata, ka publiskošanas motīvs ir pietiekams, lai pamatotu patentaizsardzību. Autori balstās uz diskutablu pieņēmumu, ka izgudrojumi lielākoties rodas nejaušības rezultātā, tāpēc izgudrotājdarbības veicināšana nevarētu būt patenttiesību mērķis.³⁰² Tādējādi gan tiek izslēgta mērķtiecīga darbība izgudrojuma radīšanai.

Publiskošanas teorija paredz, ka patenttiesības veicina jaunās tehniskās informācijas pieejamību. Ja nebūtu patenttiesību, pieeja jaunajām zināšanām būtu vairāk ierobežota, katrā ziņā sabiedrība uzzinātu par jauniem izgudrojumiem vēlāk. Tātad līdzīgi kā izgudrošanas pamudinājuma teorija motivē jaunu izgudrojumu radīšanai, publiskošanas teorija motivē jauno izgudrojumu izziņošanu sabiedrībai. Literatūrā bieži norādīts, ka patenttiesību publiskošanas funkcijai ir pakārtota nozīme iepretim izgudrotājdarbības un inovācijas veicināšanai.³⁰³ Turpretim tiesas mēdz uzskatīt publiskošanu par daudz nozīmīgāku patenttiesību funkciju, kā to atzīst patenttiesību pētnieki.³⁰⁴

Turpmāk analizēts, vai patenttiesības patiesi veicina jauno izgudrojumu publiskošanu, vai patenttiesību radītie informācijas pieejamības ierobežojumi ir adekvāta maksa par informācijas publiskošanu, kā arī izvērtēta atsevišķu patenttiesību normu piemērotība publiskošanas mērķa sasniegšanai.

[2.2.2.3] Publiskošanas teoriju dēvē arī par līguma teoriju, jo patenttiesības veido līgumam līdzīgu attiecību starp izgudrotāju un sabiedrību. Klasisku raksturojumu patentam kā līgumam starp izgudrotāju un sabiedrību sniedzis franču ekonomists Luī Volovskis (*Louis François Michel Reymond Wolowski*): "*Patents izveido īstu līgumu starp sabiedrību un izgudrotāju; ja sabiedrība piešķir tam laikā*

nozīmi darījumos. Sk.: Ghosht S. Patents and the Regulatory State: Rethinking the Patent Bargain Metaphor after Eldred. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 19, 2004, pp. 1315-1388.

³⁰¹ Hughes J. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, p. 316.

³⁰² Denicolò V, LA Franzoni. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol. 23, No. 4, 2004, pp. 368, 378.

³⁰³ Sk., piem.: Burk DL, Lemley MA, *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009, p. 66.

³⁰⁴ Anonamous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, pp. 2011-2014.

ierobežotu garantiju, viņš atklāj noslēpumu, kuru viņš varētu neatklāt; quid pro quo, tāds ir taisnīguma princips".³⁰⁵ ASV Augstākā tiesa norādījusi uz lielo izgudrojumu publiskošanas nozīmi: "[Š]ādi vispārējā zināšanu krājuma papildinājumi ir ar tik lielu nozīmi sabiedrības labklājībai, ka Federālā valdība vēlas augsto maksu – 17 gadus³⁰⁶ ekskluzīvu izmantošanu par to izpaušanu, šī izpaušana, tiek pieņemts, veicinās idejas [radīšanu] un iespējams tās turpmāku nozīmīgu attīstību."³⁰⁷ Tomēr praktiski ne vienmēr šis līgums ir savstarpēji izdevīgs. Pastāv iespēja, ka izgudrotājs sabiedrībai dod mazāk, kā iegūst no patentaizsardzības.

[2.2.2.4] Izgudrojuma publiskošana patenta veidā trešajām personām, kā arī pašam patenta īpašniekam sniedz vairākas priekšrocības.

[2.2.2.4.1] Nozīmīgākais sabiedrības ieguvums no patenta publicēšanas ir iespēja izmantot izgudrojumu, patentaizsardzības termiņam beidzoties. Likums šobrīd nosaka maksimālo patenta spēkā esamības termiņu – 20 gadus no patenta pieteikuma datuma³⁰⁸, ko medikamentiem un augu aizsardzības līdzekļiem iespējams pagarināt vēl uz laiku līdz pieciem gadiem³⁰⁹. Ja patentaizsardzības nebūtu veicinājusi izgudrojuma publiskošanu, teorētiski izgudrotājs varētu to izmantot kā komercnoslēpumu neierobežoti ilgu laiku.³¹⁰ Izgudrojuma noklusēšana liedz

³⁰⁵ *Annales de la Societé d'Economie Politique*, Vol. VIII (1869-70), p. 126, cit. pēc: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, p. 26, fn. 98.

³⁰⁶ ASV pirms 1995. gada 8. jūnija patentaizsardzības termiņš bija 17 gadi no patenta izsniegšanas brīža. Pēc TRIPS līguma (1994. gada 15. aprīļa Marakešas līguma par Pasaules Tirdzniecības organizācijas dibināšanu IC pielikums "Līgums par ar tirdzniecību saistītajiem intelektuālā īpašuma aspektiem": LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 29. decembris, nr. 387, publicēts daļēji. Pilns teksts pieejams: www.lrpv.lv/dl/pdf/TRIPS_lig.pdf [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī]) ratificēšanas kopš 1995. gada to noteica 20 gadi no pieteikuma iesniegšanas brīža. Sk.: JF Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 491-492.

³⁰⁷ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Kewanee Oil Co. v. Bicron Corp.*, 416 U.S. 470, 481 (1974). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/416/470/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī]. Lietā *Bonito Boats, Inc. v. Thunder Craft Boats, Inc.* ASV Augstākā tiesa publiksošanas funkciju atzinusi par patenttiesībās nozīmīgāko: "Patentu sistēmas augstākais mērķis ir caur publikāciju ieviest jaunas konstrukcijas un tehnoloģijas sabiedriskā apritē", 489 U.S. 141, 152 (1989). <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=489&invol=141> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

³⁰⁸ *Patentu likuma* 18. panta pirmā daļa.

³⁰⁹ Padomes 1992.gada 18.jūnija regula (EEK) Nr.1768/92 par papildu aizsardzības sertifikāta izstrādi zālēm *Oficiālais Vēstnesis L 182 , 02/07/1992 Lpp. 0001 – 0005*, 13. p.; Eiropas Parlamenta un Padomes 1996.gada 23.jūlija regula (EK) Nr.1610/96 par papildu aizsardzības sertifikāta ieviešanu attiecībā uz augu aizsardzības līdzekļiem, *Oficiālais Vēstnesis L 198 , 08/08/1996 Lpp. 0030 – 0035*, 13. p.

³¹⁰ Piemēram, kompānija *Coca-Cola* apgalvo, ka tā joprojām glabā ražotā dzēriena recepti noslēpumā no konkurentiem, kas recepti joprojām neesot noskaidrojuši. Sk.: Burk DL, Lemley MA,

sabiedrībai vairākus labumus: plašāku zināšanu izplatību, alternatīvu pielietojumu meklēšanu, cenas samazinošu konkurenci.³¹¹

Patents var tikt atzīts par spēkā neesošu, tā īpašnieks kādā brīdī var nolemt patentu neuzturēt spēkā³¹² vai arī tas var nebūt reģistrēts visās ekonomiski nozīmīgajās valstīs, tāpēc iespējams to varēs brīvi izmantot vēl pirms būs pagājuši 20 gadi kopš patenta pieteikuma iesniegšanas.³¹³

[2.2.2.4.2] Trešās personas nedrīkst izmantot izgudrojumu, tomēr tās drīkst izmantot publiskotās zināšanas, lai izanalizētu izgudrojumu, tādējādi izmantojot patentēto informāciju, bet nepārkāpjot patenta tiesības³¹⁴. Informācija, kas publicēta patentā, var tikt izmantota jebkādā veidā, kamēr netiek pārkāptas patenta pretenzijas, kas nosaka no patenta izrietošo izņēmuma tiesību apjomu³¹⁵. Izgudrojuma publiskošana sniedz turpmākās attīstības iespējas pat, ja paša izgudrojuma izmantošanu patenta pretenziju robežās ierobežo patents. Savā ziņā arī iespēja izgudrojumu izanalizēt un radīt aizvietojošu izstrādni rada ierobežojumu no patenta izrietošajām tiesībām.

Iespējas izanalizēt izgudrojumu nosaka piešķirtā patenta aizsardzības apjoms. Svarīgi, lai patenta pretenziju apjomu varētu noteikt precīzi.³¹⁶ Tas nodrošina skaidrību, cik tālu publiskoto informāciju drīkst izmantot. Jo neskaidrāks ir patentaizsardzības apjoms, jo mazāks konkurentiem ieguvums no publicētās informācijas, ņemot vērā ka būs grūtāk izgudrojumu izanalizēt, lielāka patenta

The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009, p. 42.

³¹¹ Ko Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, Vol. 102, No. 3, 1992, pp. 795-796.

³¹² Saskaņā ar Pasaules Intelektuālā īpašuma organizācijas datiem tikai aptuveni 20 procenti no visiem piešķirtajiem patentiem tiek uzturēti spēkā maksimālo aizsardzības termiņu – 20 gadus. Sk.: World Intellectual Property Indicators 2011. Pieejams: http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/intproperty/941/wipo_pub_941_2011.pdf [aplūkots: 2012. gada 29. janvārī], p. 86.

³¹³ Stedman JC. Invention and Public Policy. *Law & Contemporary Problems*, Vol. 12 1947, p. 666.

³¹⁴ No patenta izrietošo izņēmuma tiesību ierobežojumus nosaka *Patentu likuma* 20. pants. Sk.: Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 295.

³¹⁵ *Patentu likuma* 17. panta pirmā daļa.

³¹⁶ „Monopols ir īpašuma tiesības, un kā jebkurām īpašuma tiesībām, to robežām jābūt skaidrām. Skaidrība ir būtiska progresa veicināšanai, jo tā nodrošina efektīvas investīcijas inovācijā”. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Festo Corp. v. Shoketsu Kinzoku Kogyo Kabushiki Co.*, 535 U.S. 722, 730-731 (2002). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/535/722/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī]; par patenta pretenziju apjoma nozīmi sk.: Kelli A. Improvement of the Intellectual Property System as a Measure to Enhance Innovation. *Juridica International*, Vol. 16, 2009, pp.115.

pārkāpuma strīda iespējamība, nepatīkamākas sekas, ja pārkāpums tiks konstatēts³¹⁷ (par patentaizsardzības apjoma novērtēšanu sk. 2.3.2. un 2.3.3. apakšnodaļu).

[2.2.2.4.3] Patents atvieglo izgudrojuma licencēšanas iespēju. Ir grūti pārliecināt kādu maksāt par ideju, ja tā netiek izpausta (komercnoslēpums). Tomēr, kad ideja tiek izpausta, faktiski vairs nav ar ko tirgoties.³¹⁸ Patents atvieglo licences objekta robežu noteikšanu.

Situācijās, kad vienu produktu jeb tehnoloģiju aizsargā ļoti daudzi patenti, kas īpaši raksturīgi, piemēram, elektronikas un telekomunikāciju nozarē, patentu īpašnieki slēdz līgumu par savstarpēju patentu izmantošanas tiesību licenču izsniegšanu, kur paredz arī pušu tiesības uz līgumslēdzēju nākotnes tehnoloģijām (t.s. *patent pools*).³¹⁹ Maikls Hellers (*Michael A. Heller*) norādījis uz risku, ko var radīt šāda tiesību fragmentācija, proti, ka daudzajiem tiesību īpašniekiem var neizdoties vienoties, tādējādi apturot jebkādu turpmāko attīstību.³²⁰ Savstarpējās licencēšanas līgumi noteiktās tehnoloģijas jomās gan mazina vienošanās problēmu vismaz līgumā iesaistītajām pusēm, jo tiek panākta vienošanās arī par nākotnes uzlabojumu izmantošanu.

[2.2.2.4.4] Tehnoloģijas radītāja paļaušanās uz to, ka to izdosies saglabāt kā komercnoslēpumu, rada ne vien noslēpuma atklāšanas risku, bet arī neatkarīgas izgudrošanas risku. Ja konkurenti nezina tehnoloģiju, kas vienam no konkurentiem rada noteiktu priekšrocību un kuru tas glabā kā komercnoslēpumu, tie apzināti vai neapzināti var veikt dublējošu pētniecību, kuras mērķis ir atklāt jau izgudroto tehnoloģiju. Patents turpretim aizsargā tā īpašnieku arī pret neatkarīgiem izgudrojumiem, kā arī mazina dublējošu pētniecību³²¹ (par dublējošo pētniecību vairāk sk. 2.3.2. apakšnodaļā).

³¹⁷ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 299.

³¹⁸ Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962; Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, *Chicago Law review*, Vol 56, 1989, p. 1029.

³¹⁹ Merges R.P. Institutions for Intellectual Property Transactions: The Case of Patent Pools. Berkeley Center for Law & Technology, University of California at Berkeley (1998). Pieejams: [http://www.law.berkeley.edu/files/pools\(1\).pdf](http://www.law.berkeley.edu/files/pools(1).pdf) [aplūkots 04.10.2012].

³²⁰ Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688.

³²¹ Denicolò V, LA Franzoni. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol. 23, No. 4, 2004, p. 367.

[2.2.2.4.5] Publiskotie izgudrojumi novērš nevajadzīgos izdevumus, kas saistīti ar pētījumu dublēšanos, jo no patenta publikācijas konkurenti uzzina par patenta īpašnieka ekskluzīvajām tiesībām.³²² Protams, jāņem vērā laika intervāls starp patenta pieteikuma iesniegšanu un publicēšanu³²³, kā arī patenta apraksta skaidrība un saprotamība.

[2.2.2.4.6] Patenti vienā nozarē var veicināt jaunus pētījumus citās nozarēs, jo patenta publikācija rada iespēju inženieriem attīstīt tehnoloģijas, par kurām tie citādi ļoti iespējams nezinātu.³²⁴ Patentētajam izgudrojumam var atklāties jauns pielietojums, par kuru patentētājs nav aizdomājies vai tas viņam nav bijis nozīmīgs.³²⁵ Ciktāl konkrēto pielietojumu neaptver patenta pretenzijas, patentā ietverto informāciju var izmantot, nemaksājot patenta īpašniekam par to atlīdzību.

[2.2.2.4.7] Lai gan konkurenti var noskaidrot izgudrojumu, izpētot izgudrojuma uzbūvi³²⁶, izgudrojuma izpēte var būt ļoti dārga, savukārt patenta publikācija nodrošina informācijas izplatību gan patenta īpašnieka nozarē, gan ārpus tās.³²⁷ Turklāt atsevišķos gadījumos patents tiek publicēts vēl pirms produkta nonākšanas tirgū, kad to būtu iespējams izpētīt. Tā, piemēram, farmācijas nozarē, kur nepieciešami vairāki gadi, līdz patentētais izgudrojums nonāk tirgū, ņemot vērā arī klīnisko testu veikšanu un nepieciešamo atļauju saņemšanu, patenta publikācija sniedz informāciju daudz ātrāk, kā tas būtu tad, ja produktu būtu iespējams izpētīt tikai pēc tā nonākšanas tirgū.³²⁸

[2.2.2.5] Lai gan patentu publiskošana sākotnēji šķiet daudzsološs labums, publiskošanas prasība bieži nenodrošina sabiedrībai ieguvumu, kas būtu līdzvērtīgs patenta īpašnieka ieguvumam patenttiesību veidā.

[2.2.2.5.1] Publiskošanas teorija tiek kritizēta, jo izgudrojumi jebkurā

³²² Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 278.

³²³ *Patentu likuma* 35. pants.

³²⁴ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 76.

³²⁵ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 329.

³²⁶ Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, p. 44.

³²⁷ Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2017.

³²⁸ Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2016.

gadījumā kādā brīdī kļūs publiski, slepenību ievērot var būt pārāk grūti. Konkurenti var noskaidrot izgudrojumu, izpētot izgudrojuma uzbūvi. Vienkāršāk noteikt izgudrojuma uzbūvi ir izgudrojumiem ierīcēm un vielām vai vielu kompozīcijām. Sarežģītāk – izgudrojumiem, kas attiecas uz noteiktu paņēmienu, jo tas neatklājas tirgū piedāvātajā gala produktā.

ASV Federālā Apelācijas tiesa norāda, ka „*pienākums publiskot nav primārais patentu sistēmas uzdevums; patiesi, rets ir tāds izgudrojums, kuru nevarētu atšifrēt vienkāršāk no tā komerciālā iemiesojuma, kā no drukātā patenta*”.³²⁹ Tādējādi vismaz tajos gadījumos, kad slepenību nebūtu iespējams nodrošināt, aizsardzība tiek piešķirta, no izgudrotāja faktiski neko nesaņemot pretī. Nosacītais līgums starp izgudrotāju un sabiedrību ir vienpusējs. Izgudrotājs saņem aizsardzību, bet pretī par to nereti dod ļoti maz.

Jomās, kur izgudrojuma uzbūves izpēte ir daudz zemāka par pētniecības izmaksām (piem., farmācijas un ķīmijas nozare), bez patentēšanas konkurenti izgudrojumu izpētīs un izmantos, lai gan izgudrotājs to censtos paturēt noslēpumā.³³⁰ Tai pat laikā izgudrojumi, kurus grūti izpētīt, bieži arī netiks patentēti, jo pat, ja izgudrojums tiks aizsargāts, patenta pārkāpumu būs grūti konstatēt, tādējādi patenta vērtība būs zema. Pētījumi apliecina, ka uzņēmumi nelabprāt patentē izgudrojumus, kas attiecas uz ražošanas paņēmienu, jo šādu pārkāpumu daudz grūtāk konstatēt.³³¹ Šādos gadījumos reizēm labāk paļauties uz komercnoslēpumu.

[2.2.2.5.2] Izgudrojumus, kurus pēc izgudrotāja domām varēs paturēt noslēpumā 20 gadus vai pat ilgāk, patentu sistēma nemudina publiskot. Šādi izgudrojumi tiks saglabāti kā komercnoslēpums un visdrīzāk netiks patentēti. Ja izgudrotājs izgudrojumu būtu varējis nosargāt slepenībā, bet tomēr būtu nolēmis to patentēt, trešās personas varētu izmantot patentēto izgudrojumu vienlīdz slepeni, tādējādi patenta pārkāpumu būtu ļoti grūti atklāt.³³² Līdz ar to šajos gadījumos

³²⁹ ASV Federālās Apelācijas apgabaltiesas spriedums lietā: *Paulik v. Rizkalla*, 760 F.2d 1270, 1276 (Fed. Cir. 1985). Pieejams: <http://openjurist.org/760/f2d/1270/paulik-v-rizkalla-n> (2010. gada 12. decembrī).

³³⁰ Turpretim jomās, kur pētniecības izmaksas ir relatīvi zemas, salīdzinot ar izgudrojuma izpētes izmaksām, ieguvums no patentēšanas ir mazāk skaidrs. Sk.: Tabarrok A. Patent Theory versus Patent Law. *Contributions to Economic Analysis & Policy*, Vol 1, Issue 1, 2002, pp. 21-22.

³³¹ Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2015.

³³² Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, Vol 56,

motivācija „aizsardzība pret publiskošanu” nedarbojas.

[2.2.2.5.3] Izgudrojumu reizēm ne vien nav iespējams paturēt noslēpumā, bet tas pat nav izdevīgi. Izgudrojuma efektīvai izmantošanai parasti nepieciešama komunikācija un informēšana par izgudrojumu.³³³ Slepēnība apgrūtina izgudrojuma komercializāciju un mārketingu, jo pircēji nepirks produktu, nezinot kas tas ir.³³⁴ Sabiedrības priekšstats par patentu ir atšķirīgs no juridiskās izpratnes par patentspējīgu izgudrojumu un patērētājiem pat nav nozīmīgi, vai konkrēto patentu ir iespējams aizsargāt tiesā, patents sev līdzi nes varas un aizsardzības simbolu,³³⁵ kā arī norāda uz produkta novitāti, pārākumu, salīdzinot ar citiem tirgū pieejamajiem produktiem. Līdz ar to, lai ieviestu produktu tirgū, bieži komersantam būtu izdevīgi izgudrojumu izpaust arī, ja par izpaušanu netiktu piešķirta patentaizsardzība (par izgudrojuma publiskošanas komerciālo vērtību sk. 2.3.4. apakšnodaļu).

[2.2.2.5.4] Publiskošana ne vienmēr nodrošina sabiedrību ar pilnīgu informāciju par izgudrojumu. Amerikāņu ekonomists Viljams Nordhaus (*William Dawbney Nordhaus*) norāda: „*Ir labi zināms, ka uzņēmums cenšas neizpaust izgudrojuma svarīgākās detaļas, lai samazinātu atdarināšanas iespēju, tādējādi samazinot zināšanu efektīvu izplatību.*”³³⁶ Patenti ne vienmēr sniedz pietiekamu informāciju, lai kāds to varētu izmantot bez papildu darba ieguldīšanas.³³⁷ Lai gan patenttiesības izvirza prasību publicēt izgudrojumu, tā, lai jomas speciālists izgudrojumu varētu saprast³³⁸, bieži izgudrojuma pilnvērtīgai izmantošanai papildus

1989, p. 1029.

³³³ Bowman WS. Jr. *Patent and Antitrust Law*. Chicago: 1973, p. 13. Cit. pēc: RS Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use, *Chicago Law review*, Vol 56, 1989, p. 1029.

³³⁴ Ko Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, Vol. 102, No. 3, 1992, p. 796.

³³⁵ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 92.

³³⁶ Nordhaus W. *Invention, Growth, and Welfare: A Theoretical Treatment of Technological Change*, Cambridge: The MIT Press, 1969, p. 89.

³³⁷ Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2017.

³³⁸ Tiesa atzina par pamatotu LR Patentu valdes Apelācijas padomes lēmumu noraidīt patenta pieteikumu izgudrojumam ar nosaukumu „Pašģenerējoša enerģija”. Izgudrojuma aprakstā norādīts, ka „ar elektrisko dzinēju tiek ierosināts dinamo. Tiek ģenerēts vairāk strāvas, nekā vajadzīgs elektriskā dzinēja ierosināšanai.” Šāds izgudrojuma apraksts nav pietiekams, lai izgudrojumu varētu īstenot, turklāt tas ir pretrunā ar zinātniski apstiprinātiem dabas likumiem. Sk.: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2000. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. C-1350/2.

jāizmanto komercnoslēpums, kas nav izpausts patentā.³³⁹

Saprast izgudrojumu sarežģī arī patentos lietotā specifiski izveidotā valoda (angļu valodā tā tiek saukta par *patentese*³⁴⁰). Žargons un formālisms bieži padara patentus nesaprotamus pat tiem, kas pārzina specializētās tehnikas zināšanas. Tādējādi pat likumam atbilstošs patenta apraksts var būt ar mazu tehnisko vērtību, jo ir pārāk grūti saprotams un faktiski neizmantojams.

Literatūrā norādīts, ka jebkura izgudrojuma patentā būtu jāietver reāls izgudrojuma pielietojuma piemērs, kas apliecinātu, ka izgudrojums darbojas paredzētajā veidā. Piemēriem būtu jābūt nozīmīgākiem un tiem, nevis pretenziju valodai būtu jānosaka aizsardzības apmērs.³⁴¹ Tomēr ļoti bieži patentēšana notiek agrā produkta attīstības stadijā, pirms izgudrojuma komercializācijas (to veicina prioritātes tiesību noteikšanas kārtība), līdz ar to pilnīga izgudrojuma pielietojuma piemēru publiskošana netiek nodrošināta nevis tāpēc, ka tas būtu apzināts patenta pieteicēja lēmums, bet gan tāpēc, ka tā nemaz nav iespējama³⁴² (par priekšrocībām patentēšanai agrā izgudrojuma attīstības stadijā sk. 2.3.1. apakšnodaļu).

Var secināt, ka arī gadījumos, kad izgudrojuma efektīvai izmantošanai ir jāzina papildu informācija, kas nav atklāta patenta aprakstā (zinātība, kas padara patentētā izgudrojuma izmantošanu efektīvāku), trešās personas pat pēc patenta aizsardzības termiņa beigām nevarēs pilnvērtīgi izmantot izgudrojumu, ja vien šī papildu informācija joprojām būs publiski nezināma.³⁴³

[2.2.2.5.5] Patenta pieteikums tiek publiskots 18 mēnešus pēc pieteikuma iesniegšanas vai – ja pieprasīta prioritāte – no pieteikuma pirmās agrākās prioritātes

³³⁹ Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2025; sk. arī: Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 98. lpp.

³⁴⁰ Adams S. *Information Sources in Patents*, 2nd ed. München: K.G.Saur, 2006, p. 13. Pētījumā par patentēšanu Austrālijā 20. gadsimta astoņdesmitajos gados minēts kāda inženiera izteikums: „*Patentu žargonā [patentese] es neatpazīstu pat savus izgudrojumus.*” Citēts pēc: Stallman RM. *Free Software, Free Society*. Boston: GNU Press, 2002, pp. 99-100.

³⁴¹ Saymore SB. The Teaching Function of Patents. *Notre Dame Law Review*, 85 (2009), pp. 120-121. „*Ir laiks pārveidot patenta informāciju par lasāmu, mācību dokumentu. Kad žargona un formālisma plīvurs ir novilkts un publiskošanas standarta kļūst faktiskais pielietojums praksē, patentam ir iespēja kļūt par vērtīgas tehniskās informācijas krātuvi, kas spējīga konkurēt ar citiem informācijas avotiem*”, turpat, p. 147.

³⁴² Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 287.

³⁴³ No otras puses, ja šī neizpaustā informācija pati par sevi var būt aizsargājama ar patentu, tā zaudē savu ekskluzivitāti tiklīdz kļūst publiski zināma.

datuma³⁴⁴. Praksē patenta pieteikums var tikt publicēts vēl vēlāk³⁴⁵. Tādējādi jauno informāciju, kuru varētu izmantot likumā pieļautajās robežās, trešās personas uzzina būtiski novēloti.

[2.2.2.5.6] Specifiska problēma, kas mazina patenta publicēšanas vērtību attīstījusies ASV, kur Federālā Apelācijas tiesa attīstījusi normu, kas paredz zaudējumu atlīdzību trīskāršā apmērā, ja patenta pārkāpējs zinājis par patenta esamību. Šī iemesla dēļ konkurenti izvairās iepazīties ar jaunāko patentu informāciju. Komersantiem jāizšķiras starp iespēju iegūt jaunāko informāciju no patentiem, riskējot ar iespēju pieļaut apzinātu pārkāpumu, vai jāatsakās no patentu informācijas lasīšanas, riskējot veikt dublējošo pētniecību un pārkāpt patentu neapzināti. Bieži komersanti izvēloties pēdējo.³⁴⁶

[2.2.2.6] Neraugoties uz trūkumiem, kas piemīt publiskošanas teorijai, kas ne vienmēr spēj pamatot patentaizsardzības nepieciešamību un lietderību, tā salīdzinot ar citām teorijām labi spēj pamatot atsevišķas patenttiesību normas.

[2.2.2.6.1] Pieņemot, ka pastāv zināms vidējais laika posms, kurā tiek atklāti komersantu tehniskie noslēpumi, dodot konkurentiem iespēju tos izmantot, patentam kā līgumam starp izgudrotāju un sabiedrību visnotaļ atbilstošs ir patentaizsardzības termiņa ierobežojums.³⁴⁷ Optimālajam patentaizsardzības termiņam būtu jāatspoguļo līdzsvars starp labumu, ko varētu gūt no izgudrojumu publiskošanas un zaudējumu, ko rada patenta monopoltiesības.³⁴⁸

[2.2.2.6.2] Lai līgums būtu taisnīgs, izgudrojumam patentā jābūt izteiktam pietiekami skaidri. Šo jautājumu risina patenttiesību normas, kas izvirza prasības izgudrojuma pretenzijām un aprakstam. Izgudrojuma apraksts veidojams tik skaidrs un pilnīgs, lai lietpratējs varētu šo izgudrojumu īstenot.³⁴⁹ Kā minēts iepriekš, tas

³⁴⁴ *Patentu likuma* 35.panta pirmā daļa.

³⁴⁵ Lai gan *Patentu likuma* 35. panta ceturrtā daļa pieļauj pēc pieteicēja pieprasījuma publiskot patenta pieteikumu vēl pirms 18 mēnešu termiņa, šo iespēju parasti izmanto tikai patenta pieteicēji, kuri pat negrasās komercializēt izgudrojumu.

³⁴⁶ Sk.: Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, p. 2017.

³⁴⁷ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 31.

³⁴⁸ Denicolò V, LA Franzoni. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol. 23, No. 4, 2004, pp. 368, 378.

³⁴⁹ *Patentu likuma* 30. panta pirmā daļa. Diskutabls ir jautājums, cik precīzam ir jābūt aprakstam un vai tajā pieļautās kļūdas var padarīt patentu par spēkā neesošu. Ta, piemēram, tiesa norādījusi: „Nav

tomēr neizslēdz iespēju, ka patenta īpašniekam var būt informācija (zinātība), kas ir netieši saistīta ar izgudrojumu, ir noderīga izgudrojuma efektīvā izmantošanā un kas netiek publiskota. Publiskotā informācija var būt pietiekama izgudrojuma īstenošanai, tomēr atsevišķos gadījumos papildu zināšanas var radīt patenta īpašniekam noteiktu konkurences priekšrocību.

[2.2.2.7] Secināms, ka publiskošanas teorija spēj labi pamatot atsevišķas nozīmīgas patenttiesību normas, piemēram, patenttiesību aizsardzības termiņa ierobežojums laikā, kā arī skaidra izgudrojuma apraksta nepieciešamība. Šīs normas atspoguļo patenta īpašnieka un sabiedrības interešu līdzsvaru un publiskošanas teorija ir vērsta uz šī līdzsvara nodrošināšanu (tādēļ to sauc arī par līguma teoriju). Līdz ar to publiskošanas teorija papildina izgudrošanas pamudinājuma teoriju, kas nevelta tik lielu nozīmi izgudrojuma apraksta pieejamībai.

Publiskošanas teorija norāda uz priekšrocībām, kādas sabiedrībai rodas no patentu informācijas, kā iespēja izmantot izgudrojumu aizsardzības termiņam beidzoties, tā arī likumā paredzētajās robežās vēl patenta spēkā esamības laikā, tajā skaitā uz patenta pamata attīstīt jaunas tehnoloģijas pat citās rūpniecības nozarēs. Patentu informācija mazina arī dublējošās pētniecības risku, jo reizēm sniedz informāciju par jaunām tehnoloģijām vēl pirms produkta nonākšanas tirgū. Vienlaikus patents atvieglo tā īpašniekam darījumu slēgšanu par patenta izmantošanu, kā arī aizsargā ne vien pret konkurentiem, kas vēlētos bez atlīdzības izmantot jauno tehnoloģiju, bet arī pret neatkarīgiem izgudrotājiem.

Tomēr arī ar publiskošanas teoriju nevar pamatot visu izgudrojumu aizsardzību. Patenta īpašnieks no izgudrojuma aizsardzības reizēm gūst lielāku labumu, kā sabiedrība no informācijas pieejamības. No vienas puses, ir iespējams aizsargāt izgudrojumus, kurus nemaz nav iespējams vai nav izdevīgi paturēt kā komercnoslēpumu. No otras puses, patenttiesības nemudina publiskot izgudrojumus, kurus tomēr ir iespējams saglabāt kā komercnoslēpumu. Turklāt patents ne vienmēr

strīda par to, ka patentā ir pieļauta matemātiskā kļūda, bet nebūtiska matemātiskā kļūda nevar ietekmēt patenta spēkā esamību” (Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2006. gada 22. novembra spriedums lietā C-2867/17). „[T]rūkumi izgudrojuma aprakstā vēl nevar būt par pamatu patenta atzīšanai par spēkā neesošu, jo apraksts [...] speciālistam [...] ir saprotams.” (Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 7. jūlija rīcības sēdes lēmums lietā SKC – 792/2010). Tiesas secinājumi ir strīdīgi. Lai varētu atzīt, ka kļūda izgudrojuma aprakstā ir nebūtiska, būtu jāveic rūpīgs izvērtējums. Pretējā gadījumā secinājumi neatbilst publiskošanas pamudinājuma teorijai un Patentu likumam.

atklāj visu nozīmīgo informāciju par izgudrojumu un patenta informācija var būt smagnēja un grūti izmantojama. Patenta pieteikuma publikācija notiek ar ievērojamu laika nobīdi, patenta pieteikuma iesniedzējam tā publicēšanu parasti ir izdevīgi novilcināt.

2.3. Mūsdienu patenttiesību pamatojuma teorijas

[2.3.1] 2.1 un 2.2 apakšnodaļās aplūkotas patenttiesību pamatojuma teorijas, kuru argumenti bija labi attīstīti jau 19. gadsimta vidū. Tās joprojām ir nozīmīgas arī mūsdienu politiskajās diskusijās par patenttiesību vietu tautsaimniecības attīstībā un izgudrotāju interešu nodrošināšanā, tomēr 20. gadsimta gaitā vairāki patenttiesību pētnieki ir attīstījuši jaunas patenttiesību teorijas, kas plašāk un niansētāk analizē dažādus patenttiesību aspektus. Atsevišķi autori, kā, piemēram, Mārgareta Radina, intelektuālā īpašuma tiesības uzlūkojuši no indivīda pašvērtības un ētikas skatupunkta³⁵⁰, kas piemērotāk autortiesību, nekā rūpnieciskā īpašuma tiesību izvērtējumam. Savukārt lielākā daļa autoru patenttiesības analizē rūpniecības un ekonomiskās attīstības kontekstā. Šajā pētījumā izvērtētas tieši šīs teorijas, jo tās patenttiesību analīzei ir atbilstošākas.

[2.3.2] 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā, kad bija norimušas diskusijas par patenttiesību turpmāku pastāvēšanu, patenttiesības pamazām izplatījās arvien lielākā valstu lokā un attīstījās starptautiskās patenttiesību normas, teorētiskie strīdi par patenttiesību mērķiem bija pierimušas. Pirmie plašākie raksti, kas aplūko patenttiesību mērķus un funkcijas parādās 20. gadsimta trīsdesmitajos un četrdesmitajos gados,³⁵¹ bet jaunas patenttiesību pamatojuma teorijas, kuras analizētas šajā pētījumā, veidojās sākot no gadsimta septiņdesmitajiem gadiem. Kopumā 20. gadsimta patenttiesību teorijas var uzlūkot kā izgudrošanas pamudinājuma teorijas un publiskošanas pamudinājuma teorijas turpmāku attīstību.

³⁵⁰ Radin M.J. *Reinterpreting Property*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993.

³⁵¹ Sk., piemēram: Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, pp. 30-51; Kahn AE. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, pp. 475-491; Īpaši nozīmīgs ir Mahlupa un Penrouzas raksts, kas vērš uzmanību uz dažādajām patenttiesību funkcijām, kas bija zināmas jau 19. gadsimtā: Machlup F, Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 1-29.

[2.3.3] Viens no nozīmīgiem autoriem, kas pats patenttiesībām neveltīja lielu uzmanību, bet uz kuru vēlākajos gados atsaucās patenttiesību pētnieki modernās patenttiesību diskusijas ietvaros ir austriešu ekonomists Jozefs Šumpeters (*Joseph Alois Schumpeter*).³⁵² Šumpeters nošķir izgudrotājdarbību no inovācijas: "*Tikmēr, kamēr tie netiek izmantoti praktiski, izgudrojumi ir ekonomiski nenozīmīgi. Un ieviest uzlabojumu ir pavisam atšķirīgs uzdevums no tā izgudrošanas, un šis uzdevums turklāt prasa gluži atšķirīgas spējas.*"³⁵³ No tā iespējams secināt, ka izgudrotājdarbības veicināšana, kas bija nozīmīgs arguments 19. gadsimta patenttiesību diskusijā (un nereti ir nozīmīgs arguments arī šobrīd), pati par sevi nemaz nav saistīta ar ekonomikas attīstību. Tāpēc patenttiesībām būtu jāveicina nevis izgudrotājdarbība, bet izgudrotājdarbības rezultāta jeb izgudrojumu pielietošana tautsaimniecībā (izgudrojumu komercializācija, inovācija). Balstoties uz šādu argumentu, varētu runāt ar izgudrojumu komercializācijas pamudinājuma jeb inovācijas pamudinājuma teoriju.

Atšķirībā no izgudrošanas pamudinājuma teorijas, kas patenttiesību uzdevumu saskata izgudrotājdarbības veicināšanā, un publiskošanas teorijas, kas patenttiesības pamato ar agrāku un plašāku zināšanu izplatīšanu, komercializācijas pamudinājuma teorija par patenttiesību funkciju atzīst izgudrojumu komercializācijas jeb inovācijas veicināšanu. Tomēr nevar runāt par vienotu komercializācijas pamudinājuma teoriju. Dažādi autori ir uzlūkojuši patenttiesību iespējas sekmēt inovāciju atšķirīgos veidos.

Lielāko daļu no turpmāk aplūkotajām patenttiesību pamatojuma teorijām var saistīt ar izgudrojumu komercializācijas pamudinājumu, jo tām visām ir nozīmīgi, vai un kā patenttiesības veicina izgudrojumu izmantošanu tautsaimniecībā, un, vai patenttiesības nerada šķēršļus izgudrojumu radīšanai un izmantošanai. Perspektīvas teorija atzīst, ka patenttiesības pamudina komercializāciju, jo nodrošina apstākļus jaunu tehnoloģisko izstrādņu attīstīšanai (2.3.1. apakšnodaļa). Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija analizē iespējas, kā patentaizsardzība var veicināt pētniecību un inovāciju, samazinot nelietderīgu resursu izlietojumu (2.3.2. apakšnodaļa).

³⁵² Patentus atšķirībā no citiem intelektuālā īpašuma tiesību veidiem Šumpeters vismaz ir pieminējis. Sk.: Blaug M. Why Did Schumpeter Neglect Intellectual Property Rights? *Review of Economic Research on Copyright Issues*, Vol. 2, 2005, pp. 69-74.

³⁵³ Schumpeter JA. The Fundamental Phenomenon of Economic Development. Grām.: *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle, Chapter II*. New York: Oxford University Press, 1961, p. 88.

Izgudrošanas sacīkstes teorija aplūko patenta aizsardzības apjoma nozīmi izgudrotājdarbības un inovācijas pamudinājumam (2.3.3. apakšnodaļa). Būtiski atšķirīgas teorijas ir darījumu izmaksu teorija un informācijas signālu teorija. Šīs teorijas līdzās tādiem tradicionāliem jēdzieniem kā atalgojums vai pamudinājums izvērtē arī citas iespējas, ko patentaizsardzība sniedz informācijas izplatīšanā un ar patentu iegūtās priekšrocības sadarbības partneru noskaidrošanā un savstarpējās sadarbības veidošanā, lai kopīgi un efektīvi izmantotu katram pieejamos intelektuālos resursus (2.3.4. apakšnodaļa).

2.3.1. Perspektīvas teorijas patenttiesību pamatojums

[2.3.1.1] Tā saukto perspektīvas jeb patenta izredžu teoriju (*prospect theory of patents*) patenttiesību pamatojumam 1977. gadā publicētajā rakstā attīstījis Edmunds Kitčs (*Edmund W. Kitch*).³⁵⁴ Teorija paredz, ka patentaizsardzības piešķiršana veicinās tehnoloģisko inovāciju, ja patenta īpašniekam tiks radīti labvēlīgi apstākļi izgudrojuma attīstīšanai. Saskaņā ar Kitču tehnoloģiskā inovācija ir process, kurā rodas izredzes jeb perspektīva attīstīt tehnoloģiskās iespējas (*prospects*), katra no kurām saistās ar noteiktām izmaksām un ieņēmumiem.³⁵⁵ Tehnoloģiskās inovācijas process norit efektīvi vienīgi tad, ja pastāv efektīva resursu sadale starp perspektīvām, ja katras perspektīvas īstenošanu pārvalda uzņēmums, kas tam vislabāk pielāgots, ja informācija, ko ieguvīš viens uzņēmums, tiek nodota trešajām personām par atbilstošu samaksu. Patentu sistēma sasniedz šos mērķus, piešķirot izņēmuma tiesības un ar patenta publikāciju informējot tiesību iegūšanu uz perspektīvu attīstīt inovāciju tūlīt pēc tās atklāšanās.³⁵⁶ Turpmāk aplūkotās perspektīvas teorijas pamatnostādnes, priekšrocības, ko sniedz perspektīvas teorijas skatījums uz patenttiesībām, kā arī šīs pieejas ierobežojumi un trūkumi.

[2.3.1.2] Perspektīvas teorijas ekonomiskās argumentācijas pamats izriet no t.s. "kopīpašuma tragēdijas" (*tragedy of the commons*) teorijas un ekonomista Ronalda Kouza (*Ronald Harry Coase*) vārdā nosauktās teorēmas (*Coase theorem*).³⁵⁷

³⁵⁴ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290.

³⁵⁵ Ibid., p. 266.

³⁵⁶ Ibid..

³⁵⁷ Sk.: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law, *Texas Law*

Ekoloģijas pētnieka Gareta Hārdina (*Garrett Hardin*) 1968. gada rakstā izvērstā "kopīpašuma tragēdijas" teorija paredz, ka situācijā, kad apkārtnes resursi ir visu kopienas locekļu kopīpašumā, tie tiks neatgriezeniski patērēti, jo ikviens varēs neierobežoti gūt augļus, bet nebūs ieinteresēts resursu atjaunošanā.³⁵⁸ Hārdins secināja, ka problēma vēsturiski tika atrisināta, ieviešot privātīpašumu, kas īpašnieku motivē resursus izmantot tiktāl, lai tie pavisam neizzustu, kā arī rūpēties par to saglabāšanu un atjaunošanu.³⁵⁹ Ekonomists Ronalds Kouzs (*Ronald Coase*) secināja, neatkarīgi no tā, kam sākotnēji pieder īpašuma tiesības uz resursiem, tirgus apstākļos tiks panākta efektīva vienošanās par resursu izmantošanu, ja vien tirgus dalībniekiem būs pieejama pilnīga informācija par visiem ar darījumu saistītajiem apstākļiem. Sākotnējā īpašuma tiesību piešķiršana vienīgi nosaka resursu sadales taisnīgumu.³⁶⁰

Perspektīvas teorijas pamatnostādnes ir šādas: 1) perspektīvas patents, kas tiek piešķirts par būtiski jaunu (*substantially new*) izgudrojumu,³⁶¹ ļauj investēt izgudrojuma attīstībā, nebaidoties, ka konkurenti bez pašu ieguldītiem resursiem varēs gūt no izgudrojuma peļņu³⁶², 2) trešās personas neinvestēs perspektīvas patenta uzlabošanā, pirms nebūs vienojušās ar patenta īpašnieku par uzlabojumu izmantošanas kārtību, kas perspektīvas patenta īpašniekam ļauj koordinēt turpmāko inovācijas procesu, novēršot dublējošu pētniecību un sekmējot informācijas apmaiņu starp pētniekiem³⁶³.

Review, Vol. 75, 1997, p. 1045.

³⁵⁸ Hardin G. The Tragedy of the Commons. *Science*, Vol. 162, 1968, p. 1243.

³⁵⁹ *Ibid.*, p. 2145.

³⁶⁰ Coase RH. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1960; Par Kouza teorijas piemērošanu intelektuālā īpašuma jomā sk.: Merges RP. Of Property Rules, Coase and Intellectual Property. *Columbia Law Review*, Vol. 94, 1994, pp. 2655-2673.

³⁶¹ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 280. Būtiskās novitātes prasība, ar kuru Kitčs aicina aizvietot izgudrojuma līmeņa (*non-obviousness*) prasību, tomēr nenozīmē, ka patents būtu piešķirams tikai par t.s. pionierizgudrojumu, ar ko saprot „pilnīgi jaunu ierīci, vai ierīci ar tādu novitāti un nozīmību, kas iezīmē izšķirīgu soli tehnikas attīstībā, atšķirībā no iepriekš zināmā vienkārša uzlabojuma vai pilnveidojuma” (ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Westinghouse v. Boyden Power Brake Co.*, 170 U.S. 537 (1898). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/170/537/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī]) Saskaņā ar perspektīvas teoriju patentaizsardzība piešķirama izgudrojumam, kuru ir iespējams pilnveidot, attīstīt uzlabojumus. Turpmāk patents šādam izgudrojumam tiks dēvēts par perspektīvas patentu.

³⁶² Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 276; Šis arguments sasaucas ar "kopīpašuma tragēdijas" teorijas argumentu, ka resursi tiks saglabāti un attīstīti vienīgi, pastāvot privātai interesei. Sk.: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, p. 1046.

³⁶³ *Ibid.*, p. 276. Šis arguments sasaucas ar Kouza teorēmu, jo tehnoloģijas attīstības koordinēšana izpaužas kā licenču izsniegšana tehnoloģijas izmantotājiem un pilnveidotājiem, pieņemot, ka pušu

[2.3.1.3] Kitčs savā rakstā atsaucas uz ekonomista Jorama Barzela (*Yoram Barzel*) pētījumiem. Barzels secinājis, ka apstākļos, kad tiesības attīstīt inovāciju ir ikvienam, brīva konkurence starp uzņēmumiem mazina ieguvumu, ko sabiedrība gūst no inovācijas, salīdzinot ar katra uzņēmuma ieguldītajiem resursiem. Tas izskaidrojams ar to, ka, kopējās komercializācijā ieguldītās investīcijas ir pārāk lielas, bet katra atsevišķā investora ieguvums pārāk niecīgs.³⁶⁴ Barzels uzskata, ka neefektīvo konkurences cīņu iespējams ierobežot, ja valsts konkursa kārtībā vēl pirms kādam uzņēmumam radušies izdevumi inovācijas procesā piešķir ekskluzīvas tiesības attīstīt inovāciju vienam no uzņēmumiem, kas to veiks pats vai piesaistīs apakšuzņēmējus.³⁶⁵ Kitčs turpretim norāda, ka šo problēmu jau risina patenttiesības, jo, agrā izgudrojuma attīstības stadijā reģistrējot patentu, uzņēmums var iegūt turpmākā inovācijas procesa koordinācijas tiesības.

Kitčs atzīst, ka patenttiesību funkcija ir paaugstināt tehnoloģiskajā inovācijā ieguldīto resursu produktivitāti, bet tradicionālais pamudinājums ar atalgojumu sniedz nepilnīgu patentu sistēmas funkciju skaidrojumu.³⁶⁶ Saskaņā ar Kitču ikvienā patentu sistēmā ir saskatāms perspektīvas elements, turklāt patenttiesību normas ir iespējams pilnveidot, lai paaugstinātu perspektīvas funkcijas nozīmi.³⁶⁷ Perspektīvas funkciju ASV patentu sistēmā (un *mutatis mutandis* arī citu valstu patentu sistēmās) iespējams pamatot ar vairākiem argumentiem:³⁶⁸ 1) patenta aizsardzības apjoms krietni pārsniedz to, ko pieprasa atalgojuma funkcija, 2) atsevišķas normas, kā prioritātes tiesības, ierobežots labvēlības periods (*grace period*)³⁶⁹, un patentspējas nosacījumi, proti, novitātes prasība, kas veicina agru patenta pieteikšanu neatkarīgi no tā, vai jau ir

rīcībā esošā informācija ir pilnvērtīga, puses rīkojas racionāli un licencēšana nerada papildus izmaksas. Sk.: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, p. 1046.

³⁶⁴ Barzel Y. Optimal Timing of Innovation. *Review of Economics & Statistics*, Vol. 50, 1968, p. 354.

³⁶⁵ Ibid., pp. 352, fn. 11.

³⁶⁶ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-266.

³⁶⁷ Ibid., pp. 265-267.

³⁶⁸ Ibid., pp. 267-268. Kā atzīst Kitčs visi šie argumenti tika izmantoti pret patentu sistēmu 19.gadsimta debatēs, jo katrs no tiem ir problemātisks no atalgojuma teorijas viedokļa.

³⁶⁹ Latvijas *Patentu likums* līdzīgi kā citu Eiropas valstu patenttiesības neparedz t.s. labvēlības periodu, kas izgudrotājam pieļauj izmantot izgudrojumu noteiktu laika posmu pirms patenta pieteikuma iesniegšanas, nekaitējot izgudrojuma novitātei. 12 vai 6 mēnešu ilgu labvēlības periodu paredz ASV un Japānas patenttiesības. *Patentu likuma* 6. pants paredz atsevišķus gadījumus, kad pirms pieteikuma publiskotā informācija nekaitē izgudrojuma novitātei.

radīta sabiedrībai noderīga inovācija, par ko būtu jāatalgo, 3) daudzi patenti nozīmīgiem izgudrojumiem tikuši izsniegti ilgi pirms izgudrojumu komerciālā pielietojuma atrašanas³⁷⁰.

[2.3.1.4] Saskaņā ar Kitču patenttiesības kā tiesību nozare nav unikālas ar perspektīvas sniegšanas funkciju. Pēc pētnieka domām, pastāv analogija starp patentu sistēmu, kas sniedz perspektīvu attīstīt izgudrojumu, un ASV minerālo resursu (resp., zelta) ieguves regulējumu 19. gadsimta beigās, kas paredzēja, ka persona, kas uzgāja minerālos resursus valstij piederošā zemē, ieguva ekskluzīvas resursu ieguves tiesības, kompensējot par publisko resursu izmantošanu. Minerālo resursu atradējs ieguva prioritātes tiesības izmantot resursus, tam nebija jāpierāda komerciālais izdevīgums. Nebija arī jāpierāda kādi īpaši izdevumi, kas prioritātes pieprasītājam radušies. Prasījums jāierobežo ar noteiktu teritoriju. Skaidri jānorobežo pretenziju apmērs. Gluži kā patentu sistēmā tiesības bija jāuztur (minerālo resursu ieguves gadījumā – jāpierāda, ka ieguve tiek nodrošināta), kā arī pastāvēja iespēja nodot tiesības trešajām personām.³⁷¹ Vairāki autori, kas analizējuši perspektīvas teoriju, gan norāda arī uz būtiskām atšķirībām, kas pastāv starp patenttiesībām un minerālo resursu ieguves normām.³⁷²

[2.3.1.5] Perspektīvas teorija sniedz vairākas priekšrocības patentaizsardzības lietderības un efektivitātes izskaidrojumam:

[2.3.1.5.1] Atbilstoši perspektīvas teorijai patents ir jāpiešķir agrā izgudrojuma attīstības stadijā. Agras un plašas patentaizsardzības piešķiršana

³⁷⁰ Fizikālais izgudrojuma objekts un patenta pretenzijas, kas ir bezgalīgi plaša konkrētu fizikālo objektu abstrakcija, ir divas dažādas lietas. Izgudrotājs ir izmēģinājis tikai dažas iespējamās kombinācijas, kas darbojas. Kitčs min piemēru, ka tika reģistrēts patents iekšdedzes dzinēja, karieses, riteņu un stūres mehānisma kombinācijai, lai gan konkrētā kombinācija bija lēna un faktiski esošie zirgu pajūgi bija efektīvāki. Turpmākie izgudrotāji, kuru radītie automobiļi ir praktiski izmantojami, faktiski pārkāpj pirmā patenta pretenzijas. Minētais patents tika izsniegts izgudrotājam un patentpilnvarotajam Džordžam Seldenam, taču tiesa šī patenta pretenzijas ierobežoja: ASV 2. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Columbia Motor Car Co. v. C. A. Duerr & Co.*, 184 Fed. 893 (2d Cir. 1911). Sk.: Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 268.

³⁷¹ Ibid. pp. 271-275.

³⁷² Sk., piem.: Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, p. 479 (kas norāda, ka patenta termiņam izbeidzoties, tā īpašnieks zaudē ekskluzīvās tiesības izmantot izgudrojumu, lai gan tas joprojām varētu būt ienesīgi, turpretim minerālu ieguves prasību gadījumā tiesības izmantot ieguvu bija laikā neierobežotas); Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 316 (kas norāda, ka minerālu ieguves tiesības vienmēr bijušas ļoti ierobežotas, turpretim patenttiesības var piešķirt arī plašas tiesības, kas pat pārsniedz izgudrotāja ieguldījumu).

nodrošina efektīvu izgudrojuma izmantošanu bez sāncensības, perspektīvas patenta īpašniekam koordinējot uzlabojumu attīstīšanu patenta apjoma ietvaros, un pēc vajadzības piesaistot trešās personas ar atbilstošajām zināšanām un prasmēm. Piešķirtā perspektīva paaugstina investīciju efektivitāti. Iespēja koordinēt sākotnējā izgudrojuma uzlabojumus motivē perspektīvas patenta īpašnieku ieguldīt attīstībā, nebaudoties, ka attīstības augļus iegūs konkurenti.³⁷³ Izgudrojuma izmantošanas tiesību licencēšana nodrošina iespēju nodot izgudrojumu uzņēmumiem, kas to spēs attīstīt sekmīgāk. Patentu sistēma samazina tehnoloģiskās informācijas licencēšanas izmaksas, jo licencēt komercnoslēpumu ir sarežģītāk.³⁷⁴ Šādas iespējas nesniedz atalgojuma teorija, kas pieļauj aizsardzību tikai tam, kas faktiski ir izgudrots.

Balstoties uz minētajiem apsvērumiem, perspektīvas teorija var izskaidrot patentēšanu tādās nozarēs, kā farmācija, kur nepieciešama droša patentaizsardzība agrā tehnoloģijas attīstības stadijā, jo izgudrojuma attīstīšana līdz komercializējamam produktam ir ilga un saistās ar ļoti lielām investīcijām. Tāpēc perspektīvas izgudrojumiem piešķirams plašs aizsardzības apjoms, jo pretējā gadījumā konkurenti, kas attīstīs atvasinātos izgudrojumus, varēs nepelnīti balstīties uz sākotnējā izgudrojuma radītāja nopelniem.³⁷⁵ Produkta attīstītājam ir nozīmīga tehnoloģijas izstrādes koordinācijas iespēja pēc patenta iegūšanas, tehnoloģijas attīstībā piesaistot arī trešās personas.³⁷⁶

[2.3.1.5.2] Izņēmuma tiesību piešķiršana perspektīvas patenta īpašniekam mazina konkurentu motivāciju radīt uzlabojumus, kas novērš nelietderīgu resursu izlietojumu dublējošā pētniecībā. Patents sniedz konkurentiem informāciju par produktu, tādējādi mazina dublējošu izgudrotājdarbību. Tā kā patents tiek izsniegts agrā tehnoloģijas attīstības stadijā, ziņas par izgudrojumu iespējams tiks publicētas un par tehnoloģiju varēs uzzināt vēl pirms komercializējama produkta ir nonācis tirgū. Lai novērstu mēģinājumus apiet izgudrojumu un mazinātu dublējošu izgudrotājdarbību, perspektīvas patenta īpašniekam ir jāpiedāvā izsniegt licenci

³⁷³ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 276.

³⁷⁴ Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use. *University of Chicago Law review*, Vol. 56, 1989, p. 1029.

³⁷⁵ Sk., piem.: Rai AK. Fostering Cumulative Innovation in the Biopharmaceutical Industry: The Role of Patents and Antitrust. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 16 Issue 2, 2001, pp. 813-853.

³⁷⁶ Burk DL, Lemley MA. *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009, p. 81.

izgudrojuma izmantošanai. Lai novērstu dublējošu pētniecību, licences maksas apmēram būtu jābūt mazākam, kā konkurentam izmaksātu līdzvērtīga alternatīva produkta izstrāde.³⁷⁷

Ja likums liedz patentu iesniegšanu izgudrojumiem, kuriem vēl nav pavisam skaidrs pielietojums, var rasties lieli izdevumi dublējošā pētniecībā. Tādējādi kaitējums rodas gan uzņēmumiem, kas veltīgi ieguldījuši pārāk lielus līdzekļus pētniecībā, gan visai sabiedrībai, jo līdzekļi varētu tikt novirzīti citu sabiedrības vajadzību nodrošināšanai.³⁷⁸ Ja turpretim likums pieļauj šādu patentu iesniegšanu, tad tehnoloģijas attīstīšanas izdevumi lielākoties rodas pēc patenta iesniegšanas, izgudrojuma attīstīšanu veic tikai uzņēmums, kas ieguvis perspektīvas patentu (vai cits uzņēmums, saņemot no perspektīvas patenta īpašnieka licenci).³⁷⁹

Plaša patentaizsardzība, kas tiek piešķirta perspektīvas patenta īpašniekam, ierobežo konkurentu iespējas, taču vienlaikus liek tiem meklēt alternatīvas, kas ir ļoti atšķirīgas no jau patentētā izgudrojuma, radot daudzveidīgas sabiedrībai noderīgas tehnoloģijas.³⁸⁰

[2.3.1.5.3] Ja tiek pieļauta agras attīstības stadijas izgudrojuma patentēšana, tad paredzams, ka agrāk radīsies arī izgudrojuma uzlabojumi. Tā kā perspektīvas patenta īpašnieks joprojām atrodas konkurences apstākļos ar citiem uzlabojumu radītājiem, viņam arī pašam jāturpina uzlabojumi. Tāpēc perspektīvas patenta īpašniekam arī pašam būs agri jāattīsta uzlabojumi, pretējā gadījumā vienmēr pastāv iespēja, ka to agrāk izdarīs konkurenti.³⁸¹ Tā kā viņam pieder perspektīvas patents,

³⁷⁷ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*. Vol. 20, pp. 277-279.

³⁷⁸ Piemērs gadījumam, kad ievērojami resursi tehnoloģijas attīstībā tika ieguldīti ilgu laiku pirms patenta iesniegšanas, ir telefona tehnoloģija, kuras radīšanā bija iesaistīti vismaz pieci neatkarīgi izgudrotāji un katrs no tiem būtu varējis tehnoloģiju izstrādāt, un vismaz daļēji to arī izdarīja, tomēr perspektīvas patentu 14 gadus pēc pirmās ierīces, kas ar elektrības palīdzību spēja pārraidīt balsi, ieguva Aleksandrs Bells. Līdzīga situācija bija magnētiskā telegrāfa izgudrojumam (4 neatkarīgi izgudrotāji), kvēlspuldze (ar pētījumiem nodarbojās vismaz 6 neatkarīgi izgudrotāji), lāzertehnoloģija (vismaz 3 neatkarīgi izgudrotāji). Sk.: Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 462-463. Sk. arī: Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 294.

³⁷⁹ Piemēram, neilona tehnoloģijas patenta gadījumā, pirms patenta iesniegšanas tika iztērēti tikai 0.11% no izdevumiem, kas vēl pēc tam bija nepieciešami tehnoloģijas attīstīšanai līdz tirgū pielietojama produkta stadijai. Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 468, fn. 106.

³⁸⁰ Mazzoleni R, Nelson RR. The benefits and costs of strong patent protection: a contribution to the current debate. *Research Policy*, Vol. 27, 1998, p. 275.

³⁸¹ Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004,

viņam ir noteiktas priekšrocības – paša radīto uzlabojumu tas varēs izmantot bez vienošanās ar trešajām personām, turpretim trešajām personām būs jāiegūst atļauja no perspektīvas patenta īpašnieka uzlabojuma izmantošanai. Līdz ar to tieši perspektīvas patenta īpašniekam būs vairāk motivācijas ieguldīt uzlabojumos.³⁸²

[2.3.1.5.4] Tā kā perspektīvas patents tiek piešķirts agrā izgudrojuma attīstības stadijā vēl pirms komerciālas izgudrojuma izmantošanas iespējas, pat apstākļi, ka aizsardzības apjoms noteikts ļoti plašs, nesniedz patenta īpašniekam pārāk lielu atalgojumu, jo atlikušais laiks, kad patents būs ienesīgs kļūst daudz īsāks.³⁸³ Jo ilgāks ir laika periods starp patenta ieteikuma iesniegšanu un izgudrojuma komercializāciju, jo īsāks ir efektīvais ekskluzīvo tiesību izmantošanas periods, kas sabiedrībai kopumā ir izdevīgi.³⁸⁴ Tādējādi perspektīvas patentu izsniegšana sekmētu agrāku pieeju brīvai izgudrojumu izmantošanai.

[2.3.1.5.5] Perspektīvas teorija atbalsta agru patenta pieteikuma publicēšanu, kas nodrošina, ka informācija par pētniecības veiksmi vai neveiksmi ir zināma agrāk, līdz ar to tiek mazināta dublējoša pētniecība, trešās personas var agrāk izmantot jauno informāciju turpmākajā pētniecībā. Tādējādi teorijai atbilst patenttiesību norma, kas paredz, ka patenta aizsardzības termiņš aprēķināms no pieteikuma iesniegšanas, nevis patenta izsniegšanas brīža, lai neveicinātu pieteikuma publicēšanas novilcināšanu.³⁸⁵ Šī iemesla dēļ perspektīvas teorijai atbilstošāka ir pirmā pieteicēja, nevis pirmā izgudrotāja patenttiesību prioritātes noteikšanas kārtība.³⁸⁶

[2.3.1.6] Neraugoties uz nozīmīgajiem ieguvumiem, ko sniedz perspektīvas teorija, tai tomēr piemīt būtiski trūkumi, kas ļauj apšaubīt iespēju šo teoriju pielietot

pp. 446-488.

³⁸² Tas atbilst arī Jozefa Šumpetera pārliecībai, ka tieši monopolists ir vairāk motivēts inovācijai. Sk.: Eisenberg RS. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use. *Chicago Law review*, Vol. 56, 1989, p. 1039.

³⁸³ Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 443-444, 500.

³⁸⁴ Literatūrā minēti tehnoloģiju piemēri, kur patents izsniegts ilgu laiku pirms izgudrojumam rodas komerciāls pielietojums: reaktīvais dzinējs, radio, televīzija, dienasgaismas spuldze. Sk.: Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 302.

³⁸⁵ Pirms 1995. gada ASV patents bija spēkā 17 gadus pēc tā piešķiršanas. Tas veicināja agru pieteikuma iesniegšanu, bet arī to, ka patenta izsniegšana tiek novilcināta. Sk.: Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 492-493.

³⁸⁶ Dam KW. The Economic Underpinnings of Patent Law. *Journal of Legal Studies*, Vol. 23, 1994, p. 264.

praksē.³⁸⁷

[2.3.1.6.1] Teorijas pieņēmums, ka patentēšanu iespējams atvirzīt pašā tehnoloģijas attīstības sākumposmā, kad darbojas tikai daži izgudrotāji, faktiski ir nereāls. Nav pierādīts, ka tas novērsīs nelietderīgu resursu izmantošanu situācijā, kad tiesības izgudrot ir ikvienam.³⁸⁸

Izvērtējot, vai perspektīvas patenta piešķiršana agrā tehnoloģijas attīstības posmā varētu samazināt nelietderīgu resursu izlietojumu inovācijas procesā, Donalds Makfetridžs un Duglass Smits (*Donald G. McFetridge, Douglas A. Smith*) norāda, ka konkurences situācija pastāv vēl pirms patenta piešķiršanas. Tādējādi perspektīvas patenta piešķiršana konkurences cīņu par patenta iegūšanu nevis izbeidz, bet vienīgi pavirza laikā atpakaļ. Ieguvums no komercializācijas izmaksu atvirzīšanas pēc patenta iesniegšanas tiek zaudēts, konkurences cīņai pārvirzoties uz laika posmu pirms patenta iesniegšanas.³⁸⁹

Atspēkojot Makfetridža un Smita iebildumus, Kitčs norāda, ka autori nav ņēmuši vērā, ka potenciālie tehnoloģijas komercializētāji var savstarpēji vienoties vēl pirms perspektīvas patenta iesniegšanas, tādējādi radot iespēju paaugstināt savu un līdz ar to arī sabiedrības kopējo ieguvumu no izgudrojuma. Kā uzskata Kitčs, iesākumā vienošanās panākt ir relatīvi vienkārši, jo iesaistīto uzņēmumu skaits, kam ir vajadzīgās kompetences, kā arī kamēr nevienam uzņēmumam vēl nav noteiktu rezultātu, kuriem būtu jāaprēķina vērtība un par kuru izmantošanu būtu jāvienojas, tāpēc neskaidrības būs mazāk.³⁹⁰ Tomēr jautājums ir, kā šajā stadijā, kad nevienam no uzņēmumiem vēl nav redzamu rezultātu, tiem vienam par otru uzzināt, nerunājot nemaz par grūtībām, kādas varētu radīt savstarpēji pieņemamas vienošanās

³⁸⁷ Frederiks Šērsers norādīja, ka perspektīvas teorija "maz ietekmēta ar jebkādiem realitātes apsvērumiem". Scherer FM. *Industrial Market Structure & Economic Performance*. Chicago: Rand McNally & Co, 1980, pp. 447, fn. 30; Semjuels Odi norāda, ka pieredze neaplicina perspektīvas teoriju, jo tā pārāk paļaujas uz izgudrojuma komerciālajiem panākumiem. Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 282.

³⁸⁸ Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, p. 496; sk. arī: Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 313-316.

³⁸⁹ McFetridge DG, Smith DA. Patents, Prospects, and Economic Surplus: A Comment. *Journal of Law and Economics*, Vol. 23, 1980, pp. 198-201; Sk. arī: Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 319.

³⁹⁰ Kitch EW. Patents, Prospects, and Economic Surplus: A Reply. *Journal of Law and Economics*, Vol. 23, 1980, pp. 205-206.

noslēgšana.³⁹¹

[2.3.1.6.2] Kas ir efektīvs rezultāts jauninājuma radītājam (iespēja kontrolēt tirgu), nav noteikti efektīvs rezultāts arī sabiedrībai kopumā. Plaša sākotnējā izgudrojuma aizsardzība apdraud turpmāko attīstību un atvasināto izgudrojumu radīšanu.³⁹² Plašas patentaizsardzības piešķiršanai var būt tehnoloģijas attīstību kavējošs efekts.³⁹³ Šī iemesla dēļ praksē plaša patenta pretenziju iztulkošana netiek atbalstīta. Tā, piemēram, patentpilnvarotajam un izgudrotājam Džordžam Seldenam (*George B. Selden*) piešķirtais patents ar iekšdedzes dzinēju aprīkotam automobiļa modelim bija tik ļoti plašs, ka aptvēra arī iespējamās nākotnes uzlabojumus. Tomēr tiesa ierobežoja patenta pretenzijas, attīstot, ka patents paredz aizsardzību tikai viena noteikta veida benzīna dzinējam, kas aprakstīts patenta pieteikumā.³⁹⁴ Līdzīgi ASV Augstākā tiesa noraidīja izgudrotāju Viljama Soijera un Albona Manna prasību pret Tomasu Edisonu par patenta pārkāpumu, kā kvēldiega materiālu kvēlspuldzē izmantojot bambusa šķiedru, un sašaurināti iztulkojot pretenzijas prasītāju patentam, kas attiecās uz kvēldiega šķiedras materiāliem, attiecinot aizsardzību tikai uz tiem piemēriem, kurus izgudrotāji faktiski izmēģinājuši un norādījuši patenta aprakstā kā piemērus.³⁹⁵

[2.3.1.6.3] Perspektīvas patenta īpašnieks var neapzināties optimālo attīstības ceļu, tādējādi patentu sistēma, kas atbalsta perspektīvas patenta īpašnieka ekskluzīvas tiesības attīstīt izgudrojumu var kavēt tehnoloģisko attīstību. Roberts Mergess un Ričards Nelsons (*Robert P. Merges, Richard R. Nelson*) apšaubā, ka koordinēts

³⁹¹ Sal. darījumu izmaksu teoriju un informācijas signālu teoriju, kas atzīst, ka tieši patents ir nozīmīgs, lai varētu iegūt informāciju par sadarbības iespējām un efektīvi vienoties (2.3.4. apakšnodaļa).

³⁹² Sk., piem.: Scotchmer S. Standing on the Shoulders of Giants: Cumulative Research and the Patent Law. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 29-41. Ieguldījumi nozīmīgas, radikālās inovācijas attīstīšanā var atmaksāties pat tad, ja tās attīstīšana izmaksājusi vairāk, kā konkrētās inovācijas vērtība. Inovācija, 1) var būt priekšnosacījums turpmāku inovāciju, uzlabojumu attīstīšanai. 2) šī inovācija var būt nozīmīga turpmāko iznovāciju attīstīšanā, jo samazina to radīšanas izmaksas, lai arī nav priekšnosacījums to radīšanai. 3) inovācija var paātrināt citu inovāciju radīšanu pat, ja nav priekšnosacījums to radīšanai un nepadara to lētāku. Lai radītu radikālo inovāciju attīstītāju motivāciju ieguldīt vairāk, kā potenciālā konkrētās inovācijas vērtība, tiem jāpiešķir noteiktas tiesības uz turpmākajām inovācijām, kuru radīšanu ietekmējusi sākotnējā inovācija, tomēr šīs tiesības nevar būt pārāk plašas, lai neapdraudētu turpmāko attīstību. *Ibid.*, p. 31. Sk. arī: S Scotchmer, *Innovation and Incentives*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The MIT Press, 2004, p. 152.

³⁹³ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 846-852.

³⁹⁴ Byers H. The Selden Case. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 22, No. 10, 1940, p. 719.

³⁹⁵ *The Incandescent Lamp Patent*, 159 U.S. 465 (1895). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/159/465/case.html> [aplūkots 28.01.2012].

inovācijas attīstības process būtu labāks par attīstību konkurences apstākļos.³⁹⁶ Uzņēmums, kas īsteno perspektīvu, to uzlūko salīdzinoši šauri. Citi attīstītāji varētu izstrādāt plašāku izgudrojuma pielietojuma spektru. Lielākā problēma ir nevis kontrolēt pārāk lielu izgudrojuma izmantošanu, bet gan novērst nepietiekamu tā izmantošanu pēc tam, kad tiek piešķirtas ekskluzīvās tiesības³⁹⁷ (plašāk sk. 2.3.3. apakšnodaļu). Vienīgais veids, kā to novērst, ir pieļaut izmantošanu vairākām personām.

[2.3.1.6.4] Perspektīvas teorija paredz, ka perspektīvas patenta īpašnieks koordinēs attīstības procesu, ar piemērotajiem izgudrojuma attīstītājiem vēl pirms attīstības procesa uzsākšanas slēdzot darījumus ar mērķi uzlabot izgudrojumu. Tomēr, ja tehnoloģijai būs liels peļņas potenciāls, brīva kapitāla tirgus apstākļos konkurenti, kas nav vienošanās dalībnieki, arī pēc sākotnējās vienošanās investēs tehnoloģijā.³⁹⁸

Arī sākotnējās vienošanās brīdī pastāv grūtības piemēroto darījuma partneru noskaidrošanā, kā arī grūtības noteikt katras puses ieguldījumu, kas būtu par pamatu darījuma noteikumu izstrādei.³⁹⁹ Šīs neskaidrības var novest 1) pie situācijas, kurā perspektīvas patenta īpašnieks nolems nesadarboties ar trešajām personām, jo iespēja vienoties par pieņemamiem noteikumiem ir pārāk neskaidra, vai arī 2) pie situācijas, kurā uzlabojumu veicēji nolems izmantot uzlabojumus, pat neprasot atļauju perspektīvas patenta īpašniekam, baidoties, ka nespēs vienoties par licences cenu, bet vienlaikus pakļaujot sevi tiesvedības riskam.⁴⁰⁰ Līdz ar to nākas secināt, ka dēļ grūtībām darījumu slēgšanā perspektīvas patenta īpašnieks nespēs efektīvi koordinēt tehnoloģijas attīstības procesu.⁴⁰¹

³⁹⁶ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 872-873.

³⁹⁷ Ibid., p. 873.

³⁹⁸ Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, p. 460.

³⁹⁹ Pastāv neskaidrība par peļņu, ko katra puse varētu gūt no iespējamās sadarbības. Ja patenta īpašnieks, ražojot produktu var nopelnīt 500 latus, bet potenciālais licenciāts – 700 latus, lai darījums būtu savstarpēji izdevīgs, licences summai būtu jābūt robežās no 500 līdz 700 latiem. Taču dzīvībai atšķirībā no Kouza ideālā modeļa nav pieejama pilnīga informācija par potenciālajiem darījuma partneriem, un izgudrojuma vērtību katram no tiem. Sk.: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, pp. 1054-1055.

⁴⁰⁰ Ibid., pp. 1053-1054.

⁴⁰¹ Nozīmīgu tehnoloģiju attīstīšanā parasti iesaistīti vairāki izgudrotāji un uzņēmumi. Rodžers Beks (*Roger L. Beck*) izpētījis vairāku tehnoloģiju attīstību – automātiskā transmisija, bakelīts, lodīšu pildspalva, celofāns – secināja, ka visos gadījumos attīstības koordināciju nenoteica viena persona, attīstībā bija iesaistīti vairāki neatkarīgi izgudrotāji, iespējams notika arī dublējoša pētniecība. Sk.:

[2.3.1.6.5] Ja perspektīvas patenta īpašnieks nesastopas ar konkurenci, pastāv risks, ka tas noteiks augstāku preces cenu, kaitējot patērētājam.⁴⁰² Perspektīvas patenta īpašnieks varēs izmantot monopolstāvokļa priekšrocības vismaz tik ilgi, kamēr tirgū nebūs pieejami aizvietojoši produkti, vai arī trešās personas nebūs patstāvīgi attīstījušas izgudrojuma uzlabojumu, kas sniedz būtiskas priekšrocības, salīdzinot ar sākotnējo izgudrojumu. Šajā gadījumā perspektīvas patenta īpašnieks varētu vienosies ar uzlabotā izgudrojuma radītāju par savstarpēju licenču izsniegšanu.

[2.3.1.6.6] Perspektīvas teorijas izmantošanai kritisks ir arguments, ka patenttiesības faktiski nemaz nepieļauj aizsargāt to, kas vēl nav izgudrots.⁴⁰³ Perspektīvas teorija paredz vēl neatklātas tehnoloģijas aizsardzību, balstoties uz izgudrotāja pareizu minējumu par to, kas varētu tikt izgudrots. Tomēr minējumu nevar iekļaut patenta pretenzijās.⁴⁰⁴ Trešās personas, kas rada patentējamus uzlabojumus, nevar tos izmantot, nesāņemot perspektīvas patenta īpašnieka atļauju. Taču arī perspektīvas patenta īpašnieks nevar izmantot (kontrolēt) trešo personu patentētos uzlabojumus. Tādējādi var rasties t.s. bloķējošie patenti – situācija, kur sākotnējā patenta īpašnieks var aizliegt uzlabojuma patenta īpašniekam izmantot uzlabojumu, bet uzlabojuma patenta īpašnieks var aizliegt sākotnējā patenta īpašniekam izmantot uzlabojumu.⁴⁰⁵

Ja tomēr patenttiesības pieļautu, ka visi perspektīvas patenta uzlabojumi, tajā skaitā tādi uzlabojumi, kas pat pārsniedz perspektīvas izgudrojuma vērtību, piederētu perspektīvas patenta īpašniekam, tiktu veicinātas pārāk lielas investīcijas tehnoloģijas sākuma attīstības posmā un pārāk mazas investīcijas jaunās tehnoloģijas uzlabojumu radīšanā.⁴⁰⁶

Beck RL. The Prospect Theory of the Patent System and Unproductive Competition. *Research in Law and Economics*, Vol. 5, 1983, pp. 201-204.

⁴⁰² Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, p. 1047.

⁴⁰³ *Patentū likuma* 17. pants nosaka, ka no patenta izrietošo izņēmuma tiesību apjomu nosaka patenta pretenzijas, bet novērtējot no patenta izrietošo izņēmuma tiesību apjomu patenta pārkāpuma gadījumā, ievēro arī pretenzijās minēto pazīmju ekvivalentus, kuri ir analizējamā objekta elementi.

⁴⁰⁴ Beck RL. The Prospect Theory of the Patent System and Unproductive Competition. *Research in Law and Economics*, Vol. 5, 1983, p. 197.

⁴⁰⁵ Sk., piem.: Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, p. 443; Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, p. 1047.

⁴⁰⁶ Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, pp. 1063-1064. Minētajā piemērā lietā *The Incandescent Lamp Patent* tas nozīmētu, ka Edisonam būtu liegtas tiesības uz kvēlspuldzes uzlabojumu, jo izgudrojuma attīstību koordinētu

[2.3.1.6.7] Plašākas aizsardzības gadījumā būs mazāk izsniegtu patentu, līdz ar to mazāk publiskotās informācijas.⁴⁰⁷ Katrs patents aptvers plašāku aizsargājamo objektu loku, tomēr izaustā informācija nebūs pietiekami detalizēta. Tā kā perspektīvas patenta apraksts un pretenzijas būs ļoti vispārīgas, tiks apgrūtinātas trešo personu iespējas izmantot publicēto informāciju uzlabojumu attīstīšanai.⁴⁰⁸ Perspektīvas teorija ir būtiskā pretrunā ar izgudrojuma publiskošanas principu un prasību norādīt pilnīgu izgudrojuma aprakstu, lai lietpratējs varētu izgudrojumu īstenot (*Patentu likuma* 30. p. 1. d.).

[2.3.1.6.8] Vēl viens perspektīvas teorijas trūkums⁴⁰⁹ saistās ar to, ka tā nepamato vienkāršu un pilnīgu izgudrojumu aizsardzību, kam nav nepieciešami un nav iespējami uzlabojumi. Šādā situācijā patenta īpašniekam neveidojas perspektīva tehnoloģijas attīstībai, ko vajadzētu koordinēt, tāpēc patentaizsardzība pēc šīs teorijas nav nepieciešama. Līdz ar to perspektīvas teorija sekmē sarežģītu, nevis vienkāršu izgudrojumu radīšanu, kas ir nepamatota un pat absurda prasība.

[2.3.1.7] Rezumējot apakšnodaļā minēto, perspektīvas teorija spēj labi pamatot jaunas tehnoloģijas attīstītāja motivāciju ieguldīt resursus pētniecībā, skaidro kā novērst nelietderīgu dublējošu pētniecību izgudrojuma uzlabošanas stadijā un piedāvā mehānismu izgudrojumu pilnveidošanai, uzsverot izgudrojuma attīstītāju savstarpējās vienošanās nozīmīgumu pēc iespējas agrā izgudrojuma attīstības stadijā, kā arī veicina agru, lai gan nepilnīgu, jaunās tehniskās informācijas publiskošanu un tādēļ arī drīzāku ekskluzīvo tiesību aizsardzības termiņa izbeigšanos, kas kopumā varētu būt sabiedrībai izdevīgi.

Tomēr šī teorija līdz galam neizskaidro, kā novērst dublējošās pētniecības risku tehnoloģijas attīstības sākuma stadijā, līdz ar plašas izgudrojuma attīstīšanas koordinācijas tiesību piešķiršanu perspektīvas izgudrotāja radītājam var tikt kavēta izgudrojuma pilnveidošana, var tikt veicināti monopolstāvokļa negatīvie aspekti, teorija nespēj pamatot vienkārša un pilnīga izgudrojuma aizsardzību. Tomēr lielākais perspektīvas teorijas trūkums ir, ka saskaņā ar spēkā esošo patenttiesību regulējumu

Soijers un Manns.

⁴⁰⁷ Landes WM, Posner RA. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, p. 325.

⁴⁰⁸ McFetridge DG, Smith DA. Patents, Prospects, and Economic Surplus: A Comment. *Journal of Law and Economics*, Vol. 23, 1980, p. 202.

⁴⁰⁹ Tas piemīt arī ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijai [2.3.2.5] , [2.3.2.7.2.)

nav iespējams pamatot perspektīvas patenta īpašnieka koordinācijas tiesības [2.3.1.6.6]. Pat, ja būtu ekonomiski pamatoti būtiski jauna izgudrojuma radītājam piešķirt ļoti plašu patentaizsardzību, ko neatbalsta ne atalgojuma teorija⁴¹⁰, ne publiskošanas pamudinājuma teorija⁴¹¹, patenttiesību normas neparedz perspektīvas patenta īpašnieka tiesības uz patentspējīgiem izgudrojuma uzlabojumiem, ko attīstījušas trešās personas.⁴¹²

2.3.2. Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas patenttiesību pamatojums

[2.3.2.1] Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju (*rent dissipation theory*) 1990. gadā publicētajā rakstā izklāstījuši Marks Greidijs un Džejs Aleksanders (*Mark F. Grady, Jay I. Alexander*)⁴¹³. Līdzīgi kā Edmunds Kitčs Greidijs un Aleksanders risina problēmu, kas saistās ar dublējošiem ieguldījumiem pētniecībā.⁴¹⁴

Ar ekonomisko renti saprot starpību starp ieņēmumiem, ko gūst no produkta pārdošanas, un izdevumiem, kas radušies produkta izstrādē un ražošanā. Ekonomisko renti var gūt, saņemot valsts atbalstu, efektīvāk ražojot jau zināmus produktus, vai ieviešot jaunus produktus, ieņēmumi no kuriem pārsniedz ieguldīto resursu vērtību.⁴¹⁵ Izredzes iegūt ekonomisko renti sekmē ekonomiskās rentes meklēšanu (*rent seeking*), un tā rezultātā var rasties arī ekonomiskās rentes sadrumstalošanās (*rent dissipation*),⁴¹⁶ ar ko apzīmē ieņēmumu samazināšanos, salīdzinot ar izdevumiem.

Izgudrotājs ekonomisko renti iegūst caur patentaizsardzību, kas palīdz atgūt jaunu produktu attīstībā ieguldītās investīcijas. Negatīvais efekts rodas cīņā par patenta iegūšanu, kas veicina pārmērīgus ieguldījumus noteiktās tehnoloģijas attīstībā,

⁴¹⁰ Saskaņā ar atalgojuma teoriju, aizsardzības apmērs nosakāms nepārsniedzot izgudrojuma nopelnus.

⁴¹¹ Saskaņā ar publiskošanas teoriju, aizsardzība piešķirama apmaiņā pret publiskoto informāciju, un ne vairāk.

⁴¹² Kā secinājis Marks Lemlijs, Kitča teorija pat labāk atbilst nevis patenttiesībām, bet autortiesībām, kuras piešķir to īpašniekam ekskluzīvas pārveidojumu, improvizācijas, tulkošanas un pilnveidošanas tiesības. Sk: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law, *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, p. 1047.

⁴¹³ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 305-350.

⁴¹⁴ Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 147.

⁴¹⁵ Martin DL. Reducing Anticipated Rewards from Innovation through Patents: Or Less Is More. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 351.

⁴¹⁶ Ibid.

mazinot kopējo sabiedrības ieguvumu jeb ekonomisko renti no izgudrojuma.⁴¹⁷ Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās rodas, jo vairākas personas cenšas iegūt atalgojumā patentu. Šo efektu pastiprina piešķirtā atalgojuma (piemēram, patentaizsardzības apjoma, termiņa) pieaugums.⁴¹⁸

[2.3.2.2] Saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju ekonomiskās rentes sadrumstalošanās inovācijas procesā var veidoties trīs veidos. 1) Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās rodas, kad vairāki uzņēmumi investē resursus pionierizgudrojuma radīšanā, jo patentu izcīna tikai viens no uzņēmumiem, kas pirmais iesniedz patenta pieteikumu.⁴¹⁹ 2) Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās rodas vairākiem uzņēmumiem uzlabojot patentēto tehnoloģiju, ja patents "signalizē"⁴²⁰ uzlabojumus.⁴²¹ 3) Visbeidzot ekonomiskās rentes sadrumstalošanās rodas arī tad, ja izgudrotājs cenšas saglabāt izgudrojumu slepenībā, uzskatot, ka konkrētajā gadījumā komercnoslēpums ir labāka alternatīva par patentu.⁴²²

Lai patenttiesības būtu efektīvākas, ir jāmazina ekonomiskās rentes sadrumstalošanās, lai no izgudrojuma būtu pēc iespējas liels sabiedrības ieguvums. Greidijs un Aleksanders uzskata, ka patentu sistēma sekmē ekonomiskās rentes sadrumstalošanās samazinājumu katrā no minētajiem gadījumiem. Pierādījumus šim patenttiesību efektam teorija atrod, analizējot tiesas pieņemtos spriedumus. Tiesas mazinājušas ekonomiskās rentes sadrumstalošanos gan tehnoloģijas sākotnējā attīstības stadijā (ierobežojot pionierizgudrojumu patentaizsardzības apjomu), gan arī tehnoloģijas uzlabojumu stadijā (liedzot patentaizsardzību izgudrojumiem, kurus „signalizē” sākotnējais patents).⁴²³ Patenttiesības arī mazina ekonomiskās rentes

⁴¹⁷ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 157.

⁴¹⁸ Kieff FS. Property Rights and Property Rules for Commercializing Inventions. *Minnesota Law Review*, Vol. 58, 2001, pp. 710-711.

⁴¹⁹ Ar šo problēmu saskaras perspektīvas teorija, sk. [3.2.1.6.1].

⁴²⁰ "[A]tsevišķi izgudrojumi signalizē veidus, kādos šie izgudrojumi var tikt uzlaboti, veicinot citu izgudrotāju pārmērīgus pūliņus atklāt un gūt labumu no uzlabojuma". Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 308.

⁴²¹ Katra atsevišķā uzņēmuma izdevumi, kas saistīti ar izgudrojuma attīstīšanu, lai iegūtu patentu, nav tik lieli, kā patenta īpašnieka ieguvums no patenta, turpretim sabiedrības ieguvums no izgudrojuma ir mazāks, kā kopējie izdevumi. Kieff FS. Property Rights and Property Rules for Commercializing Inventions. *Minnesota Law Review*, Vol. 58, 2001, pp. 711, fn. 66. Sal. ar "kopīpašuma traģēdijas" teoriju: Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688.

⁴²² Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 307-310.

⁴²³ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992,

sadrumstalošanos no komercnoslēpumu glabāšanas, jo atalgo ar patentaizsardzību izgudrojumus, kurus būtu iespējams paturēt noslēpumā, bet liedz patentaizsardzību vienkāršiem izgudrojumiem, kurus nemaz nav iespējams saglabāt kā komercnoslēpumu.⁴²⁴ Tādējādi saglabājas atalgojums par inovāciju, bet tiek mazināts negatīvais patentaizsardzības efekts.

[2.3.2.3] Greidijs un Aleksanders aplūko vairākas patentu tiesvedības lietas, kuras visas, kā uzskata autori, iespējams izskaidrot ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanas teoriju.

[2.3.2.3.1] Izvērtējot izgudrotāja Semjuela Morzes patentu telegrāfam lietā *O'Reilly v. Morse*⁴²⁵ ASV Augstākā tiesa atzina par spēkā neesošu patenta 8. pretenziju, kas attiecās uz elektromagnētiskā spēka izmantošanu jebkāda veida datu pārraidei. Tiesa šīs pretenzijas spēkā neesamību pamatoja ar to, ka tā apraksta dabas likumu (*principle of nature*). Savukārt saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju patenta 8. pretenzija nebija spēkā, jo "nesignalizēja", piemēram, ciparu tehnoloģijas, tāpēc nebūtu pamata piešķirt Morzem ekonomisko renti – viņa izgudrojums neveicināja konkurences cīņu izgudrot mobilo telefonu vai tamlīdzīgas ierīces, kas radās vairāk kā gadsimtu pēc patenta publicēšanas.⁴²⁶

[2.3.2.3.2] Lietā *The Telephone Cases*, izvērtējot Aleksandra Bella izgudrojumu,⁴²⁷ kas attiecās uz metodi un ierīci balss un citu skaņu pārraidei telegrāfiski, radot elektrisku viļņošanos, kas līdzinās gaisa vibrācijai, ko rada balss vai skaņa, ASV Augstākā tiesa atzina patentu par spēkā esošu, jo atšķirībā no Morzes Bells aprakstīja līdzekļus, ar kuriem sasniedzam noteikts rezultāts, nevis pašu rezultātu. Pēc ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas Bella izgudrojuma pretenzijas neattiecas uz uzlabojumiem, kas atrodas ārpus tehnoloģiskās attīstības jomas, ko signalizēja izgudrojums. Bells aprakstīja analogo balss pārraides tehnoloģiju, ko pats bija izgudrojis, pretenzijas neattiecas uz tehnoloģijām, kas atradās

p. 309.

⁴²⁴ Ibid., p. 342.

⁴²⁵ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *O'Reilly v. Morse*, 56 U.S. 15 How. 62 62 (1853). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/56/62/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁴²⁶ Grady MF, Alexander JJ. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 323.

⁴²⁷ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *The Telephone Cases*, 126 U.S. 1 (1888). <http://supreme.justia.com/us/126/1/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

ārpus izgudrojuma "signāla".⁴²⁸

[2.3.2.3.3] Ja Morzes un Bella lietu iznākumu var izskaidrot arī ar atalgojuma teoriju, kas paredz, ka nevar aizsargāt to, kas nav izgudrots, tad, kā uzskata Greidijs un Aleksanders, atalgojuma teorija neizskaidro *Tilghman v. Procto*⁴²⁹ lietas iznākumu. Izgudrotājs Bendžamins Tilgmens bija atklājis, ka dzīvnieku taukus var pārveidot glicerīnā un taukskābēs, pakļaujot taukus spiediena un karsta ūdens ietekmei. Balstoties uz šo principu Tilgmens izveidoja ierīci tauku apstrādei. Patenta pretenzijas attiecās ne vien uz konkrēto ierīci, bet uz jebkuru ierīci, kas izmanto šo principu. Atšķirībā no Morzes lietas ASV Augstākā tiesa atzina Tilgmena patenta pretenziju, kas attiecās uz jebkuru ierīci, kas izmanto atklāto principu, par spēkā esošu. Saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju plaša patentaizsardzība tika atzīta, jo šaurāka aizsardzība radītu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos, ņemot vērā, ka izgudrojums "signalizēja" daudzus iespējamus uzlabojumus.⁴³⁰

[2.3.2.4] No ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas līdzīgi kā perspektīvas teorijas izriet augsts izgudrojuma līmeņa standarts. Ja izgudrojuma līmeņa standarts ir augsts, pastāv mazāka iespēja, ka vienlaikus to pašu izgudrojumu varētu radīt vairāki neatkarīgi izgudrotāji. Ja izgudrojuma līmeņa standarts ir zems, tad izgudrojuma rašanās vairāk ir atkarīga no centīga darba, kā no izdomas un veiksmes.⁴³¹ Izgudrojuma aizsardzības apjoms ir plašs, jo aizsardzība attiecas uz visiem uzlabojumiem, ko sākotnējais izgudrojums signalizējis, taču šaurāks kā to paredz perspektīvas teorija, kas piešķir perspektīvas patenta īpašniekam visplašākās tiesības attīstīt tehnoloģiju.

[2.3.2.5] Pēc ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas izgudrojumiem, kurus nav iespējams uzlabot (kuri nesignalizē uzlabojumus), aizsardzība nav piešķirama. Patentaizsardzība pienākas tikai tiem izgudrojumiem, kuri signalizē plašas uzlabojumu iespējas, salīdzinot ar peļņu, ko no patenta gūst tā īpašnieks. Ja izgudrojumam nav iespējami uzlabojumi, ekonomiskās rentes sadrumstalošanās

⁴²⁸ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 324.

⁴²⁹ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Tilghman v. Proctor*, 125 U.S. 136 (1888). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/125/136> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁴³⁰ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 324-325.

⁴³¹ Eisenberg RS. Analyze This: A Law and Economics Agenda for the Patent System. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 53, 2000, pp. 2093, fn. 61

teorija neparedz aizsardzību, jo tas tikai veicinātu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos. Šādu izgudrojumu neviens necenstos uzlabot, tādējādi nav iespējama ekonomiskās rentes sadrumstalošanās tehnoloģijas attīstības stadijā. Savukārt iespēja iegūt šādu vērtīgu patentu veicinātu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos sākotnējās tehnoloģijas izstrādē. Tā, piemēram, saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju dabas likums nav patentējams nevis tāpēc, ka tas ir nevērtīgs, bet gan tāpēc, ka nav iespējama cīņa par tā uzlabošanu. Turpretim, piemēram, atalgojuma teorija paredz pretējo, jo lielie atklājumi ir vērtīgāki un to atklāšana parasti izmaksā dārgāk.⁴³² Greidijs un Aleksanders norāda, ka, lai noteiktu, vai piešķirama patentaizsardzība, pielietojams apvērtais Okama asmens princips⁴³³ – vienkāršie risinājumi nav aizsargājami, bet sarežģītie risinājumi ir aizsargājami.⁴³⁴

Lietā *Morton v. New York Eye Infirmary* tiesa noraidīja patentaizsardzību ētera izmantošanai anestēzijai, norādot, ka dabas likums nav patentējams. Spriedumu izskaidro ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija, jo izgudrojuma vērtība bija daudz lielāka, kā iespējamie uzlabojumi, kurus izgudrojums signalizēja. Šis bija „elegants” izgudrojums un aptvēra visu tehnoloģiju kopumā, izgudrojumam faktiski nebija nepieciešami uzlabojumi. Tādējādi nav nepieciešams arī patents, jo izgudrojums nerada ekonomiskās rentes sadrumstalošanos attīstības stadijā.⁴³⁵

Lietā *Rubber-Tip Pencil Co. v. Howard*⁴³⁶ tiesa atzina, ka zīmulis ar tā galā piestiprinātu dzēšgumiju nav patentējams jo tam nav novitātes – gan zīmulis, gan dzēšgumija ir zināmas ierīces, bet ideja tās apvienot nav patentējama, jo ideja pati par sevi nav patentējama. Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija šo lietu izskaidro tādējādi, ka zīmuļa un dzēšgumijas apvienojums nebija patentējams, jo to faktiski nevarēja pilnveidot, līdz ar to tas nerādīja ekonomiskās rentes sadrumstalošanos.

⁴³² Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 309.

⁴³³ Okamas Vijama (*William of Ockham*) vārdā nosauktais princips, ka bez nepieciešamības nav jāveido daudzveidība (*pluralitas non est ponenda sine necessitate*) vai ka vienkāršākajam izskaidrojumam dodama priekšroka. Pieejams: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/424706/Ockhams-razor> [aplūkots 2010. gada 23. decembrī].

⁴³⁴ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 325.

⁴³⁵ Ibid, p. 326.

⁴³⁶ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Rubber-Tip Pencil Company v. Howard*, 87 U.S. 20 Wall. 498 (1874). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/87/498/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

Turpretim, ja patents tiktu atzīts, tehnoloģijas sākuma izstrādē iesaistītos daudzi, kas radītu ievērojamu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos.⁴³⁷

[2.3.2.6] Ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju iespējams izskaidrot ekvivalentu doktrīnas⁴³⁸ pielietošanu. Lietā *Graver Tank & Manufacturing v. Linde Air Product*⁴³⁹ ASV Augstākā tiesa atzina, ka atbildētājs izmanto prasītāja patentam ekvivalentu tehnoloģiju, kas attiecās uz vielu maisījumu metināšanai. Patentā bija minēts kalcijs un magnijs maisījumam, bet atbildētājs izmantoja kalcijs un mangāna maisījumu. Tiesa atzina, ka atbildētāja izmantotā kombinācija bija ekvivalenta patentētajam maisījumam. Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija atstāj, ka patentētais maisījums signalizēja atbildētāja izmantoto maisījumu.⁴⁴⁰

[2.3.2.7] Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas pielietošanai ir ierobežojumi un tā rada vairākus sarežģījumus.

[2.3.2.7.1] Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija neizskaidro, vai izgudrojums signalizē uzlabojumus, vai nē. Lai arī Greidijs un Aleksanders labi izskaidro, kā patenti lietu izšķiršanu ietekmē vēlme mazināt ekonomiskās rentes sadrumstalošanos, Donalds Martins (*Donald L. Martin*) pamatoti norāda, ka autori nav izstrādājuši pietiekamus pierādījumus savai teorijai. Martins uzskata, ka būtu iespējams izstrādāt objektīvus kritērijus, kas ļautu identificēt un nošķirt patentes ar "vājiem" un "spēcīgiem" signāliem.⁴⁴¹

Patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī lielākajā daļā gadījumu nebūs iespējams noteikt, vai izgudrojums signalizē uzlabojumus. Pastāv varbūtība, ka izgudrojums, kas ir īpaši novatorisks, sākotnēji šķiet tāds, kas nesignalizē uzlabojumus, tomēr vēlāk, kad citi uzņēmumi apgūst izgudrojuma pielietojuma jomas, rodas arī uzlabojumi. Tādā gadījumā šim izgudrojumam aizsardzība, balstoties uz ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju, varētu tikt liegta nepamatoti.⁴⁴² Tāpēc ekonomiskās rentes

⁴³⁷ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 330-331.

⁴³⁸ Sal. *Patentu likuma* 17. panta otro daļu.

⁴³⁹ ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Graver Tank & Mfg. Co. v. Linde Air Products Co.*, 339 U.S. 605 (1950). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/339/605/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁴⁴⁰ Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 348.

⁴⁴¹ Martin DL. Reducing Anticipated Rewards from Innovation through Patents: Or Less Is More. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 356-358.

⁴⁴² Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford,

sadrumstalošanās teoriju faktiski iespējams pielietot tikai vēlākā stadijā, kad tiek izskatīts patentu strīds.⁴⁴³ Greidijs un Aleksanders tieši tā arī izmantojuši teoriju – lai *ex post* pamatotu tiesas viedokli patentu strīdā. Tas mazina teorijas vērtību nākotnes situāciju paredzēšanā.

[2.3.2.7.2] Ir ļoti apšaubāma arī viena no teorijas pamatnostādņēm, ka nav aizsargājami vienkāršie jeb „elegantie” izgudrojumi, kurus nav iespējams uzlabot (līdzīgi arī perspektīvas teorijas gadījumā, sk. [3.2.1.6.8]). Vienkāršu izgudrojumu rašanās ir sabiedrības interesēs, tāpēc ir pamatoti piešķirt laikā ierobežotu aizsardzību šādiem izgudrojumiem, lai tiktu veicināta to rašanās, aizsardzību tiem paredz, piemēram, atalgojuma teorija. Džons Dafijs (*John F. Duffy*) uzsver, ka nepastāv pārliecinošs arguments, ka sabiedrībai būtu izdevīgāki sarežģīti, nevis vienkārši risinājumi.⁴⁴⁴ Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija mazina pamudinājumu ieguldīt izgudrojumos, ko sabiedrība uzskata par visvērtīgākajiem.⁴⁴⁵ Jāņem arī vērā, ka daļa no vienkāršajiem jeb elegantajiem izgudrojumiem ir tādi, kuru attīstīšanā ieguldīto investīciju ienesīgums ir maz paredzams un kuru radīšanai līdz ar to patentaizsardzības pamudinājums būtu visvairāk nepieciešams.⁴⁴⁶ Tā, piemēram, teorija nespēj izskaidrot farmaceitisko izgudrojumu aizsardzību, kas pieskaitāmi „elegantajiem” izgudrojumiem, jo medikamenta ķīmiskā formula ir pilnīga un neprasa uzlabojumus.⁴⁴⁷

Lai gan „elegantam” izgudrojumam var nebūt paredzami sevišķi uzlabojumi, tomēr tam var atrast dažādus pielietojuma veidus. Arī pielietojuma veidu meklējumi var veicināt ekonomiskās rentes sadrumstalošanos. Šo faktu teorija neņem vērā.⁴⁴⁸

Portland: Hart Publishing, 2007, p. 159. Jāpiezīmē gan, ka Greidijs un Aleksanders par savas teorijas uzdevumu izvirzīja vienīgi esošo patentu lietu iznākuma pamatošanu ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanos, nevis abstraktu patenttiesību pamatojumu. Sk.: Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 313.

⁴⁴³ Fisher W. Theories of Intellectual Property. Grām.: *New essays in the Legal and Political Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 379.

⁴⁴⁴ Duffy JF. Rethinking the Prospect Theory of Patents, *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 503-504.

⁴⁴⁵ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 285.

⁴⁴⁶ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 159.

⁴⁴⁷ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 396.

⁴⁴⁸ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 379.

[2.3.2.7.3] Teorija nepalīdz noteikt, ar kuru patentu iestādes lēmumu ekonomiskās rentes sadrumstalošanās tiek mazināta, un ar kuru tā palielinās. Ne katra ekonomiskās rentes sadrumstalošanās ir vērtējama negatīvi. Ja konkurence rada vērtīgus izgudrojumus, uzlabojumu rašanās būs attaisnojama arī ar lielu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos. Turklāt arī nepastāvot patenttiesībām konkurence par jaunu produktu ieviešanu radītu noteiktu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos.⁴⁴⁹ Konkurējošas pētniecības ierobežošanas priekšrocības nav pavisam drošas. Ir vispāratzīts, ka konkurence ir viens no inovācijas priekšnoteikumiem⁴⁵⁰ (sk. 2.3.3. apakšodaļu).

Izmaksas, kas saistītas ar cīņu par patenta iegūšanu mēdz būt pārspīlētas. Liekos izdevumus dublējotā pētniecībā līdzsvaro ieguvums no labākiem rezultātiem, kas tiek sasniegti konkurences apstākļos.⁴⁵¹ Pretējā gadījumā patenttiesības vispār būtu liekas. Valsts tikpat labi varētu piešķirt atsevišķam uzņēmumam ekskluzīvas tiesības darboties noteiktajā jomā. Tomēr šādā kārtībā ekonomiskās rentes sadrumstalošanās tiktu pārvirzīta uz tehnoloģijas attīstības sākumposmu.⁴⁵²

[2.3.2.7.4] Piešķirot izgudrotājam pārāk plašu aizsardzību, lai izvairītos no ekonomiskās rentes sadrumstalošanās izgudrojuma attīstības stadijā, samazināsies konkurence un pastāv risks, ka izgudrojums netiks pienācīgi attīstīts, jeb izveidosies „uzlabojumu sadrumstalošanās” (*improvement dissipation*).⁴⁵³ Patenta īpašnieks attīstīs izgudrojumu tikai noteiktās pielietojuma jomās, citiem attīstītājiem nebūs iespējas attīstīt citus pielietojumus, nesaņemot no patenta īpašnieka atļauju. Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijai ir grūtības pamatot licencēšanas izmaksu pieaugumu, kas saistās ar plašas aizsardzības piešķiršanu.⁴⁵⁴

⁴⁴⁹ Semjuels Odi uzskata, ka patenttiesības tomēr līdzīgi Okamam dod priekšroku elegantam risinājumam, nevis sarežģītam. Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 285.

⁴⁵⁰ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 159.

⁴⁵¹ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 381. Vairāk par nepieciešamo līdzsvaru starp patenttiesībām un brīvu izgudrojuma izmantošanu konkurences apstākļos sk.: Ghidini G. *Intellectual Property and Competition: The Innovation Nexus*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2006, pp. 13-52.

⁴⁵² Lemley MA. Ex Ante versus Ex Post Justifications for Intellectual Property. *University of Chicago Law Review*, Vol. 71, 2004, p. 132 fn. 8.

⁴⁵³ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 381.

⁴⁵⁴ Rai AK. Regulating Scientific Research: Intellectual Property Rights and the Norms of

[2.3.2.7.5] Teorija nespēj izskaidrot, kā iespējama bloķējošo patentu izsniegšana. „Signalizēšana” tiek vērtēta, par atskaites punktu ņemot pieteikuma datumu, tāpēc bloķējoši patenti faktiski nav iespējami. Tā kā uzlabojums, kas nav acīmredzams, tomēr ir radīts pateicoties sākotnējā patenta „signālam”, saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju tas būtu nepatentējams. Teorija faktiski paredz, ka vai nu jāpiešķir plaša patentaizsardzība, vai tā vispār jāliedz.⁴⁵⁵

[2.3.2.7.6] Teorija nespēj atbildēt, ko darīt ar izgudrojumiem, kas ir sabiedriski ļoti vērtīgi, tāpēc rada lielu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos izgudrojuma sākotnējās izstrādes stadijā, bet ir arī ar lielu uzlabojumu potenciālu, tāpēc rada lielu ekonomiskās rentes sadrumstalošanos arī izgudrojuma pilnveidošanas stadijā.⁴⁵⁶ Ja tiek piešķirta plaša patentaizsardzība, palielinās ekonomiskās rentes sadrumstalošanās šādu izgudrojumu sākotnējās izstrādes stadijā. Ja plaša patentaizsardzība netiek piešķirta, ekonomiskās rentes sadrumstalošanās būs izgudrojuma pilnveidošanas stadijā.

[2.3.2.7.7] Uzņēmumi investēs slepenības saglabāšanā, ja vien tā būs izdevīgāka, kā patentēšana [2.2.2.5.1]. Tātad, lai patenttiesības saskanētu ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas principiem, patentspējas kritērijiem jaunu paņēmienu patentēšanai būtu jābūt vieglākiem, kā ierīču patentēšanai, jo paņēmienu nosargāt slepenībā ir vienkāršāk. Tomēr patenttiesības paņēmieniem un ierīcēm izvirza vienādus patentspējas kritērijus, tāpēc neveicina komercnoslēpumu publiskošanu.⁴⁵⁷ Teorija neņem vērā, ka bez cerībām uz patentaizsardzību pētniecība, kas novedusi pie izgudrojuma radīšanas, nemaz nebūtu uzsākta.⁴⁵⁸

[2.3.2.8] Ņemot vērā minēto secināms, ka ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija sniedz vienotu principu patenttiesībām – tās darbojas ar mērķi mazināt ekonomiskās rentes sadrumstalošanos. Pielietojot salīdzinoši vienkāršu metodi, no šāda skatupunkta iespējams izskaidrot atsevišķus tiesu nolēmumus, kurus

Science.*Northwestern University Law Review*, Vol. 94, 1999, pp. 122-123, fn. 242.

⁴⁵⁵ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 379-380, fn. 73. Sal: Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290.

⁴⁵⁶ Fisher W. Theories of Intellectual Property. Grām.: *New essays in the Legal and Political Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, p. 183.

⁴⁵⁷ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 376-377.

⁴⁵⁸ *Ibid.* p. 377.

nav iespējams izskaidrot ar citām patenttiesību pamatojuma teorijām. Teorija pamatā pielietojama retrospektīvi – ar to var mēģināt izskaidrot jau pieņemtus tiesu nolēmumus, bet faktiski neiespējami novērtēt izgudrojumu patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī, jo tad vēl nav prognozējams tā iespējamās attīstības ceļš.

Viens no teorijas secinājumiem ir paradokss – komplicētiem risinājumiem ir piešķirama patenta aizsardzība, bet vienkāršiem risinājumiem nē. Šis secinājums ir arī visvairāk apšaubāms – nav pamatoti liegt aizsardzību izgudrojumiem, kuri ir visnoderīgākie un tātad to izstrāde visgaidītākā, jo tad šādu izgudrojumu rašanās var samazināties, un radītie izgudrojumi noteiktos gadījumos var tikt glabāti kā komercnoslēpums. Teorijas pielietošana mazina konkurenci izgudrojumu pilnveidošanā, kas mazina tehnoloģijas uzlabojumu attīstīšanas intensitāti.

2.3.3. Izgudrošanas sacīkstes teorijas patenttiesību pamatojums

[2.3.3.1] Izgudrošanas sacīkstes teorija (*race to invent theory*), saukta arī par „pielāgotā pamudinājuma” teoriju (*theory of „tailored incentives”*⁴⁵⁹), izriet no Roberta Mergesa (*Robert P. Merges*) un Ričarda Nelsona (*Richard R. Nelson*) 1990. gadā publicētā raksta par patenta aizsardzības apjoma (*patent scope*) nozīmi izgudrotājdarbības un inovācijas attīstībā: „*Patenta ekonomiskā nozīme ir atkarīga no tā apjoma: jo plašāks ir apjoms, jo lielāks skaits konkurējošo produktu un paņēmieni pārkāps patentu.*”⁴⁶⁰ Līdzīgi kā perspektīvas teorija, izgudrošanas sacīkstes analizē to, kā patenta piešķiršanas lēmums (piešķirtais aizsardzības apjoms) ietekmē tehnoloģijas attīstīšanu, tomēr atšķirībā no perspektīvas teorijas, kam šī teorija atrodas tiešā pretstatā⁴⁶¹, noliedz, ka plašas patenta aizsardzības piešķiršana pionierizgudrojuma patenta īpašniekam veicina efektīvu tehnoloģijas attīstīšanu. Saglabājot zināmu pamudinājumu radīt pionierizgudrojumus, likumam vajadzētu veicināt konkurenci izgudrojumu uzlabojumu radīšanā, ko nedrīkstētu noteikt komersants, kam pieder tiesības uz sākotnējo patentu. Konkurējošas attīstības priekšrocība ir tā, ka dažādas

⁴⁵⁹ Lemley MA, Bruk DL. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, p. 1607.

⁴⁶⁰ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, p. 840. Autori uzskata, ka izņemot Kitču, neviens cits pētnieks nav nopietni pievērsies patenta apjoma analīzes izvērtējumam. Sk: Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290.

⁴⁶¹ Sk., piem.: Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 283.

personas, darbojoties neatkarīgi viena no otras, var radīt daudzveidīgus vērtīgus uzlabojumus.⁴⁶²

Perspektīvas patenta īpašnieka pārmērīgas koordinācijas iespējas, ko paredz perspektīvas teorija, var kaitēt konkurencei izgudrojuma attīstīšanā.⁴⁶³ Mergess kritizē arī ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju, jo pārāk plaša aizsardzība, kas nepieciešama ekonomiskās rentes sadrumstalošanās ierobežošanai tehnoloģijas attīstības stadijā, var radīt „uzlabojumu sadrumstalošanos”, jo tiek kaitēts konkurencei izgudrojuma pilnveidošanā.⁴⁶⁴

Izgudrošanas sacīkstes teorijas pamatpieņēmums ir ka ātrāka rīcība labāk veicina inovāciju, kā lēnāka: „[K]as attiecas uz izgudrošanu un inovāciju, ātrāk ir labāk”.⁴⁶⁵ Pēc iespējas agras uzlabojumu rašanās pārākumu var pamatot gan ar ekonomiskiem argumentiem („Dēļ tiem pašiem iemesliem cilvēki izvēlas, lai nauda būtu pieejama šobrīd, salīdzinot ar to pašu apjomu [...] vēlāk, kā sabiedrība izvēlas uzlabojumus šobrīd, nevis vēlāk”), gan tiesību normās ietvertajiem apsvērumiem un mērķiem (pirmā izgudrotāja, kā tobrīd ASV [2.1.2.8], bet faktiski arī pirmā pieteicēja priekšroka patenta iegūšanā, kā Latvijā, kā arī agrākas publikācijas ietekme uz patentspēju).⁴⁶⁶

[2.3.3.2] Izgudrošanas sacīkstes teorija ir atbilstīga ekonomiskajam principam, ka patenttiesības ir ierobežotas tiesības, ko valsts piešķirusi ar noteiktu mērķi – līdzsvarot pamudinājumu jaunradei.⁴⁶⁷ Izgudrošanas sacīkstes teorijas mērķis ir parādīt, ka patentaizsardzības apjoma doktrīnas (prasības) var tikt izmantotas, lai līdzsvarotu pamudinājumu radīt jaunus izgudrojumus un iespējas turpmākai attīstībai. Teorijas ieteikumus, pēc Mergesa un Nelsona domām, būtu jāattiecina tikai uz nelielu

⁴⁶² Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.:*Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 147.

⁴⁶³ Nozīmīgi ir nevis kontrolēt pārmērīgu tehnoloģijas attīstīšanu („*overfishing*”), bet nepieļaut nepietiekamu tās attīstīšanu („*underfishing*”). Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 843-844, 873.

⁴⁶⁴ Merges RP. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, p. 381.

⁴⁶⁵ Atbilstoši pētījumiem 1) investīcijas pētniecībā un attīstībā veicina lielāku skaitu izgudrojumu, 2) no šiem izgudrojumiem lielāks skaits ir tādu, kam ir pozitīvs efekts uz produktivitātes izaugsmi, 3) produktivitātes izaugsme ir nozīmīga ekonomiskajai labklājībai. Mergess un Nelsons gan piebilst, ka šie secinājumi ir nozīmīgi tikai tad, ja inovāciju rašanās ātrums nosaka to kopējo skaitu. Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope, *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, p. 878.

⁴⁶⁶ Ibid., pp. 878-879.

⁴⁶⁷ Lemley MA, Burk DL. Policy Levers in Patent Law, *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, pp. 1608-1609.

daļu patentu ar plašām pretenzijām, liela daļa no kuriem aizsargā pionierizgudrojumus. Turklāt, ieteikumus piemērojot, jāņem vērā rūpniecības nozares attīstības procesa īpatnības.⁴⁶⁸

[2.3.3.2.1] Īstenojamības (*enablement*) prasība paredz, ka izgudrojuma apraksts veidojams tik skaidrs un pilnīgs, lai lietpratējs varētu šo izgudrojumu īstenot⁴⁶⁹. Tas gan nenozīmē, ka patentā vajadzētu aprakstīt katru ierīci, kas pakļaujas pretenzijām: „*Ir pietiekami, ka tiek publiskota izgudrojuma koncepcija jeb princips, kura precīzās robežas nosaka pretenzijas.*”⁴⁷⁰ Megess un Nelsons uzskata, ka praksē īstenojamības prasība reizēm tiek pārsniegta, patentu iestāde atbalstījusi pretenzijas, kuru īstenošana patenta aprakstā nav sniegta. Šādā gadījumā pretenziju sašaurināšanas pienākums iespējamā strīda gadījumā ir tiesai.⁴⁷¹

[2.3.3.2.2] Ekvivalentu doktrīna⁴⁷² nosaka, ka tad, „[k]ad ir izlietoti visi interpretācijas līdzekļi un pretenzijas ir paplašinātas, ciktāl to pieļauj vārdi, attiecīgos gadījumos tiesas paredz, ka tās aptver vairāk, kā to paredz vārdi”⁴⁷³. Ja patentēts

⁴⁶⁸ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, p. 916. Sk. arī: Burk D., Lemley M. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, pp. 1575-1696.

⁴⁶⁹ Sk.: *Patentu likuma* 30. panta pirmā daļa.

⁴⁷⁰ Īstenojamības prasības piemēri: ASV 1. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Gillette Safety Razor Co. v. Clark Blade & Razor Co.*, 187 F. 149 (*Gillette* patents skuvekļa asmeņa stiprinājumam – nav jābūt aprakstītiem visiem iespējamiem skuvekļa asmeņa stiprinājuma veidiem, lai atbilstu īstenojamībai); ASV 2. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Columbia Motor Car Co. v. C. A. Duerr & Co.*, 184 Fed. 893 (2d Cir. 1911) (Seldena automobiļa patents – patents paredz aizsardzību tikai viena noteikta veida benzīna dzinējam, kas aprakstīts patenta pieteikumā); Eiropas patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 19/90 (OJ 1990, 176) (transģēnu peles patents – izgudrojuma apjoms ierobežojams ar sugu, kas eksperimentā reāli izmantota); ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *The Incandescent Lamp Patent*, 159 U.S. 465 (1895). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/159/465/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī] (Soijera un Manna prasība pret Edisonu – bija nepieciešama papildus eksperimentēšana, lai noskaidrotu, ka konkrētais materiāls ir derīgs kvēldiegam, nevis jebkurš tekstila materiāls, kā minēts patentā); ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *O'Reilly v. Morse*, 56 U.S. 15 How. 62 62 (1853). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/56/62/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī] (Morzes patents signāla pārraidei, izmantojot elektromagnētisko spēku – izgudrotājs minēja elektromagnētiskā spēka izmantošanu signāla pārraidīšanai, taču neaprakstīja konkrētas metodes, tāpēc attiecīgās pretenzijas tiesa atzina par spēkā neesošām).

⁴⁷¹ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, p. 848.

⁴⁷² Latvijā atbilstošā norma atrodama *Patentu likuma* 17. panta otrajā daļā: „*Novērtējot no patenta izrietošo izņēmuma tiesību apjomu patenta pārkāpuma gadījumā, ievēro arī pretenzijās minēto pazīmju ekvivalentus, kuri ir analizējamā objekta elementi. Analizējamā objekta elementu uzskata par ekvivalentu pretenzijās minētajai pazīmei, ja patenta pārkāpuma laikā tas veic to pašu funkciju tādā pašā veidā un rada tādu pašu rezultātu kā pretenzijās minētā pazīme un ja lietpratējam ir redzams, ka, lietojot analizējamā objekta ekvivalento elementu, iespējams sasniegt to pašu rezultātu.*”

⁴⁷³ *Royal Typewriter Co. v. Remington Rand, Inc.*, 168 F.2d 691, 692 (2d Cir. 1948). Cit. pēc: Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90,

vienkāršs uzlabojums, ierīci vai paņēmieni, kas kaut nedaudz atšķiras no patentētā izgudrojuma burtiskā apraksta, tiesa neuzskata par ekvivalentu, turpretim pionierizgudrojumam paredz plašu ekvivalentu loku.⁴⁷⁴

Lai ekvivalences testa izmantošana būtu simetriska, tiesai, izvērtējot, vai atbildētāja produkts pārkāpj patentu, būtu jāizvērtē, cik būtiski ir uzlabojumi salīdzinot ar zināmo (materiāli, izmaiņas komponentu skaitā, uzlabota atsevišķo komponentu efektivitāte, uzlabota komponentu kopējās sadarbības efektivitāte), līdzīgi, kā tiek izvērtēts, kādas priekšrocības salīdzinot ar tehnikas līmeni ir sniedzis patentētais izgudrojums⁴⁷⁵. Savukārt gadījumā, ja ir konstatējams pretenziju teksta burtisks pārkāpums, būtu jāraugās, vai pretenziju apjoms pārsniedz izgudrojuma aprakstā publiskoto informāciju (*teaching of the patent's disclosure*), un apstiprinošā gadījumā jāpiemēro apvērstā ekvivalentu doktrīna⁴⁷⁶ [2.3.3.2.3]. Tas varētu samazināt plašo patentu bloķējošo efektu.⁴⁷⁷

[2.3.3.2.3] Apvērstā ekvivalentu doktrīna tiek pielietota, kad patenta pretenzijas uzrakstītas plašāk, kā to attaisno izgudrojuma apraksts. Šāda pretenziju ierobežojuma mērķis ir 1) novērst nepamatota pārkāpuma konstatāciju, 2) saglabāt pretenzijas spēkā, ievērojot to sākotnēji paredzēto apjomu.⁴⁷⁸ Apvērstās ekvivalentu doktrīnas mērķis ir sašaurināt ekvivalentu doktrīnas pielietojumu: „*Novesta līdz galējībai ekvivalentu doktrīna var apdraudēt visu patentu sistēmu*”⁴⁷⁹

Apvērstās ekvivalentu doktrīnas izmantošana ir ļoti reta, jo lai gan uzlabojums var būt ļoti vērtīgs, tā izmantošana neizslēdz iespēju, ka tiek pārkāptas sākotnējā patenta īpašnieka tiesības. Uzlabojuma īpašniekam ir iespēja reģistrēt patentu uzlabojumam, ko pēc tam var izmantot, slēdzot darījumu ar sākotnējā patenta īpašnieku par uzlabojuma izmantošanu. Tomēr, kā norāda Megess un Nelsons,

1990, p. 853.

⁴⁷⁴ Ibid., p. 854.

⁴⁷⁵ Šādu testu ASV Federālā Apelācijas apgabaltiesa veica spriedumā *Texas Instruments Inc v. United States International Trade Commission*, 805 F.2d 1558. <http://openjurist.org/805/f2d/1558>.

⁴⁷⁶ Sk.: *Westinghouse v. Boyden Power Brake Co.*, 170 U.S. 537 (1898). <http://supreme.justia.com/us/170/537/>

⁴⁷⁷ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 909-911.

⁴⁷⁸ ASV Federālās Apelācijas apgabaltiesas spriedums lietā: *Texas Instruments Inc v. United States International Trade Commission*, 805 F.2d 1558. <http://openjurist.org/805/f2d/1558> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁴⁷⁹ ASV 2.apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Borg-Warner Corporation v. ParagonGear Works Inc.* 355 F.2d 400. Pieejams: <http://openjurist.org/355/f2d/400/borg-warner-corporation-v-paragon-gear-works-inc> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

uzlabojuma patenta īpašnieka pozīcijas ir spēcīgas tikai tad, ja uzlabojums sniedz lielāko daļu vai vismaz pusi no vērtības, salīdzinot ar sākotnējā patenta izmantošanu. Šo aspektu tiesai jāņem vērā, izlemjot, vai sākotnējā patenta īpašnieka tiesības ir pārkāptas saskaņā ar ekvivalentu doktrīnu, vai tomēr piemērojama apvērstā ekvivalentu doktrīna.⁴⁸⁰ Proti, noteiktos gadījumos, lai līdzsvarotu sākotnējā patenta īpašnieka un uzlabojuma radītāja intereses, uzlabojuma radītājs var netikt atzīts par atbildīgu par patenta pārkāpumu,⁴⁸¹ ko nosaka samērojot sākotnējā izgudrojuma un uzlabojuma relatīvo nozīmīgumu.⁴⁸²

Saskaņā ar izgudrošanas sacīkstes teoriju apvērstā ekvivalentu doktrīna būtu jāpiemēro plašāk, attiecinot, piemēram, uz gadījumiem, kad uzlabojums izmanto tehnoloģiju, kas nebija pieejama patenta pieteikuma brīdī. Tikai lietas izskatīšanas brīdī tiesai ir iespēja atkārtoti izvērtēt patenta apjomu, ņemot vērā vēlāko tehnoloģisko attīstību.⁴⁸³

[2.3.3.3] Mergess un Nelsons cenšas pierādīt hipotēzi, ka konkurences apstākļos tehnoloģijas tiek attīstītas veiksmīgāk kā centralizētas koordinācijas apstākļos⁴⁸⁴, par pamatu izmantojot empīriskus piemērus. Autori analizē vairāku tehnoloģiju attīstības vēsturi, un konstatē, ka nozarēs, kur tika piešķirta plaša patentaizsardzība, attīstība aizkavējās, salīdzinot ar nozarēm, kur pastāvēja izteiktāka konkurence uzlabojumu attīstīšanā.⁴⁸⁵ Atsevišķi analizēta tehnoloģiju attīstība četriem dažādiem izgudrojumu veidiem, kas raksturīgi atšķirīgās rūpniecības nozarēs.

[2.3.3.3.1] Atsevišķajiem (diskrētajiem) izgudrojumiem, kuri bez papildus pētījumiem ir rūpnieciski izmantojami un kuriem nav tik ļoti nepieciešami uzlabojumi (vienreizējais skuveklis, lodīšu pildspalva, farmaceitiskie izgudrojumi, iepakojumu

⁴⁸⁰ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 865-868.

⁴⁸¹ Lemley MA, Burk DL. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, p. 1610.

⁴⁸² Marks Lemlijs iedala maznozīmīgus, nozīmīgus un radikālus uzlabojumus. Sk.: Lemley MA. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law, *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, pp. 989-1084.

⁴⁸³ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope, *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, p. 911.

⁴⁸⁴ Par to, ka atsevišķs attīstītājs nespēj koordinēt visus tehnoloģijas attīstības aspektus sk. arī: Kaur A. Regulating Scientific Research: Intellectual Property Rights and the Norms of Science, *Northwestern University Law Review*, Vol. 94, 1999, pp. 122-129.

⁴⁸⁵ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 880-908.

nozare, rotaļlietu nozare), saskaņā ar izgudrošanas sacīkstes teoriju plaša patentaizsardzība nekaitē, jo tie neveido daļu no kompleksas tehnoloģijas un to izmantošanai nav izšķirīga attīstīšana⁴⁸⁶ (šis secinājums ir gluži pretējs perspektīvas teorijas un ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas secinājumiem, sk. [3.2.1.6.8], [2.3.2.5]).

[2.3.3.3.2] Kumulatīvo izgudrojumu jomā (piemēram, automobiļu un lidaparātu ražošanas nozare⁴⁸⁷, apgaismojuma nozare⁴⁸⁸, radio⁴⁸⁹, datori un pusvadītāju tehnoloģijas⁴⁹⁰), kur šodienas attīstība balstās uz pagātnes tehnoloģijām, plaša patentaizsardzība kādam pionierizgudrojumam var kavēt turpmāko uzlabojumu rašanos. Līdzīgi arī plaša aizsardzība izgudrojumiem, kas ir daļa no daudzkomponentu tehnoloģijas, apgrūtina nepieciešamo licenču iegūšanu produkta ražošanai.⁴⁹¹

Savstarpējās licencēšanas risinājumi pēc Mergesa un Nelsona domām ir nevis veids, kā organizēt koordinēto attīstību plašu patentu gadījumā, bet gan mehānisms, kā novērst plašo patentu bloķējošo efektu.⁴⁹² Vēsturiskajos piemēros redzams, ka licences nav tikušas izsniegtas noteikta virziena attīstīšanai (kā tas būtu saskaņā ar perspektīvas teoriju), bet gan, lai vispār ļautu uzņēmumam iekļauties attiecīgajā

⁴⁸⁶ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 880-881.

⁴⁸⁷ Seldena patents automobilim un brāļu Raitu patents lidaparāta stabilizācijai un stabilizācijai, un ar šiem patentiem saistītie tiesvedības procesi kavējuši attīstību šajās nozarēs. Ibid., pp. 888-891.

⁴⁸⁸ Edisonam piešķirtais plašais patents kvēlspuldzei 19.gs. 80tajos un 90tajos gados kavēja tehnoloģijas attīstību. Turpretim dinamomašīnu ražošanai netika izsniegti plaši patenti vai tiesa to darbību sašaurināja, tādējādi darbojās daudzi konkurenti un notika strauja tehnoloģiju attīstība. Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 885-888.

⁴⁸⁹ Vairākām kompānijām piederoši savstarpēji bloķējoši plaši patenti radio tehnoloģijai un grūtības vienoties par tehnoloģiju izmantošanu kavēja šīs tehnoloģijas agrāku attīstību. Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope, *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 888-893.

⁴⁹⁰ Pusvadītāju tehnoloģijas attīstība tās sākumposmā noritēja strauji, jo netika izsniegti plaši patenti. Ibid., pp. 893-997. Sk. arī: Nelson RR. Intellectual Property Protection for Cumulative Systems Technology, *Columbia Law Review*, Vol. 94, 1994, pp. 893-997 (par to, ka stingra patentaizsardzība datorprogrammu jomā, kas pieder pie kumulatīvajām tehnoloģijām, var kavēt to attīstību, jo jaunās tehnoloģijas balstās uz esošajām tehnoloģijām, ko attīstījušas dažādas personas, un nepieciešamo tiesību iegūšana var būt šķērslis attīstībai).

⁴⁹¹ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope, *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 881-882, 884-897, 908-911. Par grūtībām saskaņot pionierizgudrojuma patenta īpašnieka tiesības un uzlabojumu radītāju tiesības sk. arī: Scotchmer S. Standing on the Shoulders of Giants: Cumulative Research and the Patent Law, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 29-41.

⁴⁹² Piemērus, kā bloķējošie patenti kavējuši tehnoloģiju attīstīšanu sk. arī: Merges RP. Intellectual Property Rights and Bargaining Breakdown: The Case of Blocking Patents, *Tennessee Law Review*, Vol. 62, 1994, pp. 75-106.

jomā.⁴⁹³

[2.3.3.3] Izgudrojumiem ķīmijas un farmācijas nozarē raksturīgas īpatnības, kas piemīt diskrētajiem un kumulatīvajiem izgudrojumiem, kā arī papildu īpatnības – katrs izgudrojums ir atsevišķs produkts, tomēr tas norāda arī iespējamās attīstības ceļus, vienam produktam (vai vairākiem) var būt vairāki pielietojuma veidi, tāpēc tas nav tipisks diskrētais izgudrojums. Zīmīgi, ka plaši patenti šajā jomā tiek izsniegti reti, labi attīstīti licencēšanas mehānismi, jo neviens ražotājs nespēj aptvert visas pielietojuma jomas.⁴⁹⁴

[2.3.3.4] Uz zinātni balstītie patentētie izgudrojumi ir tādi, kur tehnoloģisko attīstību nosaka sasniegumi ārpus rūpniecības (piemēram, biotehnoloģija, nanotehnoloģija). Komersants, kas veiksmīgi izmanto nesenu zinātniskos sasniegumus, var būt sniedzis relatīvi nelielu pienesumu, pārāk plaša aizsardzība var kavēt uzlabojumu un jaunu pielietojumu jomu attīstību. Saskaņā ar izgudrošanas sacīkstes teoriju plašas aizsardzības un koordinācijas tiesību piešķiršana šādiem izgudrojumiem nav nepieciešama, jo attīstība notiks neatkarīgi no tā vai tiks piešķirts patents.⁴⁹⁵ Patenta aizsardzības apjoms var pārsniegt pētnieku faktiskos sasniegumus,⁴⁹⁶ tam ir jābūt vienādam vai mazākam par ieguvumu, ko sabiedrība gūst no izgudrojuma.⁴⁹⁷ Nav pieļaujams, ka publiski finansētās zinātniskās darbības rezultāti tiek izmantoti privātu mērķu sasniegšanai⁴⁹⁸ [3.3.4].

[2.3.3.4] Izgudrošanas sacīkstes teorijas ierobežojumi un trūkumi:

[2.3.3.4.1] Paredzot šauru aizsardzību pionierizgudrojumiem, tiek radīta

⁴⁹³ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope, *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 908-909.

⁴⁹⁴ Mergess un Nelsons kritizē praksi, ka gadījumos, kad tiek atklāti veidi, ka mākslīgi iegūt dabā sastopamus savienojumus (tīrākā formā), aizsardzība tiek piešķirta jau zināmajiem savienojumiem. Aizsardzību vajadzētu piešķirt zināmu savienojumu jaunam pielietojumam, nevis pašam savienojumam, ja tas tikai nedaudz modificēts, un tāpēc visdrīzāk neatbilst izgudrojuma līmeņa prasībai. Tas būs vairāk saskaņīgi ar īstenojamības prasību, savukārt gadījumos, kad tomēr izsniegti produkta patenti, konstatējot, ka patenta aprakstā attiecīgais piemērs nav aprakstīts, tiesa varētu pielietot apvērsto ekvivalentu doktrīnu. Sk.: Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 882-883, 897-904, 911-915.

⁴⁹⁵ Ibid., pp. 883-884, 904-908, 915.

⁴⁹⁶ Sk.: ASV 2.apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Hybritech Inc. v. Monoclonal Antibodies, Inc.*, 802 F.2d 1367. Pieejams: <http://openjurist.org/849/f2d/1446> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁴⁹⁷ Ko Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, Vol. 102, No. 3, 1992, pp. 793, fn. 111.

⁴⁹⁸ Tiesas arī šos patentu aizsardzības apjomu var ierobežot, izmantojot īstenojamības prasību un ekvivalentu doktrīnu. Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90 (1990), p. 915.

situācija, kad patentu iegūšanas sacīkste norit izgudrojumu uzlabojumu stadijā, nevis sākotnējā izgudrojuma patenta iegūšanas stadijā, kā tas ir perspektīvas teorijas gadījumā.⁴⁹⁹ Šaura patentaizsardzība var veicināt, ka pašmāju ražotāji nogaida, kad ārvalstīs tiek radīti jauni pionierizgudrojumi, tad notiek cīņa par to uzlabošanu.⁵⁰⁰ ASV valdības veiktajā pētījumā par intelektuālā īpašuma aizsardzības īpatnībām Japānā konstatēts, ka šādu problēmu saskaras ASV komersanti Japānā, kur raksturīga ļoti šauras patentaizsardzības piešķiršana un ir grūti iegūt aizsardzību pionierizgudrojumiem, turpretim viegli iegūt patentu nelieliem uzlabojumiem.⁵⁰¹

[2.3.3.4.2] Regulējums, kas sekmē nevis pionierizgudrojumu, bet gan inkrementālo izgudrojumu rašanos, veicina arī slepenību un ekonomiskās rentes sadrumstalošanos dublējotā pētniecībā.⁵⁰² Ja patents ir ļoti šaurs, konkurentiem vajadzēs veikt tikai nebūtiskas izmaiņas, lai izvairītos no pārkāpuma, un šādu uzlabojumu aizsardzībai slepenība varētu būt labākais risinājums.⁵⁰³ Var pat jautāt, kāpēc vispār nepieciešama patentu sistēma, ja tā darbojas pēc izgudrošanas sacīkstes teorijas principiem? Ar patentaizsardzību nesaistītie pamudinājumi, piemēram, iespēja pirmajam ieviest produktu tirgū, atpazīstamība, preču zīme un priekšrocības no jaunākajām zināšanām tad varētu būt pietiekamas, lai ieviestu izgudrojumus.⁵⁰⁴

[2.3.3.4.3] Šaura aizsardzība samazina risku neatkarīgi attīstīt uzlabojumus, kas it kā demokratizē patentu sistēmu. Tomēr rezultāts var būt liels skaits šaura apjoma pretenziju patentu ikvienā jomā, kas rada situāciju, kur reāli darboties var vienīgi lieli komersanti, kas var atļauties reģistrēt daudzus patentus. Turklāt

⁴⁹⁹ Sal.: Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290.

⁵⁰⁰ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 283.

⁵⁰¹ „[A]tsevišķas ASV kompānijas saskatīja tām problemātiskus aspektus Japānas patentu sistēmā, piemēram, [...] šauru piešķirto patentu apjomu. Tās arī sūdzējās par 'patentu plūdiem', ko rada Japānas rūpnieki, iesniedzot pārmērīgu pieteikumu skaitu ar nebūtiskiem tehniskiem uzlabojumiem pretenzijās, kas rada spiedienu ASV kompānijām licencēt to tehnoloģijas Japānas konkurentiem.” Intellectual Property Rights: U. S. Companies' Patent Experiences in Japan. Washington D.C.: United States General Accounting Office, 1993, p. 18. Sk. arī: Kitch EW. Japānas Patent System and U.S. Innovators. *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 29 (1996), pp. 183-184.

⁵⁰² Sk.: Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 305-350.

⁵⁰³ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 154.

⁵⁰⁴ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, p. 283.

komersanti, kam pieder lieli patentu portfeļi, var kontrolēt attīstību sektorā līdzīgi kā uzņēmums, kam ir viens vai daži patenti ar plašu aizsardzību.⁵⁰⁵ Daudzi patenti ar šauru aizsardzības apjomu atsevišķos gadījumos var arī veicināt Maikla Hellera aprakstīto „anti-kopīpašuma traģēdiju”, kur, pastāvot daudziem patentu īpašniekiem, kam pieder dažādas tiesības attiecīgajā tehnoloģijas jomā, būs grūtības vienoties par kopīgu rīcību tehnoloģijas attīstīšanā.⁵⁰⁶ Tādējādi var veidoties bloķējošo patentu efekts, ko Mergess un Nelsons uzskata par plašās patentaizsardzības trūkumu.

[2.3.3.4.4] Jomās, kur pastāv liela nenoteiktība starp investētajiem līdzekļiem un šo investīciju ekonomisko efektu (piemēram, farmācija), ieguldījumi tiek veikti tikai tad, ja ir cerības uz lielu atalgojumu (plašu patenta aizsardzības apjomu).⁵⁰⁷ Ja atalgojuma nebūs, nebūs arī šādu investīciju. Šaurs aizsardzības apjoms var kavēt šādu sabiedriski vērtīgu produktu rašanos, bet veicināt iespējams daudz mazāk vajadzīgu produktu attīstīšanu.⁵⁰⁸ Tā kā patenttiesības neparedz atšķirīgu aizsardzības ilgumu atkarībā no tā, cik vērtīgs ir konkrētais izgudrojums, izgudrojuma vērtība atspoguļojas aizsardzības plašumā.⁵⁰⁹ Ja gluži kā nebūtiskiem uzlabojumiem šaura aizsardzība tiek piešķirta arī izgudrojumiem, kuri ir ļoti vērtīgi un kuru radīšanā turklāt ir jāiegulda lieli resursi, šādu izgudrojumu rašanās netiek veicināta.

[2.3.3.4.5] Patentēšana saistās ar noteikumiem, salīdzinoši lieliem izdevumiem. Jo lielāks ir cerētais ieguvums no patenta, jo lielāka iespēja, ka tas tiks reģistrēts. Ja patenta piešķirtā aizsardzība vienmēr būs ļoti šaura, cerētais ieguvums būs relatīvi neliels un pastāv lielāka iespēja, ka samazināsies izgudrojumu publiskošana, jo izgudrojumi netiks patentēti un tiks glabāti slepenībā.⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 155; Par atsevišķo patentu relatīvi mazo nozīmi patentu portfeļos sk.: Parchomovsky G, Wagner RP. Patent Portfolios. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 154, 2005, pp. 1-78.

⁵⁰⁶ Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688. Hellers apvērš Gareta Hārdina „kopīpašuma traģēdijas” teoriju: Hardin G. The Tragedy of the Commons. *Science*, Vol. 162, 1968, pp. 1243-1248.

⁵⁰⁷ Sk.: Scherer M. Firm Size, Market Structure, Opportunity, and the Output of Patented Inventions. *American Economic Review*, Vol. 55, 1965, pp. 1097-1125.

⁵⁰⁸ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 156.

⁵⁰⁹ Dam KW. The Economic Underpinnings of Patent Law. *Journal of Legal Studies*, Vol. 23, 1994, p. 259. Par saistību starp patenta aizsardzības ilgumu un aizsardzības apjomu sk.: Gilbert R, Shapiro S. Optimal Patent Length and Breadth. *RAND Journal of Economics*, Vol. 21, 1990, p. 106-112; Klemperer P. How Broad Should the Scope of Patent Protection Be? *The RAND Journal of Economics*, Vol. 21, No. 1, 1990, pp. 113-130.

⁵¹⁰ Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail. *Notre Dame*

[2.3.3.4.6] Jaunu skatījumu uz Mergesa un Nelsona analizētajiem vēsturiskajiem tehnoloģiju patentēšanas piemēriem, kas it kā apliecina plaša patenta aizsardzības apjoma negatīvo ietekmi uz turpmāko tehnoloģijas attīstību, sniedzis Džons Hovelss (*John Howells*). Hovelss veicis atkārtotu aplūkoto vēsturisko piemēru izpēti un, balstoties uz tehnoloģiju attīstības literatūras, tiesvedību un vēsturisko faktu analīzi, secina, ka plašs patenta apjoms nav bijis noteicošais, kas radījis turpmākās attīstības problēmas analizētajos piemēros.⁵¹¹ Pēc Hovelsa domām šo izgudrojumu uzlabošanu nebija izdevies veiksmīgi pārvaldīt perspektīvas teorijas nozīmē, jo traucēja dažādi ārēji apstākļi, taču nevis patenta aizsardzības apjoms.⁵¹² Turklāt, ja patenta pieteicējs pieprasa plašu aizsardzību, patentēšanas procesa gaitā viņš ļoti iespējams saskarsies ar situāciju, kad pretenzijas sadursies ar citu patentu vai patentu pieteikumu pretenzijām, vai arī pret patenta apjomu pēc pieteikuma publicēšanas iebildīs konkurenti, tāpēc patenta izmantošana uzlabojumu attīstības kavēšanai saskarsies ar grūtībām.⁵¹³

[2.3.3.5] Rezumējot, izgudrošanas sacīkstes teorija līdzīgi kā perspektīvas teorija galveno uzmanību velta patenta aizsardzības apjomam, lai gan pretēji perspektīvas teorijai uzskata, ka pionierizgudrojumiem būtu piešķirams šaurs aizsardzības apjoms, lai patents nevarētu kavēt strauju tehnoloģijas attīstību konkurences cīņā. Atbilstoša aizsardzības apjoma noteikšanai teorija paredz īstenojamības prasības, ekvivalentu doktrīnas un apvērstās ekvivalentu doktrīnas izmantošanu, kas ļauj tiesai strīda izskatīšanas brīdī precizēt patenta aizsardzības

Law Review, Vol. 71, 1995, p. 283; Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, pp. 155-156.

⁵¹¹ Izņemot brāļu Raitu patenta lidaparāta stabilizācijai, kas potenciāli varēja būt attīstības kavēklis, lai gan faktiski tāds nebija. Howells J. Reconsideration of the 'Complex Economics of Patent Scope - A Critical Revision of the Use of Historical Sources to Support the Allegation that Broad Patent Scope Enables the Suppression or Hindrance of Useful-Technology Development (2007). Pieejams: http://works.bepress.com/john_howells/1/: 12.03.2010 [aplūkots: 2010. gada 23. decembrī].

⁵¹² Ibid. Sk. arī: Howells J. *Patents and Downstream Innovation Suppression - Facts or Fiction? : A Critique of the Use of Historical Sources in Support of the Thesis that Broad Patent Scope Enables the Suppression or Hindrance of Downstream Useful-Technology Development*. 5th International Conference on Innovation and Management, Maastricht, Holland, 11-12 Dec. 2008. Pieejams: <http://research.asb.dk/research/%28206512%29> [aplūkots: 2010. gada 30. aprīlī].

⁵¹³ Šādi pēc Džona Hovelsa domām noticis arī atsevišķos Mergesa un Nelsona apraktītajos gadījumos. Edisona patents kvēlspuldzei varēja tikt pielietots konkurentu pētniecības un attīstības darbības ierobežošanai tikai divus gadus pirms tā darbības termiņa beigām, kad beidzās tiesvedība par tā spēkā esamību. Savukārt polipropilēna patents, uz ko ASV pretendēja pieci neatkarīgi izgudrotāji, tika piešķirts 25 gadus pēc patenta pieteikuma iesniegšanas, kad patenta iestāde beidzot noskaidroja pirmo izgudrotāju, tāpēc patents nevarēja kaitēt turpmākajai tehnoloģijas attīstībai, kas šo gadu laikā jau bija būtiski pārvirzījies uz priekšu. Ibid., pp. 16-34, 58-59.

apjomu, ņemot vērā arī tehnoloģijas attīstības norisi, kas nebija zināma patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī.

Teorija pievērš uzmanību īpatnībām dažādās rūpniecības nozarēs, pielāgojot aizsardzības apjomu šīm īpatnībām. Tomēr teorija neatrisina problēmu, kas saistās ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanos uzlabojumu attīstības stadijā, tā kopumā vairāk sekmē nebūtisku uzlabojumu, kā sabiedriski vērtīgu izgudrojumu rašanos, kā arī tā var veicināt komercnoslēpumu izmantošanu patentaizsardzības vietā. Pastāv arī šaubas par to, cik adekvāti Mergess un Nelsons interpretējuši vēsturiskos piemērus, uz kuriem balstās teorijas secinājumi.

2.3.4. Darījumu izmaksu teorijas un informācijas signālu teorijas patenttiesību pamatojums

[2.3.4.1] Līdzās teorijām, kas patenttiesību nepieciešamību pamato ar atalgojumu vai pamudinājumu, pēdējā desmitgadē attīstījušās arī teorijas, kas norāda vēl uz citiem komercdarbībai nozīmīgiem ieguvumiem, ko var gūt izmantojot patentus. Divas nozīmīgākās ir darījuma izmaksu teorija (*transaction costs theory*) un informācijas signālu teorija.⁵¹⁴

Darījumu izmaksu teorija, kuru formulējis Pols Hīlds (*Paul J. Heald*)⁵¹⁵, atzīst, ka patenttiesības nepieciešamas, lai jaunu izgudrojumu radīšanas un izmantošanas procesā mazinātu izmaksas, kas saistītas ar informācijas iegūšanu, līgumu slēgšanu un tiesību piemērošanu.⁵¹⁶ Savukārt Klarisa Longa (*Clarisa Long*) patenttiesības

⁵¹⁴ Vairāki autori attīstījuši līdzīgas teorijas. Tā piemēram, Skots Kīfs (*F. Scot Kieff*) uzlūko patentus kā izgudrojumu komercializācijas koordinēšanas instrumentu, kam piemīt "signāla efekts" (*beacon effect*), kas veicina dažādu pušu iesaistīšanos komercializācijā, un "darījuma efekts" (*bargain effect*), kas veicina iesaistīto pušu vienošanos. Sk.: Kieff FS. Coordination, Property, and Intellectual Property: An Unconventional Approach to Anticompetitive Effects and Downstream Access. *Emory Law Journal*, Vol. 56, 2006, pp. 327-438.

⁵¹⁵ Uz patentu un darījumu izmaksu saistību vairāki autori norādījuši arī iepriekš. Sk., piem.: Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962; Carvalho de NP. Primary Function of Patents. *University of Illinois Journal of Law, Technology & Policy*, 2001, pp. 2-20.

⁵¹⁶ Heald PJ. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, pp. 473-510; Darījumu izmaksas šīs teorijas izpratnē ir „visas līgumiskā risinājuma izmaksas jaunrades atvieglošanai, ieskaitot: informācijas izmaksas (potenciālo izgudrojuma izmantotāju noskaidrošana, izgudrotāja izgudrotājdarbības kapacitātes signalizēšana un izgudrojuma novērtēšana), vienošanās izmaksas (izgudrojuma cenas noteikšana, juridiskās izmaksas un finansējuma iegūšanas izmaksas), piemērošanas izmaksas (līguma dalībnieku uzraudzība un godīguma uzraudzība uzņēmuma tekšienē)”. Ibid., p. 453.

analizējusi no informācijas viedokļa, ko patenta īpašnieki var sniegt trešajām personām (konkurentiem, sadarbības partneriem, investoriem, uzņēmuma darbiniekiem, patērētājiem), secinot, ka patenti sūta noteiktus informācijas „signālus” par konkrētajām tehnoloģijām un par komersantu kopumā.⁵¹⁷

[2.3.4.2] Lai gan šīs abas teorijas apraksta atšķirīgus patentēšanas efektus, tām abām piemīt noteiktas kopīgas iezīmes.

[2.3.4.2.1] Šīs abas teorijas saista tas, ka tās patenttiesības pamato ar iespējām, kas patenta īpašniekam tiek radītas ar patentēšanu, nevis ar pamudinājumu, ko iespējamā aizsardzība sniedz, lai tiktu radīti jauni izgudrojumi (šāda iezīme raksturīga arī perspektīvas teorijai).⁵¹⁸ Aplūkojamās teorijas necenšas pierādīt, kādu efektu patenttiesības atstāj uz izgudrojumu radīšanu, bet gan norāda uz priekšrocībām, ko izgudrojuma radītājs iegūst, ja izgudrojumam reģistrē patentu. Ja uz patenttiesībām raugās no šāda skatupunkta, to mērķis „*nav tradicionālais mērķis radīt monopolus, aizliedzot izmantot jaunradīto informāciju* [informational spillovers]. *Tā vietā, aizsargājot īpašuma tiesības, patenti atver tehnoloģiskās informācijas tirgu.*”⁵¹⁹

Saskaņā ar darījumu izmaksu teoriju, pateicoties patenttiesībām tehnoloģiskās informācijas tirgus vispār kļūst iespējams, jo tās iezīmē (nostiprina) informāciju kā precī. Noteicošajam patenttiesībās būtu jābūt nevis tam, vai kāds noteikums sekmē izgudrotājdarbību vai inovāciju, bet lai būtu iespējams skaidri noteikt izgudrojuma aizsardzības robežas.⁵²⁰ Savukārt atbilstoši informācijas signālu teorijai patentēšana ir vienlīdz nozīmīga (ja ne vēl nozīmīgāka) ticamas informācijas aprites nodrošināšanā, kā uzņēmuma tiesību radīšana, kas pati par sevi sniedz nepilnīgu patenta vērtības atainojumu. Longa norāda, ka patentēšanu tādās nozarēs kā informācijas tehnoloģijas, kur lielāka nozīme ir iespējai pirmajam ieviest produktu tirgū, kā arī patentēšanu, ko veic mazie komersanti, kam bieži nav resursu patenta aizsardzībai, labāk izskaidro ar

⁵¹⁷ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 625-680. Doma par patentiem kā informācijas signāliem sasaucas ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju, tomēr nozīme, kāda tiek piešķirta patenta signāliem ir atšķirīga. Sk.: Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 992, pp. 305-350; sk.: [2.3.2.5].

⁵¹⁸ Marks Lemlijs patenttiesību pamatojumus iedala tādos, kas pamudina radīt izgudrojumus (*ex ante justifications*) un tādos, kas veicina to izmantošanu (*ex post justification*). Darījuma izmaksu teorija un informācijas signālu teorija pieder pie pēdējiem. Lemley MA. Ex Ante versus Ex Post Justifications for Intellectual Property. *University of Chicago Law Review*, Vol. 71, 2004, pp. 129-150.

⁵¹⁹ Gallini NT, Winter RA. Licensing in the theory of innovation. *RAND Journal of Economics*, Vol. 16, No. 2, 1985, p. 238.

⁵²⁰ Heald PJ. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, p. 509.

ekskluzivitātes iegūšanas pamudinājumu nesaistīti motīvi⁵²¹ (to var attiecināt arī uz publiski finansētajām zinātniskajām institūcijām [3.3.16]).

[2.3.4.2.2] Kopīga šīm teorijām ir īpašība, ka tās patentus atzīst par nozīmīgu komerciālās informācijas avotu. Līdzīgi kā publiskošanas pamudinājuma teorija, šīs teorijas lielu nozīmi piešķir patentu informācijai. Taču publiskošanas pamudinājuma teorija balstās uz pieņēmumu, ka izgudrojuma publiskošana ir izdevīga sabiedrībai un ka tā kopumā kaitē izgudrotājam, tāpēc publiskošanu nepieciešams kompensēt ar ekskluzīvajām tiesībām, radot it kā līgumu starp izgudrotāju un sabiedrību.⁵²² Turpretim aplūkojamās teorijas uzskata, ka publiskošana ir izdevīga arī pašam patenta īpašniekam, jo pastāv vēl zināmi ar produkta tirgu tieši nesaistīti labumi, ko izgudrotājs var gūt no patenta, un tāpēc izgudrojums var tikt publiskots arī bez cerībām uz ekskluzivitāti. Tādējādi ir iespējams secinājums, ka izgudrotājs tiek pietiekami vai pat pārāk augstu atalgots arī tad, ja patents piešķir vienīgi ierobežotu ekskluzivitāti.⁵²³

[2.3.4.3] Ja visiem tirgus dalībniekiem būtu pilnīga informācija par to, kādas priekšrocības ir citiem tirgus dalībniekiem, viņi varētu vienoties par savstarpēji izdevīgiem noteikumiem, un patenttiesības nemaz nebūtu nepieciešamas, pietiktu ar līgumtiesībām⁵²⁴. Tomēr realitātē tirgus dalībniekiem ir ierobežota informācija par konkurentu priekšrocībām un iespējām. Nepastāvot informācijas tiesiskajai aizsardzībai, jaunās informācijas sākotnējam turētājam (izgudrotājam) būtu ļoti grūti informāciju pārdot.⁵²⁵ Ekonomists Kenets Arovs (*Kenneth J. Arrow*) norāda uz paradoksu, ka līdz kamēr nebūs uzzinājis informācijas saturu, potenciālais informācijas pircējs (licenciāts) nespēs noteikt informācijas vērtību un tāpēc nevarēs piedāvāt darījuma nosacījumus, bet līdzko būs uzzinājis informāciju, viņš to varēs

⁵²¹ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 642-643; Par to, ka ekskluzivitātes iegūšana varētu nebūt vienīgais vai izšķirīgais patentēšanas motīvs, liecina, piemēram, ASV statistikas dati, kur tikai divi procenti no izsniegtajiem patentiem ir iesaistīti tiesvedībā, un mazāk kā procenta piektdaļa reāli tiek iztiesāti. Sk.: Lemley MA. Rational Ignorance at the Patent Office. *Northwestern University Law Review*, Vol. 95, 2001, p. 1501.

⁵²² Sk., Denicolò V, LA Franzoni. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol.23, No. 4, 2004, pp. 368, 378.

⁵²³ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, p. 635.

⁵²⁴ Frischman BM, Lemley MA. Spillovers. *Columbia Law Review*, Vol. 107, 2007, p. 267.

⁵²⁵ Negatīvo ietekmi, kādu uz sabiedrības locekļu efektīvas savstarpējās vienošanās izdošanas atstāj neskaidri formulētas īpašuma tiesības un nenoteiktas to robežas aprakstījis Ronalds Kouzs. Sk.: Coase RH. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1960, pp. 1-44.

izmantot bez maksas.⁵²⁶ Vienīgais efektīvais informācijas izmantošanas veids šādā situācijā sākotnējam informācijas turētājam būtu to izmantot pašam.

Lai mazinātu risku, kas saistās ar tehnoloģijas iegūšanu no trešās personas (cita komersanta), pastāv iespēja tehnoloģiju attīstīt uzņēmuma iekšienē vai iegūt kontroli pār komersantu, kam pieder tehnoloģija (vertikālā integrācija).⁵²⁷ Tomēr bieži izgudrojuma radītājs vai nu nespēs izgudrojumu izmantot vai nespēs to izmantot vienlīdz efektīvi, kā trešās personas, un iespēja iegūt kontroli pār komersantu ar vajadzīgo kapacitāti ir ierobežota. Ekskluzīvu tiesību iegūšana uz informāciju sniedz risinājumu šai situācijai.⁵²⁸

Patents mazina informācijas asimetriju starp patenta īpašnieku un trešajām personām – šī ir patenta signāla vērtība (*signaling value of patent*).⁵²⁹ Ievērojot, ka patentaizsardzība atvieglo iespējas rīkoties ar jauno tehnoloģisko informāciju, darījumu izmaksu teorija secina, ka patenttiesības sniedz ekonomisku efektu pat tad, ja ar patentēšanu saistītās izmaksas ir līdzvērtīgas vai pat pārsniedz pamudinājumu, ko sniedz patentaizsardzība.⁵³⁰ Potenciālajiem tirgus dalībniekiem patenta informācija palīdz identificēt uzņēmumus ar lielu izgudrotājdarbības kapacitāti, kā arī palīdz novērtēt izgudrojumus un noteikt to cenu.⁵³¹ Patenti ir līdzeklis, ar kura palīdzību tirgus dalībnieki noskaidro iespējamās sadarbības partnerus, kā arī nodrošina apstākļus sadarbībai.

[2.3.4.4] No darījuma izmaksu un informācijas signālu teorijas viedokļa patents ir nozīmīgs tehnoloģiskās informācijas pārvaldības līdzeklis, kas sniedz dažādas priekšrocības.

[2.3.4.4.1] Darījuma izmaksas samazina likuma prasība par izgudrojuma

⁵²⁶ Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962, p. 615.

⁵²⁷ Heald PJ. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, p. 484. Alternatīvs variants ir valsts piešķirts pētniecības grants, kas nosedz pētījuma izmaksas, kompensējot to, ka pētījuma rezultātus varēs brīvi izmantot ikviens. Sk.: Heald PJ. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, p. 453.

⁵²⁸ Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962, p. 615.

⁵²⁹ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 638-642.

⁵³⁰ Heald PJ. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, p. 476.

⁵³¹ *Ibid.*, p. 445.

aprakstu un patenta pretenzijām⁵³², jo tādējādi kļūst vieglāk identificējams darījuma objekts.⁵³³ It īpaši situācijā, kad viens produkts sastāv no daudzām tehnoloģiskām komponentēm, kuras pieder dažādiem komersantiem, vienošanos atvieglo tas, ka ir iespējams skaidri identificēt un novērtēt katra darījuma dalībnieka ieguldījumu – to nosaka darījuma dalībniekam piederošā patenta pretenzijas.⁵³⁴ Būtu daudz sarežģītāk noteikt katra darījuma dalībnieka ieguldījumu, ja patentu vietā būtu komercnoslēpumi ar nenoteiktām robežām.⁵³⁵

[2.3.4.4.2] Tā kā patenti atvieglo darījumu slēgšanu par tehnoloģiskās informācijas izmantošanu, tie veicina izgudrojumu licencēšanu. Iespēja ar licences līgumu nodot tehnoloģiju jebkurai trešajai personai nodrošina to, ka to komercializēs persona, kas tam vislabāk piemērota.⁵³⁶ Patentētu izgudrojumu var arī nodot izgudrojuma komercializācijai izveidotai komercsabiedrībai, iegūstot sabiedrības kapitāla daļas.⁵³⁷

Darījuma izmaksu teorija labi izskaidro patenttiesību nozīmi situācijā, kad tirgus dalībnieki darbojas t.s. atvērtās inovācijas (*open innovation*)⁵³⁸ apstākļos, kur lielu daļu tehnoloģiju, ko uzņēmumi izmanto, tie iegūst no trešajām personām, kas tos izstrādājušas. Pastāvot iespējai licencēt tehnoloģijas izmantošanas tiesības, katrs uzņēmums pats izstrādā tikai tos produktus, kuri nav iegūstami no citiem uzņēmumiem vai aizvietojošu tehnoloģiju izstrāde ir lētāka kā pastāvošu tehnoloģiju izmantošanas tiesību iegūšana.

[2.3.4.4.3] Patents var arī atvieglot aizdevuma piešķiršanu tehnoloģijas turpmākai attīstīšanai. Tas sniedz aizdevējam informāciju par aizdevuma ņēmēja

⁵³² Par patenta pretenziju nozīmi sk.: Chiang T.J. Fixing Patent Boundaries. *Michigan Law Review*, Vol. 108, 2009, pp. 523-576.

⁵³³ Heald P.J. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, p. 455.

⁵³⁴ Par patentu savstarpējās licencēšanas līgumiem (*patent pools*) sk.: Merges R.P. Institutions for Intellectual Property Transactions: The Case of Patent Pools. Berkeley Center for Law & Technology, University of California at Berkeley (1998). Pieejams: [http://www.law.berkeley.edu/files/pools\(1\).pdf](http://www.law.berkeley.edu/files/pools(1).pdf) [aplūkots 04.10.2012].

⁵³⁵ Heald P.J. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, p. 496.

⁵³⁶ Kieff F.S. Property Rights and Property Rules for Commercializing Inventions. *Minnesota Law Review*, Vol. 58, 2001, p. 732.

⁵³⁷ Sk.: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 5.maija spriedums lietā C – 1364/17.

⁵³⁸ Atvērtās inovācijas jēdziens definēts: Chesbrough H.W. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*, Boston: Harvard Business Press, 2003.

tehnoloģisko kapacitāti un var arī nodrošināt darījumu, jo patents var būt par ķīlas priekšmetu.⁵³⁹ Saskaņā ar pētījumiem, nozarēs, kur patentēšana ir vairāk izplatīta (piemēram, ķīmijas rūpniecība), biežāk sastopami licencēšanas gadījumi, arī riska kapitāla investīcijas izdodas piesaistīt tiem produktu attīstītājiem, kas izgudrojumus patentējuši.⁵⁴⁰

[2.3.4.4.4] Patenti tiek izmantoti, lai aizsargātos pret konkurentiem, kuriem arī pieder patenti. Pat, ja nav paredzēts patentēto tehnoloģiju izmantot vai licencēt, pastāv iespēja, ka patents varētu noderēt gadījumā, ja konkurents uzsāktu tiesvedību par viņam piederoša patenta pārkāpumu.⁵⁴¹

[2.3.4.4.5] Patents var radīt pozitīvu priekšstatu par uzņēmumu, kas var pamudināt investorus ieguldīt uzņēmuma attīstībā. Zināmu patentu informācijas ticamības pakāpi un trešo personu paļāvību uz to, ka izgudrojums ir jauns un nepārkāpj trešo personu tiesības, nodrošina patentu iestādes veiktā ekspertīze.⁵⁴² Atsevišķie patenti var sniegt ticamu informāciju par konkrēto izgudrojumu, savukārt komersanta patentu kopums (patentu portfelis)⁵⁴³ var sniegt informāciju par jomām, kurās tas veic pētniecību un par šīs pētniecības sekmīgumu.⁵⁴⁴ Tādējādi patents var būt vērtīgs arī tad, ja tajā ieguldītie līdzekļi pārsniedz ieņēmumus no patentētā produkta tirgus. Līdz ar to informācijas publiskošana var būt nozīmīga pat tad, ja patents nesniedz pienācīgu tehnoloģijas aizsardzību.⁵⁴⁵

⁵³⁹ *Patentu likuma* 50. panta pirmā daļa.

⁵⁴⁰ Arora A, Merges RP. Property Rights, Firm Boundaries, and R&D Inputs, Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=255869> or doi:10.2139/ssrn.255869 [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].

⁵⁴¹ Lemley MA. Reconceiving Patents in the Age of Venture Capital, *The Journal of Small and Emerging Business Law*, Vol. 4, 2000, p. 143.

⁵⁴² Bargākas likuma sankcijas par patiesībai neatbilstošas informācijas neizpaušanu (piemēram, iepriekšējās publikācijas noklusēšana) varētu veicināt ticamību. Sk.: Long C. Patent Signals, *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 667-669. Holbrook TR. The Expressive Impact of Patents. *Washington University Law Review*, Vol. 84, 2006, p. 577 (norāda, ka patenta signāls ir saistīts ar patentu iestādes personā atveidotu valsts gribu). Atbilstoši *Patentu likumam* Latvijas nacionālajam patenta pieteikumam netiek veikta patetnspējas ekspertīze, taču tā tiek veikta, piemēram Eiropas patenta pieteikumam saskaņā ar *Eiropas Patentu konvenciju* (Par 1973. gada 5. oktobra Konvenciju par Eiropas patenta piešķiršanu (Eiropas patenta Konvencija), 2000. gada 17. oktobra Vienošanos par Konvencijas par Eiropas patenta piešķiršanu 65. panta piemērošanu un 2000. gada 29. novembra Grozījumiem 1973. gada 5. oktobra Konvencijā par Eiropas patenta piešķiršanu (Eiropas patenta Konvencija): Latvijas Vēstnesis, 2005. 13. maijs, nr. 43), kā arī daudzu valstu nacionālajiem patenta pieteikumiem. Tomēr arī ekspertīzes veikšana neizslēdz iespēju, ka patenta par spēkā neesošu vēlāk atzīst tiesa. Plašāk sk. 3.2. apakšnodaļu.

⁵⁴³ Par patenta portfeliem sk: Parchomovsky G, Wagner RP. Patent Portfolios. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 154, 2005, pp. 1-78.

⁵⁴⁴ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 646-649.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, p. 637.

[2.3.4.4.6] Patentēšana palīdz risināt grūtības, ko rada komercnoslēpums. Patenttiesības, kas paredz tehniskās informācijas reģistrāciju, samazina informācijas glabāšanas un nodošanas izmaksas, salīdzinot ar komercnoslēpuma glabāšanu.

Slepenas tehnoloģijas attīstīšana un izmantošana uzņēmumā saistās ar to, ka ir jānoslēdz konfidencialitātes līgums ar visiem darbiniekiem, kā arī jāvienojas par to, ka darbinieki pēc darba attiecību beigām nestrādās konkurējoša uzņēmumā. Noslēpumu glabāšana, ja tie nav uzticēti visiem, var radīt potenciālu neuzticību. Papildus var būt nepieciešams uzstādīt īpašas drošības sistēmas, algot apsardzes darbiniekus u.tml. Patents savukārt samazina ar noslēpuma saglabāšanu saistītās izmaksas, paaugstina uzņēmuma kolektīva savstarpējo uzticēšanos un sadarbību.⁵⁴⁶ Protams, reģistrējot patentu, ir jāreķinās ar reģistrācijas administratīvajām izmaksām.

Atšķirībā no komercnoslēpuma, patentu var izmantot, lai signalizētu informāciju par komersantu un tam piederošajām tehnoloģijām.⁵⁴⁷ Patents arī novērš [2.3.4.3] minēto Keneta Arova informācijas paradoksu, kas apgrūtina tehnoloģijas licencēšanu.

[2.3.4.5] No darījumu izmaksu teorijas viedokļa normatīvajiem aktiem patenttiesību jomā būtu jāmazina informācijas pieejamības, vienošanās vai darījuma izpildes uzraudzīšanas izmaksas. To iespējams veicināt ar dažādām izgudrojumu aizsardzības regulējuma īpatnībām.

[2.3.4.5.1] Sakarā ar nepietiekami dziļo patentmeklējumu vai neprecīzo patentu ekspertīzi patentu iestādēs (bieži tiek minēta ASV patentu iestādes ekspertīzes zemā kvalitāte), literatūrā izteikts priekšlikums, ka patenta pieteicējs, kurš vēlētos augstāku pārliecības pakāpi par patenta spēkā esamību, kas vienlaikus radītu lielāku trešo personu ticamību patenta spēkā esamībai, varētu paredzēt iespēju par papildu samaksu lūgt patentu iestādei rūpīgāku ekspertīzi. Tādējādi būtu divu veidu patenti – patenti ar "vienkāršo" ekspertīzi un patenti ar padziļināto ekspertīzi.⁵⁴⁸ Faktiski šāds regulējums līdzinās divu līmeņu izgudrojumu aizsardzībai, kur izgudrojumus ar augstāku izgudrojuma līmeņa standartu iespējams aizsargāt ar patentu, bet

⁵⁴⁶ Heald PJ. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, pp. 488-499; Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, p. 467.

⁵⁴⁷ Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, p. 642.

⁵⁴⁸ Lemley MA, Lichtman D, Sampat BN. What to do About Bad Patents. *Regulation Magazine*, Vol. 28, No. 4, 2005, p. 12.

izgudrojumus ar zemāku izgudrojuma līmeņa standartu un parasti bez patentspējas ekspertīzes iespējams aizsargāt, reģistrējot t.s. lietderīgo modeļi (*utility model, petty patent, innovation patent, short term patent, Gebrauchsmuster*).⁵⁴⁹

Bez padziļinātās ekspertīzes (kā šobrīd Latvijas patenta iegūšanas procesā vai lietderīgā modeļa iegūšanas procesā), izgudrojuma radītājs par salīdzinoši zemām izmaksām iegūst izgudrojuma aizsardzību, kas ir nedroša un sniedz neskaidru signālu.⁵⁵⁰ Savukārt ar padziļinātu ekspertīzi patenta pieteicējs par papildu maksu iegūst aizsardzību, kas ir salīdzinoši drošāka, samazinās papildu izdevumu iespēja eventuālā tiesvedības procesā. Padziļināta ekspertīze sniedz arī pārliecinošāku signālu par komersanta kompetenci un priekšrocībām.

[2.3.4.5.2] Gan darījuma izmaksu teorija, gan informācijas signālu teorija atbalsta pēc iespējas ātru patenta iegūšanas procesu, jo tas mazina neskaidrības tehnoloģijas piederības noteikšanā un veicina komerciāli nozīmīgās tehnoloģiskās informācijas savlaicīgu pieejamību. To iespējams nodrošināt, piemēram, palielinot patentu iestāžu ekspertu skaitu.⁵⁵¹ Taču arī lietderīgo modeļu reģistrācija atsevišķos gadījumos var būt piemērots risinājums.⁵⁵²

[2.3.4.5.3] Kā pozitīvu piemēru darījumu izmaksu mazināšanā ASV Hīlds min t.s. *Beja Doula aktu (Bayh–Dole Act)*⁵⁵³, kas attiecas uz zinātnisko institūciju tiesībām patentēt un komerciāli izmantot publiski finansētās pētniecības rezultātus,

⁵⁴⁹ Suthersanen U. Incremental inventions in Europe: a legal and economic appraisal of second tier patents. *The Journal of Business Law*, 2001, pp. 319-343. Šobrīd lietderīgos modeļus iespējams reģistrēt vairāk kā 50 pasaules valstīs, tajā skaitā Vācijā, Austrijā, Francijā, Japānā, Korejā, Ķīnā, Krievijā, Igaunijā, taču ne, piemēram, ASV un Lielbritānijā. Valstu saraksts ar lietderīgo modeļu reģistrācijas sistēmu pieejams: http://www.wipo.int/sme/en/ip_business/utility_models/where.htm [aplūkots: 2010. gada 5. septembrī]. Par lietderīgo modeļu aizsardzības perspektīvu Eiropas Savienības valstīs sk.: Ferrest H. Utility Model: Widening the Economic Divide between Legacy and New EU Member States. *International Business Lawyer*, Vol. 32, 2004, pp. 216-221.

⁵⁵⁰ Aleksejs Kelli, analizējot izgudrojumu reģistrāciju Igaunijā, norāda, ka lietderīgo modeļu aizsardzība tomēr varētu būt piemērota mazo un vidējo komersantu izgudrojumu reģistrācijai. Kelli A. Some Issues of the Estonian Innovation and Intellectual Property Policy. *Juridica International*, Vol. 15, 2008, pp. 114. Faktiski Latvijas patenta reģistrācijas kārtība un izmaksas ir salīdzināmas ar lietderīgā modeļa reģistrāciju, tāpēc veiktp lietderīgo modeļu analīzi var vienlīdz attiecināt uz Latvijas patentu.

⁵⁵¹ Lemley MA. Reconceiving Patents in the Age of Venture Capital. *The Journal of Small and Emerging Business Law*, Vol. 4, 2000, p. 146.

⁵⁵² Plašāk par lietderīgo modeļu aizsardzību sk.: Mott K. The Concept of Small Patent in European Legal Systems and Equivalent Protection under United States Law. *Virginia Law Review*, Vol. 49, Issue 2, 1963, pp. 232-261; Suthersanen U. Incremental inventions in Europe: a legal and economic appraisal of second tier patents. *The Journal of Business Law*, 2001, pp. 319-343.

⁵⁵³ 35 U.S.C. Chapter 18 - Patent Rights in Inventions Made With Federal Assistance. Pieejams: <http://uscode.house.gov/download/pls/35C18.txt> [aplūkots: 26.03.2012].

kas veicināja tehnoloģiju pārneses procesu un sabiedrības ieguvumu no publiskās pētniecības⁵⁵⁴ (sal.: 3.3.6).

[2.3.4.6] Aplūkotajām teorijām piemīt vairākas nepilnības.

[2.3.4.6.1] Literatūrā izteikts viedoklis, ka šīs teorijas nespēj izskaidrot izgudrojumu rašanos, bet tikai iesaistīto personu rīcību jau pēc tam, kad tiek iegūts patents, un tāpēc tās nevar kalpot par patenttiesību pamatojumu.⁵⁵⁵ Proti, tās norāda uz ieguvumiem, ko gūst patenttiesību izmantotājs, tomēr neaplūko patenttiesību ietekmi uz izgudrojumu rašanos un izmantošanu kopumā. Šim argumentam zināmā mērā var piekrist, jo, teorijas neizskaidro, kāda ir patenttiesību saistība ar izgudrojumu rašanos. Tomēr aplūkotās teorijas labi izskaidro patenta īpašnieka rīcību dažādās situācijās, kur, nepastāvot patentam, rīcības iespējas būtu atšķirīgas. Teorijas sniedz skaidrojumu par patenta izmantošanas veidiem, kādus neaplūko uz atalgojumu vai pamudinājumu balstītās teorijas.

[2.3.4.6.2] Parčomovskis un Vāgners (*Gideon Parchomovsky, R. Polk Wagner*) apšaubā informācijas signālu teorijas pielietojumu lielākajā daļā nozaru norādot, ka kompleksu tehnoloģiju gadījumā vērtība parasti ir veselai patenta kopai (t.s. patenta portfelim), nevis atsevišķam patentam. Atsevišķo patenta vērtība patenta portfeļos ir ļoti zema, tāpēc nav skaidrs, kā informācija par atsevišķu patenta var būt vērtīga trešajām personām. Tā kā atsevišķajiem patentiem nav nekādas vērtības, trešajām personām pat būtu ieteicams tos ignorēt.⁵⁵⁶ Nav pamata uzskatīt, ka trešās personas varētu labāk par patenta pieteicēju novērtēt, kuriem izgudrojumiem ir lielāka vērtība. Tieši otrādi – patenta īpašnieks varētu būt labākā pozīcijā, lai novērtētu sava izgudrojuma vērtību.⁵⁵⁷

Minētais arguments tomēr neattiecas uz gadījumiem, kad nozīmīgs var būt arī viens vai daži patenti, ko, piemēram, izstrādājis neliels biotehnoloģijas nozares uzņēmums, kas specializējas jaunu produktu izstrādē un licencēšanā.

[2.3.4.6.3] Nepastāv garantijas, ka patents netiks apstrīdēts. Ir pietiekami liela

⁵⁵⁴ Heald PJ. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, pp. 457-458.

⁵⁵⁵ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 166.

⁵⁵⁶ Parchomovsky G, Wagner RP. Patent Portfolios. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 154, 2005, p. 21.

⁵⁵⁷ Ibid.

iespējamība, ka patents tiks atzīts par spēkā neesošu tiesas procesā.⁵⁵⁸ Ja patenta signāls ir apšaubāms, apšaubāma ir arī tā vērtība.⁵⁵⁹ Pastāv tieša saistība starp patenta vērtību (par ko liecina, piemēram, patenta citēšana turpmākajos patentos) un varbūtību, ka to apstrīdēs tiesā.⁵⁶⁰ Turklāt saskaņā ar pētījumiem pastāv lielāka varbūtība, ka tiks apstrīdēti mazo komersantu un individuālo izgudrotāju patenti, kā lielo komersantu patenti.⁵⁶¹

[2.3.4.7] Rezumējot, darījuma izmaksu teorija un informācijas signālu teorija konstatē, ka bez ekskluzivitātes nodrošināšanas pastāv daudz citas nozīmīgas priekšrocības, ko sniedz patentēšana – ar jaunās tehnoloģiskās informācijas īpašuma tiesību reģistrāciju tiek radīta alternatīva relatīvi nedrošajam un dārgajam komercnoslēpuma glabāšanas procesam, atvieglota darījumu slēgšanas iespēja, trešās personas tiek informētas par patenta īpašnieka kapacitāti un kompetencēm, tiek uzlabota finansējuma un jaunu darbinieku piesaiste, tiek radīts aizsardzības mehānisms pret trešo personu iespējamiem prasījumiem u.c. Tādējādi šīs teorijas izskaidro noteiktu patentu īpašnieku rīcību, kura no citu teoriju skatupunkta varētu šķist iracionāla. Aplūkotās teorijas spēj pamatot priekšrocības, ko sniedz noteiktas tiesiskā regulējuma īpatnības. Tā, piemēram, zinātnisko institūciju tiesības patentēt un izmantot valsts finansētās pētniecības rezultātus sekmē to komercializāciju (sk. 3.3. apakšodaļu), savukārt divu līmeņu izgudrojumu aizsardzības reģistrācija ļauj izvēlēties piemērotāko, ņemot vērā izgudrojuma raksturu, finanšu līdzekļu pieejamību un citus apstākļus.

Šīs teorijas neaplūko patenttiesību ietekmi uz izgudrojumu rašanos tāpēc, tās nesniedz pilnvērtīgu patenttiesību pamatojumu. Patentu signālu teorija nespēj izskaidrot atsevišķo patentu vērtību patentu portfeļos, kā arī nepamato patenta informatīvo vērtību tajos gadījumos, kad tas tiek apstrīdēts tiesā.

⁵⁵⁸ Ibid., pp. 21-22.

⁵⁵⁹ Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, p. 165.

⁵⁶⁰ Lanjouw JO, Schankreman M. *Enforcing Intellectual Property Rights* (2001). Pieejams: sticerd.lse.ac.uk/dps/ei/ei30.pdf [aplūkots 2010. gada 22. decembrī], p. 17.

⁵⁶¹ Ibid., p. 21.

3. Patenttiesību pamatojuma nozīme patenttiesību attīstībā

[3.1] Šajā nodaļā, izmantojot patenttiesību pamatojuma teoriju atziņas, analizēti vairāki nozīmīgi patenttiesību jautājumi.⁵⁶² 3.1. apakšnodaļā izvērtētas iespējas ar patenttiesību pamatojuma teoriju palīdzību izvērtēt patenttiesību atbilstību pamattiesību normām. Tas vienlaikus palīdz noskaidrot, kuras patenttiesību pamatojuma teorijas ir atbilstošas pastāvošajai izpratnei par patenttiesību un pamattiesību saistību. 3.2. apakšnodaļā no patenttiesību pamatojuma teoriju viedokļa analizēta patenta pieteikuma procedūra Latvijā, apsverot tās pilnveides nepieciešamību. Savukārt 3.3. apakšnodaļā patenttiesību pamatojuma teorijas izmantotas, lai izvērtētu, cik pamatota ir publiski finansēto zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu patentēšana.

3.1. Patenttiesības kā pamattiesības patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā

[3.1.1] Patenttiesību izpratnei nozīmīgs jautājums, kas pēdējās desmitgadēs iezīmējas gan tiesu judikatūrā, gan intelektuālā īpašuma tiesību un patenttiesību literatūrā, ir intelektuālā īpašuma, tostarp patenttiesību, un pamattiesību savstarpējā saistība. Tiek diskutēts, vai intelektuālā īpašuma tiesības un patenttiesības ir pamattiesības? Kā mainītos patenttiesības, ja tās uzlūkotu kā pamattiesības? Vai intelektuālā īpašuma tiesību un patenttiesību piemērošana ietekmē dažādu pamattiesību īstenošanu? Viedoklis dažādām institūcijām un tiesām, kā arī tiesību zinātnē⁵⁶³ nav vienprātīgs.

Atkarībā no tā, kā tiek uzlūkota patenttiesību un pamattiesību savstarpējā

⁵⁶² Turpmākos pētījumos, izmantojot patenttiesību teorijas, būtu iespējams aplūkot arī citus, specifiskākus Latvijas patenttiesību jautājumus.

⁵⁶³ Dreyfuss RC. Patents and Human Rights: Where is the Paradox? Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 72-98. (norādīts, ka cilvēktiesību aizsardzība varētu būt autortiesībām, bet ne patenttiesībām. Atšķirībā no autortiesībām, patenttiesības nav saistītas ar izgudrotāja personību, tāpēc patenttiesību gadījumā pamattiesību aizsardzība ir daudz grūtāk pamatojama. Tas saskan arī ar patenttiesību normām, kas paredz, ka patenta pieteikumā ir norādāms izgudrotāja vārds, taču atšķirībā no ar autortiesībām aizsargāta darba autora izgudrotājs nevar aizsargāt izgudrojuma integritāti); Yu PK. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 709-754 (norādīts, ka cilvēktiesību aizsardzība ir autortiesībām, bet ne tiesībām uz preču zīmi); Goebel B. Trademarks as Fundamental Rights – Europe. *The Trademark Reporter*, Vol. 99, 2009, pp. 931-955 (pamattiesību aizsardzība ir arī preču zīmēm).

sasaiste, mainās iespējas izmantot dažādas patenttiesību pamatojuma teorijas. Diemžēl autori, kas analizē dažādas intelektuālā īpašuma un patenttiesību pamatojuma teorijas, parasti nevelta uzmanību patenttiesību un pamattiesību mijiedarbības problēmām.⁵⁶⁴ Līdz ar to patenttiesību pamatojuma teorijas līdz šim nav vispusīgi analizētas no šī nozīmīgā aspekta. Lai noskaidrotu, kuras patenttiesību pamatojuma teorijas izmantojamas spēkā esošo patenttiesību normu un piemērošanas prakses analīzei, turpmāk izvērtēti starptautisko tiesību akti, tiesu judikatūra un juridiskā literatūra, kas veltīta patenttiesību un pamattiesību sasaistes jautājumiem.

Šobrīd izstrādāti un pieņemti dažādi starptautisko tiesību dokumenti, kas skar pamattiesību un intelektuālā īpašuma tiesību jautājumus.⁵⁶⁵ Tomēr tā kā pētījuma pamattēma ir patenttiesību pamatojuma teorijas, vispārīgi aplūkota tikai nozīmīgāko starptautisko tiesību aktu pozīcija patenttiesību jomā, tostarp *Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas*⁵⁶⁶ (VCTD), *Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām*⁵⁶⁷ (Pakts) un *Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas*⁵⁶⁸ (ECTK) normu interpretācija. Balstoties uz secinājumiem par patenttiesību un pamattiesību saistību, tiks noskaidrotas teorijas, kas atbilst pastāvošajai izpratnei un ir piemērojamas spēkā esošo patenttiesību analīzei.

[3.1.2] Patenttiesību un intelektuālā īpašuma tiesību aizsardzība nav tieši

⁵⁶⁴ Piem.: Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007; Oddi AS. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail, *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, pp. 267-328; Fisher W. Theories of Intellectual Property. Grām.: *New essays in the Legal and Political Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 168-200; Menell PS. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, p. 129-187.

⁵⁶⁵ Literatūrā norādīts, ka šobrīd šāds starptautiskais regulējums jau ir pat pārāk plašs un nepārskatāms, kas rada vairākas problēmas: 1) pastāvošā ļoti blīvā starptautiskā regulējuma dēļ ir grūti tajā ieviest vajadzīgās izmaiņas, 2) decentralizēta, nehierarhiska dažādu organizāciju un regulējuma līdzās pastāvēšana ļauj dažādām interesētajām pusēm izvēlēties atšķirīgus strīdu risināšanas ceļus (*forum-shopping*), 3) dažādos starptautiskajos līgumos var pastāvēt nesaskanīgas normas, un puse, kura (vienpusīgu interešu dēļ) vēlas mainīt regulējumu vienā līgumā, var ietekmēt cita līguma regulējumu, un caur vēlāko iespējams ietekmēt arī agrāko regulējumu, 4) starptautiskajos līgumos iekļautās normas ir ļoti vispārīgas, to konkrētais saturs attīstās to piemērošanā, tādējādi normu saturs veidojas it kā no lejas uz augšu, nevis no augšas uz leju, rezultāts var kļūt nekontrolējams. Sk.: Raustiala K. Density and Conflict in International Intellectual Property Law. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 1024-1030.

⁵⁶⁶ Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 1.–7. lpp.

⁵⁶⁷ Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 8–19. lpp.

⁵⁶⁸ Par 1950. gada 4. novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11. protokolu: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*. 1997.g. 13. jūnijs, Nr. 143.

pieminēta ne VCTD, ne Paktā.⁵⁶⁹ VCTD izstrādes laikā valstis izteica dažādus viedokļus par to, vai deklarācijā būtu ietverami intelektuālā īpašuma jautājumi, un, ja būtu jāiekļauj, tad kā tie būtu regulējami. Tā, Dienvidamerikas valstu pārstāvji uzskatīja, ka deklarācijai ir jāietver intelektuālā īpašuma aizsardzības jautājumi, kā tas izdarīts neilgi pirms tam pieņemtajā *Amerikas cilvēka tiesību un pienākumu deklarācijā*⁵⁷⁰. Sociālistisko valstu pārstāvji uzskatīja, ka ir jāaizsargā gan fiziskais, gan garīgais darbs un tā rezultātiem ir jābūt kopīgi pieejamiem. Savukārt kapitālistiskās valstis uzskatīja, ka intelektuālajam īpašumam nav nepieciešama īpaša aizsardzība, jo to jau nodrošina deklarācijas 17. pantā noteiktā īpašuma tiesību aizsardzība.⁵⁷¹

Tāpat nebija vienprātības par to, vai būtu aizsargājamas tikai autoru (tostarp izgudrotāju) materiālās, vai arī morālās (personiskās) tiesības, ko aizstāvēja Francija un Vācija, bet neatzina Lielbritānija un ASV.⁵⁷² Kā kompromiss deklarācijā tika ietverts 27. pants: „1. *Katram cilvēkam ir tiesības brīvi piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē, baudīt mākslu, piedalīties zinātnes progresā un izmantot tā labumus.* 2. *Katram cilvēkam ir tiesības uz morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors viņš ir.*”

Arī Pakta izstrādes gaitā valstu viedokļi atšķīrās. Tika ietverti VCTD līdzīgi formulējumi, papildus iekļaujot arī valstu pienākumus nodrošināt minētās tiesības. Pakta 15. pants nosaka: „*Šā pakta dalībvalstis atzīst ikviena tiesības: [...] b) izmantot zinātnes progresa rezultātus un to praktiskas pielietošanas augļus; c) baudīt morālo un materiālo interešu aizsardzību, kas saistītas ar jebkuriem zinātniskajiem, literārajiem vai mākslas darbiem, kuru autors ir šis cilvēks.* 2. *Pasākumos, kas šā*

⁵⁶⁹ Pastāv gan arī viedoklis, ka šie dokumenti tieši paredz intelektuālā īpašuma aizsardzību, taču tam grūti rast apstiprinājumu dokumentu tekstā. Sk.: Cass RA. Intellectual Property and Human Rights. *Engage: The Journal of the Federalist Society's Practice Groups*, Vol. 7, 2006, p. 89.

⁵⁷⁰ American Declaration of the Rights and Duties of Man, O.A.S. Res. XXX, adopted by the Ninth International Conference of American States (1948). Pieejams: <http://www1.umn.edu/humanrts/oainstr/zoas2dec.htm> [aplūkots: 2010. gada 26. oktobrī].

⁵⁷¹ Sk., piem.: Yu PK. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 1039-1150; Chapman AR. A Human Rights Perspective on Intellectual Property, Scientific Progress and Access to the Benefits of Science. Pieejams: <http://www.wipo.int/tk/en/hr/paneldiscussion/papers/pdf/chapman.pdf> [aplūkots: 2010. 15. septembrī]; Helfer LR. Toward a Human Rights Framework for Intellectual Property. *University of California Davis Law Review*, 40, 2007, pp. 971-1020.

⁵⁷² Yu PK. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 1081-1083.

pakta dalībvalstīm jāveic minēto tiesību pilnīgai īstenošanai, ietilpst zinātnes un kultūras sasniegumu aizsardzībai, attīstībai un izplatīšanai nepieciešamie pasākumi.”

[3.1.3] Apvienoto nāciju organizācijas (ANO) Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja 2005. gada komentārā par Pakta 15. panta piemērošanu norāda: *”Pretēji cilvēktiesībām intelektuālā īpašuma tiesības vispārīgi ir ierobežotas laikā un var tikt atceltas, licencētas vai nodotas kādam citam [...] cilvēktiesības ir cilvēciskas būtnes pamattiesību mūžīga izpausme [...] 15. panta 1. punkta (c) apakšpunktā paredzētā autora morālo un materiālo interešu aizsardzība nepieciešami nesakrīt ar to, kas nacionālajā likumdošanā un starptautiskajos līgumos apzīmēts ar intelektuālā īpašuma tiesībām.”*⁵⁷³ Komiteja īpaši uzsver, ka 15. panta 1. punkta (c) apakšpunktā minēto tiesību īstenošana atkarīga no citu cilvēktiesību – tādu, kā izteiksmes brīvība, tiesības saņemt un izplatīt informāciju un idejas, ievērošanas.⁵⁷⁴ Minētais komentārs tiek izmantots, aizstāvot viedokli, ka intelektuālā īpašuma tiesības nav uzskatāmas par cilvēktiesībām.⁵⁷⁵ Tomēr, pat pieņemot šādu viedokli, intelektuālā īpašuma aizsardzības sistēma veidojama, pielietojot cilvēktiesībās atzītus principus.⁵⁷⁶

Tātad secināms, ka ANO starptautiskās cilvēktiesību sistēmas ietvaros cilvēktiesību un intelektuālā īpašuma tiesību, tostarp patenttiesību jautājumi, tiek nošķirti. Šie dokumenti nenosaka, ka patenttiesības ir pamattiesības.⁵⁷⁷ Dokumentu izstrādes gaita liecina, ka dažādas valstis lika lielāku uzsvāru uz striktāku intelektuālā īpašuma aizsardzību, vai plašākas publiskās pieejamības nodrošināšanu.⁵⁷⁸ Tomēr šie dokumenti katrā ziņā neizslēdz iespēju izmantot intelektuālā īpašuma tiesības, lai

⁵⁷³ Committee on Economic, Social and Cultural Rights - Thirty-fifth session - General Comment No. 17 (2005) on The Right of Everyone to Benefit from the Protection of the Moral and Material Interests Resulting from any Scientific, Literary or Artistic Production of Which he or she is the Author. Adopted on 21 November 2005. Pieejams: http://portal.unesco.org/culture/en/files/30545/11432142221comment_en.pdf/comment_en.pdf [aplūkots: 2010. gada 13. septembrī], p. 3.

⁵⁷⁴ Ibid., p. 4.

⁵⁷⁵ Intellectual Property and Human Rights: Is the Distinction Clear Now? An Assessment of Committee on Economic, Social and Cultural Rights - Thirty-fifth session - General Comment No. 17 (2005) on „the right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he or she is the author. 3D: Trade, Human Rights, Equitable Economy Policy Brief 3, October 2006. Pieejams: http://www.3dthree.org/pdf_3D/3D_GC17_IPHR.pdf [aplūkots: 2010. gada 13. septembrī].

⁵⁷⁶ Wong MWS. Toward an Alternative Normative Framework for Copyright: From Private Property to Human Rights. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 26, 2009, p. 840.

⁵⁷⁷ Pretēju viedokli sk.: Chapman AR. A Human Rights Perspective on Intellectual Property, Scientific Progress and Access to the Benefits of Science. Pieejams: <http://www.wipo.int/tk/en/hr/paneldiscussion/papers/pdf/chapman.pdf> [aplūkots: 2010. 15. septembrī].

⁵⁷⁸ Yu PK. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, p. 1087.

nodrošinātu gan autoru personiskās un materiālās intereses, gan sabiedrības tiesības izmantot zinātnes progresu rezultātus.

Patenttiesības ir atzīstamas par vienu no iespējamajiem līdzekļiem,⁵⁷⁹ ar ko tiek nodrošinātas izgudrotāja personiskās un materiālās intereses.⁵⁸⁰ Tomēr tās būs piemērotas vienīgi tad, ja izgudrojuma radītāja tiesības būs līdzsvarotas ar sabiedrības interesēm. Prasību pēc līdzsvara nosaka, no vienas puses, VCTD 27. panta pirmā daļa un Pakta 15. panta pirmās daļas b) apakšpunkts (izgudrotāja tiesības), un, no otras puses, VCTD 27. panta otrā daļa un Pakta 15. panta pirmās daļas c) apakšpunkts (sabiedrības tiesības).⁵⁸¹

[3.1.4] Plaši diskutēta ir Pasaules tirdzniecības organizācijas izstrādātā *Līguma par intelektuālā īpašuma tiesību aspektiem saistībā ar tirdzniecību*⁵⁸² (TRIPS) ietekme cilvēktiesību nodrošināšanā. TRIPS līguma mērķis ir noteikt vienotu minimālo intelektuālā īpašuma aizsardzības standartu dalībvalstīs. Izplatīts ir viedoklis, ka šis līgums ir vienpusīgs, vērsts uz intelektuālā īpašuma īpašnieku interešu nodrošināšanu, neņemot vērā sabiedrības intereses, tādējādi izjaucot ANO dokumentos noteikto līdzsvaru starp interesi aizsargāt garīgā darba rezultātus un nodrošināt tiem plašu pieejamību.⁵⁸³

Sasaistot intelektuālā īpašuma tiesības ar tirdzniecības tiesībām, ko veic TRIPS līgums, tiek akcentēta instrumentālā (utilitārā) pieeja intelektuālā īpašuma regulējumam,⁵⁸⁴ kas it kā attālina cilvēktiesību principu piemērošanu. Cilvēktiesību

⁵⁷⁹ Jāņem vērā, ka tās nenodrošina kompensāciju visa veida zināšanām, kā piemēram, zinātniskie atklājumi vai tradicionālās zināšanas.

⁵⁸⁰ Tam nepiekrīt, piemēram: Gordon WJ. Current patent laws cannot claim the backing of human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 155-174.

⁵⁸¹ Par līdzsvaru starp indivīda un sabiedrības interesēm autortiesību jomā sk.: Torremans PLC. Is Copyright a Human Right? *Michigan State Law Review*, 2007, pp. 271-291.

⁵⁸² 1994. gada 15. aprīļa Marakešas līguma par Pasaules Tirdzniecības organizācijas dibināšanu IC pielikums "Līgums par ar tirdzniecību saistītajiem intelektuālā īpašuma aspektiem" (TRIPS līgums): LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 29. decembris, nr. 387, publicēts daļēji. Pilns teksts pieejams: www.lrpv.lv/dl/pdf/TRIPS_lig.pdf [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁵⁸³ Sk., piem.: Ullrich H. Expansionist intellectual property protection and reductionist competition rules: A TRIPS perspective. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 726-757; Correa CM. Can the TRIPS Agreement foster technology transfer to developing countries? Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 227-256.

⁵⁸⁴ Tā, piemēram, autortiesību jomā TRIPS līgums nepieņem autoru nemantiskās tiesības, tādējādi mazina autortiesību un dabisko tiesību saikni. Līdz ar to autortiesības kļūst vienkārši par likumā

aizsardzības organizācijas norādījušas uz draudiem dažādu cilvēktiesību nodrošināšanā, ko rada TRIPS režīms.⁵⁸⁵ Šeit atklājas patenttiesību ietekme uz dažādu šķietami nesaistītu cilvēktiesību nodrošināšanu.

Iespējams visplašāk apspriestā problēma, ko it kā rada TRIPS standartu ieviešana patentaizsardzībā, ir medikamentu pieejamība jaunattīstības valstīs, ko ierobežo intelektuālā īpašuma tiesību režīma piemērošana.⁵⁸⁶ Patenttiesības sasaistās ar tiesībām uz dzīvību un veselību⁵⁸⁷ gadījumā, kad tiek liegta iespēja ražot patentētu medikamentu par pašizmaksu situācijā, kur medikamentam par patenta īpašnieka noteikto cenu nebūtu tirgus. Šo konfliktu varētu novērst, ja patenta īpašnieks atzītu, ka tas nevar saprātīgi cerēt uz nozīmīgu produkta tirgu, tāpēc nepastāv legītīms iemels liegt pieeju produktam, un ražotājs apņemas nodrošināt produktu par cenu, kas noteiktajā valstī ir pieņemama.⁵⁸⁸

Lai ierobežotu iespējamo patenttiesību negatīvo ietekmi uz citu cilvēktiesību īstenošanu, tiek izmantota apvērstā ekvivalentu doktrīna, piespiedu licence, no patenta izrietošo izņēmuma tiesību ierobežojumi⁵⁸⁹ un citi instrumenti.⁵⁹⁰ Piemēram, likums

noteikto ierobežotas tirgus kontroles mehānismu līdzās citiem tirdzniecības noteikumiem. Sk.: Gervais DJ. *Intellectual Property and Human Rights: Learning to Live Together*. Grām.: *Intellectual Property and Human Rights*, ed. by PLC Torremans. New York: Wolters Kluwer, 2008, pp. 7, 12.

⁵⁸⁵ „Tā kā TRIPS līguma piemērošana adekvāti neatklāj cilvēktiesību nedalāmību, tostarp ikviena tiesības baudīt zinātnes progresu un tā pielietojuma augļus, tiesības uz veselību, tiesības uz pārtiku un tiesības uz pašnoteikšanos, pastāv acīmredzama nesaskaņa starp TRIPS līgumā ietvertu intelektuālā īpašuma tiesību režīmu, no vienas puses, un starptautiskajām cilvēktiesībām, no otras puses.” *Intellectual Property Rights and Human Rights*, U.N. Sub-Commission on Human Rights Resolution 2000/7. Pieejams: <http://www.unhcr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/c462b62cf8a07b13c12569700046704e?Opendocumt> [aplūkots 29.01.2012].

⁵⁸⁶ Sk., piem.: Cullet P. *Human Rights and Intellectual Property Protection in the TRIPS Era*. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, 2007, pp. 403-430; Cits bieži apspriests jautājums ir tradicionālo zināšanu aizsardzība, ko intelektuālā īpašuma tiesības nenodrošina pienācīgā apmērā. Sk., piemēram: Dutfield G. *Legal and economic aspects of traditional knowledge*. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 495-520.

⁵⁸⁷ Plašāk par šo jautājumu sk.: Matthews D. *Intellectual Property Rights, Human Rights and Rights to Health*. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 118-139; Haracoglou I. *Competition Law and Patents: A Follow-on Innovation Perspective in the Biopharmaceutical Industry*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2008, pp. 70-98; Ley B. *Patent Rights and Access to Medicines: Are Patents Really the Only Barrier for Good Health Care in Developing Countries?* Grām.: *Human Rights and Intellectual Property Rights. Tensions and Convergences*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, pp. 101-134.

⁵⁸⁸ Gervais DJ. *Intellectual Property and Human Rights: Learning to Live Together*. Grām.: *Intellectual Property and Human Rights*, ed. by PLC Torremans. New York: Wolters Kluwer, 2008, pp. 19-20.

⁵⁸⁹ Sk., piem.: Carrier MA. *Containing Intellectual Property through a Property Paradigm*. *Duke Law Journal*, Vol. 54, 2004, pp. 106-126.

var paredzēt tiesai tiesības noraidīt prasību par patenta nelikumīgu izmantošanu, tā vietā nosakot pienākumu atlīdzināt zaudējumus, ja patenta pārkāpuma pārtraukšana varētu būtiski aizskart citas pamattiesības.⁵⁹¹

No minētā secināms, ka patenttiesības saistās ne vien ar tiesībām aizsargāt izgudrotāja personiskās un materiālās intereses un tiesībām izmantot zinātnes progresa labumus, bet tās nav skatāmas atrauti arī no citām cilvēktiesībām, kā tiesībām uz dzīvību un veselību (patenti farmācijas nozarē)⁵⁹², tiesībām uz pārtiku (patenti, kas attiecas uz pārtikas izejvielām)⁵⁹³, tiesības uz pašnoteikšanos (tradicionālo zināšanu aizsardzība)⁵⁹⁴. Patenttiesību pamatojuma teoriju kontekstā tas nozīmē, ka izmantojamas tādas teorijas, kas pieļauj un paredz uz patenttiesībām raudzīties kompleksi, ņemot vērā pēc iespējas plašāku interešu loku.

[3.1.5] No ANO cilvēktiesību sistēmas atšķirīga attīstība noritējusi ECTK ietvaros. Ne ECTK, ne tās protokoli līdzīgi kā VCTD un Pakts tieši neparedz tiesības uz intelektuālo īpašumu. Neraugoties uz to no vairākiem Eiropas cilvēktiesību tiesas

⁵⁹⁰ ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja uzskata, ka valstīm būtu pat jāliedz patentspēja izgudrojumiem, kuru komercializācija varētu apdraudēt tiesību uz dzīvību, veselību un medicīnas aprūpi vai tiesību uz izglītību ievērošanu. Sk.: Committee on Economic, Social and Cultural Rights - Thirty-fifth session - General Comment No. 17 (2005) on The Right of Everyone to Benefit from the Protection of the Moral and Material Interests Resulting from any Scientific, Literary or Artistic Production of Which he or she is the Author. Adopted on 21 November 2005. Pieejams: http://portal.unesco.org/culture/en/files/30545/11432142221comment_en.pdf/comment_en.pdf [aplūkots: 2010. gada 13. septembrī], p. 12.

Minētās tiesību normas gan neatrisina citu problēmu, ko rada patenttiesības. Proti, tās pamudina attīstīt medikamentus, kas ārstē attīstītajās valstīs izplatītas slimības. Turpretim neveicina tādu medikamentu attīstīšanu, kas ārstē jaunattīstības valstīs izplatītas slimības vai slimības, kas ir reti sastopamas (*orphan diseases*), jo sagaidāmie ienākumi no medikamenta pārdošanas ir nelieli, visdrīzāk pat nesedz produkta izstrādes izmaksas. Boyle J. *The Public Domain: Enclosing the Commons of the Mind*. New Haven, London: Yale University Press, 2008, p. 246.

⁵⁹¹ Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, p. 141.

⁵⁹² Sk., piem.: Klug H. Comment: Access to essential medicines - Promoting human rights over free trade and intellectual property claims. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 481-492.

⁵⁹³ Blakeney M. Intellectual property rights and global food security. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 315-338.

⁵⁹⁴ Yu PK. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 718-721; Literatūrā gan norādīts, ka intelektuālā īpašuma tiesību ierobežošana par labu citām cilvēktiesībām būtu cilvēktiesībām visneatbilstošākais lēmums, ko varētu pieņemt valsts. Sk.: Giovanetti T, Matthews M. Intellectual Property Rights and Human Rights, *IPI Ideas*, No. 34 (2005). Pieejams: [http://www.ipi.org/IPI/IPI_Publications.nsf/0/00393d8b1791936f862570ee00779cfc/\\$FILE/IPandHumanRights.pdf](http://www.ipi.org/IPI/IPI_Publications.nsf/0/00393d8b1791936f862570ee00779cfc/$FILE/IPandHumanRights.pdf) [aplūkots: 2010. gada 30. oktobrī]. Šāds skatījums vērtējams kā vienpisiģs.

nolēmumiem⁵⁹⁵ izriet, ka ECTK pirmā protokola 1. pants, kas atzīst personas tiesības uz īpašumu, šobrīd ietver arī intelektuālā īpašuma tiesību, tostarp patenttiesību aizsardzību. Pie līdzīgiem secinājumiem nonākusi arī Vācijas Konstitucionālā tiesa. Savukārt *Eiropas Savienības pamattiesību hartā*⁵⁹⁶ 17. panta otrā daļa *expressis verbis* nosaka, ka intelektuālā īpašuma tiesības tiek aizsargātas.⁵⁹⁷

[3.1.5.1] 1990. gada pieļaujamības lēmumā lietā *Smith Kline & French Lab. LTD. v. Netherlands*⁵⁹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka „saskaņā ar Nīderlandes tiesībām patenta turētājs ir patenta īpašnieks un ka, ņemot vērā Patentu likuma noteikumus, patents ir personisks īpašums, kas ir nododams un atsavināms. Komisija uzskata, ka patents ietilpst 1. protokola 1. panta termina ‘īpašums’ izpratnē”.⁵⁹⁹ Lai gan jēdziens „īpašums” Eiropas Cilvēktiesību tiesas izpratnē tiek interpretēts autonomi un neaprobežojas ar ķermenisku lietu īpašuma tiesībām,⁶⁰⁰ nacionālo tiesību normas ir nozīmīgas, lai noteiktu kādas tiesības personai ir piešķirtas.⁶⁰¹ Ja nacionālās tiesības atzīst patentu kā īpašumu, kā tas faktiski ir visās ECTK dalībvalstīs, tad patents ir aizsargājams kā īpašuma tiesības ECTK ietvaros.

2007. gada spriedumā lietā *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*, kas gan ir preču zīmju, ne patentu strīds, Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka arī preču zīmes pieteicējam var rasties noteiktas tiesības, kas izriet no ECTK 1. protokola 1. panta, proti „katrā gadījumā ir jāizvērtē, vai lietas apstākļi, vērtēti kopumā, pieteicējam ir

⁵⁹⁵ Par Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumiem intelektuālā īpašuma jomā sk.: Helfer LR. The New Innovation Frontier - Intellectual Property and the European Court of Human Right. *Harvard International Law Journal*, Vol. 49, 2008, pp. 1-52.

⁵⁹⁶ Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*. 2008. g. 8. maijs, Nr. 82.

⁵⁹⁷ Eiropas patentu iestāde atzinusi, ka arī uz to attiecas ECTK, jo konvencijā atspoguļoti Eiropas Patentu iestādes dalībvalstīm kopīgie tiesību principi. (Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T D11/91(OJ 1995, 721)). Tā, piemēram, ir jāievēro proporcionalitātes princips (Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes 2008. gada 9. maija lēmums lietā: T 1465/07. Pieejams: <http://legal.european-patent-office.org/dg3/biblio/t071465eu1.htm> [aplūkots: 2010. gada 29. decembrī]).

⁵⁹⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieļaujamības lēmums lietā: 12633/87 *Smith Kline & French Lab. LTD. v. Netherlands*.

⁵⁹⁹ Sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieļaujamības lēmumu lietā: 28743/03 *Melnychuk v. Ukraine*, kur tiesa uzsver, ka ECTK 1. Protokola 1. pants aizsargā intelektuālo īpašumu, un izņēmuma gadījumos valsts var būt atbildīga par zaudējumiem, kas radušies patvaļīga lēmuma rezultātā.

⁶⁰⁰ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 73049/01 *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*, para. 63.

⁶⁰¹ Goebel B. Trademarks as Fundamental Rights – Europe. *The Trademark Reporter*, Vol. 99, 2009, p. 937.

radījuši tiesības uz būtisku ar 1. Protokola 1. pantu aizsargāto interesi.”⁶⁰² No minētā izriet, ka gan no patenta izrietošās tiesības, gan pat no patenta pieteikuma izrietošās tiesības ir atzīstamas par īpašuma tiesībām ECTK izpratnē, tātad pamattiesībām.

1995. gada spriedumā lietā *British-American Tobacco Ltd v. The Netherlands*⁶⁰³ Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina, ka uz patenta pieteikuma izskatīšanas procedūru attiecināms ECTK 6. pants, kas paredz tiesības uz taisnīgu un atklātu lietas savlaicīgu izskatīšanu neatkarīgā un objektīvā ar likumu noteiktā tiesā. Tātad patenttiesību un pamattiesību jautājumi ECTK var saskarties ne vien īpašuma tiesību aizsardzības ietvaros, bet arī saistībā ar citām konvencijā aizsargātajām tiesībām.⁶⁰⁴

[3.1.5.2] Arī Eiropas valstu nacionālās tiesas patenttiesības ir atzinušas par pamattiesībām, kas izriet no īpašuma tiesību aizsardzības. Tā, piemēram, Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa spriedumā lietā *Klinische Versuche*⁶⁰⁵ atzinusi, ka patenttiesības ir īpašuma tiesības Vācijas *Pamatlikuma*⁶⁰⁶ 14. panta izpratnē, norādot, ka tiesības uz patentu saskaņā ar privāttiesību normām rodas, pateicoties patenta īpašnieka jaunradei. Patentaizsardzības robežas nosaka sabiedriskās labklājības apsvērumi. Tomēr *Pamatlikuma* 14. pants būtu pārkāpts, ja patentētā izgudrojuma izmantošana pētniecības vajadzībām būtu tik plaša, ka būtiski kaitētu patenta īpašnieka ekonomiskajām interesēm.⁶⁰⁷

[3.1.5.3] Izvērtējot intelektuālā īpašuma aizsardzības noteikšanu *Eiropas Savienības pamattiesību hartā* jāņem vērā, ka šis noteikums iekļauts 17. pantā, kas

⁶⁰² Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 73049/01 *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*, para. 63.

⁶⁰³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 19589/92 *British-American Tobacco Ltd v. The Netherlands*.

⁶⁰⁴ Līdzīgi arī citu rūpnieciskā īpašuma veidu gadījumā var atsaukties uz vairākām pamattiesībām. Piemēram, tiesības uz preču zīmi aizsargā ne vien tiesības uz īpašumu, bet arī izsteikmes brīvības tiesības. Sk.: Goebel B. Trademarks as Fundamental Rights – Europe. *The Trademark Reporter*, Vol. 99, 2009, pp. 931-933.

⁶⁰⁵ Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa spriedumā lietā: *Klinische Versuche*, BVerfG, 1 BvR 1864/95 vom 10.5.2000, Pieejams: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20000510_1bvr186495.html [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī].

⁶⁰⁶ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Vācijas Pamatlikums). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī].

⁶⁰⁷ Straus J. Design Protection for Spare Parts Gone in Europe? Proposed Changes to the EC Directive: The Commission's Mandate and its Doubtful Execution. *European Intellectual Property Law Review*, Vol. 27, 2005, p. 399. Vairāk par patentētu izgudrojumu izmantošanu pētniecībā sk.: Cornish WR. Experimental use of patented inventions in European Community states. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 241-257.

nosaka īpašuma tiesību aizsardzību, kā otrā daļa.⁶⁰⁸ Tādējādi pēc būtības intelektuālajam īpašumam netiek noteikts no ECTK atšķirīgs vai patstāvīgs statuss. Hartas tekstā noteikts tas, ko Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, interpretējot ECTK 1. protokola 1. pantā ietverto saturu.

[3.1.6] Iepriekš secināts, ka VCTD un Pakta ietvaros patenttiesību un cilvēktiesību jautājumi skatīti šķirti. Turpretim ECTK ietvaros patenttiesības uzlūkotas kā pamattiesības, kuru aizsardzība izriet no īpašuma tiesību aizsardzības. Šīs divas pieejas tomēr nav pretrunīgas. VCTD un Pakts pieļauj valsts izvēlētu ekonomisko sistēmu, kurā izgudrotāja ieguldījums tiek kompensēts ar izņēmuma tiesībām, piešķirot materiālu vai morālu atalgojumu, vai citādi. Savukārt valstis, kas pievienojušās ECTK, kā tas izriet piemēram no Eiropas Cilvēktiesību tiesas lēmuma lietā *Smith Kline & French Lab. LTD. v. Netherlands*, jau ir atzinušas, ka aizsargās izgudrotāju un investoru materiālās intereses kā īpašuma tiesības.⁶⁰⁹

Tātad, lai nodrošinātu izgudrotāju personiskās un materiālās intereses, teorētiski nav nepieciešams ieviest patenttiesības. Tomēr, ja valsts likumā ir paredzējusi aizsargāt tiesības uz izgudrojumu kā īpašuma tiesības, atkāpšanās no šī principa vai tā nekonsekventa ievērošana var tikt atzīta par pamattiesību pārkāpumu. Šādi iespējams saskaņot ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas nostāju, pretstatot cilvēktiesības un intelektuālā īpašuma tiesības, un vienlaikus izskaidrot Eiropas Cilvēktiesību tiesas nolēmumus, kas intelektuālā īpašuma tiesības pielīdzina īpašuma tiesībām.

[3.1.7] Sekojot Eiropas Cilvēktiesību tiesas nostājai, kas paredz, ka patents ir aizsargājams kā personisks īpašums, ja par tādu to atzīst tiesību normas, būtu jāatzīst, ka patenttiesībām kā pamattiesībām ir mainīgs saturs. To nosaka spēkā esošās tiesību normas. Dažāda veida tehniskie jaunievedumi var tikt atzīti par aizsargājamiem ar

⁶⁰⁸ Intelektuālā īpašuma aizsardzība Pamattiesību hartā ir īpaši minēta sakarā ar intelektuālā īpašuma pieaugošo nozīmi un Eiropas Savienības sekundārajiem normatīvajiem aktiem. *Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights*. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf [aplūkots: 28.02.2012], p. 7.

⁶⁰⁹ Pamattiesības jeb tiesības uz īpašumu izriet no patenta, nevis personai ir pamattiesības uz patentu. Jans Brinkhofs (*Jan Brinkhof*) šajā sakarā sniedz šādu salīdzinājumu: "*Vai man kā holandietim ir cilvēktiesības uz divriteni, vai cilvēktiesības aizsargā manas īpašuma tiesības uz divriteni, kas, man pieder?*" Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, p. 146.

patenttiesībām, vai, piemēram, ar citām intelektuālā īpašuma tiesībām, vai var būt vispār neaizsargājami. Turklāt regulējums laika gaitā var mainīties.

Tā, datorprogrammas pašas par sevi un komercdarbības paņēmieni (biznesa metodes) Eiropas valstīs lielākoties tiek atzīti par nepatentējamiem objektiem.⁶¹⁰ Datorprogrammas aizsargā autortiesības⁶¹¹, bet komercdarbības paņēmieni ir vispār neaizsargājami. Turpretim ASV tradicionāli tiek atzīta daudz plašāka datorprogrammu⁶¹² un komercdarbības paņemienu⁶¹³ patentspēja. Attīstoties tiesu judikatūrai Eiropā, noteiktā brīdī viedoklis var nosvērties par labu, piemēram, plašākai datorprizpildāmu izgudrojumu patentspējai.⁶¹⁴ Mainoties tiesiskajam regulējumam un paplašinoties patentspējīgo izgudrojumu lokam, tiesības, kas šobrīd Eiropas valstīs netiek aizsargātas kā pamattiesības, tādējādi var kļūt par ECTK aizsargātu pamattiesību. Patenttiesību pamatojuma teorijas, kas vērtē izgudrojumu aizsardzības ietekmi dažādās rūpniecības nozarēs (tam īpaši pievēršas izgudrošanas sacīkstes teorija), ir noderīgas, izvērtējot dažādu izgudrojumu aizsardzības lietderību.⁶¹⁵ Šīs teorijas līdz ar to var būt izmantojamas diskusijā par patentaizsardzības objektu loka noteikšanu.

⁶¹⁰ *Patentu likuma* 9. panta otrās daļas 3. punkts nosaka, ka komercdarbības paņēmieni un datorprogrammas nav izgudrojumi. Tomēr saskaņā ar Eiropas Patentu organizācijas praksi datorizpildāmi izgudrojumi, kam ir tehnisks efekts, ir patentējami. Datorprogramma ir patentējama, ja tehniskais efekts, ko sniedz tās darbība uz datora, pārsniedz „normālu” fizisku mijiedarbību starp datorprogrammu un datoru. Sk.: Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 1173/97 (OJ 1999, 609).

⁶¹¹ *Autortiesību likuma* 4. panta 1. punkts.

⁶¹² Sk., piem.: Cohen JE, Lemley MA. Patent Scope and Innovation in the Software Industry. *California Law Review*, Vol. 89, 2001, pp. 1-57; Durham AL. *Patent Law Essentials*, 3rd edition. Westport, Connecticut, London: Prager, 2009, pp. 207-212.

⁶¹³ Sk., piem.: Lee N. Patent Eligible Subject Matter Reconfiguration and the Emergence of Proprietary Norms - The Patent Eligibility of Business Methods. *IDEA - The Journal of Law and Technology*, Vol. 45, 2004, pp. 321-360; Dreyfuss RC. Are business method patents bad for business? Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 145-158 Tomēr spriedumā lietā *Bilski v. Kappos* (pieejams: www.supremecourt.gov/opinions/09pdf/08-964.pdf [aplūkots: 2010. gada 29. oktobrī]) ASV Augstākā tiesa atzīst sašaurinātu komercdarbības paņemienu patentējamību. Minētais nolēmums attiecas arī uz datorprogrammu patentējamību.

⁶¹⁴ Plašāk par datorprogrammu patentēšanu Eiropā un viedokli par to, ka daudzos gadījumos Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padome jau faktiski ir atzinusi datorprogrammas par patentējamām sk.: Leith P. *Software and Patents in Europe*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 2007.

⁶¹⁵ Uz komercdarbības faktiem balstītu patenttiesību analīze dažādās nozarēs, jo īpaši biotehnoloģijā un informācijas tehnoloģijā veikta šeit: Burk DL, Lemley MA, *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009.

[3.1.8] Latvijā patenttiesību aizsardzība pamattiesību līmenī tieši pieminēta *LR Satversmes* 113. pantā, kas nosaka: „Valsts atzīst zinātniskās, mākslinieciskās un citādas jaunrades brīvību, kā arī aizsargā autortiesības un patenttiesības.” Šīs normas pirmā daļa atbilst VCTD 27. panta pirmajai daļai, kas paredz brīvību piedalīties sabiedrības kultūras dzīvē un piedalīties zinātnes progresā. Savukārt otrā daļa it kā attiecas uz VCTD 27. panta otro daļu, nosakot, ka valsts aizsargās zinātnisko, literāro un mākslas darbu autoru intereses, ieviešot autortiesības un patenttiesības.⁶¹⁶

Tomēr, kā izriet no Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūras, kas atzīst ļoti plašu īpašuma tiesību kā pamattiesību izpratni⁶¹⁷, autortiesības un patenttiesības Latvijā būtu aizsargātas kā īpašuma tiesības pat, ja šādas normas *LR Satversmē* nebūtu.⁶¹⁸ Turklāt no šī Satversmes panta neizriet konkrētais patenttiesību normu saturs un patenttiesību īpašības. Tā kā šī norma ietverta atsevišķā *LR Satversmes* pantā, nevis 105. pantā, kas nosaka īpašuma tiesību aizsardzību,⁶¹⁹ tā var radīt

⁶¹⁶ „Pašam par sevi intelektuālajam īpašumam ir tikai pastarpināta saikne ar izteiksmes un jaunrades brīvību, kas pastāv, pateicoties tam, ka šo brīvību realizācijas produkts var izrādīties intelektuālais īpašums.” *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 687 lpp.

⁶¹⁷ Sk., piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: 65731/01 *Stec and Others v. the United Kingdom*, § 51, kur Eiropas Cilvēktiesību konvencijas Pirmā protokola 1. panta piemērota arī, izskatot jautājumu par sociālo nodrošinājumu un apgādi.; sal. arī Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija spriedumu lietā Nr. 2007-01-01, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 14. jūnijs, Nr. 95, 20-21. p. *LR Satversmes* 105. pants līdzīgi kā ECTK aizsargā arī nemateriālus labumus, kuriem ir ekonomiska vērtība. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības.* Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 461, 466. lpp.

⁶¹⁸ *LR Satversmes* 113. panta mērķis nav aizsargāt intelektuālo īpašumu, bet tas tikai norāda uz to, ka valsts aizsargā šīs tiesības, bet konkrētu aizsardzības mehānismu paredz 105. pants. *Ibid.*, 679. lpp. Turklāt tas, ka minēta vienīgi autortiesību un patenttiesību aizsardzība, nenozīmē, ka tā tiek liegta citiem intelektuālā īpašuma veidiem [3.1.5.1]. G. Poļakovs norāda, ka *LR Satversmes* 113. panta formulējums nav uzskatāms par apmierinošu, jo intelektuālais īpašums tajā nav minēts kā veselums, bet norādīti atsevišķi tā veidi (Poļakovs G. *Rūpnieciskā īpašuma īpašnieka tiesības*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 62. lpp.). Turpmāk gan autors atzīmē, ka par tiesisko pamatu, uz kura tieši vai pēc analogijas var bāzēties rūpnieciskā īpašuma aizsardzības likumi, ir *LR Satversmes* 105. pants, no kā faktiski izriet, ka autors neuzskata 113. pantu par izšķirīgi nozīmīgu patenttiesību kā pamattiesību atzīšanai.

⁶¹⁹ Satversmes tiesa ir secinājusi, ka *LR Satversmes* 105. pants paredz visaptverošu mantiska rakstura tiesību garantiju un neaprobežojas vienīgi ar īpašuma tiesībām. Ar "tiesībām uz īpašumu" saprotamas visas mantiska rakstura tiesības, kuras tiesīgā persona var izlietot par labu sev un ar kurām tā var rīkoties pēc savas gribas, piemēram, īpašums (*LR Civillikuma* 927. panta izpratnē); ķīlas tiesības; servitūtu tiesības; autortiesības; tiesības uz izgudrojumiem un preču zīmēm; tiesības, kas izriet no kapitāla daļām un akcijām (kā arī citiem vērtspapīriem); saistītiesiski prasījumi, kas pamatoti ar līgumu vai deliktu; koncesiju tiesības; tiesības (uz licences pamata) veikt komercdarbību u. c. Sk. Satversmes tiesas 2010. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2010-02-01, *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28. jūnijs, Nr. 100, 5.2. p.).

maldīgu priekšstatu, ka ir kādas patstāvīgas ar īpašuma tiesībām nesaistītas tiesības uz patentu. Kā izriet no VCTD, Pakta un ECTK, šādu patstāvīgu pamattiesību nav.

[3.1.9] Vispārīgo patenttiesību saturu nosaka *Patentu likuma* 50. panta pirmā daļa.⁶²⁰ Saskaņā ar šo *Patentu likuma* normu patents (gluži kā to iepriekš minētajos piemēros atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, sk. [3.1.5.1]) piešķir tiesības, kas ir īpašuma tiesībām līdzīgas tiesības.

Latvijas tiesību zinātnē gan nav vienprātības par intelektuālā īpašuma tiesību, t.sk., patenttiesību vietu *LR Civillikuma* lietu tiesību sistēmā. Pastāv uzskats, ka intelektuālais īpašums ir atzīstams par vienu no īpašuma veidiem⁶²¹ un ka tas ir īpašuma tiesību paveids, kas regulē tiesības uz bezķermeniskām lietām.⁶²² Taču vienlīdz izplatīts ir arī uzskats, ka izgudrojums līdzīgi kā citi intelektuālā īpašuma objekti nav uzskatāmi par bezķermeniskām lietām, bet gan par „bezķermeniskiem labumiem”, tāpēc izgudrojums nevar būt par īpašuma priekšmetu.⁶²³ Intelektuālā īpašuma objekti nav bezķermeniskas lietas, jo bezķermenisko lietu grupā saskaņā ar *Civillikuma* 841. pantu ir ierindošanas tikai mantā ietilpstošas tiesības.⁶²⁴ Izņēmuma tiesības uz izgudrojumu nevar būt par īpašuma prasības priekšmetu, tās nevar iegūt ar ieilgumu vai piegūšanu, tās ir laika ziņā ierobežotas tiesības, tomēr līdzīgi kā īpašumam tām ir raksturīga atsavināmība, kā arī pārejamība mantiniekiem.⁶²⁵

Minētie uzskati liecina par zināmiem trūkumiem *LR Civillikuma* lietu klasifikācijā, kas nesniedz viennozīmīgu skaidrību par intelektuālā īpašuma tiesību vietu civiltiesību sistēmā. Tomēr *Patentu likumā* noteiktās patenta īpašnieka tiesības, kuru saturs ir līdzīgs ķermenisko lietu īpašnieka tiesībām, ļauj atzīt, ka no

⁶²⁰ „Tiesības uz izgudrojumu, kuras pamatojas uz patentu vai tā pieteikumu, tiesiskā režīma ziņā pielīdzināmas tiesībām uz kustamu mantu *Civillikuma* izpratnē. Uz minētajām tiesībām attiecināmas vispārīgās normas par kustamu mantu un mantiskajiem darījumiem, ciktāl šis likums neparedz citādi. Ar patentiem un patentu pieteikumiem saistītās mantiskās tiesības var pārdot, dāvināt vai citādi iekļaut privāttiesiskajā apgrozībā, tās var mantot vai iegūt tiesību pēctecības kārtībā, tās var būt par ķīlas priekšmetu vai citādi pakļautas lietu tiesībām un uz tām var vērst piedziņu saskaņā ar tiesas izpildrakstu maksātnespējas gadījumā un citos gadījumos.”

⁶²¹ Poļakovs G. *Rūpnieciskā īpašuma īpašnieka tiesības*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, 20. lpp.

⁶²² Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008., 9 lpp.

⁶²³ Grūtups A., Kalniņš E. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais, papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 20. lpp.

⁶²⁴ Balodis K. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, 115. lpp.

⁶²⁵ Grūtups A., Kalniņš E. *Civillikuma komentāri. Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais, papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 20-21. lpp.

pamattiesību (*LR Satversmes*) viedokļa, kas īpašuma tiesības uzlūko plašāk, kā *LR Civillikumā* noteiktā īpašuma izpratne [3.1.8], Latvijas valsts ir izvēlējusies apveltīt izgudrojuma radītāju ar īpašuma tiesībām. Secināms, ka arī Latvijas patenttiesību pamatošanai izmantojamas tādas patenttiesību pamatojuma teorijas, kas atzīst vai vismaz pieļauj, ka izgudrojuma radītājs tiek apveltīts ar īpašuma tiesībām vai tām līdzīgām tiesībām. Savukārt nepiemērotas ir tādas teorijas, kas patenttiesības neuzlūko kā īpašuma tiesībās. Turpmāk izvērtēta 2. nodaļā analizēto patenttiesību pamatojuma teoriju atbilstība patenttiesībām kā īpašuma tiesībām pielīdzināmām tiesībām, ko aizsargā pamattiesības.

[3.1.10] No analizētajām patenttiesību pamatojuma teorijām vairākas atzīstamas par nepiemērotām patenttiesību kā īpašuma tiesību analīzei, tostarp, nav piemērota neviena no teorijām, kas balstītas uz ētiskiem apsvērumiem.

[3.1.10.1] Ar patentu kā īpašuma objektu nav samērojama atalgojuma teorija. Konsekventi šo teoriju pielietojot, izgudrotājam būtu piešķirams atalgojums par sabiedrībai sniegto labumu, tomēr pēc likuma patents izgudrojumam tiek piešķirts neatkarīgi no izgudrojuma sabiedriskās vērtības [2.1.1.7]. Līdzīgi arī ķermenisko lietu īpašuma tiesības nav atkarīgas no lietas vērtības vai izmaiņām lietas vērtībā. Atalgojuma teorija līdz ar to spētu pamatot, piemēram, godalgu sistēmu, bet ne patenttiesības kā īpašumu.

[3.1.10.2] Spēkā esošo patenttiesību normu pamatošanai nepiemērota ir arī dabisko tiesību (darba) teorija. Tā var pamatot īpašuma tiesību piešķiršanu izgudrojumiem, kuru radīšanā ir ieguldīts darbs, taču nevar pamatot tādu izgudrojumu patentus, kas radušies nejauši.⁶²⁶ No otras puses, šī teorija pieprasa īpašuma tiesību piešķiršanu tādiem izgudrojumiem, kuru radīšanā ieguldīts darbs, bet ko patenttiesības tomēr neaizsargā⁶²⁷, pieprasa patentu piešķirt kā pirmajam, tā arī visiem turpmākajiem izgudrotājiem,⁶²⁸ kā arī pieprasa neierobežotu aizsardzības ilgumu, ko arī patenttiesības neatzīst.

⁶²⁶ Nav nozīmes, vai izgudrojums ir mērķtiecīgas darbības rezultāts, vai nejaušs. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 682. lpp.

⁶²⁷ Proti, neaizsargājamiem objektiem, sk. *Patentu likuma* 3. panta otro līdz sesto daļu.

⁶²⁸ Par to, ka prioritātei laikā ziņā nav nozīmes no nopelnu viedokļa sk.: Becker LC. Deserving to Own Intellectual Property. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 68, 1993, p. 618.

[3.1.10.3] Izgudrošanas pamudinājuma teorijai (šaurā, klasiskā nozīmē), lai to izmantotu patenttiesību kā īpašuma tiesību aizstāvībai, piemīt tāds trūkums, ka ar to nav iespējams pamatot īpašuma tiesību piešķiršanu tādiem izgudrojumiem, kuru radīšanu nav pamudinājušas patenttiesības [2.2.1.7]. Šī teorija pieprasa, lai vienmēr tiktu vērtēts, vai izgudrojumu ir pamudinājušas cerības uz patentu, ko patenttiesības nepieprasa. Turklāt šī teorija (līdzīgi kā dabisko tiesību (darba) teorija) nepamato, kāpēc īpašuma tiesības netiek piešķirtas arī turpmākajiem neatkarīgajiem izgudrotājiem.

[3.1.11] Lielākā daļa teoriju, kas balstās uz lietderības apsvērumiem, ir piemērotas patenttiesību kā ar pamattiesībām aizsargātu īpašuma tiesību analīzei.

[3.1.11.1] Patentu kā īpašuma paveidu spēj labi pamatot publiskošanas teorija. Jo īpaši šo līdzību ataino publiskošanas teorijas piedāvātais skaidrojums, kas patenta piešķiršanu apmaiņā pret informācijas publiskošanu salīdzina ar līgumu. Izgudrotājs sniedz sabiedrībai jaunas zināšanas, pretī saņemot laikā ierobežotas īpašuma tiesības uz šīm zināšanām.

[3.1.11.2] Patenttiesības kā īpašuma tiesības spēj pamatot arī visas teorijas, kas analizē patentaizsardzības apjomu: perspektīvas teorija, ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija un izgudrošanas sacīkstes teorija. Tomēr pirmajām divām no tām piemīt būtiski trūkumi. Perspektīvas teorija pieļauj neadekvāti plašas aizsardzības piešķiršanu pionierizgudrojumiem, nepamatoti liedzot aizsardzību nelieliem, bet nozīmīgiem uzlabojumiem. Savukārt ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija nepamatoti liedz aizsardzību vienkāršiem risinājumiem, kuri nav uzlabojami.

[3.1.11.3] Darījuma izmaksu teorijai, kas patentēšanā saskata iespēju tirgoties ar informāciju, patents kā īpašuma tiesību objekts ir ļoti piemērots analīzes priekšmets.

[3.1.11.4] Informācijas signālu teorija pieļauj, ka patents varētu būt arī deklaratīvs, informējošs komercializācijas līdzeklis. Tomēr šī teorija nekādā ziņā nav pretrunā ar to, ka patents tiek atzīts par īpašuma tiesību objektu.

[3.1.12] Apkopojot minēto ir iespējams izprast, ka literatūrā sastopamais uzskats, ka patenttiesības nav savienojamas ar pamattiesībām, izriet no pieņēmuma, ka, lai patenttiesības varētu saistīt ar patenttiesībām, būtu katrā ziņā jāizmanto dabisko

tiesību pamatojums.⁶²⁹ Patenttiesības var savienot ar patenttiesībām tieši tad, ja netiek atzīts uz dabiskajām tiesībām balstītais patenttiesību pamatojums.

Patenttiesības ir aizsargājamas kā pamattiesības, un to aizsardzība izriet no īpašuma tiesību aizsardzības. *LR Satversmes* 113. pants, atsevišķi izdalot patenttiesību aizsardzību kā pamattiesības, rada maldīgu priekšstatu par šādu no *LR Satversmes* 105. panta neatkarīgu pamattiesību pastāvēšanu.

Patenttiesības kā pamattiesības var nonākt konfliktā ar citām pamattiesībām, piemēram, tiesībām uz dzīvību un veselību, tiesībām uz pārtiku un tiesībām uz pašnoteikšanos. Šāds konflikts atrisināms, samērojot iesaistītās intereses. No pamattiesībām neizriet konkrēts patentaizsardzības līmenis. Konkrēto patenttiesību saturu nosaka katrā valstī spēkā esošās tiesību normas, kas, ievērojot izmaiņas tehnoloģijas attīstībā un lietderības apsvērumus, var mainīties par labu patenta īpašnieka vai sabiedrības interesēm. Patenttiesību kā pamattiesību analīzei ir piemērota uz lietderības apsvērumiem balstīto patenttiesību teoriju izmantošana.

3.2. Patenta pieteikuma procedūra patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā

[3.2.1] Saskaņā ar *Patentu likumu* aizsargājams (patentējams) ir izgudrojums (ierīce, paņēmiens, viela, vielu kompozīcija, bioloģisks materiāls) jebkurā tehnikas jomā, kas ir jauns, kam ir izgudrojuma līmenis un kas ir rūpnieciski izmantojams (4. p., 9. p. 1. d.), ja vien tas nav izslēgts no aizsargājamo objektu loka (9. p. 2. d. un 4. d.). Līdzīgi kā citu valstu patenttiesības *Patentu likums* izvirza trīs izgudrojuma patentspējas kritērijus – novitāte (5. p.), izgudrojuma līmenis (7. p.) un rūpnieciskā izmantojamība (8. p.),⁶³⁰ kā arī ierobežo patentējamo izgudrojumu loku, uzskaitot neaizsargājamus objektus – atklājumi, zinātniskas teorijas un matemātiskas metodes,

⁶²⁹ Balstoties uz šādu premisu, patiesi nav iespējams izskaidrot patenttiesību normas par prioritātes tiesībām, tiesību liegšanu turpmākajiem izgudrotājiem u.c. Šāds pieņēmums sastopams piemēram: Gordon WJ. Current patent laws cannot claim the backing of human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 155-174; Dreyfuss RC. Patents and Human Rights: Where is the Paradox? Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 72-98.

⁶³⁰ Par patentspējas kritēriju izpratni *Eiropas Patentu konvekcijas* ietvaros sk., piem.: *Guidelines for Examination in the European Patent Office*. Munich: European Patent Office, 2009, Part C, Chapter IV.; Seville C. *EU Intellectual Property Law and Policy*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2009, 104-141.

estētiski risinājumi, plāni, intelektuālās darbības, komercdarbības vai spēļu noteikumi un paņēmieni, datorprogrammas, informācijas sniegšanas paņēmieni, kā arī izgudrojumi biotehnoloģijas jomā, kas attiecas uz cilvēku (9. p. 2. d. 4. p., 10. p. 4. d.). Tomēr saskaņā ar likumu LR Patentu valde patenta pieteikuma izskatīšanas procesā pārbauda vienīgi, vai patentējamais izgudrojums nav izslēgts no aizsargājamo objektu loka un vai pieteikums noformēts atbilstoši likuma prasībām, taču neveic patentmeklējumu un pilnu izgudrojuma patentspējas ekspertīzi (37. p. 1. d.), t.i., nepārbauda, vai izgudrojums atbilst visiem patentspējas kritērijiem. Šāda patenta pieteikuma pārbaudes administratīvi procesuālā kārtība tiek dēvēta par reģistrācijas sistēmu (*registration system*).⁶³¹

Šajā apakšnodaļā Latvijas patenta pieteikuma pārbaudes procesuālā kārtība izvērtēta no patenttiesību teoriju skatpunkta, kā arī analizēti iespējamie alternatīvie patenta pieteikumu administratīvās pārbaudes modeļi.

[3.2.2] Dažādās valstīs sastopama gan patenta pieteikumu vienkāršās reģistrācijas sistēma, kā tas ir Latvijā [3.2.1], gan t.s. pilnās ekspertīzes sistēma (*substantive examination*), gan tāda kārtība, kas ietver elementus no reģistrācijas sistēmas un pilnās ekspertīzes sistēmas. Ja valstī noteikta pilnās ekspertīzes sistēma, patenta pieteikuma izskatīšanas procesā patenta iestāde veic patentmeklējumu, lai noskaidrotu pastāvošo tehnikas līmeni, kā arī, balstoties uz patentmeklējuma rezultātiem (atrastajiem tehnikas līmeņa dokumentiem)⁶³², veic patentspējas

⁶³¹ Kā izriet no diskusijām Saeimā *Patentu likuma* likumprojekta izstrādes laikā, lēmums par reģistrācijas sistēmas ieviešanu balstījās uz apsvērumu, ka pilnā patentspējas ekspertīze varētu izmaksāt pārāk dārgi, kā arī Latvijā varētu būt grūtības nodrošināt dažādo nozaru ekspertus, kas izvērtētu patenta pieteikumus. Runājot par likumprojekta izstrādi Organiskās sintēzes institūta Patentu un licenču nodaļas vadītājs A. Fogels norādīja: "*Vai mums ir iespējas finansiālajā, kadru un ekspertu ziņā izveidot Latvijā pilnu izgudrojumu ekspertīzi, kā to dara Lielbritānija vai Vācija un tā tālāk? Mēs nolēmām, ka tādas iespējas pašreiz nav un ka pagaidām būtu jāievieš tā sauktā pieteikumu sistēma, kad pieteikumi uz patentiem tiek izskatīti no formālo prasību viedokļa [..]*". Līdzīgi arī deputāts L. Muciņš norādīja, ka Latvijas situācijā līdzīgi kā citu rūpnieciskā īpašuma objektu gadījumā "*svarīga ir ne tik daudz ekspertīze, cik tieši šis reģistrācijas princips. Mēs kā neliela valsts nevaram atļauties visas dārgās ekspertīzes par valūtu ārzemēs.*" Sk.: 1992. gada 18. jūnija sēdes stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/AP_steno/1992/st_920618v.htm [aplūkots: 2011. gada 6. janvārī]. Arī literatūrā norādīts, ka Latvijā netika ieviesta pilnā patentspējas ekspertīze, uzskatot, ka izmaksas varētu būt pārāk augstas. Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, 99. lpp. Tomēr izmaksas, kas saistās ar patentmeklējumu un ekspertīzes veikšanu varētu nebūt pietiekams pamats, lai izvēlētos vienkāršās reģistrācijas sistēmu. Patentmeklējuma (un ekspertīzes) neveikšana paaugstina turpmākās izmaksas, kas rodas vienkāršās ekspertīzes procesā izsniegto patenta gadījumā. Tostarp izmaksas rodas trešajām personām, lai gan ar patenta saistītās izmaksas būtu jāsedz patenta īpašniekam [3.2.7].

⁶³² Par patentmeklējumu veikšanu sk., piem.: Hunt D, Nguyen L, Rodgers M. *Patent Searching:*

novērtējumu jeb ekspertīzi, pārbaudot, vai patentējamais izgudrojums nav tehnikas līmeņa daļa (novitātes novērtējums), vai, ņemot vērā tehnikas līmeni, izgudrojums nav acīmredzams lietpratējam attiecīgajā tehnikas jomā (izgudrojuma līmeņa novērtējums)⁶³³ un vai izgudrojums uzskatāms par rūpnieciski izmantojamu.

Valstīs, kur pastāv pilnās ekspertīzes sistēma, ekspertīze var būt noteikta visiem pieteikumiem automātiski (no *Eiropas Patentu konvencijas*⁶³⁴ dalībvalstīm – Austrija, Bulgārija, Dānija, Igaunija, Somija, Islande, Polija, Zviedrija), vai tikai, ja patenta pieteicējs ekspertīzi pieprasījis (no *Eiropas Patentu konvencijas* dalībvalstīm – Čehija, Vācija, Lielbritānija, Ungārija, Rumānija, Slovākija, Turcija). Savukārt valstīs, kur pastāv reģistrācijas sistēma, var būt noteikta prasība veikt tehnikas līmeņa meklējumu jeb patentmeklējumu (no *Eiropas Patentu konvencijas* dalībvalstīm – Beļģija, Francija, Nīderlande, Grieķija, Īrija), vai arī prasība veikt patentmeklējumu var nebūt noteikta (no *Eiropas Patentu konvencijas* dalībvalstīm – Lihtenšteina, Kipra, Itālija, Lietuva, Latvija, Luksemburga, Monako, Portugāle, Slovēnija).⁶³⁵ Spānijā pēc vispārīgās kārtības patenti tiek piešķirti bez ekspertīzes un patentmeklējuma, tomēr atsevišķās nozarēs atbilstoši valsts tehnoloģiskās un rūpnieciskās attīstības prioritātēm valsts nosaka obligātu patenta pieteikumu ekspertīzi.⁶³⁶ Pilno patenta pieteikuma ekspertīzi veic arī Eiropas Patentu iestāde Eiropas patenta piešķiršanas procesā (*Eiropas Patentu konvencijas* 94. p.).

[3.2.3] Valstīs, kurās līdzīgi kā Latvijā pastāv reģistrācijas sistēma, patenta iestāde patenta reģistrācijas procesā, kā minēts, nevērtē izgudrojuma atbilstību novitātes un izgudrojuma līmeņa kritērijiem. Šajās valstīs izgudrojuma patentspēja (atbilstība visiem patentspējas kritērijiem) tiek izvērtēta tikai pēc ieinteresētās

Tools & Techniques. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2007.

⁶³³ Proti, vai, ņemot vērā patenta iesniegšanas brīdī publiski pieejamās zināšanas ierindas praktiķa vērtējumā, izgudrojums nav acīmredzams. Sk.: LR Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2002. gada 9. janvāra spriedums lietā PAC-40.

⁶³⁴ Par 1973. gada 5. oktobra Konvenciju par Eiropas patenta piešķiršanu (Eiropas patenta Konvencija), 2000. gada 17. oktobra Vienošanos par Konvencijas par Eiropas patenta piešķiršanu 65. panta piemērošanu un 2000. gada 29. novembra Grozījumiem 1973. gada 5. oktobra Konvencijā par Eiropas patenta piešķiršanu (Eiropas patenta Konvencija): Latvijas Vēstnesis, 2005. 13. maijs, nr. 43.

⁶³⁵ National applications. Pieejams: <http://www.epo.org/patents/Grant-procedure/Filing-an-application/national-applications.html> [aplūkots: 2010. gada 1. novembrī].

⁶³⁶ Ley No. 11/1986, de 20 de marzo de 1986, por la que se aprueba la Ley de Patentes de Invención y Modelos de Utilidad (Spānijas Patenta un lietderīgo modeļu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1372> [aplūkots: 2010. gada 1. oktobrī].

personas pieteikuma tiesā, ja tiek lūgts atzīt patentu par spēkā neesošu.⁶³⁷ Šīs kārtības lielākā priekšrocība ir zemās patentēšanas procesa izmaksas, jo nav jāapmaksā laikietilpīgā un komplicētā patentmeklējuma un izgudrojuma patentspējas novērtējuma procedūra. Otrā acīmredzamā reģistrācijas sistēmas priekšrocība ir patentēšanas procesa ātrums.⁶³⁸

Reģistrācijas sistēmas trūkums ir, tas, ka pēc patenta iegūšanas pastāv liels ar patenta spēkā esamību saistītais risks. Tā kā pieteikuma procesā netiek veikts patentmeklējums un patentspējas ekspertīze, lielāks skaits patentu ir apstrīdami, kas patenta īpašniekam rada tiesisko nenoteiktību,⁶³⁹ bet potenciālajiem licenciātiem ir mazāka pārliecība, ka tie iegūs tiesības, ko tie spēs aizsargāt pret trešajām personām u.tml.⁶⁴⁰

Ekspertīzes sistēmas priekšrocība ir tā, ka tiek samazināta iespēja reģistrēt patentu tādiem izgudrojumiem, kas neatbilst visiem patentspējas kritērijiem, tādējādi ļaujot izvairīties no tiesvedības par patenta spēkā esamību nākotnē. Sistēmas efektivitātei ir divi priekšnoteikumi: 1) patentu iestādes ekspertu kvalifikācija dažādajās tehnikas nozarēs, kā arī ekspertiem pieejamais informācijas avotu apjoms,

⁶³⁷ Patentspējas novērtējumu veic tiesa, ņemot vērā eksperta atzinumu. Kā ekspertu izgudrojuma patentspējas novērtēšanai Latvijā tiesa mēdz pieaicināt LR Patentu valdes pārstāvi (sk.: Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010. gada 23. marta lēmums lietā C-1042/17, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010. gada lēmums lietā PAC-1773, Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010. gada 23. marta lēmums lietā C-0893/17, Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010. gada lēmums lietā PAC-1769, lai gan šajās lietās dalībnieki kā ekspertus lūguši izraudzīties arī zinātnisko institūciju, tostarp ārvalstu zinātnisko institūciju pārstāvjus) vai arī augstskolas pētnieku (sk.: Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada lēmums lietā PAC-0202).

⁶³⁸ No patentēšanas stratēģijas viedokļa gan patenta iegūšanas ātrums ne vienmēr ir priekšrocība. Ir iespējams iedomāties situācijas, kad patenta pieteicējam ir izdevīgi, lai konkurenti pēc iespējas vēlu uzzina par patenta pieteikuma iesniegšanu un patenta saņemšanu.

⁶³⁹ Sk., piem., Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011. gada 27. janvāra spriedumu lietā C-492/2, kur izsniegtais Latvijas patents tika atzīts par spēkā neesošu, jo patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī izgudrojums neatbilda patentspējas kritērijiem. Ja pirms patenta izsniegšanas būtu veikta patentspējas ekspertīze, patents visdrīzāk nemaz nebūtu izsniegts.

⁶⁴⁰ Protams, ja patenta pieteicējs izvēlēties starptautiskā patenta pieteikuma procedūru saskaņā ar *Patentu kooperācijas līgumu* (Par Latvijas Republikas līdzdalību starptautiskajās konvencijās par rūpnieciskā īpašuma aizsardzību: LR Ministru padomes 11.06.1993. lēmums Nr. 301, konvencijas teksts nav publicēts. Pilns teksts pieejams: <http://www.lrpv.lv/dl/pdf/pct.pdf> [aplūkots 2010. gada 25. decembrī]), pirms t.s. nacionālās fāzes uzsākšanās pieteicējs iegūst Starptautiskās pirmējās ekspertīzes institūcijas (SPI) sagatavoto starptautisko patentmeklējuma ziņojumu (SPZ, 18. p.), var arī veikt starptautisko papildu patentmeklējumu (45bis. p.). Tad vairs nebūtu nepieciešamības patentmeklējumu veikt atkārtoti nacionālajā iestādē, it īpaši, ja valstī nav noteikta pilnā patentspējas ekspertīze.

veicot patentmeklējumu; 2) konsekventa patentspējas kritēriju piemērošana patentu iestādē un to atbilstība tiesas pielietotajiem patentspējas kritērijiem⁶⁴¹.

Ekspertīzes sistēmas trūkums ir ievērojami dārgāks un ilgāks patenta iegūšanas process. Tas var būt neizdevīgi rūpniecības nozarēs, kur produktu dzīves cikls ir īss, un reģistrācijas procesā radīt īpašu apgrūtinājumu mazajiem komersantiem, kas nevar atvēlēt pietiekamus finanšu līdzekļus patenta reģistrācijai.

[3.2.4] Latvijā pastāvošo patentu vienkāršās reģistrācijas sistēmu izvērtējot no patenttiesību pamatojuma teoriju viedokļa, var secināt, ka tikai viena teorija reģistrācijas sistēmu atzīst par piemērotāku, salīdzinot ar ekspertīzes sistēmu. Kārtība, kad patentu iestāde izvērtē vienīgi pieteikuma formālo kritēriju atbilstību, taču nevērtē izgudrojuma novitāti un izgudrojuma līmeni, atbilst dabisko tiesību (darba) patenttiesību teorijai.

Izgudrotājam ir tiesības uz patentu (12. p.), jo tas izgudrojuma radīšanā ir ieguldījis personisko darbu. Saskaņā ar teoriju valstij nav tiesību lemt, vai izgudrojums ir sabiedriski noderīgs, izgudrojuma patieso vērtību noteiks tirgus.⁶⁴² Nav arī nozīmes, vai, izgudrotājs ir pirmatklājējs, pietiek, ja tas izgudrojumu radījis paša spēkiem. Iesniedzot pieteikumu, pastāv atspēkojama prezumpcija, ka pieteicējs ir izgudrojuma patiesais radītājs. Ja patenta pieteikumu iesniegusi persona, kurai nebija šādu tiesību, vai ja patents jau piešķirts šādai personai, tad persona, kurai ir tiesības uz patentu un arī attiecīgi pierādījumi, var iesniegt tiesā prasību atzīt un nodot tai tiesības uz patenta pieteikumu vai patentu (*Patentu likuma* 13. p. 1. d.). Tāpat arī tikai tiesa patentu var atzīt par spēkā neesošu, ja patenta objekts neatbilst novitātes vai izgudrojuma līmeņa kritērijiem (*Patentu likuma* 56. p. 1. p.).

Tomēr dabisko tiesību (darba) teorijas viedoklis ir vērtējams kritiski, ņemot vērā, ka šī teorija saskaņā ar iepriekš secināto neizskaidro daudzu nozīmīgu patenttiesību normu pastāvēšanu [2.1.1.6 – 2.1.1.10], kā arī neatbilst pastāvošajai patenttiesību kā pamattiesību izpratnei [3.1.10.2].

⁶⁴¹ Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958, p. 8.

⁶⁴² Guellec D, Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, p. 21.

[3.2.5] Visas klasiskās patenttiesību pamatojuma teorijas, izņemot jau minēto dabisko tiesību (darba) teoriju, neatzīst patenta izsniegšanu izgudrojumam, kam nav veikta patentspējas ekspertīze.

Atalgojuma teorijas iebildums balstās uz to, ka izgudrotājs nav pelnījis patentu, kas neatbilst visiem patentspējas kritērijiem, jo sabiedrība no tā neko neiegūst, bet, lai par to pārliecinātos, ir jāveic ekspertīze. No izgudrošanas pamudinājuma teorijas izriet, ka, ja izgudrojums nav jauns, konkrētā patenta izsniegšana nav veicinājusi izgudrojuma rašanos, tāpēc pirms patenta piešķiršanas patentu iestādei ir noteikti jāizvērtē izgudrojuma novitāte. Ja izgudrojums nav jauns, šāda izgudrojuma publiskošana nepapildina pieejamo zināšanu apjomu, tāpēc arī publiskošanas pamudinājuma teorija pieprasa patentspējas ekspertīzi.

[3.2.6] Visas 2.3. apakšnodaļā aplūkotās patenttiesību pamatojuma teorijas kopumā neatzīst patenta izsniegšanu bez pilnās patentspējas ekspertīzes, vai ir šajā jautājumā neitrālas.

[3.2.6.1] Atbilstoši perspektīvas teorijai izgudrotājs reģistrēs patentu, cerot uz tiesībām attīstīt tehnoloģiju. Reģistrējot patentu bez ekspertīzes, izgudrotājs var veltīgi ieguldīt līdzekļus perspektīvas attīstīšanā, ja vēlāk atklājas, ka šādu tiesību nav bijis, jo izgudrojums nemaz nav bijis jauns. No sabiedrības interešu skatpunkta nav pamatoti piešķirt izgudrotājam koordinācijas perspektīvu, ja nav pārliecības, ka ir radīts pionierizgudrojums.

[3.2.6.2] Arī ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas viedoklis pret reģistrācijas sistēmu varētu būt drīzāk negatīvs. Iespējas reģistrēt vairāk patentus, ko faktiski sekmē formālā patenta pieteikumu ekspertīze, varētu radīt arī lielāku ekonomiskās rentes sadrumstalošanos. Viegli iegūtie patenti, kurus vēlāk arī viegli apstrīdēt, veicinās veltīgas investīcijas jomā, kur jau iepriekš investējusi cita persona.

[3.2.6.3] Izgudrošanas sacīkstes teorijas skatījumā bez patenta pieteikumu ekspertīzes tiek veicināta patenta izsniegšana ar (plašām) pretenzijām, kas savstarpēji pārklājas. Tas var bloķēt tehnoloģijas attīstību nākotnē [2.3.3.4.3].

[3.2.6.4] No darījuma izmaksu teorijas viedokļa apstrīdami patenti nav būtiski kaitējoši, jo tehnoloģijas izmantotājiem nav jāiegūst atļauja to izmantošanai – pastāv iespēja apstrīdēt patentu tiesā. Savukārt izgudrotājam, t.i., patenta īpašniekam,

licencēšanu tie var pat atvieglot, jo ļauj definēt licences objektu [2.3.4.4.1], ja vien potenciālais licenciāts nav nolēmis patentu apstrīdēt.

[3.2.6.5] No informācijas signālu teorijas viedokļa lielāka skaita patentu izsniegšanu varētu vērtēt gan pozitīvi, jo tā ir komersantu iespēja signalizēt sadarbības partneriem un konkurentiem par savu darbības jomu, attīstības virzieniem un sasniegumiem, gan arī negatīvi, jo sabiedrības vispārīgais viedoklis par šādu patentu spēkā esamību ir zems, tāpēc arī patenta izmantošana mārketinga nolūkos visdrīzāk tiek diskreditēta [2.3.4.4.5].

[3.2.7] Vienkāršā reģistrācijas sistēma ir problemātiska ne vien no lielākās daļas patenttiesību pamatojuma teoriju viedokļa, bet, kas ir vēl nozīmīgāk – arī no patenttiesību kā pamattiesību viedokļa.

Kā noskaidrots iepriekš, patenttiesības tiek aizsargātas kā īpašuma tiesībām pielīdzināmas tiesības, kas ir pamattiesību līmenī aizsargātas tiesības [3.1.5]. Spēkā esošas patenta tiesības kā izņēmuma tiesības ierobežo trešo personu tiesības izgudrojuma izmantošanā, un noteiktos gadījumos var skart arī trešo personu pamattiesības, kā, piemēram, tiesības uz dzīvību vai tiesības uz veselību [3.1.4]. Tātad ar patentu būtu aizsargājamas vienīgi pietiekami pamatotas patenta pieteicēja intereses. Ja patents tiek izsniegts, izvērtējot vienīgi formālos pieteikuma atbilstības kritērijus, kā tas ir patentu vienkāršās reģistrācijas sistēmas gadījumā, patentaizsardzības piešķiršanas leģitimitāti ir viegli apšaubīt. Būtu samērīgi, ja pirms patenta izsniegšanas būtu veikti noteikti pasākumi, kas mazinātu nepamatotas aizsardzības piešķiršanas iespēju – patentmeklējums un iespējams arī patentspējas ekspertīze. Šādu pārbaudes pasākumu izmaksas būtu jāuzņemas patenta pieteicējam, jo patents tiek reģistrēts patenta pieteicēja interesēs.

No patenttiesību kā īpašuma tiesību viedokļa vispiemērotākā ir pilnās ekspertīzes sistēma, jo tā līdz minimumam samazina nepamatotu patentu piešķiršanu.⁶⁴³ Protams arī šādā gadījumā strīdīgs var būt jautājums par pretenziju apjomu un aizsardzības robežām.⁶⁴⁴ Šī sistēma gan ir arī visdārgākā, tāpēc Latvijā to ieviest būtu vissarežģītāk.⁶⁴⁵

⁶⁴³ Daudzus patentaizsardzības negatīvos aspektus var mazināt rūpīga patenta pieteikumu pārbaude. Sk., piem.: Belleflamme P. Patents and Incentives to Innovate: Some Theoretical and Empirical Evidence. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13 No. 2, 2006, p. 284.

⁶⁴⁴ Kā redzams, it īpaši, 2.3. apakšnodaļā, dažādas patenttiesību pamatojuma teorijas uz šo

[3.2.8] Ja tomēr tiek saglabāta reģistrācijas sistēma, patenttiesībām, kas tiek pielīdzinātas īpašuma tiesībām, atbilstošāka būtu prasība pirms patenta izsniegšanas veikt patentmeklējumu, kā tas ir arī atsevišķās *Eiropas Patentu konvencijas* dalībvalstīs [3.2.2]. Šāda kārtība būtu atbilstošāka arī nozīmīgākajām patenttiesību pamatojuma teorijām, kas, kā iepriekš secināts, neatbalsta viegli apstrīdamu patenta izsniegšanu [3.2.5 – 3.2.6].

Patenta pieteikuma procedūra, kas ir vistuvākā Latvijā šobrīd pastāvošajai kārtībai, bet tomēr ar zemāku nepamatoti izsniegtu patenta skaitu ir valstīs, kur netiek veikta patenta pieteikumu pilnā patentspējas ekspertīze, bet tiek veikts tehniskas līmeņa meklējums un tiek sagatavots un publicēts patentmeklējuma ziņojums. Šāda kārtība, kas sastopama Nīderlandē, Beļģijā, Francijā, Īrijā un Grieķijā, varētu tikt uzskatīta par kompromisu starp visdārgāko procedūru, kas paredz pilno ekspertīzi, un vienkāršo reģistrāciju bez patentmeklējuma veikšanas.

[3.2.8.1] Saskaņā ar *Nīderlandes Patentu likumu*⁶⁴⁶ 13 mēnešu laikā kopš pieteikuma iesniegšanas (prioritātes datuma) pieteicējs var lūgt patenta iestādi veikt patentmeklējumu (32. p.). Meklējumu veic nacionālā patenta iestāde, ja nepieciešams, piesaistot Eiropas Patentu iestādi (34. p.). Patents tiek izsniegts, neveicot meklējuma rezultātu izvērtēšanu, tomēr līdz ar patenta tiek publicēts arī ziņojums par meklējuma rezultātiem (36. p.). Patenta īpašniekam ir tiesības vērsties tiesā pret patenta pārkāpēju tikai tad, ja tas iesniedz nacionālās patenta iestādes vai Eiropas Patentu iestādes sagatavotu patentmeklējuma ziņojumu (70. p.).

[3.2.8.2] *Beļģijas Patentu likums*⁶⁴⁷ nosaka, ka patenta pieteikumam tiek veikts

jautājumu sniedz atšķirīgas atbildes.

⁶⁴⁵ Neraugoties uz to, pilnās ekspertīzes sistēmu ir izraudzījusies, piemēram, Igaunija, kur patentēšanas apjoms ir līdzīgs kā Latvijā. Igaunijas Patentu iestādes darba apjoms ir samērojams ar LR Patentu valdes darba apjomu. Tā, 2011. gadā Igaunijas Patentu iestāde tika iesniegti 77 nacionālie patenta pieteikumi un 88 lietderīgo modeļu reģistrācijas pieteikumi. (Sk.: Estonian Patent Office. Statistical reporting on the processing of applications for legal protection of industrial property and on the corresponding registers. Pieejams: http://www.epa.ee/client/default.asp?wa_id=565 [aplūkots 2012. gada 29. janvārī]). Savukārt Latvijā 2011. gadā tika iesniegti 183 nacionālie patenta pieteikumi (sk. Izgudrojumu statistika. Pieejams: <http://www.lrpv.lv/index.php?lang=LV&id=186> [aplūkots 2012. gada 29. janvārī]), tātad bijis līdzīgs pieteikumu skaits kā Igaunijā, skaitot patenta pieteikumus un lietderīgo modeļu pieteikumus kopā.

⁶⁴⁶ Patents Act 1995 (Nīderlandes patenta likums). Pieejams: <http://www.ivir.nl/legislation/nl/patentact1995.html> [aplūkots: 2012. gada 6. martā].

⁶⁴⁷ Loi sur les brevets d'invention du 28 mars 1984, modifiée en dernier lieu le 28 janvier 1997 (Beļģijas Patentu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=402> [aplūkots: 2010. gada 1. oktobrī].

patentmeklējums, par ko pieteicējs maksā valsts nodevu. Pieteicējs var precizēt pieteikumu, balstoties uz meklējuma rezultātiem, nepaplašinot pretenziju apjomu (21. p.). Patents tiek publicēts līdz ar meklējuma rezultātiem (23. p.). Īpaši norādīts, ka tā kā patenti tiek izsniegti bez patentspējas ekspertīzes veikšanas, to vērtība netiek garantēta (22. p.).⁶⁴⁸

[3.2.8.3] *Francijas Intelektuālā īpašuma kodekss*⁶⁴⁹ nosaka, ka patenta pieteikumam tiek veikts patentmeklējums (L612-14. p.). Patenta pieteicējs var lūgt atlikt meklējuma veikšanu līdz 18 mēnešiem no pieteikuma iesniegšanas brīža, un var jebkurā brīdī nolemt pārveidot patenta pieteikumu par lietderīgā modeļa pieteikumu. Patenta pieteikums kļūst par lietderīgā modeļa pieteikumu arī, ja patentmeklējums nav savlaicīgi pieprasīts un apmaksāts. (L612-15. p.).

Sākotnējais meklējuma ziņojums tiek sagatavots, balstoties uz iesniegtajām pretenzijām, ņemot vērā aprakstu un zīmējumus (R612-57. p.). 3 mēnešu laikā pēc sākotnējā ziņojuma saņemšanas, pieteicējs var atteikties no pieteikuma, iesniegt jaunas pretenzijas, vai apsvērumus, kas atbalsta esošo patenta pretenziju saglabāšanu (R612-58, R612-59. p.). Iestāde veic papildu meklējumu sakarā ar pretenziju papildinājumiem, par ko jāmaksā papildu valsts nodeva. Ja tā netiek samaksāta, patents tiek izsniegts, balstoties uz sākotnēji iesniegtajām pretenzijām (R612-61. p.). Patentmeklējuma ziņojums tiek publicēts vienlaikus ar patenta pieteikuma publikāciju, vai, ja tas vēl nav sagatavots, tiklīdz ir iesniegts pieteicējam (R612-62. p.).

[3.2.8.4] *Īrijas Patentu likums*⁶⁵⁰ nosaka, ka patenta pieteikumam tiek veikts patentmeklējums, meklējuma ziņojums tiek nosūtīts pieteicējam. Ja pieteikums noteiktajā laikā netiek atsaukts, tiek publicēts meklējuma ziņojums. Ja pieteikums netiek atsaukts, pieteicējam ir tiesības to papildināt, ņemot vērā meklējuma ziņojumu. (29. p.).

⁶⁴⁸ Arī 1995. gada 30. marta *Patentu likumā* (LR likums: *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 19. aprīlis., Nr. 60), kas zaudēja spēku 2007. gada 1. martā, stājoties spēkā šobrīd spēkā esošajam *Patentu likumam*, bija noteikts, ka patentu izsniedz bez garantijas par tā juridisko spēku, vērtību vai arī izgudrojuma apraksta pilnību un pareizību. (12. p. 1. d.). Šobrīd likumā nav šādas norādes, tomēr jaunais likums neieviesa rūpīgāku pieteikuma pārbaudi, kas nozīmē, ka arī šobrīd pieteicējam patenta izsniegšana nerada tiesisko palāvību uz patenta spēkā esamības neapstrīdamību.

⁶⁴⁹ Code de la Propriété Intellectuelle (Francijas Intelektuālā īpašuma kodekss). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=5563> [aplūkots : 2010. gada 1. oktobrī].

⁶⁵⁰ Patents Act, 1992, Number 1 of February 27, 1992 (Īrijas Patentu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=2289> [aplūkots: 2010. gada 3. oktobrī].

[3.2.8.5] *Grieķijas Tehnoloģiju pārneses, izgudrojumu un tehniskās inovācijas likums*⁶⁵¹ nosaka, ka, ja 4 mēnešu laikā kopš patenta pieteikuma iesniegšanas tiek samaksāta attiecīgā valsts nodeva, iestāde veic patentmeklējumu. Ja nodeva noteiktajā laikā netiek samaksāta, patenta pieteikums automātiski kļūst par lietderīgā modeļa pieteikumu. Pieteicējs 3 mēnešu laikā pēc sākotnējā meklējuma ziņojuma saņemšanas var iesniegt komentārus un papildinājumus. Pēc komentāru saņemšanas iestāde sagatavo noslēguma patentmeklējuma ziņojumu. Patentmeklējuma ziņojums tiek publiskots līdz ar patentu, ziņojumam ir informatīvs raksturs (8. p.).

[3.2.9] Vairākas iezīmes patenta pieteikuma procedūrā ir kopīgas visu vai lielākās daļas minēto valstu normatīvajos aktos.

[3.2.9.1] Patenta pieteikumiem ir paredzēts veikt patentmeklējumu. Tomēr iesniedzot pieteikumu, pieteicējs var lēmumu par patentmeklējuma veikšanu uz noteiktu laiku atlikt. Tā kā patenttiesības mudina iesniegt pieteikumu pēc iespējas agrāk⁶⁵², pieteikuma iesniegšanas brīdī pieteicējam var nebūt pārliecība par patenta pieteikuma lietderību vai sekmīgumu. Iespējas atlikt lēmuma pieņemšanu par meklējuma veikšanai noteiktās nodevas samaksu veicina pieteicēju atteikties no nevajadzīgas patenta pieteikuma procedūras turpināšanas, gan ietaupot patenta pieteicēja līdzekļus, gan iespējams novēršot patenta izsniegšanu, kas varētu ierobežot trešās personas izmantot izgudrojumu.

[3.2.9.2] Ja tiek samaksāta attiecīgā valsts nodeva, patenta pieteikumiem tiek veikts patentmeklējums un tiek sagatavots patentmeklējuma ziņojums. Tādējādi, ja patenta pieteicējs pirms pieteikuma iesniegšanas nav veicis iepriekšējo patentmeklējumu, tam ir iespējas iepazīties ar esošo tehnikas līmeni un izvērtēt, cik viegli būs aizsargāt patenta pieteikuma pretenzijas iespējamās tiesvedības gadījumā. Patenta pieteicējam negatīva patentmeklējuma rezultāta gadījumā, viņam ir iespēja pārtraukt patentēšanas procesu.

[3.2.9.3] Patentu iestāde (vai cita likumā noteiktā institūcija) sagatavo sākotnējo meklējuma ziņojumu, ko nosūta pieteicējam, dodot iespēju papildināt un

⁶⁵¹ Law No. 1733/1987 Technology transfer, inventions, and technological innovation as amended by Art. 18 of Law No. 1739/1987 (Grieķijas Tehnoloģiju pārneses, izgudrojumu un tehniskās inovācijas likums) Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1794> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

⁶⁵² Tas it īpaši attiecas uz valstīm, kur pastāv pirmā pieteicēja princips, kas līdz ar 2011. gada grozījumiem ASV normatīvajos aktos, pastāv faktiski visā pasaulē (2.1.1.8].

precizēt iesniegtās patenta pretenzijas un aprakstu. Tas veicina, ka izsniegtā patenta pretenzijas ir precīzākas, skaidrāk nosaka atšķirību ar esošo tehnikas līmeni. Tādējādi patenta īpašniekam ir skaidrāks priekšstats par iespējamo patenta apjomu un iespējām izmantot patentu. Arī trešās personas no patenta iegūst precīzāku informāciju par patenta īpašnieka tiesību apjomu un līdz ar to par savām iespējām veikt komercdarbību noteiktajā jomā.

[3.2.9.4] Līdz ar patenta pieteikumu vai vismaz līdz ar patenta izsniegšanu tiek publicēts arī patentmeklējuma ziņojums. Tādējādi trešajām personām ir iespēja precīzāk pārliecināties par esošo patentaizsardzības apjomu. Gadījumā, kad meklējuma rezultāts liecina par iespējamu patenta neatbilstību novitātes vai izgudrojuma līmeņa kritērijiem, trešās personas, ja tās vēlas izmantot patentēto izgudrojumu, var ar patenta īpašnieku apspriest sev izdevīgus licences nosacījumus vai apstrīdēt patenta spēkā esamību. Savukārt, ja patentmeklējuma ziņojums netiek publiskots, katrai trešajai personai, kas vēlētos noskaidrot tehnikas līmeni, lai izvērtētu iespējamo patenta spēkā esamību, būtu jāveic atsevišķs patentmeklējums. Tā kā tiek publicēts profesionālas institūcijas veikts patentmeklējuma ziņojums, tiek novērsts, ka patentmeklējumu vairākkārt nelietderīgi veic trešās personas. Persona, kas vēlas iegūt priekšrocības no patenta, ir patenta īpašnieks, tāpēc patenta īpašniekam, nevis trešajām personām, būtu pamatoti likt apmaksāt patentmeklējuma izmaksas, lai nodrošināšanu noteiktu apliecinājumu patenta spēkā esamībai.

[3.2.10] Rezumējot apakšnodaļā minēto secināms, ka lielākā daļa patenttiesību pamatojuma teoriju raugās uz patentu vienkāršās reģistrācijas sistēmu negatīvi. Lai gan reģistrācijas sistēma ir šķietami ātra un lēta, no teoriju viedokļa tā ir neizdevīga sabiedrībai, jo daudzi patenti tiek reģistrēti nepamatoti. Arī pašam patenta īpašniekam, kas iegūst nedrošas tiesības, var rasties maldīgs priekšstats par viņam piederošo tiesību apjomu.

Vienkāršā reģistrācijas sistēma ir nepiemērota arī no patenttiesību kā pamattiesību viedokļa. Ar patentu būtu aizsargājamas vienīgi pietiekami pamatotas patenta pieteicēja intereses, jo noteiktos gadījumos patents var skart arī trešo personu pamattiesības.

Vispiemērotākā ir pilnās ekspertīzes sistēma, jo tā līdz minimumam samazina nepamatotu patentu piešķiršanu. Tomēr Latvijā, kur ir relatīvi neliels patentu pieteikumu skaits, pilnās ekspertīzes ieviešana būtu pārāk apgrūtināša.

Latvijas apstākļiem atbilstošākā būtu patentu reģistrācijas kārtība, kas paredzētu patentmeklējuma veikšanu pirms patenta izsniegšanas. Patentmeklējumu atbalsta visas nozīmīgākās patenttiesību pamatojuma teorijas. Šādas prasības ieviešana Latvijā atbilstu gan patentu īpašnieku interesēm, jo patenta pretenzijas būtu precīzākas, tiem būtu vairāk pārliecības par savu tiesību apjomu un tie varētu atteikties no viegli apstrīdamiem patentiem, kā arī sabiedrības interesēm, jo būtu mazāk nepamatoti piešķirtu patentu un trešās personas, iepazīstoties ar patentmeklējuma rezultātiem, varētu labāk pārliecināties par patenta spēkā esamību.

3.3. Zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšana patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā

[3.3.1] Patenttiesības veidojušās kā individuālo izgudrotāju un komersantu ieguldījumu aizsardzības līdzeklis. Tomēr kopš 20. gadsimta astoņdesmitajiem gadiem dažādās pasaules valstīs patentus arvien biežāk reģistrē arī publiski finansētās⁶⁵³ zinātniskās pētniecības iestādes. Statistiskā informācija liecina, ka pēdējos gados arvien pieaug valsts augstskolu un zinātnisko institūtu (abi kopā turpmāk – zinātniskās institūcijas) īpatsvars arī starp Latvijas patentu īpašniekiem. No 2001. gada līdz 2007. gadam zinātnisko institūciju iegūto patentu īpatsvars pieaudzis no 5 % līdz 25 %, bet 2009. un 2010. gadā zinātniskās institūcijas saņēmušas apmēram 50 % no kopējā izsniegto Latvijas patentu skaita.⁶⁵⁴ Absolūtos skaitļos

⁶⁵³ Par publiskajiem resursiem jeb publisko finansējumu šīs apakšnodaļas ietvaros tiek uzskatīts jebkāds finansējums, ko zinātniskajai institūcijai piešķirušas valsts vai pašvaldību institūcijas, vai starptautiskās institūcijas (Sal.: OECD's Principles and Guidelines for Access to Research data from Public Funding. Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2007. Pieejams: www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf [aplūkots: 07.02.2012], p. 14.) Zinātniskās institūcijas veic arī pētījumus, kas finansēti no komersantu līdzekļiem. Apakšnodaļas secinājumi uz šādiem pētījumiem nav attiecināmi.

⁶⁵⁴ Starptautisko patentu pieteikumu un ārvalstīs iegūto patentu skaits Latvijas zinātniskajām institūcijām gan pagaidām ir neliels. Kā norāda Latvijas Zinātņu akadēmijā veiktā pētījuma autori Latvijas augstskolu patentu pieteikumu skaits pēdējos gados pieaudzis saistībā ar tehnoloģiju pārneses kontaktpunktu darbību. Savukārt komersantu patentu pieteikumu skaits pieaudzis sakarā ar valsts atbalsta programmām jaunu produktu izstrādei un rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšanai. Sk. Kristapsons J, Tjuņina Ē, Kozlovskis M. Patentu statistika: Skats uz Latvijas zinātņi. *Zinātnes Vēstnesis*, 2011. gada 20. jūnijs. Pieejams: http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task

Latvijas augstskolu patentēšanas aktivitāte gan ir relatīvi zema, bet tas izskaidrojams arī ar zemo pētniecības finansējuma līmeni.⁶⁵⁵

Aktīva zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšana ir viena no t.s. „uzņēmējdarbības universitātes”⁶⁵⁶ izpausmēm.⁶⁵⁷ „Uzņēmējdarbības universitāti” raksturo ciešāka iesaiste ekonomikas un sociālajā attīstībā, aktīvāka pētniecības rezultātu komercializācija, pētniecības rezultātu patentēšana un licencēšana,⁶⁵⁸ jaunu uz pētniecības rezultātiem balstītu uzņēmumu veidošana, pētnieku un komersantu sadarbības projekti.⁶⁵⁹ Saistībā ar šīm zinātnisko institūciju aktivitātēm veikti pētījumi par uzņēmumiem, kas veidoti, balstoties uz universitāšu zinātniskajām izstrādņēm⁶⁶⁰, par zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu komercializācijas struktūrvienībām⁶⁶¹, par universitāšu tehnoloģiju inkubatoriem⁶⁶² un universitāšu un komersantu sadarbību.⁶⁶³ Šī pētījuma ietvaros nozīmīgi izprast publiski finansēto zinātnisko institūciju patentēšanas pamatotību un izvērtēt to no patenttiesību pamatojuma teoriju skatpunkta.

Šajā apakšnodaļā izvērtēts, kāpēc patenttiesības neveicina visu veidu

=view&id=1245&Itemid=361 [aplūkots: 31.07.2011].

⁶⁵⁵ Coupé T. Science Is Golden: Academic R&D and University Patents. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 28, 2003, p. 43.

⁶⁵⁶ Šis termins pirmo reizi parādās profesora Henrija Eckovica rakstā, sk: Etzkowitz H. Entrepreneurial scientists and entrepreneurial universities in American academic science. *Minerva*, Vol. 21, No. 2-3, 1983, pp. 198-233.

⁶⁵⁷ Vispārīgi par universitāšu pētniecības rezultātu komercializāciju: Weisbrod A, Asch E. *Mission and Money: Understanding the University*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2008, pp. 149-161. Patentēšana gan pati par sevi neliecina par apņemšanos pētījumu rezultātus komercializēt. Valstīs, kur universitāšu pētniecības komercializācija nav ļoti attīstīta, kā piemēram, Brazīlijā, universitātes reģistrē patentus, neapsverot vēlākās licencēšanas vai citādas komercializēšanas iespējas. Dalmarco G, Freitas Dewes M de, Zawislak PA, Padula AD. *Universities' intellectual property: path for innovation or patent competition?* 5th Annual Conference of the EPIP Association, September 20-21, 2010. Pieejams: www.epip.eu/conferences/epip05/papers/Dalmarco_Dewes.pdf [aplūkots: 14.12.2011].

⁶⁵⁸ Universitātes, kuru uzdevums ir izglītēt un izplatīt zināšanas, zināšanas arvien biežāk arī pārdod. Pisuke H, Kelli A. Some Issues Regarding Entrepreneurial Universities and Intellectual Property. *Juridica International*, Vol. 12, 2007, p. 161.

⁶⁵⁹ Looy B. et. al. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, Vol. 40, Issue 4, May 2011, pp. 553-554. Par universitāšu darbību uzņēmējdarbības jomā.

⁶⁶⁰ Shane S. *Academic Entrepreneurship: University Spin-offs and Wealth Creation*. Cheltenham, UK/Northampton; Edward Elgar, 2004.

⁶⁶¹ Thursby JC, Jensen R, Thursby MC. Objectives, characteristics and outcomes of university licensing: a survey of major U.S. universities. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 26, 2001, pp. 59-72.

⁶⁶² Mian SA. Assessing value-added contributions of university technology business incubators to tenant firms. *Research Policy*, Vol. 25, 1996, pp. 325-335.

⁶⁶³ Shane S. Selling university technology: patterns from MIT. *Management Science*, Vol. 48, 2002, pp. 122-137.

pētniecību un kāpēc nepieciešams pētniecības publiskais finansējums, kā arī aplūkoti argumenti, kas pamato publiski finansēto zinātnisko institūciju rezultātu patentēšanu, un normatīvie akti, kas to regulē.⁶⁶⁴ Visbeidzot zinātnisko institūciju patentēšana tiek analizēta no patenttiesību pamatojuma teoriju viedokļa. Apakšnodaļā analizēta vienīgi to zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu patentēšana, kas radīti, izmantojot publisko finansējumu. Komersantu finansēto zinātnisko institūciju pētījumu patentēšanas pamatojums būtu līdzīgs, kā komersanta uzņēmumā radīto izgudrojumu patentēšanas pamatojums, tāpēc šos gadījumus nav nepieciešams aplūkot īpaši.

[3.3.2] Zinātniskie pētījumi tiek iedalīti fundamentālajos pētījumos, rūpnieciskajos pētījumos un eksperimentālajās izstrādēs⁶⁶⁵ vai biežāk – fundamentālajos un lietišķajos pētījumos⁶⁶⁶, lai gan praksē daudzās zinātnes nozarēs, kur tiek veikti vispārīgi teorētiski pētījumi, un kam ir potenciāls tiešs praktisks pielietojums, kā piemēram, biomedicīnā, šī dalījuma robežas ir grūti nosakāmas.⁶⁶⁷

Liela daļa no pētījumiem, kas tiek veikti zinātniskajās institūcijās, ir fundamentālie pētījumi, kas tiek raksturoti kā eksperimentāli vai teorētiski darbi, kurus sākotnēji veic, lai iegūtu jaunas zināšanas par esošām lietām un parādībām,

⁶⁶⁴ Ietekme ir vien ārējiem normatīvajiem aktiem, bet arī zinātnisko institūciju iekšējiem normatīvajiem aktiem. Tā, piemēram, patentēšanas aktivitāte Itālijas universitātēs pieaugusi pēc iekšējo noteikumu pieņemšanas. Sk.: Baldini N, Grimaldi R, Sobrero M. Institutional changes and the commercialization of academic knowledge: A study of Italian universities' patenting activities between 1965 and 2002. *Research Policy*, Vol. 35, Issue 4, 2006, pp. 525-526. Zinātnisko institūciju patentēšanas aktivitāti ietekmē arī zinātnisko institūciju komercializācijas atbalsta infrastruktūra. Sk.: Lebedor S van. The patenting behaviour of German professors 1990-2006. Entrepreneurship and innovation – organizations, institutions, systems and regions. Copenhagen, CBS, June 17-20, 2008. Pieejams: www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=3624&cf=29 [aplūkots 14.12.2011]; Lach S, Schankerman M. Incentives and invention in universities. *The Rand Journal of Economics*, Vol. 39, Issue 2, 2008, pp. 403-433; Huelsbeck M, Menno D. German University Patenting and Licensing: Does Policy Matter? Paper for the 2nd Annual Conference of the EPIP Association 2007 http://www.epip.eu/conferences/epip02/files/Main_HUELSBECK_MENNO_German_University_Patenting_and_Licensing.pdf [aplūkots: 15.12.2011]; Thursby J, Kemp S. Growth and productive efficiency of university intellectual property licensing. *Research Policy*, Vol. 31, 2002, pp. 109-124; Thursby J, Fuller AW, Thursby M. US faculty patenting: Inside and outside the university. *Research Policy*, Vol. 38, 2009, pp. 14-25; Guena A, Federica R. Changes to university IPR regulations in Europe and the impact on academic patenting. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 1068-1076.

⁶⁶⁵ Komercedarbības atbalsta kontroles likums. LR likums, *Latvijas vēstnesis*, 2002. 28. decembris, Nr. 189, 28. pants.

⁶⁶⁶ Zinātniskās darbības likums: LR likums. *Latvijas vēstnesis*, 2005. 5. maijs, Nr. 70, 34. pants. Fundamentālo pētījumu uzdevums ir pētīt dabu un teoriju, savukārt lietišķo pētījumu mērķis ir izstrādāt rūpnieciski pielietojamus rezultātus. Breschi S, Lissoni F, Montobbio F. From publishing to patenting: Do productive scientists turn into academic inventors? *Revue d'Economie Industrielle*, Vol. 120, Issue 1, 2005, p. 79.

⁶⁶⁷ A. Geuna A, Nesta JJ. University patenting and its effects on academic research: The emerging European evidence. *Research Policy*, Vol. 35, Issue 6, 2006, p. 805.

neparedzot praktisku izmantošanu⁶⁶⁸. Šādai pētniecības ir grūti prognozēt rezultātus, un vēl jo grūtāk paredzēt iespēju rezultātus izmantot tirgū pieprasītos produktos, tāpēc komersanti nelabprāt investē šādā pētniecībā.⁶⁶⁹ Lai fundamentālā pētniecība tomēr tiktu veikta, tā tiek finansēta no publiskajiem resursiem⁶⁷⁰.

[3.3.3] Fundamentālās pētniecības publiskais finansējums balstās uz atziņu, ka zinātnes un tehnoloģijas attīstība ir kumulatīvs process, kur pakāpeniski tiek pārbaudīti un apstiprināti vai noraidīti jauni pieņēmumi un atklājumi. Šādu pētījumu rezultāti parasti ir brīvi pieejami. Atvērtā zinātne veicina jaunu atklājumu un izgudrojumu rašanos, kas papildina esošo zināšanu krājumu, kā arī pārbauda un izskaidro pieejamo tehnoloģiju darbības principus.⁶⁷¹ Zinātnē, kas finansēta no publiskiem resursiem, pamudinājums jaunradei nav tiešs monetārais ieguvums, bet gan vēlme pēc reputācijas un atzīšanas, kā arī interese atklāt ko jaunu, lai pēc tam dalītos zināšanās ar zinātnisko un vispārējo sabiedrību.⁶⁷²

⁶⁶⁸ Komercedarbības atbalsta kontroles likuma 28. panta 1. daļas 1. punkts.

⁶⁶⁹ "[...] kur fundamentālās pētniecības joma ir atstāta vienīgi privātajiem uzņēmumiem, kas darbojas neatkarīgi viens no otra un pārdod konkurējošos tirgos, peļņas pamudinājums nepiesaišs tik lielu resursu daudzumu fundamentālajai pētniecībai, kāds ir sociāli vēlamamais" Nelson R. The Simple Economics of Basic Scientific Research. *Journal of Political Economy*, Vol. 67, No. 3, 1959, p. 305. Par to, ka fundamentālo pētniecību nefinansēs privātais kapitāls, ir nepieciešams valsts finansējums, tomēr, ka tieši fundamentālā pētniecība būs pamats turpmākajai ekonomikas attīstībai sk.: Bush V. *Science The Endless Frontier: A Report to the President by Vannevar Bush, Director of the Office of Scientific Research and Development*, July 1945. United States Government Printing Office, Washington: 1945. Pieejams: <http://www.nsf.gov/about/history/vbush1945.htm> [aplūkots: 13.12.2011].

⁶⁷⁰ Looy B. et. al. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, Vol. 40, Issue 4, May 2011, pp. 554-555.

⁶⁷¹ Uz zinātnes atklājuma pamata vēlāk var izstrādāt tehnoloģiju. Tomēr arī tehnoloģijas attīstība var veicināt zinātnisko pētniecību, lai labāk izprastu noteiktu tehnoloģiju darbību. Tā, piemēram, Luija Pastēra mikroorganismu pētījumi veicināja medikamentu attīstību, kas ierobežoja noteiktu slimību izplatību. Džeimsa Maksvela elektromagnētisma teorija bija pamatā radio izgudrojumam. Savukārt Viljama Šoklija pusvadītāju ierīču izgudrojumi Bella laboratorijās veicināja teorētiskos pētījumus fizikā, lai izskaidrotu šo ierīču darbības principus. Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, p. 459. Tādējādi vienpusīgs ir gan uzskats (lineārās inovācijas modelis), ka visas jaunās tehnoloģijas attīstās zinātniskajās laboratorijās, no kurienes tās pārņem uzņēmēji, lai virzītu tirgū (*science supply-push*), nedz arī uzskats, ka zinātniskās laboratorijas attīsta tikai tās tehnoloģijas, kuras pieprasa tirgus (*market demand-pull*). David P. The Political Economy of Public Science: a Contribution to the Regulation of Science and Technology. Grām.: *The Regulation of Science and Technology*, Smith HL (Ed.), Palgrave Macmillan: Basingstoke, Hampshire, New York, 2002, p. 34, 50.

⁶⁷² Kuhlen R. Ethics and Law of Intellectual Property Knowledge and Information – Private Property or Common Good? A Global Perspective. Grām.: *Ethics and Law of Intellectual Property: Current Problems in Politics, Science and Technology*. Ed. Lenk C., Hoppe N., Andorno R. Aldershot, England: Ashgate Publishing Limited, 2007, p. 216. Universitātes kā publiskās pētniecības institūcijas vēsturiski iemietoja zinātnes sabiedrisko līgumu, kur apmaiņā pret valsts finansējumu tika sagaidīti pētniecības rezultāti, kas kalpoja nācīgas interesēm un risināja tās problēmas. Savukārt līdz ar pētniecības rezultātu patentēšanas aizsākumu tās tiek uzlūkotas kā instiūcijas, kas uzņemas nogādāt zināšanas no laboratorijas tieši tirgū, lai valsts kļūtu starptautiski konkurētspējīga. Sk.: Rhoten D,

Publiskais finansējums pētniecībai daļēji skar problēmu, ko intelektuālā īpašuma tiesības. Ciktāl publiski finansētā pētniecības sistēma līdzās fundamentālajai zinātnei veicina arī jaunu izgudrojumu rašanos, tā darbojas kā alternatīva patentu sistēmai.⁶⁷³ Bez pamudinājuma, ko sniedz patenta izredzes, privātais sektors nebūtu motivēts ieguldīt pētniecībā.⁶⁷⁴ Savukārt, ja pētniecība tiek apmaksāta no nodokļu maksātāju naudas, nav nepieciešams cits pamudinājums.⁶⁷⁵ Pētniecības publiskā finansējuma pastāvēšanas iemesls ir tas, ka noteikta veida pētniecība, tostarp fundamentālā pētniecība, kam nav tūlītēja pielietojuma, ar patenttiesībām netiek veicināta. Privātais sektors nebūtu motivēts ieguldīt pētniecībā bez izredzēm atgūt investīcijas.⁶⁷⁶ Publiski finansētā zinātnisko institūciju darbība ir nozīmīga, jo pretējā gadījumā investīcijas fundamentālajā pētniecībā būtu nepietiekamas.

[3.3.4] Fundamentālo pētniecību raksturojis amerikāņu sociologs Roberts Metrons (*Robert King Metron*), atzīstot, ka zinātnes institucionālo imperatīvu veido šādas vērtības: 1) komunālisms, kas paredz, ka pētniecības rezultāti ir kopīgs visas zinātniskās kopienas īpašums, 2) universālisms, kas paredz, ka zinātnieki sniedz ieguldījumu zināšanu papildināšanā neatkarīgi no nacionālās, kultūras vai citas piederības, 3) neieinteresētība, kas paredz, ka zinātniekiem pētniecības rezultāti jāpasniedz, nesaistot tos ar individuālo pārliecību vai interesēm, 4) organizēts skepticisms, kas paredz, ka pētījuma rezultāti ir kritiski jāizvērtē, pirms tie tiek akceptēti.⁶⁷⁷

Powell W. Public Research Universities: From Land Grant to Federal Grant to Patent Grant Institutions. Grām.: *Knowledge Matters: The Public Mission of the Research University*, New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2011, p. 326.

⁶⁷³ Zīmīgi, ka zinātnieki, kas nodarbojas ar fundamentālo pētniecību un kuru zinātniskie sasniegumi ir augstu novērtēti, rada relatīvi maz patentējamus izgudrojumus. Calderini M, Franzoni C, Vezzulli A. If star scientists do not patent: The effect of productivity, basicness and impact on the decision to patent in the academic world. *Research Policy*, Vol. 36, Issue 3, 2007, p. 317.

⁶⁷⁴ Ekonomisti neapgalvo, ka bez publiskā finansējuma fundamentālā pētniecība izzustu pavisam, bet gan, ka tā tiktu veikta nepietiekamā apjomā. David P. The Political Economy of Public Science: a Contribution to the Regulation of Science and Technology. Grām.: *The Regulation of Science and Technology*, Smith HL (Ed.), Palgrave Macmillan: Basingstoke, Hampshire, New York, 2002, p. 37.

⁶⁷⁵ Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, p. 610.

⁶⁷⁶ Pieņēmums, ka bez papildu investīcijām noteikta veida pētnieciskā darbība netiks veikta privāti balstās uz diviem apsvērumiem: 1) ka vajadzīgo investīciju apjoms ir liels, citādi izgudrojuma attīstību nodrošinātu konkurence, 2) ka pētījuma rezultāti paši par sevi nevar tikt patentēti vai ka pastāv daudzi veidi, kā tehniski var attīstīt izgudrojumu un viens komersants nespēj tos visus patentēt. Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, pp. 611-613.

⁶⁷⁷ Metron RK. The Normative Structure of Science. Grām.: Metron RK. *The Sociology of Science*.

Patenta reģistrācija zinātniskās darbības rezultātiem apdraud vairākus no minētajiem zinātnes imperatīviem, tostarp, komunālismu⁶⁷⁸, jo patenttiesības izgudrojumu uz noteiktu laiku padara par privātīpašumu⁶⁷⁹, kā arī neieinteresētību, jo patenta reģistrācija saistās ar potenciāliem papildu ienākumiem zinātniekam, reģistrācija iespējams veikta noteikta komersanta interesēs.⁶⁸⁰

Tomēr, jāņem vērā, ka minētie imperatīvi jeb vērtības ir ideālas, visdrīzāk praksē šādas normas pilnīgi nekad nav tikušas ievērotas. Zinātnieki visos laikos ir ietekmējušies no sabiedrības vajadzībām. Pētniecības virzienu ir noteikusi valsts, kā arī rūpniecības vajadzības – militārā aizsardzība, veselības aprūpe u.c. Taču šāda vispārīga ietekme, domājams, pati par sevi nekaitē objektivitātei, neitralitātei un akadēmiskajai brīvībai. Turpretim samaksa par konsultācijām, ieņēmumi no patentiem var radīt interešu konflikta situāciju.⁶⁸¹ Savukārt rezultātu pieejamības ierobežošana, ko nosaka patents, var kaitēt zinātnes turpmākai attīstībai, īpaši jomās, kur pētniecības progress ir kumulatīvs.⁶⁸²

[3.3.5] *Zinātniskās darbības likuma* 9. panta pirmā un otrā daļa nosaka, ka

Chicago: The University of Chicago Press, 1973, pp. 267-278.

⁶⁷⁸ Pētniecisko zināšanu komunālisms ir nozīmīgs tehnoloģijas attīstības aspekts. Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, p. 460.

⁶⁷⁹ Cerībā uz finansiālu atalgojumu, pētnieki var sākt darboties konkurējoši, nevis kooperatīvi, kā tas raksturīgs zinātniekiem. Patenttiesības liedz publicēt pētījumu pirms patenta pieteikuma iesniegšanas. Sk.: Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, pp. 616-617; sk. arī: Bercovitz J., Feldman M. Academic entrepreneurs: organizational change at the individual level. *Organization Science*, Vol. 19, Issue 1, 2008, pp. 69-89. Uzskata, ka patentējot pētniecības rezultātus, zinātniskās institūcijas piesavinās līdzšinējo zinātnes ieguldījumu. Radder H. A Deflationary, Neo-Mertonian Critique of Academic Patenting. Grām.: *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*. Ed. Suárez M, Dorato M, Rédei M. Heidelberg: Springer, p. 226. Sal. Džona Lūisa Rikardo viedokli [2.1.2.6].

⁶⁸⁰ Zinātniekiem nedrīkstētu būt tiešas finansiālas intereses noteiktā pētniecības iznākumā. Patentēšana apdraud neieinteresētas zinātnes pastāvēšanu. Sk.: Radder H. A Deflationary, Neo-Mertonian Critique of Academic Patenting. Grām.: *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*. Ed. Suárez M, Dorato M, Rédei M. Heidelberg: Springer, p. 227. Par risku, kas saistās ar zinātnisko institūciju iesaistīšanos komerciālu darbību īstenošanā sk.: May C. Patents, universities and the provision of social goods in the information society. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13, No. 2, 2006, pp. 289-304.

⁶⁸¹ Williams-Jones B, Ozdemir V. Enclosing the “Knowledge Commons”: Patenting Genes for Disease Risk and Drug Response at the University–Industry Interface. Grām.: *Ethics and Law of Intellectual Property: Current Problems in Politics, Science and Technology*. Ed. Lenk C, Hoppe N, Andorno R. Aldershot, England: Ashgate Publishing Limited, 2007, pp. 144-145.

⁶⁸² Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, p. 617; sk. arī: Baldini N. Negative effects of university patenting: Myths and grounded evidence. *Scientometrics*, Vol. 75, No. 2, 2008, p. 290-291; Heller MA, Eisenberg R. Can Patents Deter Innovation? The Anticommons in Biomedical Research. *Science*, Vol. 280, 1998, pp. 698–701.

informācija par zinātniskajiem pētījumiem, kas finansēti no valsts vai pašvaldības budžeta, ir atklāta, un institūcija, kas pētījumu pasūtījusi, nodrošina pētījumu rezultātu vispārēju pieejamību.⁶⁸³ Valsts finansētās zinātniskās pētniecības atklātība tiek nodrošināta, pētniecības rezultātus prezentējot zinātniskajās konferencēs un publicējot. Arī patenta iesniegšana informācijas publiskošanu neierobežo. Tieši pretēji, visu valstu tiesību normas paredz patenta pieteikumu un patentu publicēšanu. Tomēr, ja publiski finansēto pētījumu rezultāti tiek patentēti, tiek ierobežota rezultātu vispārējā pieejamība, jo, lai arī tie ir atklāti, to izmantošana pieļaujama tikai ar patenta īpašnieka atļauju. Saskaņā ar *Zinātniskās darbības likuma* 9. panta trešo daļu pieejamību informācijai, kas attiecas uz zinātniskajiem pētījumiem, var ierobežot likumā noteiktos gadījumos.

Domājams, ka situāciju atrisina *Zinātniskās darbības likuma* 8. panta ceturrtā daļa, kas paredz, ka īpašums, kas radies no valsts budžeta finansētas zinātniskās darbības rezultātā, ir valsts īpašums⁶⁸⁴. Patentējamu izgudrojumu gadījumā 8. panta ceturrtā daļa būtu iztulkojama tā, ka, ja šādi izgudrojumi valsts finansētā pētījumā tiek radīti, tad tos var patentēt un patenta tiesības piederēs valstij. Tātad 8. panta ceturrtās daļas norma ir 9. panta trešajā daļā noteiktais gadījums, kad likums pieļauj no valsts budžeta finansētās zinātniskās darbības rezultātu vispārējās pieejamības ierobežošanu (uz noteiktu laiku), kas izpaužas kā pētījuma rezultātā radīto izgudrojumu patentēšana.

Jāņem vērā, ka *Zinātniskās darbības likuma* 8. panta ceturrtā daļas regulējums skar tikai relatīvi nelielu zinātniskajās institūcijās veikto pētījumu daļu – fundamentālo un lietišķo pētījumu programmas un valsts pētījumu programmu ietvaros veiktās zinātniskās darbības rezultātus.⁶⁸⁵ Visos pārējos gadījumos tiesības uz

⁶⁸³ Atklātība vispirms attiecas uz pētījumā apkopotajiem datiem. Par atklātu datu pieejamību sk: OECD's Principles and Guidelines for Access to Research data from Public Funding. OECD, 2007. Pieejams: www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf [aplūkots: 18.12.2011], kas paredz, ka pētniecības datiem jābūt pēc iespējas plaši pieejamiem. Ja pētniecības projekts ir līdzfinansēts no privātajiem resursiem, ievērojot komerciālās intereses, ir pieļaujama vēlāka datu publiskošana, taču pēc noteikta laika jātiek publicētiem (p. 16-17).

⁶⁸⁴ 2010. gada 4. marta grozījumi *Zinātniskās darbības likumā* (Grozījumi *Zinātniskās darbības likumā*: LR likums. *Latvijas vēstnesis*, 2010. 4. marts, Nr. 47.) paredz papildinājumu šai normai, nosakot, ka valsts zinātniskajai institūcijai ir tiesības izmantot intelektuālo īpašumu, kas radīts valsts budžeta finansētas zinātniskās darbības rezultātā. (39.¹ p.). Faktiski zinātniskajām institūcijām ir tiesības patentēt šādu pētījumu rezultātus, kā arī izsniegt licences patentu izmantošanai, taču ne atsavināt patentus.

⁶⁸⁵ Kalsnavs K. *Intelektuālā īpašuma tiesības, kas iegūtas uz valsts budžeta finansētas zinātniskās*

pētījuma rezultātiem nosaka līgums par pētniecības projekta īstenošanu. Tā, piemēram, Eiropas Savienības līdzfinansētajās zinātnisko institūciju pētījumu programmās tiesības uz pētījuma rezultātiem parasti tiek piešķirtas finansējuma saņēmējam, proti, zinātniskajai institūcijai.⁶⁸⁶ Tomēr var būt noteikti ierobežojumi pētījumu rezultātu komercializācijai.

[3.3.6] Patentu skaits arvien biežāk tiek izmantots, novērtējot zinātniskās institūcijas un pētnieka darba sekmīgumu. Tādās valstīs kā Dānija, Vācija, Itālija un Japāna patentu skaits ir kritērijs, novērtējot zinātnieka darbu, nosakot atalgojumu un lemjot par amata piešķiršanu.⁶⁸⁷ Tiek uzskatīts, ka pastāv cieša saikne starp individuālā pētnieka zinātnisko produktivitāti un patentēšanas aktivitāti – statistiskie dati liecina, ka pētniekiem, kuriem ir sasniegumi zinātniskajā darbā, bieži ir arī patenti.⁶⁸⁸

darbības rezultātu. Rīga, 2010. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Zinatne/Aktualitates/ntelektualais_ipasums_%20petijums_060910.pdf [aplūkots: 28.07.2011], p. 13. Pētījumā turklāt norādīts, ka valstij var būt izņēmuma tiesības uz zinātniskās darbības rezultātu, ja šīs tiesības ir iegūtas par valsts budžeta līdzekļiem, proti, patentēšana ir jāfinansē no valsts budžeta līdzekļiem. Šis secinājums gan ir diskutabls. Domājams, ka saskaņā ar *Zinātniskās darbības likuma* 8. panta ceturto daļu valsts varētu apstrīdēt zinātniskajai institūcijai piešķirtā patenta tiesības, ja tas iegūts izgudrojumam, kas ir publiski finansēta pētījuma rezultāts, līdzīgi, kā darba devējs saskaņā ar *Patentu likuma* 15. panta pirmo daļu var apstrīdēt darbinieka iegūta patenta tiesības, ja radīts dienesta izgudrojums.

⁶⁸⁶ Sk., piem.: 2009. 7. jūlija Ministru kabineta noteikumi Nr.752 "Noteikumi par darbības programmas "Uzņēmējdarbība un inovācijas" papildinājuma 2.1.1.1.aktivitāti "Atbalsts zinātnei un pētniecībai": Ministru kabineta noteikumi, *Latvijas vēstnesis* 2009. 31. jūlijs, Nr. 121.

⁶⁸⁷ Pētījums liecina, ka valstīs, kur zinātnieku darba novērtēšanā tiek izmantoti patenti, tie vairāk veicina zinātnieku ienākumu palielināšanos, mazāk karjeras izaugsmi. Citās valstīs, piemēram, Korejā un Norvēģijā šis kritērijs vispār netiek izmantots zinātnieku darba novērtējumā. Sk.: *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, pp. 14, 31-32. Tomēr, izmantojot šādu novērtējuma kritēriju, jāņem vērā, ka zinātniskā kritika ietver plašāku jautājumu loku, kā tikai pētījuma rezultātu patentspējas izvērtēšana, kas būtu sašaurināta pētījumu zinātniskā izvērtēšana. Sk.: Radder H. A Deflationary, Neo-Mertonian Critique of Academic Patenting. Grām.: *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*. Ed. Suárez M, Dorato M, Rédei M. Heidelberg: Springer, p. 227

Arī Eiropas Komisijas ieteikums intelektuālā īpašuma pārvaldībai zinātniskajās institūcijās paredz, ka, lai tiktu radīts un komercializēts intelektuālais īpašums, zinātnisko personālu vajadzētu motivēt ne vien ar finansiālām priekšrocībām, bet līdz ar citiem akadēmiskās novērtēšanas kritērijiem arī ar karjeras attīstības iespējām. Komisijas ieteikums par intelektuālā īpašuma pārvaldību zināšanu nodošanas darbībās un par prakses kodeksu universitātēm un citām sabiedriskām pētniecības iestādēm, Nr. K(2008) 1329 (2008/416/EK), 2008. gada 10. aprīlis, 1. pielikums, 4. punkts.

⁶⁸⁸ Looy B van, Callaert J, Debackere K. Publication and patent behaviour of academic researchers: conflicting, reinforcing or merely co-existing? *Research Policy*, Vol. 35, 2006, pp. 596–608. Pētījums par patentēšanas ietekmi Luija Pastēra Universitātē Srasbūrā liecina, ka starp pētnieku akadēmisko statusu un patentēšanu nav tiešas korelācijas, savukārt pētniekiem, kam ir vairāk publikācijas, ir arī vairāk patenti (Carayol N. Academic incentives and research organization for patenting at a large french university. *Economics of Innovation and New Technology*, Vol. 16(2), 2007, pp. 119–138). Savukārt pētījumā, kur izmantoti ASV zinātnisko institūciju dati, galvenokārt biotehnoloģijas jomā,

Arī pašu zinātnisko institūciju aktivitāti, kas vērsta uz uzņēmējdarbību, parasti mēra pēc patentu pieteikumu skaita, pasūtījuma pētījumu apjoma un jaunizveidoto tehnoloģisko uzņēmumu skaita.⁶⁸⁹ Zinātniskās institūcijas ar augstu zinātniskās produktivitātes līmeni arī sekmīgi izmanto izstrādātos izgudrojumus. Pat, ja katras atsevišķās zinātniskās institūcijas inovācijas aktivitāte var tikt vērtēta kā neliela, kopējam visu zinātnisko institūciju piensumam ir potenciāls kumulatīvais efekts, kas var sniegt būtisku ieguldījumu tautsaimniecības attīstībā.⁶⁹⁰

Tomēr pētījumu rezultātu patentēšana nevarētu būt pamatkritērijs, pēc kā novērtēt zinātnisko institūciju pētniecisko darbību. Ja zinātnisko institūciju pētniecības sekmes tiek vērtētas, par pamatu izmantojot patentēšanas aktivitāti, tas var izmainīt zinātnisko institūciju pētniecības stratēģiju, pievērst pētījumiem, kur viegli iegūt patentus.⁶⁹¹ Zinātniskajām institūcijām darbojoties pēc komersantu darbības

salīdzinot to zinātnisko publikāciju citējamību, kurās ietvertā informācija nav patentēta, ar tām, kur izgudrojumi patentēti, tika izvērtēta patentēšanas ietekme. Tika izvērtēta arī patenta publikācijas ietekme uz turpmāko citējamību. Konstatēts, ka zinātniskajiem pētījumiem, kuru rezultāti patentēti, turpmākā citējamība ir nedaudz zemāka, kā pētījumiem, kuru rezultāti publiskoti bez patenta reģistrācijas, no kā iespējams secināt, ka zinātnisko pētījumu rezultātu patentēšanai tomēr ir tendence samazināt zināšanu izplatību (Murray F, Stern S. Do formal intellectual property rights hinder the free flow of scientific knowledge? An empirical test of the anti-commons hypothesis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 63, 2007, pp. 648-687). Sk. arī: Zoulay P, Ding W, Stuart T. The determinants of faculty patenting behavior: demographics or opportunities? *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 63, Issue 4, 2007, pp. 599 -623; Breschi S, Lissoni F, Montobbio F, From publishing to patenting: Do productive scientists turn into academic inventors? *Revue d'Economie Industrielle*, Vol. 120, Issue 1, 2005, pp. 75-102; Calderini M, Franzoni C, Vezzulli A. If star scientists do not patent: The effect of productivity, businness and impact on the decision to patent in the academic world. *Research Policy*, Vol. 36, Issue 3, 2007, pp. 303-319.

⁶⁸⁹ Šādi kritēriji izmantoti, piemēram: Looy B. van et al. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, vol. 40, Issue 4, 2011, pp. 553-564. Literatūrā gan atzīmēts, ka šāda zinātnisko institūciju vērtēšana var būt maldinoša, ievērojot, ka dažādās valstīs atšķiras to zinātniskajā institūcijā radīto izgudrojumu īpatsvars, ko reģistrējuši komersanti. Sk.: Saragossi S, Pottelsberghe B van. What Patent Data Reveal about Universities: The Case of Belgium. *Journal of Technology Transfer*, 28, 2003, p. 51.

Jāņem vērā atšķirīgais publiski finansētās pētniecības rezultātu piederības regulējums dažādās valstīs, kā arī zinātniskās institūcijas intelektuālā īpašuma pārvaldības stratēģija. Par intelektuālā īpašuma pārvaldību zinātniskajās institūcijās izdots arī Eiropas komisijas ieteikums: Komisijas ieteikums par intelektuālā īpašuma pārvaldību zināšanu nodošanas darbībās un par prakses kodeksu universitātēm un citām sabiedriskām pētniecības iestādēm, Nr. K(2008) 1329 (2008/416/EK), 2008. gada 10. aprīlis.

⁶⁹⁰ Looy B. van et al. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, Vol. 40, Issue 4, 2011, p. 560; David P. The Political Economy of Public Science: a Contribution to the Regulation of Science and Technology. Grām.: *The Regulation of Science and Technology*, Smith HL (Ed.), Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2002, p. 41.

⁶⁹¹ Pētījuma virzīšana uz patentējamu rezultātu sasniegšanu ierobežo zinātnisko pieeju, tiek izvēlēts tāds pētījuma virziens, kur rezultāts varētu būt patentējams. Sk.: Radder H. A Deflationary, Neo-Mertonian Critique of Academic Patenting. Grām.: *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*. Ed. Suárez M, Dorato M, Rédei M.

principiēm, izzūd potenciālas sinerģijas efekts starp atšķirīgiem tirgus dalībniekiem, kādi ir komersanti un zinātniskās institūcijas.⁶⁹²

[3.3.7] Zinātnisko institūciju patentētās tehnoloģijas var būt nozīmīgas, ne vien pašām zinātniskajām institūcijām, bet arī komersantiem, kas iegūst licenci izgudrojumu izmantošanai. Tomēr patentēti izgudrojumi nav vienīgais veids, kā komersanti gūst tiešu labumu no zinātnisko institūciju pētnieciskās darbības. Saskaņā ar dažādu pētījumu datiem izplatītākie veidi, kā komersanti gūst labumu no zinātnisko institūciju pētniecības ir zinātniskās publikācijas, zinātniskās konferences, neformālie sadarbības tīkli, sadarbības un pasūtījuma pētījumi, pētnieku konsultācijas un studentu prakse uzņēmumos.⁶⁹³ Turklāt ne visi pētniecības rezultāti ir patentējami – tie var būt gan izgudrojumi, kam nav paredzēta patentaizsardzība, gan arī t.s. nenoformulētās (nekodificētās) zināšanas, kas nav publicētas, jeb pieredze un kompetence (*tacit knowledge*).⁶⁹⁴ Dati liecina, ka pētniecības rezultātu patentēšana un licencēšana nav pat starp nozīmīgajiem veidiem, kā augstskolu pētījumu rezultāti tiek nodoti sabiedrībai. Plaši izplatīta publiskās pētniecības rezultātu patentēšana noteiktos gadījumos pat var kavēt, nevis veicināt zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu komercializāciju, var traucēt zinātniskās pētniecības procesam, kā arī ierobežot citus veidus, kā pētniecības rezultāti var gūt pielietojumu.⁶⁹⁵

[3.3.8] Analizējot normatīvo regulējumu, kas veicina zinātnisko institūciju rezultātu patentēšanu, kā paraugs parasti tiek minēti ASV 1980. gada 12. decembra

Heidelberg: Springer, p. 227; sk. arī: Henderson R, Jeffe A, Trajtenberg M. Universities as a Source of Commercial Technology: A Detailed Analysis of University Patenting 1965-1988, *Review of Economics & Statistics*, Vol. 80, Issue 1, 1998, p. 126.

⁶⁹² Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems, *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, p. 617; Baldini N. Negative effects of university patenting: Myths and grounded evidence, *Scientometrics*, Vol. 75, No. 2, 2008, pp. 290-291.

⁶⁹³ Cohen W, Florida R, Randazzese L, Walsh J. Industry and the Academy: Uneasy Partners in the Cause of Technological Advance. Grām.: Noll. R. (Ed.). Washington D.C: Challenges to the Research University. Brookings Institution, 1998, pp. 171-200; R. Grimaldi, Kenney M, Siegel DS, Wright M. 30 years after Bayh–Dole: Reassessing academic entrepreneurship. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, p. 1047; Masačūsetsas Tehnoloģiju institūtā patenti veido mazāk par 10% no kopējām radītājām zināšanām. Agrawal A, Henderson R. Putting Patents in Context: Exploring Knowledge Transfer from MIT. *Management Science*, Vol. 48, Issue 1, 2002, p. 43.

⁶⁹⁴ Looy B. van et al.. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, Vol. 40, Issue 4, 2011, p. 555.

⁶⁹⁵ Mowery DC, Nelson R, Sampat B, Ziedonis A. The growth of patenting and licensing by U.S. universities: an assessment of the effects of the Bayh–Dole act of 1980. *Research Policy*, Vol. 30, Issue 1, 2001. p. 118.

grozījumi *Patentu un preču zīmju aktā* jeb t.s. *Beja Doula akts*⁶⁹⁶, kura mērķis bija „[...] nodrošināt, lai bezpeļņas organizāciju un mazo komersantu izgudrojumi tiek izmantoti veidā, kas veicina brīvu konkurenci un uzņēmējdarbību bez pārmērīgas nākotnes pētījumu un atklājumu kavēšanas”. *Beja Doula akts* paredzēja universitāšu, zinātnisko institūtu un mazo komersantu tiesības uz izgudrojumiem, kas radušies federāli finansētās pētniecības programmu īstenošanā, noteica universitātēm pienākumu iesniegt patentu pieteikumus radītajiem izgudrojumiem, sekmēja universitāšu un komersantu sadarbību izgudrojumu komercializācijā, primāri licenci piedāvājot mazajiem komersantiem, bet valstij saglabājot tiesības uz vienkāršo licenci un iespēju pārņemt izgudrojuma komercializāciju, ja universitāte to neveic pietiekami sekmīgi. Šāds tiesiskais regulējums balstās uz pārliecību, ka zinātniskās institūcijas tiesības uz izgudrojumiem un tiesības tos patentēt sniedz tiesisko noteiktību, veicina tehnoloģiju pārnesi, publiski privāto sadarbību pētniecībā.⁶⁹⁷ Tieši tehnoloģiju pārneses veicināšana ir šī normatīvā akta mērķis, un pētījumu rezultātu patentēšana ir tikai līdzeklis.⁶⁹⁸

Lai gan pēc ASV parauga līdzīgu tiesisko regulējumu ieviesušas arī citas valstis⁶⁹⁹, kā liecina vairāki pētījumi, *Beja Doula akta* ietekme uz universitāšu darbību

⁶⁹⁶ 35 U.S.C. Chapter 18 - Patent Rights in Inventions Made With Federal Assistance. Pieejams: <http://uscode.house.gov/download/pls/35C18.txt> [aplūkots: 26.03.2012]. Federālajās laboratorijās izstrādāto izgudrojumu komercializācijas veicināšanu noteica Stīvesona Vailtera Tehnoloģiju inovācijas akts: *Stevenson-Wydler Technology Innovation Act*, Pub. L. No. 96-480, pieejams: <http://www.csrees.usda.gov/about/offices/legis/techtran.html>, [aplūkots: 31.07.2011].

Par patenttiesību izmantošanas attīstību ASV sk.: Mowery DC, Sampat BN. University patents and patent policy debates in the USA, 1925–1980. *Industrial and Corporate Change*, Vol. 10, Issue 3, 2001, pp. 781-814. Tomēr ASV piemēru nevar vispārināti attiecināt uz Eiropu, jo publiskās pētniecības piederības regulējums dažādās valstīs ir atšķirīgs. Sk.: Guena A, R. Federica R. Changes to university IPR regulations in Europe and the impact on academic patenting. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 1068-1076.

⁶⁹⁷ *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, p. 26. Kad kopējā pētniecības projektā starp komersantu un zinātnisko institūciju radītās intelektuālā īpašuma tiesības tiek nodots komersantam, veidojas tirgus nepilnība. Ja zinātniskajai institūcijai nav izredzes uz patenttiesībām vai daļu no peļņas, tā nepūlēsies pārsniegt līgumā noteikto rezultātu, līdz ar to projekta rezultāts nebūs optimāls. Ja zinātniskās institūcijas papildu pūles sasniegt labāku rezultātu, tādu arī nodrošina, komersantam būs izdevīgi patenttiesības nodot zinātniskajai institūcijai. Šādā gadījumā arī iegūstot tikai daļu no peļņas, tā ir lielāka, kā visa peļņa, ievērojot, ka zinātniskās institūcijas mazākas pūles noved pie mazāk vērtīga rezultāta. Sk.: Aghion P, Tirole J. *The Management of Innovation*, *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 109, 1994, pp. 1185-1209.

⁶⁹⁸ Baldini N. Implementing Bayh–Dole-like laws: Faculty problems and their impact on university patenting activity. *Research Policy*, Vol. 38, 2009, p. 1222.

⁶⁹⁹ Par augstskolu pētījumu rezultātu patentēšanas perspektīvu Eiropā sk.: Capart G. Should Universities file Patent Applications. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*,

ASV bijusi relatīvi neliela.⁷⁰⁰

[3.3.9] Izvērtējot *Beja Doula akta* ietekmi, par to izteiktas arī kritiskas piezīmes. Pastāv uzskats, ka šāds regulējums apdraud atvērtās zinātnes modeli un pārveido publiskās pētniecības lomu sabiedrībā.⁷⁰¹ Norādīts, ka, izstrādājot *Beja Doula aktu*, netika ņemts vērā arguments, ka patentaizsardzība, kas veicina pētījumu komercializāciju, ir pretrunā ar atziņu, ka zināšanu izmantošana nav konkurējoša, šā sociālā labuma izmantošanā nerodas papildu izmaksas: "[Z]inātniskās pētniecības ekonomiskā teorija, ko neievēro *Beja Doula* [akts] [...] apgalvo, ka publiski finansētās pētniecības rezultātu patentēšana nav nepieciešama, lai pamudinātu investīcijas pētniecībā, un ka jebkādi izmantošanas ierobežojumi, kas saistās ar patentiem, samazina šo investīciju sabiedrisko atdevi"⁷⁰² [2.1.1.7].

Izteikts viedoklis, ka vajadzētu grozīt *Beja Doula aktu*, nosakot, ka pētniecības rezultātiem – patentētiem vai nē, pēc vispārīgā principa par saprātīgu samaksu būtu

Vol. 13, No. 2, 2006, pp. 221–230.

⁷⁰⁰ Rafferty M. The Bayh–Dole Act and university research and development. *Research Policy*. Vol. 37, Issue 1, February 2008, pp. 29–40 (privātais finansējums pētniecībai būtiski pieaudzis jau 20. gadsimta septiņdesmitajos gados, pirms *Beja Doula akta* pieņemšanas, turklāt universitātēm bija iespējams reģistrēt patentus arī pirms tam. Uniersitātes turpinās veikt fundamentālo pētniecību, kamēr tai tiks piešķirts valsts finansējums); Mowery DC, Nelson RR, Sampatc BN, Ziedonis AA. The growth of patenting and licensing by U.S. universities: an assessment of the effects of the Bayh–Dole act of 1980. *Research Policy*. Vol. 30, Issue 1, January 2001, pp. 99–119 (*Beja Doula akts* bija tikai viens no vairākiem nozīmīgiem faktoriem augskolu patentēšanas un licencēšanas aktivitātes pieaugumam, kas būtu noticis arī bez akta pieņemšanas, tam bijusi minimāla ietekme uz akadēmiskās pētniecības saturu augskolās); Sampat BN, Mowery DC, Ziedonis AA. Changes in university patent quality after the Bayh–Dole act: a re-examination. *International Journal of Industrial Organization*, Vol. 21, Issue 9, November 2003, pp. 1371–1390 (secina, ka kopš *Beja doula akta* pieņemšanas nav pasliktinājusies augskolu reģistrēto patentu kvalitāte); Mowrey DC, Ziedonis AA. Numbers, Quality, and Entry: How Has the Bayh-Dole Act Affected U.S. University Patenting and Licensing? *NBER Innovation Policy & the Economy* (MIT Press), April 2001, Vol. 1 Issue 1, pp. 187–220. (patenti, kas izsniegti augstskolām, kas uzsāka patentēšanu pēc 1980. gada ir mazāk nozīmīgi, kā patenti, kas izsniegti institūcijām, kas patentēšanā bijušas iesaistītas vēl pirms 1980. gada un turpinājušas patetnēt pēc *Beja Doula akta* pieņemšanas). Berman EP. Why Did Universities Start Patenting?: Institution-building and the Road to the Bayh-Dole Act. *Social Studies of Science*, Vol. 38, 2008, pp. 835–871 (izskaidro ASV universitāšu patentēšanas aktivitātes pieaugumu ar noteiktu sabiedrisku institūciju attīstīšanos, kas noveda *pie Beja Doula akta* pieņemšanas); Rhoten D, Powell W. Public Research Universities: From Land Grant to Federal Grant to Patent Grant Institutions. Grām.: *Knowledge Matters: The Public Mission of the Research University*, New Yort, Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2011, p. 325 (tehnoloģiju pārnesi astoņdesmito gadu sākumā veicināja arī riska kapitāla finansējuma pieaugums, īpašu biomedicīnas un datorzinātnes nozarei).

⁷⁰¹ Baldini, N., 2008. Negative effects of university patenting: myths and grounded evidence. *Scientometrics*, Vol. 75, pp. 289–311. *Beja Doula akts* neievēro, ka zinātnes rezultātiem jābūt kopīgiem: Berman E.P. Why Did Universities Start Patenting? Institution-building and the Road to the Bayh-Dole Act. *Social Studies of Science*, Vol. 38, 2008, p. 835.

⁷⁰² Mowery DC, Nelson R, Sampat B, Ziedonis A. The growth of patenting and licensing by U.S. universities: an assessment of the effects of the Bayh–Dole act of 1980. *Research Policy*, Vol. 30, Issue 1, 2001. pp. 118, 103.

jābūt pieejamiem visiem, kas tos vēlas izmantot. Izņēmuma licences zinātnisko institūciju patentu izmantošanai būtu pieļaujamas tikai īpašos gadījumos.⁷⁰³

[3.3.10] Tādu normatīvo aktu pieņemšana, kas sekmē zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu patentēšanu, nav pašsaprotama. Pieņēmums, ka patenttiesības pamudina pētniecību, publiski finansētās pētniecības gadījumā ir mazāk pamatots, kā privāti finansētā pētniecībā.⁷⁰⁴

Patentu reģistrācija vēsturiski nav bijis raksturīgs zinātnisko institūciju darbības veids – patenttiesības ir veidojušās komersantu interešu nodrošināšanai. Taču komersantu darbība būtiski atšķiras no zinātnisko institūciju darbības. Komercedarbība, ar ko nodarbojas komersanti, ir atklāta saimnieciska darbība, kas tiek veikta peļņas gūšanas nolūkā (*Komerclikuma* 1. p. 2. d.). Turpretim zinātnisko institūciju pamatdarbības veids ir zinātne un pētniecība (*Zinātniskās darbības likuma* 1. p. 2., 3. un 4. p.), augstskolām vēl arī izglītība (*Augstskolu likuma*⁷⁰⁵ 3. p. 1. d.). Tā kā būtiski atšķirīgi ir komersantu un zinātnisko institūciju darbības mērķi, domājams, arī patenttiesību ietekme uz šīm institūcijām ir atšķirīga. Līdz ar to arī patenttiesību teoriju izmantojums patenttiesību ietekmei šajā jomā būs atšķirīgs.

[3.3.11] Kā iepriekš noskaidrots, ir pamatoti no publiskiem līdzekļiem finansēt pētniecību, kura netiktu finansēta no privātiem līdzekļiem, jo šādas pētniecības komerciālās sekmes ir grūti prognozējamas [3.3.2]. Publiskais finansējums šādiem pētījumu projektiem tiek piešķirts nevis pašas pētniecības vai pētnieku intereses dēļ, bet tādēļ, ka pētījumu rezultāti varētu būt sabiedrībai noderīgi.⁷⁰⁶ Šo noderīgumu visdrīzāk nevar izmērīt no katra pētījumu projekta nopelnītajos līdzekļos, salīdzinot ieņēmumus ar izdevumiem. Citādi nebūtu pamatojams, kāpēc pētījums tika finansēts

⁷⁰³ Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, p. 470. 313-314. Ričards Nelsons norāda, ka publiskās pētniecības rezultātiem pēc vispārējā principa būtu jābūt brīvi pieejamiem. Pētniecības rezultāti var tikt patentēti izņēmuma kārtā, tomēr tiem jābūt pieejamiem par saprātīgu samaksu. Sk.: Nelson RR. Linkages between the market economy and the scientific commons. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, p. 137

⁷⁰⁴ Rai AK, Eisenberg RS. Bayh-Dole Reform and the Progress of Biomedicine. *Law and Contemporary Problems*, Vol. 66, 2003, p. 313.

⁷⁰⁵ Augstskolu likums: LR likums. *Latvijas vēstnesis*, 1995. 17. novembris, Nr. 179.

⁷⁰⁶ Pastāv uzskats, ka zinātniskā darbība pati par sevi ir augstākais sabiedriskais labums. No ekonomiskā viedokļa turpretim zinātnes vērtība ir pievienotajā vērtībā, ko zinātne sniedz sabiedrībai. Zināšanām ir ekonomiskā vērtība, ja tās sniedz risinājumus praktiskām problēmām. Nelson R. The Simple Economics of Basic Scientific Research. *Journal of Political Economy*, Vol. 67, No. 3, 1959, p. 299.

publiski, ja jau tas ir komerciāli ienesīgs. Ja tiktu rēķināts finansiāli, lielākā daļa fundamentālo pētījumu projektu izrādītos zaudējumus nesoši. Tātad no pētījumu projekta tiek sagaidīts arī kāds vispārīgs labums, kas tikai tālākā nākotnē varētu radīt konkrēti aprēķināmu ekonomisko vai sociālo vērtību.⁷⁰⁷

Tomēr zinātniskās institūcijas ne vien saņem publisko finansējumu pētniecībai, bet atsevišķos gadījumos reģistrē izgudrojumu patentus. Zinātnisko institūciju pētniecība līdz ar to pakļaujas divām pamudinājuma sistēmām – publiskajam finansējumam un patenttiesībām.

Izvērtējams ir jautājums, kāpēc ar patenttiesībām vajadzētu pamudināt zinātnisko institūciju pētniecību, kas ir veikta, pateicoties publiskajam finansējumam? Katrā ziņā nepietiek ar pamatojumu, ka rezultātu patentēšana ir finansiāli izdevīga. Pētniecību, kas ir finansiāli izdevīga, nemaz nevajadzētu pabalstīt ar publisku finansējumu. Tātad būtu jābūt citiem argumentiem, kas pamato zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu patentēšanu. Šādus argumentus varētu sniegt patenttiesību pamatojuma teorijas.

Turpmāk tiks izvērtēts, kuras patenttiesību pamatojuma teorijas iespējams izmantot, lai pamatotu zinātniskajās institūcijās radīto izgudrojumu patentēšanu. Tas ļaus arī noskaidrot, kurus argumentus nedrīkstētu izmantot zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšanas pamatojumam.

[3.3.12] *Publiskošanas pamudinājuma teorija.* Viens no patenti sistēmas pamatprincipiem, uz ko balstās publiskošanas pamudinājuma teorija, ir izņēmuma tiesību piešķiršana apmaiņā pret pētījumu rezultātu publiskošanu. Šis princips ir izprotams, ja kā patenttiesību subjektu iedomājas komersantu. Komersants ir ieinteresēts neizpaust informāciju par savu produktu, tāpēc tas izgudrojumus paturēs slepenībā, ja vien tam netiks piesolīts atalgojums uz noteiktu laiku piešķirtu izņēmuma tiesību formā.

⁷⁰⁷ Ja zinātnisko institūciju pētniecības sekmes tiktu vērtētas, par kritēriju izmantojot pētniecības rezultātu komercializācijas ieņēmumus, tad, salīdzinot to ar komersantu pētniecības laboratorijām, būtu jāatzīst, ka šī aktivitāte ir nesekmīga. Līdzīgi arī, sadalot pētniecības finansējumu balstoties uz zinātniskās institūcijas komercializācijas ieņēmumiem, tiktu apdrautēta pētniecība tajās institūcijās, kur šādi ieņēmumi ir zemi, jo, tās veic galvenokārt fundamentālo pētniecību, kam nav tūlītēja praktiska pielietojuma. Savukārt zinātniskās institūcijas, kur šādi ieņēmumi ir augsti, tiks atbalstītas iespējams nesamērīgi to zinātniskajam ieguldījumam. A. Geuna A, Nesta JJ. University patenting and its effects on academic research: The emerging European evidence. *Research Policy*, Vol. 35, Issue 6, 2006, p. 805.

Gluži citāti ir publiski finansētās pētniecības gadījumā. Zinātniskajām institūcijām un šo institūciju pētniekiem atšķirībā no komersantiem nav intereses pētījumus glabāt slepenībā, jo to mērķis nav atpelnīt pētījumos ieguldītos līdzekļus.⁷⁰⁸ Tieši pretēji – zinātnisko institūciju un pētnieku interesēs ir pēc iespējas agri publiskot pētījumu rezultātus, jo šādā veidā institūcijas un pētnieki nodrošina savu reputāciju un paaugstina iespēju piesaistīt finansējumu turpmākiem pētījumiem. Patenta pieteikuma gatavošana uz noteiktu laiku aizkavē rezultātu publiskošanu. Secināms, ka publiski finansētās pētniecības rezultātu patentēšanu nevar pamatot, izmantojot publiskošanas pamudinājuma teoriju.

[3.3.13] *Perspektīvas teorija*. Liela daļa zinātnisko institūciju izgudrojumu ir agras attīstības stadijas tehnoloģijas, kam vēl nepieciešama turpmāka izstrāde. Šādu tehnoloģiju attīstīšanā nepieciešams ieguldīt būtiskus papildu resursus. Saskaņā ar perspektīvas teoriju, ja attīstītājam nebūtu noteikta nodrošinājuma, ka ieguldījumi atmaksāsies, attīstītāji kavēsies investēt šo tehnoloģiju pilnveidošanā.

Perspektīvas teorijai īpaši nozīmīgs ir izgudrojuma attīstības kontroles aspekts – patents sekmē privātās investīcijas agras attīstības izgudrojumu attīstīšanā, nodrošinot izgudrojuma attīstības kontroli.⁷⁰⁹ Iespēja patentēt pētniecības rezultātus ļauj kontrolēt turpmāko tehnoloģijas attīstību, kas samazina vai pat izslēdz nepieciešamību turpmāk finansēt noteikto pētījumu jomu.⁷¹⁰ Tomēr komersants attīstīs tikai atsevišķus izgudrojuma pielietojumus.⁷¹¹ Ar patenttiesību palīdzību it kā veicinot zinātniskajās institūcijās radīto zināšanu izmantošanu var panākt pretēju efektu –

⁷⁰⁸ Pētījums liecina, ka izgudrotāji, kas darbojas rūpniecībā, daudz mazāk apmainās ar informāciju, salīdzinot ar izgudrotājiem, kas darbojas zinātnē. Līdz ar to zināšanas par tehnoloģiju ir fragmentāras. Balconi M, Breschi S, Lissoni F. Networks of inventors and the role of academia: an exploration of Italian patent data. *Research Policy*, Vol. 33, Issue 1, 2004, p. 144.

⁷⁰⁹ Kitch EW. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, p. 279.

⁷¹⁰ Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, p. 463. Nelsons gan uzskata, ka izgudrojuma attīstības kontroles aspekts šajā gadījumā nav nozīmīgākais. Saglabājot zinātnisko institūciju pētījumu rezultātus brīvi pieejamus, tiek veicināta konkurence privātajā pētniecībā.

⁷¹¹ Atbilstoši Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas veiktajam pētījumam zinātnisko institūciju „platformas” izgudrojumi, kam ir augsts dažādu pielietojuma jomu potenciāls, biežāk tiek licencēti jaundibinātiem, kā jau esošiem komersantiem. Šie komersanti, kuriem intelektuālā īpašuma tiesības veido lielāko uzņēmuma vērtību, visbiežāk vēlas no zinātniskās institūcijas iegūt tieši uzņēmuma licences, kas mazina risku attīstīt tehnoloģijas. Zinātniskās institūcijas līgumos nereti ietver prasību, lai izgudrojums patiešām tiktu izmantots, licencēm bieži ir noteikta teritorijas vai jomas ekskluzivitāte, lai izgudrojumu varētu licencēt vairāk, kā vienam komersantam. Sk.: *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, pp. 16-17.

licences izsniegšana negarantē, ka izgudrojums patiesi tiks izmantots vai ka tiks izmantots viss tā potenciāls.⁷¹² Zinātniskajai institūcijai vajadzētu ierobežot licenci ar noteiktu pielietojuma jomu, ja ir paredzams, ka komersants varētu ierobežot tehnoloģijas attīstību.⁷¹³ Nevajadzētu izsniegt izņēmuma licenci plašam pielietojumam izgudrojumu, kura turpmākā attīstība ir neskaidra un potenciāli plaša. Šādas tehnoloģijas attīstībā sabiedrībai izdevīgāk, ja tiek iesaistīti vairāki komersanti.⁷¹⁴

Patentējot izgudrojumus, arī zinātniskā institūcija spēj kontrolēt izgudrojuma attīstību, lai gan tai kontrole vajadzīga atšķirīgu iemeslu dēļ. Ar patenta licences līgumu zinātniskā institūcija var ierobežot zemas kvalitātes vai neētisku pielietojumu attīstību, kā arī novērst attīstības kavēšanos jomās, kas ir ārpus licenciāta darbības sfēras. Kontrole ir iespējama, kamēr patents tiek licencēts, bet ne pārdots.

Lai gan licencējot agras attīstības stadijas zinātnisko institūciju tehnoloģijas ar plašu patentaizsardzību varētu veicināt privāto investīciju piesaisti tehnoloģijas attīstībai, tas saistās ar risku ierobežot konkurenci tehnoloģijas attīstībā, kā arī turpmākās pētniecības apdraudējumu. Turklāt, pastāvot publiskajam finansējumam, zinātnisko institūciju pētniecība nav pakļauta konkurentu darbībai, kā tas ir komersantu gadījumā. Līdz ar to perspektīvas teorija nevar pamatot plaša apjoma vai izņēmuma licenču izsniegšanu zinātnisko institūciju patentiem ar mērķi aizsargāt komersanta izredzes turpmāk attīstīt izgudrojumu. Plaša apjoma patentu piešķiršanu varētu pamatot ar zinātniskās institūcijas iespējām kontrolēt tehnoloģijas attīstību, izsniedzot licences izgudrojuma izmantošanai noteiktā jomā, kā arī ierobežojot sabiedriski nevēlamu izgudrojuma pielietošanu. Tomēr ir maz ticams, ka bez patenta piešķiršanas nebūtu iespējama izgudrojuma attīstīšana. Ņemot vērā risku aizkavēt zinātnes un tehnoloģijas attīstību, drīzāk jāatzīst, ka zinātnisko institūciju patentiem nav izmantojams arī šāds pamatojums.

[3.3.14] *Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija.* Patentu piešķiršanu

⁷¹² Sal.: Heller MA. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688.; sk. arī: Maurer SM. Inside the anticommons: Academic scientists' struggle to build a commercially selfsupporting human mutations database, 1999-2001. *Research Policy*, Vol. 35, 2006, pp. 839-853.

⁷¹³ Licencējot tehnoloģiju bez pielietojuma jomas ierobežojuma, pastāv iespēja, ka tiks ierobežota turpmākā pētniecība. Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, pp. 455-471.

⁷¹⁴ *Ibid.*, p. 468.

publiski finansētajiem zinātnisko institūciju izgudrojumiem nevar pamatot ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju, jo šie izgudrojumi nav radīti ekonomiskajā cīņā par jaunu produktu vai produktu uzlabojumu radīšanu. Tāpat arī nav pamats uzskatīt, ka, ja nebūtu patentaizsardzības, zinātniskā institūcija tos glabātu slepenībā,⁷¹⁵ jo jebkurā gadījumā izgudrojumi tiktu publicēti zinātniskajās publikācijās. Tieši pētījumu rezultātu publicēšana veicina zinātnes progresu, jo publikācijas ir pakļautas profesionālai kritikai, savlaicīga publikācija samazina pētījumu dublēšanos, veicina turpmākus pētījumus.⁷¹⁶ Turpretim patenta pieteikuma gatavošana var aizkavēt publicēšanu, kas veicina ekonomiskās rentes sadrumstalošanos.⁷¹⁷ Līdz ar to no ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas viedokļa nebūtu pamats publiski finansētajiem zinātnisko institūciju pētījumiem piešķirt patentaizsardzību.

[3.3.15] *Izgudrošanas sacīkstes teorija.* Patentus nevar pamatot arī ar izgudrošanas sacīkstes teoriju. Izgudrošanas sacīkstes teorija atzīst šaura apjoma patentu izsniegšanu, kas attiecas uz konkrētu tehnoloģijas pielietojumu, lai nekavētu turpmāko tehnoloģijas attīstību, ko nodrošinās konkurence tirgū.⁷¹⁸ Zinātnisko institūciju pētniecība parasti netiek veikta ar mērķi radīt nelielus tirgū pieejamo produktu uzlabojumus, to interese nav iesaistīties konkurences cīņā par šādu uzlabojumu radīšanu.

Ja zinātniskajās institūcijās īsteno pētniecības projektu, kura rezultāts ir patentējams izgudrojums ar neskaidru un potenciāli plašu pielietojumu, tā patentēšanu nevar pamatot ar izgudrošanas sacīkstes teoriju. Tā kā izgudrošanas sacīkstes teorija neatzīst šādu izgudrojumu patentēšanu, ar to nevar pamatot zinātnisko institūciju patentus. Faktiski ar šo teoriju nevarētu pamatot arī patentus pētniecības blakus rezultātiem, kam ir skaidrs pielietojums, ievērojot, ka tie tomēr nav radīti konkurences cīņā par noteiktu tehnoloģiju uzlabošanu, bet gan ir drīzāk nejauši.

⁷¹⁵ Par gadījumiem, kad saskaņā ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teoriju ir pamatoti piešķirt patentaizsardzību sk.: Grady MF, Alexander JI. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992. pp. 307-310.

⁷¹⁶ Dasgupta, P., David PA. Toward a New Economics of Science. *Research Policy*, 2004, Vol. 23, pp. 487-521

⁷¹⁷ Baldini N. Implementing Bayh–Dole-like laws: Faculty problems and their impact on university patenting activity. *Research Policy*, Vol. 38, 2009, p. 1222

⁷¹⁸ Merges RP, Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 839-916.

[3.3.16] *Darījumu izmaksu teorija un informācijas signālu teorija.* Patentu izsniegšanu publiski finansētajiem zinātnisko institūciju izgudrojumiem var pamatot ar darījumu izmaksu teoriju un informācijas signālu teoriju. Lai gan zinātnisko institūciju primārais mērķis nav slēgt darījumus par tajās radīto zināšanu izmantošanu, ar patentu palīdzību tā var iesaistīties sadarbības projektos ar citām zinātniskajām institūcijām un arī komersantiem. Informāciju par savu pētniecību darbību zinātniskās institūcijas var sniegt gan caur publikācijām, gan arī caur patentiem.⁷¹⁹ Tomēr pētījuma rezultātu publicēšana zinātniskā izdevumā un patenta pieteikumā ir būtiski atšķirīga. Zinātniskā rakstā tiek publicēti izvērsti pētījuma dati un secinājumi, kas tiek diskutēti turpmākajās publikācijās un zināšanas tiek nodotas studentiem. Turpretim patenta pieteikumā nepieciešams izpaust tikai tik daudz, lai varētu iegūt patentu, dažādas ar izgudrojumu netieši saistītās zināšanas ir izdevīgi nepublicēt.⁷²⁰ Tāpēc no zināšanu izplatīšanas viedokļa patenta publikācija ir mazāk vērtīga kā zinātniskā publikācija.

Zinātnisko institūciju rezultātu patentēšana rada sabiedrībā apziņu, ka tajās tiek radīti lietderīgi pētniecības rezultāti, kā arī rada pašu zinātnieku interesi par rezultātu komercializāciju, tādējādi potenciāli tiek komercializēti izgudrojumi, kas citādi netiktu izmantoti.⁷²¹

Zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšana saistāma ar netradicionāliem patentēšanas motīviem: zinātniskās reputācijas paaugstināšana; tehniskās un zinātniskās kompetences signalizēšana, lai piesaistītu nākotnes sadarbības partnerus; papildu finansējuma piesaiste nākotnes pētījumiem; riska kapitāla finansējuma piesaiste, izmantojot izgudrojumu jaunas komercdarbības

⁷¹⁹ Situācija, kad tā pašas jaunās zināšanas vienlaikus tiek gan patentētas, gan publicētas un kur zināšanām ir dubults pielietojums - zinātnē un komercdarbībā, literatūrā tiek dēvētas par "patenta publikācijas pāra" (*patent-paper pair*) publiskošanu. Murray F, Stern S. Do formal intellectual property rights hinder the free flow of scientific knowledge? An empirical test of the anti-commons hypothesis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 63, 2007, p. 649. Pētījums Briseles Brīvajā universitātē liecina, ka patentēšanas aktivitāte pētniekiem netraucē zinātnisko publikāciju savlaicīgai iesniegšanai. Mathieu Meyer AM, Pottelsberghe de la Potterie B. Turning science into business: A case study of a major European research university. *Science and Public Policy*, Vol. 35, Issue 9, 2008, pp. 669-679. Patents un publikācija, kas ietver saistītas zināšanas, nav izslēdzoši, bet gan papildinoši. Azoulay P, Ding W, Stuart T. The determinants of faculty patenting behavior: demographics or opportunities? *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 63, Issue 4, 2007, p. 621.

⁷²⁰ Breschi S, Lissoni F, Montobbio F, From publishing to patenting: Do productive scientists turn into academic inventors? *Revue d'Economie Industrielle*, Vol. 120, Issue 1, 2005, p. 78.

⁷²¹ Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*. Vol. 20, No. 4, 2007, p. 613

uzsākšanai u.tml.⁷²²

[3.3.17] *Izgudrošanas pamudinājuma teorija un atalgojuma teorija.* Publiski finansēto valsts zinātnisko institūciju pētījumu rezultātus nevar pamatot ar izgudrošanas pamudinājuma teoriju, ja visas tiesības uz komercializācijas ienākumiem iegūst zinātniskā institūcija. Zinātniskajai institūcijai nav intereses attīstīt patentējamus izgudrojumus, jo tās mērķis atšķirībā no komersanta nav gūt peļņu no izgudrojumu komercializēšanas. Līdzīgi to nevar pamatot arī ar atalgojuma teoriju.

Tomēr šīs teorijas iespējams izmantot, skaidrojot regulējumu, kas paredz noteiktu kompensāciju pētniekiem izgudrotājiem. Lai gan pētījuma veikšanu noteikusi publiskā finansējuma piešķiršana, patentējamu izgudrojumu radīšanu papildus varētu veicināt pētnieku interese iegūt kompensāciju par šādu izgudrojumu radīšanu (izgudrošanas pamudinājuma teorija). Ja šāds izgudrojums izrādās sabiedrībai noderīgs, izgudrotājs var cerēt uz atbilstošiem ieņēmumiem (atalgojuma teorija). Kompensācija pētniekiem mēdz būt noteikta 1) kā iespēja iegūt intelektuālā īpašuma tiesības vai 2) kā iespēja saņemt atlīdzību par to, ka darba devējs izmanto radītās intelektuālā īpašuma tiesības.

[3.3.17.1] Atsevišķās valstīs (piemēram, Zviedrija⁷²³, Somija⁷²⁴) ir saglabāta t.s. „universitāšu pasniedzēju privilēģija” jeb īpaši noteikumi attiecībā uz augstākās izglītības iestāžu (un reizēm arī citu zinātnisko institūciju) pētniekiem, kas paredz darbinieka, nevis darba devēja tiesības uz pētījuma rezultātiem.⁷²⁵ Šajās valstīs pēc

⁷²² Freitas MB, Nuvolari A. Traditional versus Heterodox Motives of academic patenting: Evidence from the Netherlands. 3rd Annual Conference of the EPIP Association. Bern – Switzerland October 3-4, 2008. Pieejams: www.epip.eu/conferences/epip03/papers/Bodas-Freitas_Nuvolari.pdf [aplūkots: 19.12.2011], pp. 8-9.

⁷²³ Saskaņā ar Zviedrijas likumu par tiesībām uz darbinieku izgudrojumiem darba devējam ir tiesības uz darbinieku izgudrojumiem, bet akadēmiskās institūcijas ir izslēgtas no darba devēja jēdziena, uz tām neattiecas šī likuma regulējums. (Lag (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar, 1949-06-18. Pieejams: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19490345.htm>, [aplūkots: 29.01.2012]).

⁷²⁴ Saskaņā ar Somijas likumu par tiesībām uz augstākās izglītības iestāžu radītajiem izgudrojumiem augstākās izglītības iestāžu darbiniekiem ir pirmtiesības uz izgudrojumiem, kas radīti darba attiecību ietvaros, ja pētījumam nav piesaistīts papildu trešo personu finansējums. Ja darbinieks izgudrotājs neizmanto šīs tiesības sešus mēnešus kopš paziņojis darba devējam par izgudrojumu, tiesības iesniegt patenta pieteikumu iegūst darba devējs – augstākās izglītības iestāde. (The Act on the Right in Inventions made at Higher Education Institutions (369/2006), 19 May 2006. Pieejams: www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/.../en19670656.pdf [aplūkots: 22.12.2011]).

⁷²⁵ Sk. Guena A, Federica R. Changes to university IPR regulations in Europe and the impact on academic patenting. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 1068-1076; Lissoni F, Llerena P, McKelvey M, Sanditov B. Academic Patenting in Europe: New Evidence from the KEINS Database. “Universities as Knowledge Environments of the Future,” Chalmers University, Göteborg, 11-12 December 2006.

vispārīgā principa zinātniskās institūcijas darbiniekiem, nevis pašai institūcijai ir tiesības iesniegt patenta pieteikumu.

No atalgojuma teorijas viedokļa tiesību piešķiršana pētniekam izgudrotājam it kā varētu radīt lielāku pamudinājumu izgudrojuma komercializācijai, jo pētnieka personiskā motivācija gūt ienākumus no komercializācijas varētu būt lielāka nekā institūcijas motivācija. Tomēr pastāv vairāki negatīvi faktori. 1) Patentēšanas procesa un tiesību aizsardzības izmaksas varētu kavēt izgudrotāju patentēt un komercializēt izgudrojumu. 2) Lielāko daļu akadēmisko izgudrojumu radījuši izgudrotāju grupa, individuālas īpašumtiesības var veicināt tiesību fragmentāciju. 3) Vairāku izgudrotāju pretenzijas uz izgudrojumu varētu apgrūtināt vienošanās panākšanu par tehnoloģijas licencēšanu. 4) Ja tiesības iegūst pētnieks, tas var nolemt komercializēt izgudrojumu ārvalstīs, kas var mazināt nacionālo ieguvumu no pētniecības rezultātiem.⁷²⁶ 5) Pētnieki parasti nav tik labi sagatavoti tiesību izmantošanai, kā institūcijas.⁷²⁷ 6)

Pieejams: www.unibg.it/dati/bacheca/530/25058.pdf [aplūkots: 14.12.2011] (aplūko īpatnības universitāšu izgudrojumu patentēšanā Itālijā, Zviedrijā un Francijā. Situācija valstīs, kur pastāv „pasniedzēju privilēģija”, ir būtiski atšķirīga no pārējām valstīm. Tur daudz lielāka iespēja, ka universitātēs izstrādātie izgudrojumi piederēs privātpersonām, arī komersantiem, kam izgudrotāji nodevuši savas tiesības); Lotz P. Academic Patenting and the Professor's Privilege. Entrepreneurship and innovation – organizations, institutions, systems and regions. Copenhagen, CBS, June 17-20, 2008. Pieejams: www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=6085&cf=32 [aplūkots: 14.12.2011] (aplūko Dānijas piemēru, kur 2000. gadā atcēla „pasniedzēju privilēģiju”. Dažus gadus vēlāk šo normu atcēla Vācija, Austrija un Norvēģija); Lebedor S van. The patenting behaviour of German professors 1990-2006. Entrepreneurship and innovation – organizations, institutions, systems and regions. Copenhagen, CBS, June 17-20, 2008. Pieejams: www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=3624&cf=29 [aplūkots 14.12.2011] (aplūko universitāšu patentēšanu Vācijā laika periodā pirms un pēc "pasniedzēju privilēģijas" atcelšanas); Valentin F, Jensen R. Effects on academia-industry collaboration of extending university property rights. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 32, Issue 3, 2007, pp. 251-276. (konstatē, ka kopš "pasniedzēju privilēģijas" atcelšanas Dānijā 2000. gadā samazinājies universitāšu patentu skaits (skaitot kopā ar pētnieku reģistrētajiem patentiem) biotehnoloģijas jomā, kas liecina, ka tiesiskā regulējuma izmaiņas ietekmēja situāciju); Della Malva A, Lissoni F, Llerena P. Institutional change and academic patenting: French universities and the Innovation Act of 1999. Paper for the DRUID 25th Celebration Conference, 2008. Pieejams: [ftp://ftp.unibocconi.it/pub/RePEc/cri/papers/KitesWP29.pdf](http://ftp.unibocconi.it/pub/RePEc/cri/papers/KitesWP29.pdf) [aplūkots: 14.12.2011] (aplūko zinātnisko institūciju patenttiesību regulējuma izmaiņas Francijā); Meyer M. Academic patents as an indicator of useful research? A new approach to measure academic inventiveness. *Research Evolution*, Vol. 12, No 1, 2003, pp. 17-27 (pētījumā, kur analizēta Somijas universitāšu patentēšanas aktivitāte, secināts, ka tā ir relatīvi zema, taču krietni augstāka ir universitāšu pētnieku iesaiste. Tas izskaidrojams ar „pasniedzēju privilēģijas” pastāvēšanu).

⁷²⁶ Piemēram, Vācijā noteikts, ka, ja zinātniskā institūcija vēlas nodot tiesības uz patentu īpašniekam, kas nav reģistrēts Eiropas Savienībā, ir jāsaņem pētījuma finansētāja atļauja. Tādējādi valstij ir iespējas ietekmēt nacionālo (reģionālo) ekonomisko attīstību, turpretim, ja tiesības piederētu izgudrotājam, šādas kontroles iespējas nebūtu. *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, p. 30.

⁷²⁷ Tomēr, ja rezultāti pieder fiziskām personām, tos potenciāli vieglāk nodot komersantiem. *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris:

Fakts, ka daudzu zinātnisko institūciju izgudrojumu patenti reģistrēti kā pētnieka īpašums, samazina zinātnisko institūciju ekonomisko ietekmi sadarbības projektos ar komersantiem.⁷²⁸

Papildus jāņem vērā arī apstākļi, kā, ja pētījums ir publiski finansēts, sabiedrībai būtu jābūt tiesībām uz pētījuma rezultātiem. Ja patentu iegūst un komercializē zinātniskā institūcija, var teikt, ka tā to dara sabiedrības interesēs, jo komercializācijas ieņēmumi tiek reinvestēti tās pamatdarbībā, t.i., turpmākajā pētniecībā vai citādi sabiedriski noderīgā veidā. Turpretim, ja visas tiesības uz rezultātiem iegūst pētnieks, sabiedrība negūst tiešu labumu no publiski finansētās pētniecības. Netieši, t.i., ekonomikas attīstības un nodokļu ieņēmumu formā gan sabiedrība var gūt labumu arī no pētniekam piederošiem izgudrojumiem.

Kopumā secināms, ka ir pamatoti ar likumu noteikt, ka rezultāti pieder zinātniskajām institūcijām, nevis zinātnisko institūciju darbiniekiem, kas radījuši izgudrojumus. Lai gan atalgojuma teorija un izgudrošanas pamudinājuma teorija varētu atbalstīt tiesību piešķiršanu zinātniskās institūcijas pētniekam, pastāv daudzi un svarīgi pretargumenti šādam modelim.

[3.3.17.2] Vairākās valstīs, piemēram, Vācijā⁷²⁹ un Dānijā⁷³⁰ ir paredzēta atlīdzības izmaksa izgudrotājam par izgudrojumu, kas radīts darba attiecību ietvaros. Šādu kārtību paredz arī likumprojekts „Grozījumi Zinātniskās darbības likumā”⁷³¹.

Šāds regulējums zinātnisko institūciju gadījumā balstās uz pārlicību, ka pētniekam izgudrotājam ir cieša saistība ar tehnoloģijas komercializāciju un ka tā

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, p. 23.

⁷²⁸ Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006., pp. 614-616. Īpaši pielāgoti patenta licences līguma noteikumi var līdzsvarot interesi attīstīt zinātniskajā institūcijā izstrādātu tehnoloģiju (medikamentu izstrādē) ar interesi padarīt tehnoloģiju pieejamu tiem, kam tā visvairāk nepieciešama. Evans GE. Strategic Patent Licensing for Public Research Organizations: Deploying Restriction and Reservation Clauses to Promote Medical R&D in Developing Countries. *American Journal of Law & Medicine*, Vol. 34, 2008, pp. 175-223.

⁷²⁹ Gesetz über Arbeitnehmererfindungen (Vācijas Darba ņēmēju izgudrojumu likums). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/arbnerfg/> [aplūkots: 25.10.2011].

⁷³⁰ Act on inventions at public research institutions (Dānijas Publiskās pētniecības iestāžu izgudrojumu likums). Pieejams: <http://en.fi.dk/acts/act-on-inventions-at-public-researchinstitutions/LBK%20210%20af%2017%20%20marts%202009%20UK%2022042009.pdf> [aplūkots: 25.10.2011.]. Par darba attiecību ietvaros radītajiem izgudrojumiem Dānijā sk.: Riis T. *Intellectual Property in Denmark*. 2. ed. The Netherlands: Kluwer Law International, 2009, pp. 104-106.

⁷³¹ Likumprojekts „Grozījumi Zinātniskās darbības likumā”, Nr. 471/Lp10., izskatīts pirmajā lasījumā 22.09.2011.

visdrīzāk būs nesekmīga, ja pētniekam nebūs finansiāla pamudinājuma.⁷³² Tāpēc ir nozīmīgi paredzēt, ka pētnieks iegūst daļu no patenta komercializācijas ieņēmumiem vai, piemēram, iegūst kapitāla daļas komercsabiedrībā, kas komercializē izgudrojumu.⁷³³ Zināmā mērā šāda kārtība ir vidusceļš starp regulējumu, kur primāri visas tiesības pieder zinātniskajai institūcijai, un regulējumu, kur primāri visas tiesības pieder darbiniekam izgudrotājam.

Atšķirībā no kārtības, kur pirmtiesības reģistrēt patentu iegūst pētnieks, 1) šajā gadījumā izgudrojuma komercializācijas kontroli saglabā zinātniskā institūcija. 2) Arī, ja izgudrojuma radīšanā bijis iesaistīts vairāk kā viens pētnieks, patentu iegūst viena persona – zinātniskā institūcija, tiesību piederība nav fragmentēta, līdz ar to 3) komercializācija nav apgrūtināta ar vairāku personu atšķirīgām interesēm. 4) Zinātniskā institūcija ar lielāku varbūtību komercializēs izgudrojumu nacionālās ekonomikas interesēs. 5) Zinātniskā institūcija pakāpeniski var iegūt plašu pieredzi intelektuālā īpašuma komercializācijā. 6) Lielāks skaits reģistrētu patentu nodrošina arī noteiktu zinātniskās institūcijas ietekmi sadarbībā ar komercsektoru.

Atalgojuma teoriju varētu izmantot, lai pamatotu kompensāciju, kas atbilst noteiktai (procentuāli izteiktai) daļai no komercializācijas ieņēmumiem. Jo lielāki ir zinātniskās institūcijas ieņēmumi no izgudrojuma komercializācijas, jo lielākai saskaņā ar atalgojuma teoriju būtu jābūt izgudrotāja kompensācijai.⁷³⁴ Cerības saņemt ieņēmumus no patenta komercializācijas motivē pētniekus līdzās vispārīgajai pētniecībai pievērsties patentējamu izgudrojumu attīstīšanai, līdz ar to šādu regulējumu pamato arī izgudrošanas pamudinājuma teorija.

[3.3.18] Apkopojot, secināms, ka pētniecības publiskā finansējuma funkcija ir veicināt pētniecību jomās, kur patenttiesības nesniedz pietiekamu motivāciju. Publiski finansētā zinātnisko institūciju darbība ir nozīmīga, jo pretējā gadījumā investīcijas

⁷³² Pētījumā, kur analizēta izgudrojumu komercializācija 62 ASV universitātēs noskaidrots, ka lielākā daļa licencēto izgudrojumu ir ļoti agrā tehnoloģijas attīstības stadijā. Lai šos izgudrojumus attīstītu par komerciāliem produktiem, ļoti svarīga ir izgudrotāju līdzdalība. Šie izgudrojumi netiktu attīstīti, ja to komerciālās sekmes netiek sasaistītas ar izgudrotāja ienākumiem. Jensen R, Thursby M. Proofs and prototypes for sale: The licensing of university inventions. *American Economic Review*, Vol. 91, Issue 1, 2001, p. 255.

⁷³³ Jensen R, Thursby M. Proofs and prototypes for sale: The licensing of university inventions *American Economic Review*, Vol. 91, Issue 1, 2001, pp. 240-259.

⁷³⁴ ASV universitātēm, kas izgudrotājiem atvēl lielāku daļu no komercializācijas ienākumiem, ir lielāki licencēšanas ieņēmumi. Lach S, Schankerman M. Incentives and invention in universities. *The Rand Journal of Economics*, Vol. 39, Issue 2, 2008, p. 427.

fundamentālajā pētniecībā, ko patenttiesības neveicina, būtu nepietiekamas.

Lai gan zinātnisko institūciju pētījumu veikšanu noteicis saņemtais publiskais finansējums, nevis patenta izredzes, šo pētījumu rezultāti reizēm tiek patentēti. Abu motivācijas sistēmu – publiskā finansējuma un patenttiesību pastāvēšanu vienlaikus ir iespējams pamatot, ja tiek atzīti specifiski zinātnisko institūciju patentēšanas mērķi. Ja tiek noteikti neatbilstoši zinātnisko institūciju patentēšanas mērķi, tas var kaitēt pētniecības darbībai, kas ir zinātnisko institūciju pamatuzdevums.

Tradicionālās patenttiesību pamatojuma teorijas, kuras skaidro patenta izsniegšanu ar izgudrojuma aizsardzību un investīciju kapitalizāciju, zinātnisko institūciju patentēšanas gadījumā ir nepiemērotas, jo pētniecību nav noteikušas izredzes gūt peļņu. Izmantojot, piemēram, publiskošanas pamudinājuma teoriju vai perspektīvas teoriju tiks iegūti kļūdaini secinājumi, kas var kaitēt zinātnisko institūciju darbībai. Novērtējot publiski finansētās pētniecības rezultātu patentēšanu, jāapsver, vai tā veicinās rezultātu pieejamību un izmantošanu, zinātnisko institūciju un komersantu sadarbību, piesaistīs privāto finansējumu.⁷³⁵ Taču nav pamatoti, ja zinātniskās institūcijas patentē ar mērķi atgūt pētniecībā ieguldīto finansējumu.⁷³⁶

Normatīvie akti, kas regulē zinātnisko institūciju patentēšanu, būtu jāvērtē, ņemot vērā patenttiesību pamatojuma teorijas, kas ir piemērotas zinātnisko institūciju patentēšanas pamatošanai. Piemērotas ir atsevišķas patenttiesību pamatojuma teorijas, kuras galvenokārt akcentē netradicionālās patenttiesību funkcijas, kā darījuma izmaksu teorija un informācijas signālu teorija. Savukārt izgudrošanas pamudinājuma teorija un atalgojuma teorija pamato noteiktas kompensācijas piešķiršanu par

⁷³⁵ Arī Eiropas Komisijas ieteikumā norādīts, ka ienākumu gūšanu nevajadzētu izskatīt par galveno zinātnisko institūciju intelektuālā īpašuma izmantošanas mērķi. Komisijas ieteikums par intelektuālā īpašuma pārvaldību zināšanu nodošanas darbībās un par prakses kodeksu universitātēm un citām sabiedriskām pētniecības iestādēm, Nr. K(2008) 1329 (2008/416/EK), 2008. gada 10. aprīlis, 1. pielikums, 9. punkts.

⁷³⁶ Lielākā daļa universitāšu pat ASV, kur zinātnisko institūciju pētījumu rezultātu komercializācija tiek atzīta par sekmīgāko, negūst peļņu no pētījumu komercializācijas. Tas liecina, ka mērķis atgūt investīcijas no licencēšanas, ko bieži uzskata par nozīmīgu, ir nepareizs. Gibbons LJ. University innovation and technology transfer –The Bayh-Dole Act after 30 years of incentives to commercialize, Conference of the International Association for the Advance of Teaching and Research in Intellectual Property, 2009. Pieejams: www.atrip.tf.vu.lt/docs/Paper_Gibbons.pdf [aplūkots: 19.12.2011]). Tikai atsevišķu universitāšu patenti izmantošana sedz reģistrācijas izmaksas, vēl mazāk ir tādu patenti, kas rada būtiskus ienākumus (Scherer FM. Harhoff D. Technology policy for a world of skewed outcomes. *Research Policy*, Vol. 29, 2009, pp. 559-566); sk. arī Rhoten D, Powell W. Public Research Universities: From Land Grant to Federal Grant to Patent Grant Institutions. Grām.: *Knowledge Matters: The Public Mission of the Research University*, Columbia University Press: New York, Chichester, West Sussex, 2011, pp. 319-345.

komercializējama izgudrojuma radīšanu pētniekam izgudrotājam. Kā kompensācija nav piemērota patenttiesību piešķiršana izgudrotājam, bet gan tā ir nosakāma kā daļa no zinātniskās institūcijas gūtajiem komercializācijas ienākumiem.

Kopsavilkums

(1) Patenttiesību pamatojuma teorijām ir šādi uzdevumi: 1) definēt un pamatot patenttiesību funkcijas un mērķus, kas izskaidro to pastāvēšanu, kā arī patentu īpašnieku rīcību; 2) noskaidrot, kāds patenttiesību regulējums ir piemērotāks noteikto funkciju īstenošanai un mērķu sasniegšanai, kuras tiesību normas ir nepiemērotas.

Patenttiesību pamatojuma teorija, kas spēj pamatot patenttiesību pastāvēšanu un izskaidrot nozīmīgākās spēkā esošās patenttiesību normas un patentu īpašnieku rīcību ir piemērota un izmantojama patenttiesību analīzei. Ja teorija nespēj pamatot patenttiesību pastāvēšanu vai izskaidrot spēkā esošās tiesību normas vai patentu īpašnieku rīcību, tās pielietošanas iespējas ir ierobežotas un secinājumi ir apšaubāmi.

Ikvienu patenttiesību sistēma nodrošina vairākas atšķirīgas funkcijas un mērķus. Tāpēc neviena teorija nav izmantojama absolūti. Ar dažādu teoriju palīdzību iespējams izskaidrot dažādus patenttiesību aspektus. Pateicoties patenttiesību pamatojuma teorijām, iespējams saskatīt nepilnības un pamatot grozījumu nepieciešamību spēkā esošajās patenttiesību normās.

(2) Patenttiesību pastāvēšanu iespējams pamatot, izmantojot 1) ētiskus un uz taisnīgumu un dabisko tiesību apsvērumiem balstītus argumentus, un 2) ētiski neitrālus uz lietderības apsvērumiem balstītus argumentus.

Patenttiesības veidojušās Renesanses laikā no amatnieku un tirgotāju ģilžu privilēģijām kā līdzeklis valstu rūpnieciskās attīstības veicināšanai, tāpēc sākotnēji noteicošie bija uz lietderības apsvērumiem balstītie argumenti. Šai izpratnei raksturīgas patenttiesību normas ietvertas 1474. gada *Venēcijas statūtā par rūpnieciskiem izgudrojumiem*.

Ideja par patenttiesībām kā dabiskajām tiesībām, uz ko izgudrotājiem ir personiskās tiesības, attīstījās Apgaismības laikā, lai patenttiesības pretstatītu privilēģijām, kas saistījās ar kārtu sabiedrībai raksturīgo nevienlīdzību. Tādējādi uz taisnīgumu un dabisko tiesību apsvērumiem balstītie argumenti veidojušies vēlāk. Šo patenttiesību izpratni raksturo Francijas 1791. gada *Patentu likums*.

Mūsdienu patenttiesību pamatošanai kopumā atbilstošākas ir teorijas, kuras var attiecināt uz senākajiem argumentiem, kas balstīti lietderības apsvērumos. Uz ētikas apsvērumiem balstītās teorijas nespēj izskaidrot spēkā esošās patenttiesību

normas.

(3) Dabisko tiesību (darba) teorija ir vienīgā no patenttiesību pamatojuma teorijām, kas aizstāv beznosacījuma tiesības uz patentu (pārējās teorijas ir konsekvencionālas). Tiesības uz patentu ir ikvienam, kas ar savu darbu radījis izgudrojumu, neatkarīgi no tā, uz ko izgudrojums attiecas un vai izgudrojums jau nav tehnikas līmeņa daļa.

Šīs teorijas patenttiesību pamatojums nespēj izskaidrot spēkā esošo patenttiesību normu pastāvēšanu, tostarp šādas patenttiesību normas: 1) patenttiesību ierobežotību laikā, 2) patentējamo objektu loka ierobežotību, 3) patenta reģistrācijas tiesību liegšanu turpmākajiem neatkarīgajiem izgudrotājiem, 4) nejauša izgudrojuma aizsardzību. Līdz ar to šī teorija nav izmantojama spēkā esošo patenttiesību normu analīzei.

(4) Atalgojuma teorija, kas paredz, ka sabiedrībai ir pienākums atalgot izgudrotāju par viņa nopelniem, nespēj izskaidrot, kāpēc patenttiesību piešķiršana ir labākā no atalgojuma alternatīvām. Ar šo teoriju grūti izskaidrot, kāpēc izgudrotājs vairāk iegūst no tādu izgudrojumu patentaizsardzības, kuri tikai nedaudz pārsniedz jau zināmo tehnikas līmeni, bet no kuriem sabiedrības ieguvums ir neliels, un daudz mazāk iegūst no sabiedrībai ļoti nozīmīgu izgudrojumu aizsardzības, kas vēl nav pielietojami konkrētos komerciālos produktos.

Atalgojuma teorija nespēj pamatot šādu patenttiesību normu pastāvēšanu: 1) vienādu patentaizsardzības termiņu visiem izgudrojumiem, 2) patentējamo objektu loka ierobežotību un 3) tiesību neesamību turpmākajiem neatkarīgajiem izgudrotājiem. Lai gan atalgojuma sniegšana par izgudrotājdarbības rezultātu ir nozīmīgs patentaizsardzības aspekts, to var nodrošināt arī neizmantojot atalgojuma teoriju. Arī šī teorija nav izmantojama spēkā esošo patenttiesību normu analīzei.

(5) Izgudrošanas pamudinājuma teorija, kas paredz, ka bez patenttiesību pamudinājuma jaunu izgudrojumu rašanās nebūtu motivēta, spēj izskaidrot to izgudrojumu aizsardzību, kuri bez patentaizsardzības izredzēm nebūtu radušies vai būtu radušies novēloti. Teorija izskaidro gan sabiedriski nozīmīgu, gan mazāk

nozīmīgu izgudrojumu aizsardzību, kā arī t.s. stratēģisko patentēšanu.

Šī teorija nespēj izskaidrot, kāpēc būtu aizsargājami tie izgudrojumi, kuri būtu radušies arī bez patentaizsardzības izredzēm (nejauši izgudrojumi, izgudrojumi, kas radīti aiz zinātkāres, tirgus apstākļu ietekmē radīti izgudrojumi). Teorija neizskaidro arī to izgudrojumu aizsardzību, kurus patenttiesības gan ir motivējušas, bet aizsardzības piešķiršana būtiski kavējusi nākotnes pētniecību vai neefektīvi novirzījusi pētniecības resursus.

Izgudrotājdarbības veicināšana nevarētu būt patenttiesību pašmērķis, jo ne visa izgudrotājdarbība ir sabiedriski lietderīga. Tāpēc no *Patentu likuma 2. panta* būtu izslēdzams likuma mērķis „veicināt izgudrotāju darbību”. Likumā norādītais mērķis „veicināt valsts rūpniecisko attīstību” ietver sabiedriski derīgas izgudrotājdarbības veicināšanu.

(6) Publiskošanas pamudinājuma teorija, kas par patenttiesību nozīmīgāko funkciju atzīst jaunās tehniskās informācijas pieejamības veicināšanu, izskaidro šādu nozīmīgu patenttiesību normu pastāvēšanu: 1) prasību pēc izgudrojuma apraksta, 2) patentaizsardzības termiņa ierobežojumu.

Šī teorija nespēj izskaidrot aizsardzības piešķiršanu izgudrojumiem, kurus nav iespējams vai nav izdevīgi glabāt kā komercnoslēpumu, kā arī nemotivē to izgudrojumu patentēšanu, kurus ir iespējams saglabāt noslēpumā.

Izgudrošanas pamudinājuma teorija un publiskošanas pamudinājuma teorija ir pielietojamas papildinoši, jo tās skaidro patenttiesības ar sabiedriski derīgu rīcību divos tehnoloģijas attīstības posmos – izgudrojuma radīšanas posmā un tehnisko zināšanu izplatīšanas posmā.

Lai uzsvērtu patenttiesību īpašnieku un trešo personu interešu līdzsvaru, publiskošanas pamudinājuma teorija prasa, lai *Patentu likuma 2. pants* līdzās likuma mērķim „nodrošinot izgudrotāja un patenta īpašnieka tiesību aizsardzību” tiktu papildināts ar norādi „samērīgi ievērojot sabiedrības intereses tehnikas sasniegumu izmantošanā”.

(7) Perspektīvas teorija, kas aizstāv plašu patentaizsardzības apjomu pionierizgudrojumam, pamato jaunas tehnoloģijas attīstītāja motivāciju ieguldīt

resursus pētniecībā, skaidro kā novērst nelietderīgu dublējošu pētniecību izgudrojuma uzlabošanas stadijā un piedāvā mehānismu izgudrojumu pilnveidošanai, uzsverot izgudrojuma attīstītāju savstarpējās vienošanās nozīmīgumu pēc iespējas agrā izgudrojuma attīstības stadijā.

Šī teorija neizskaidro, kā novērst dublējošās pētniecības risku tehnoloģijas attīstības sākuma stadijā. Plašas izgudrojuma attīstīšanas koordinācijas tiesības var kavēt izgudrojuma pilnveidošanu. Teorija nespēj pamatot vienkārša un pilnīga izgudrojuma aizsardzību. Teorija ir pretrunā ar spēkā esošajām patenttiesību normām, kas neparedz perspektīvas patenta īpašnieka tiesības uz patentspējīgiem izgudrojuma uzlabojumiem, ko attīstījušas trešās personas. Līdz ar to kopumā šī teorija nav izmantojama spēkā esoši patenttiesību normu analīzei.

(8) Ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas patenttiesību pamatojums sniedz vienotu mērķi patenttiesībām – mazināt ekonomiskās rentes sadrumstalošanos, kas rodas vairākām personām neatkarīgi attīstot līdzīgas tehnoloģijas. Teorija pamatā pielietojama retrospektīvi – ar to var izskaidrot jau pieņemtus tiesu nolēmumus, bet faktiski neiespējami novērtēt izgudrojumu patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī, jo tad vēl nav prognozējams izgudrojuma iespējamās attīstības ceļš. Teoriju var izmantot, piemēram, patenta apjoma noteikšanai tiesas procesa gaitā.

Teorijas trūkums ir, ka tā nepamatoti liedz aizsardzību sabiedrībai nozīmīgiem vienkāršiem un neuzlabojamiem izgudrojumiem, jo bez patentaizsardzības šādu izgudrojumu izstrāde var samazināties, vai radītie izgudrojumi tiks glabāti kā komercnoslēpums. Teorijas pielietošana mazina konkurenci izgudrojumu uzlabošanā, tāpēc investīcijas tehnoloģijas pilnveidošanā var būt nepietiekamas.

(9) Izgudrošanas sacīkstes teorija, kas lielākoties aizstāv šauru patentaizsardzības apjomu, paredz, ka visiem izgudrojumiem, tostarp pionierizgudrojumiem būtu piešķirams šaurs aizsardzības apjoms, lai patents nekavētu strauju tehnoloģijas attīstību konkurences cīņā. Atšķirībā no citām teorijām, šī teorija pievērš īpašu uzmanību īpatnībām dažādās rūpniecības nozarēs, pielāgojot aizsardzības apjomu šīm īpatnībām (dažās nozarēs pieļaujams plašs, citās šaurs patenta pretenziju apjoms). Uz vajadzību pēc atšķirīga vērtējuma dažādās rūpniecības

nozārēs norāda pastāvošā patentēšanas un tiesvedības prakse.

Saskaņā ar šo teoriju tiesa strīda izskatīšanas brīdī precizē patenta aizsardzības apjomu, ņemot vērā tehnoloģijas attīstības gaitu, kas nav prognozējama patenta pieteikuma iesniegšanas brīdī.

Teorija neatrisina problēmu, kas saistās ar ekonomiskās rentes sadrumstalošanos uzlabojumu attīstības stadijā. Šīs teorijas trūkums ir tas, ka tā vairāk sekmē nebūtisku uzlabojumu, kā sabiedriski vērtīgu izgudrojumu rašanos, kā arī tā var veicināt komercnoslēpumu izmantošanu patentaizsardzības vietā.

(10) Darījuma izmaksu teorija pamato patenttiesības ar to, ka tās rada informācijas tirgu – iespēju iegūt īpašumā jaunu tehnoloģiju un slēgt darījumus par tehnoloģiju attīstīšanu un nodošanu. Patentēšana var samazināt izmaksas, kas saistās ar komercnoslēpuma glabāšanu. Gluži kā publiskošanas pamudinājuma teorijai, darījuma izmaksu teorijai nozīmīgas ir normas, kas pieprasa izgudrojuma apraksta un patenta pretenziju publicēšanu.

Informācijas signālu teorija atzīst, ka patenttiesības nodrošina ticamas informācijas apriti. Patents mazina informācijas asimetriju starp tehnoloģijas attīstītāju un trešajām personām. Patenti ir līdzeklis, ar kura palīdzību tirgus dalībnieki noskaidro iespējamus sadarbības partnerus, nodrošina apstākļus sadarbībai, piesaista investīcijas produktu attīstīšanai.

Informācijas signālu teorija apvienojumā ar darījuma izmaksu teoriju izskaidro noteiktu patentu īpašnieku rīcību, kura no to teoriju skatupunkta, kas par centrālo patentēšanas funkciju izvirza ekskluzivitātes nodrošināšanu, tiktu vērtēta kā nesaprātīga. Šīs teorijas labi izskaidro patentaizsardzības nozīmi izgudrojuma radīšanas un komercializācijas ciklā, kur, kā tas mūsdienās raksturīgs daudzās rūpniecības nozarēs, dažādos izgudrojuma attīstības posmos iesaistītas daudzas personas. Teorijas pamato patenttiesību nozīmi arī situācijas, kur produkta attīstībā iesaistīti daudzi neatkarīgi izgudrotājdarbības veicēji, kas noslēguši savstarpējās licencēšanas līgumu (*patent pools*). Šīs teorijas izskaidro iesaistīto personu rīcību t.s. atvērtās inovācijas apstākļos.

(11) Lai aizsargātu izgudrotāju personiskās un materiālās intereses *Vispārējās*

cilvēktiesību deklarācijas 27. panta 2. punkta un *Starptautiskā paktā par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām* 15. panta 1. punkta c) apakšpunkta izpratnē patenttiesību pastāvēšana nav obligāta. No cilvēktiesību viedokļa šīs intereses vienlīdz var nodrošināt, piemēram, godalgas un apbalvojumi izgudrotājiem vai publiskais finansējums pētniecībai. Turklāt visi šie instrumenti var pastāvēt līdzās. Dažādās situācijās ir piemēroti dažādi izgudrotāju personisko un materiālo interešu nodrošināšanas līdzekļi. Tomēr, ja valsts likumā ir noteikusi patenttiesību aizsardzību, kā tas ir *Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas* dalībvalstīs, atkāpšanās no šī principa vai tā nekonsekventa ievērošana ir atzīstama par pamattiesību pārkāpumu.

Saskaņā ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi pamattiesību kā pamattiesību aizsardzība izriet no īpašuma tiesību aizsardzības, ko nosaka *Eiropas cilvēktiesību un pamatbrīvību konvencijas* 1. protokola 1. pants. Latvijā *LR Satversmes* 113. pants norāda, ka valsts atzīst patenttiesības kā zinātniskās jaunrades brīvības nodrošināšanas līdzekli. Savukārt *LR Satversmes* 105. pants nodrošina patenttiesību kā īpašuma tiesību konstitucionālo aizsardzību. Pamattiesību līmenī nepastāv patstāvīgas ar īpašuma tiesībām nesaistītas tiesības uz patentu.

(12) Pamattiesības nenosaka konkrētu izgudrojumu radītāju personiskās un materiālās aizsardzības (patenttiesību) saturu. Līdzsvarojot patenta īpašnieka un sabiedrības intereses, konkrēto patenttiesību saturu nosaka valstī spēkā esošās tiesību normas, kas ir mainīgas, ņemot vērā izmaiņas tehnoloģijas attīstībā un sabiedrības uzskatos. Piemēram, mainoties izpratnei, noteikta veida izgudrojumi, kas līdz šim nav tikuši atzīti par patenttiesību objektu, var tikt atzīti par aizsargājamiem, vai tieši otrādi – izgudrojumi, kas šobrīd ir patentējami, var tikt izslēgti no aizsargājamo objektu loka.

Uz lietderības apsvērumiem balstīto patenttiesību teoriju izmantošana ir piemērotāka patenttiesību analīzei, jo ļauj elastīgāk raudzīties uz izmaiņām patenttiesību normās. Teorijas var izmantot, lai attīstītu patenttiesību normas un lai efektīvāk un taisnīgāk sadalītu zināšanu resursus un ar tiem saistītās materiālās intereses. Piemēram, nosakot ar patenttiesībām aizsargājamo izgudrojumu loku vai no patenta izrietošo izņēmuma tiesību ierobežojumus.

Tā kā pamattiesības atzīst, ka patenttiesības aizsargājamās kā īpašuma tiesības,

piemērotas ir patenttiesību pamatojuma teorijas, kas pieļauj patenttiesībām īpašuma tiesību raksturu. Teorijas, kas neatzīst patenttiesībām īpašuma tiesību raksturu, nav tieši izmantojamas tiesību normu izvērtējumam, jo šāda izvērtējuma rezultāti varētu būt pretrunā ar atzīto patenttiesību izpratni. No šāda aspekta izmantojamas ir publiskošanas teorija, izgudrošanas sacīkstes teorija, darījuma izmaksu teorija un informācijas signālu teorija. Daļēji izmantojamas ir perspektīvas teorija un ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorija. Patenttiesībām īpašuma tiesībām nepiemērotas ir atalgojuma teorija, dabisko tiesību (darba) teorija un izgudrošanas pamudinājuma teorija (*stricto sensu*).

(13) *Patentu likumā* būtu jāparedz patentmeklējuma veikšana patenta pieteikuma izskatīšanas procesā. Patentmeklējuma veikšana samazinātu nepamatoti izsniegto patentu skaitu, un to atbalsta visas nozīmīgākās patenttiesību pamatojuma teorijas.

Patenta izsniegšana izgudrojumam, kas neatbilst visiem patentspējas kritērijiem, ir nepamatota, jo izgudrotājs nav pelnījis šādu patentu (atalgojuma teorijas iebildums), konkrētā patenta izsniegšana nav veicinājusi izgudrojuma rašanos (izgudrošanas pamudinājuma teorijas iebildums), šāda izgudrojuma publiskošana nepapildina pieejamo zināšanu apjomu (publiskošanas pamudinājuma teorijas iebildums), iespēja saņemt šādu patentu veicina veltīgas investīcijas jomā, kur investīcijas jau iepriekš veikusi cita persona (ekonomiskās rentes sadrumstalošanās teorijas iebildums), rada vairāk potenciāli bloķējošu patentu situācijas (izgudrošanas sacīkstes teorijas iebildums).

Šādas prasības ieviešana Latvijā atbilst patentu īpašnieku interesēm, jo patenta pretenzijas būtu precīzākas, patentu īpašniekiem būtu vairāk pārliecības par savu tiesību apjomu un tie varētu atteikties no viegli apstrīdamiem patentiem.

Patentmeklējuma veikšana Latvijas patentu pieteikumiem atbilst arī sabiedrības interesēm, jo būtu mazāk nepamatoti piešķirtu patentu un trešās personas, iepazīstoties ar patentmeklējuma rezultātiem, varētu labāk pārliecināties par patenta spēkā esamību. Patentmeklējuma izmaksas uzņemtos patenta pieteicējs, iesniedzot patenta pieteikumu, kas samazinātu trešo personu izmaksas, izvērtējot izsniegtā patenta pamatotību.

Ievērojot minēto, Patentu likums būtu papildināms ar 34.¹ pantu „Patentmeklējuma ziņojuma sastādīšana”, kas izsakāms šādā redakcijā:

„(1) Viena gada laikā kopš patenta pieteikuma iesniegšanas vai patenta prioritātes datuma, ja tas atšķiras no patenta pieteikuma iesniegšanas datuma, patenta pieteicējs var iesniegt lūgumu veikt patentmeklējumu, pievienojot dokumentu, kas apliecina patentmeklējuma nodevas samaksu.

(2) Patentmeklējumu veic Patentu valde, ja nepieciešams, piesaistot Eiropas Patentu iestādi, un sastāda un publicē patentmeklējuma ziņojumu, kas izriet no pretenzijām, ņemot vērā arī aprakstu un zīmējumus”.

Papildināt Patentu likuma 62. panta otro daļu ar ceturto teikumu šādā redakcijā: „Patenta īpašnieks vai licenciāts var iesniegt tiesā prasību par patenta nelikumīgu izmantošanu, ja iepriekš ticis veikts patentmeklējums saskaņā ar šā likuma 34.¹ pantu vai patentmeklējums veikts saskaņā ar Patentu kooperācijas līgumu vai Konvenciju par Eiropas patenta piešķiršanu”.

(14) Patenttiesības motivē privātās investīcijas principiāli jaunu produktu izstrādē un attīstīšanā, jo patenta izredzes rada cerības atgūt investīcijas un nopelnīt. Tomēr arī publiski finansēto zinātnisko institūciju pētījumu rezultāti reizēm tiek patentēti. Šo pētījumu veikšanu noteicis saņemtais finansējums, nevis patenta izredzes. Abu motivācijas sistēmu – publiskā finansējuma un patenttiesību līdzās pastāvēšanu ir iespējams pamatot, ja tiek atzīti specifiski zinātnisko institūciju patentēšanas mērķi un funkcijas.

Ja uz publiski finansēto zinātnisko institūciju patentēšanu raugās, izmantojot apsvērumus, kas ir par pamatu patenta izsniegšanai komersantu vai individuālo izgudrotāju radītajiem izgudrojumiem, tas var kaitēt gan turpmākai pētniecības, gan tehnoloģijas attīstībai. Tradicionālās patenttiesību pamatojuma teorijas, kas skaidro patenta izsniegšanu ar izgudrojuma aizsardzību un pētniecībā ieguldīto līdzekļu kapitalizāciju, publiski finansēto zinātnisko institūciju pētījumu patentēšanas gadījumā ir nepiemērotas, jo pētniecību nav veicinājušas izredzes gūt peļņu.

Novērtējot publiski finansētās zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšanu, jāapsver, vai patentēšana padarīs pētniecības rezultātus plašāk pieejamus, vai rosinās to (saimniecisku) izmantošanu, veicinās zinātnisko institūciju un

komersantu sadarbību, sekmēs privātā finansējuma piesaisti. Patentēšanu šajā gadījumā nebūtu jāvērtē no tāda viedokļa, vai tā ļaus atgūt pētniecībā ieguldītos līdzekļus.

Zinātnisko institūciju patentēšanas pamatošanai piemērotas ir atsevišķas patenttiesību pamatojuma teorijas, kuras ekskluzivitātes nodrošināšanu neizvirza par noteicošo patenttiesību funkciju, kā darījuma izmaksu teorija un informācijas signālu teorija.

Lai līdzās fundamentālajai pētniecībai zinātniskajās institūcijās tiktu veicināta arī patentējamu izgudrojumu radīšana, pētniekam izgudrotājam par to būtu jāparedz kompensācija. Šādas kompensācijas piešķiršanu iespējams pamatot ar izgudrošanas pamudinājuma teoriju un atalgojuma teoriju. Kā kompensācija nav piemērota patenttiesību piešķiršana izgudrotājam, bet tā ir nosakāma kā daļa no zinātniskās institūcijas gūtajiem ienākumiem, komercializējot izgudrojumu.

Anotācija latviešu valodā

Pētījuma mērķis ir izpētīt patenttiesību pamatojuma teorijas, to priekšrocības un trūkumus, analizēt spēkā esošo patenttiesību sistēmu dažādo teoriju skatījumā, kā arī izvērtēt iespējas pilnveidot Latvijas patenttiesību normas, par pamatu izmantojot piemērotākās patenttiesību pamatojuma teoriju atziņas.

Pētījumam ir četri pamatzdevumi: 1) izpētīt patenttiesību izcelsmes gaitu un izvērtēt patenttiesību veidošanās un attīstības iemeslus; 2) balstoties uz literatūras, tiesību normu un tiesu nolēmumu analīzi, sistematizēt intelektuālā īpašuma (patenttiesību) pamatojuma teorijas un definēt to pamatprincipus; 3) izvērtēt dažādo teoriju piemērotību un iespējas pamatot spēkā esošās patenttiesību normas; 4) noskaidrot patenttiesību pilnveidošanas iespējas, balstoties uz dažādo teoriju ieteikumiem.

Pētījums iedalīts trīs daļās. Pirmā nodaļa veltīta patenttiesību vēsturiskās evolūcijas izpētei. Šajā nodaļā akcentēti ekonomiskie, politiskie un tiesiskie iemesli patenttiesību izveidē, tādējādi iezīmējot patenttiesību funkcijas, to nepieciešamību arī mūsdienās. Nodaļa iedalīta divās apakšnodaļās, pirmā no kurām aplūko patenttiesību attīstību līdz 19. gadsimta sākumam, savukārt otrā – diskusiju par patenttiesību pastāvēšanu 19. gadsimta vidū, kas ir izšķirīgs mūsdienu patenttiesību izveidē un patenttiesību pamatojuma izpratnes veidošanā.

Otrā nodaļa analizē dažādās patenttiesību pamatojuma teorijas. Nodaļa iedalīta trijās apakšnodaļās, pirmās divas no kurām veltītas t.s. klasisko patenttiesību pamatojuma teoriju izpētei – pirmā no tām izvērtē uz ētikas apsvērumiem balstītās teorijas, otrā – uz lietderības apsvērumiem balstītās teorijas. Savukārt trešā apakšnodaļa analizē patenttiesību pamatojuma teorijas, kas radušās pēdējās desmitgadēs.

Trešā nodaļa cenšas izmantot patenttiesību pamatojuma teorijas, izpētot atsevišķu patenttiesību jautājumu tiesiskā regulējuma īpatnības un iespējas tiesisko regulējumu pilnveidot. Pirmajā apakšnodaļā patenttiesības analizētas no pamattiesību viedokļa, noskaidrojot, kuras patenttiesību pamatojuma teorijas ir piemērotas pastāvošajai patenttiesību izpratnei. Otrajā apakšnodaļā izvērtēta Latvijas patenta pieteikuma procedūra patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā. Savukārt trešā apakšnodaļa analizē zinātnisko institūciju pētniecības rezultātu patentēšanu

patenttiesību pamatojuma teoriju skatījumā.

Anotācija angļu valodā

The aim of the study is to examine the patent justification theories, their strengths and weaknesses, analyze the existing patent system from the perspective of these theories, and explore ways to improve the Latvian patent law on the basis of appropriate theories.

The study has four main tasks: 1) to explore the origin of the patent system and evaluate the reasons for its formation and development, 2) based on literature, law and court decisions analysis, to systemize the intellectual property (patent) justification theories and to define their basic principles, 3) assess the suitability of the various theories and opportunities to justify the current patent rules, 4) to clarify the opportunity for improvement of patent law, based on different theories recommendations.

The study is divided into three chapters. The first chapter is devoted to the historical evolution of patent law. This section highlights the economic, political and legal reasons for the creation of the patent system, thus highlighting the patent's functions, their necessity today. Chapter is subdivided into two sections, the first of which deals with patent development up to the beginning of the 19th Century, while the second - the patent dispute in the middle of the 19th Century, which is critical in today's patent systems' development and formation of today's conception of patent justification

The second chapter analyzes the different theories of patent justification. Chapter is subdivided into three sections, the first two of which is devoted to the so-called classical theories of patent justification – the first one to evaluate the theories based on ethical considerations, the other – the theories based on ethical justifications. The third section analyzes the patent justification theories that arose in the recent decades.

The third chapter seeks to use the patent justification theories when examining certain features of current patent law and the possibilities to improve the legal framework. The first section analyzes the patent rights from the perspective of human rights by identifying, which patent justification theories support the existing understanding of patent law. The second section assesses the Latvian patent application procedure from the perspective of justification theories of patents. The

third section analysis patenting of research results at public research organisations from the perspective of justification theories of patents.

Anotācija vācu valodā

Das Ziel dieser Untersuchung ist die Theorien der Patentrechtsbegründung und deren Vor- und Nachteile zu erforschen, die gültigen Patentrechtssysteme angesichts verschiedener Theorien zu analysieren, als auch die Vervollkommnungsmöglichkeiten von lettischen Patentrechtsnormen auszuwerten; als Grundlage sind die geeigneten Erkenntnisse von Theorien der Patentrechtsbegründung.

Die Untersuchung hat vier Grundaufgaben: 1) den Entstehungsgang der Patentrechte zu erforschen und die Bildungs- und Entwicklungsgründe der Patentrechte auszuwerten; 2) auf der Grundlage der Analyse der Literatur, Rechtsvorschriften und Gerichtsurteile die Rechtsbegründungstheorien für das geistige Eigentum (Patentrecht) zu systematisieren und deren Grundsätze zu definieren; 3) die Eignung verschiedener Theorien und Begründungsmöglichkeiten von gültigen Patentrechtsnormen auszuwerten; 4) die Verbesserungspotenziale der Patentrechte auf Grund der Empfehlungen verschiedener Theorien zu ermitteln.

Die Untersuchung ist in drei Teilen aufgeteilt. Das erste Kapitel ist der Forschung der historischen Entwicklung der Patentrechte gewidmet. In diesem Kapitel sind die wirtschaftlichen, politischen und rechtlichen Gründe in der Patentrechtseinrichtung hervorgehoben; damit werden die Funktionen der Patentrechte, deren Notwendigkeit auch heutzutage gezeichnet. Das Kapitel ist in zwei Abschnitten aufgeteilt: der erste behandelt die Entwicklung der Patentrechte bis Anfang des 19. Jahrhunderts, aber der zweite – den Patentrechtsstreit in der Mitte des 19. Jahrhunderts, der entscheidend für die Einrichtung der heutigen Patentrechte und für die Bildung von Verständnis über Patentrechtsbegründung ist.

Das zweite Kapitel analysiert die verschiedenen Theorien der Patentrechtsbegründung. Das Kapitel ist in drei Abschnitten aufgeteilt: die ersten zwei sind der Forschung der Begründungstheorie von der sogenannten klassischen Patentrechte gewidmet – der erste von diesen bewertet die auf ethischen Erwägungen begründeten Theorien, der zweite – die auf nützlichen Erwägungen begründeten Theorien. Der dritte Abschnitt analysiert wiederum die Theorien der Patentrechtsbegründung, die in den letzten Jahrzehnten entstanden sind.

Das dritte Kapitel versucht die Theorien der Patentrechtsbegründung durch

Forschung der Eigenarten der Rechtsordnung von einzelnen Patentrechtsfragen und der Vervollkommnungsmöglichkeiten der Regelungen zu nutzen. Im ersten Abschnitt werden die Patentrechte aus Sicht der Grundrechte analysiert und es wird geklärt, welche Theorien der Patentrechtsbegründung dem bestehenden Verständnis über Patentrechte geeignet sind. Im zweiten Abschnitt ist das Antragsverfahren des lettischen Patents angesichts der Theorien von Patentrechtsbegründung ausgewertet. Der dritte Abschnitt analysiert Patentierung von Forschungsergebnissen in öffentlichen Forschungseinrichtungen angesichts der Theorien von Patentrechtsbegründung ausgewertet.

Izmantotās literatūras, normatīvo aktu un juridiskās prakses saraksts

Literatūra

1. Adams S. *Information Sources in Patents*, 2nd ed. München: K.G.Saur, 2006, ISBN: 978-3-598-24443-8.
2. Aghion P., Tirole J. The Management of Innovation. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 109, 1994, pp. 1185-1209, ISSN: 0033-5533.
3. Agrawal A., Henderson R. Putting Patents in Context: Exploring Knowledge Transfer from MIT. *Management Science*, Vol. 48, Issue 1, 2002, pp. 43-60, ISSN: 0025-1909.
4. Anonymous. The Disclosure Function of the Patent System (Or Lack Thereof). *Harvard Law Review*, Vol. 118, No. 6, 2005, pp. 2007-2028, ISSN: 0017-811X.
5. Anthon C. *A Classical Dictionary: Containing An Account Of The Principal Proper Names Mentioned in Ancient Authors, And Intended To Elucidate All The Important Points Connected With The Geography, History, Biography, Mythology, And Fine Arts Of The Greeks And Romans Together With An Account Of Coins, Weights, And Measures, With Tabular Values Of The Same*. New York: Harper & Bros, 1848.
6. Arora A., Merges R.P. Property Rights, Firm Boundaries, and R&D Inputs, Pieejams: <http://ssrn.com/abstract=255869> or [doi:10.2139/ssrn.255869](https://doi.org/10.2139/ssrn.255869) [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].
7. Arrow K. Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. Grām.: *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Universities-National Bureau of Economic Research, 1962, pp. 609 – 626, ISBN: 0-87014-304-2.
8. Arrow K. The Economics of Information: An Exposition. *Empirica*, Vol. 23, No. 2, pp. 119-128, SSN: 0340-8744.
9. Athenaeus. Deipnosophists, XII. Pieejams: <http://www.attalus.org/old/athenaeus12a.html> [aplūkots: 2009. gada 5. decembrī].
10. Attas D. Lockean Justifications of Intellectual Property. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries and et.al. Basingstoke: Macmillan Publishers Limited, 2008, pp. 29-56, ISBN: 978-0230285026.

11. Azoulay P., Ding W., Stuart T. The determinants of faculty patenting behavior: demographics or opportunities? *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 63, Issue 4, 2007, pp. 599-623, ISSN: 0167-2681.
12. Bakels R.B. Should Only Technical Inventions Be Patentable, following the European Example. *Northwestern Journal of Technology and Intellectual Property*, Vol. 7, 2008, pp. 50-62, ISSN: 1549-8271.
13. Baker C.E. Property and Its Relation to Constitutionally Protected Liberty. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 134, 1986, pp. 741-816, ISSN: 0041-9907.
14. Balconi M., Breschi S., Lissoni F. Networks of inventors and the role of academia: an exploration of Italian patent data. *Research Policy*, Vol. 33, Issue 1, 2004, pp. 127-145, ISSN: 0048-7333.
15. Baldini N., Grimaldi R., Sobrero M. Institutional changes and the commercialization of academic knowledge: A study of Italian universities' patenting activities between 1965 and 2002. *Research Policy*, Vol. 35, Issue 4, 2006, pp. 518-532, ISSN: 0048-7333.
16. Baldini N. Implementing Bayh–Dole-like laws: Faculty problems and their impact on university patenting activity. *Research Policy*, Vol. 38, 2009, pp. 1217–1224, ISSN: 0048-7333.
17. Baldini N. Negative effects of university patenting: Myths and grounded evidence. *Scientometrics*, Vol. 75, No. 2, 2008, pp. 289-311, ISSN: 0138-9130.
18. Balodis K. *Ievads Civiltiesībās*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2007, ISBN: 978-9984-40-493-6.
19. Barzel, Y. Optimal Timing of Innovation. *Review of Economics & Statistics*, Vol. 50, 1968, pp. 348-355, ISSN: 0034-6535.
20. Batzel V.M. Legal Monopoly in Liberal England: The Patent Controversy in the Mid-Nineteenth Century. *Business History*, Vol. 22, 1980, pp. 189-202, ISSN: 0007-6791.
21. Beck R.L. The Prospect Theory of the Patent System and Unproductive Competition. *Research in Law and Economics*, Vol. 5, 1983, pp. 193-209, ISSN: 0193-5895.
22. Becker L.C. Deserving to Own Intellectual Property. *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 68, 1993, pp. 609-630, ISSN: 0009-3599.
23. Becker L.C. The Labor Theory of Property Acquisition. *The Journal of Philosophy*,

- Vol. 73, No. 18, 1976, pp. 653-664, ISSN: 0022-362X.
24. Belleflamme P. Patents and Incentives to Innovate: Some Theoretical and Empirical Evidence. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13, No. 2, 2006, pp. 267-288, ISSN: 1370-0049.
 25. Bentham J. A Manual of Political Economy. Grām.: *Works of Jeremy Bentham*, Vol. 3, Edinburgh: William Tait, 1843.
 26. Berman E.P. Why Did Universities Start Patenting? Institution-building and the Road to the Bayh-Dole Act. *Social Studies of Science*, Vol. 38, 2008, pp. 835-871, ISSN: 0306-3127.
 27. Besen S.M. Raskind JT. An Introduction to the Law and Economics of Intellectual Property. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 3-27, ISSN: 0895-3309.
 28. Bessen J. Meurer MJ. *Patent failure: how judges, bureaucrats, and lawyers put innovators at risk*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2008, ISBN: 9780691143217.
 29. Bercovitz J., Feldman M. Academic entrepreneurs: organizational change at the individual level. *Organization Science*, Vol. 19, Issue 1, 2008, pp. 69-89, ISSN: 1047-7039.
 30. Berman E.P. Why Did Universities Start Patenting? Institution-building and the Road to the Bayh-Dole Act. *Social Studies of Science*, Vol. 38, 2008, pp. 835-871, ISSN: 0306-3127.
 31. Blackstone W. Commentaries on the Laws of England (1765-1769). Pieejams: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/blackstone.asp [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 32. Blakeney M. Intellectual property rights and global food security. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 315-338, ISBN: 978-0415330879.
 33. Blaug M. Why Did Schumpeter Neglect Intellectual Property Rights? *Review of Economic Research on Copyright Issues*, Vol. 2, 2005, pp. 69-74, ISSN: 1698-1359.
 34. Boyle J. *The Public Domain: Enclosing the Commons of the Mind*. New Haven, London: Yale University Press, 2008, ISBN: 978-0-300-13740-8.

35. Breschi S., Lissoni F., Montobbio F. From publishing to patenting: Do productive scientists turn into academic inventors? *Revue d'Economie Industrielle*, Vol. 120, Issue 1, 2005, pp. 75-102, ISSN: 0154-3229.
36. Brinkhof J. On patents and human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 140-154, ISBN: 978-1848444478.
37. Buckle S. *Natural Law and the Theory of Property: Grotius to Hume*. Oxford: Clarendon Press, 1991, ISBN: 978-0198240945.
38. Burk D.L., Lemley M.A. *The Patent Crisis and How the Courts Can Solve It*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 2009, ISBN: 9780226080611.
39. Burk D.L. Intellectual Property and the Firm. *University of Chicago Law Review*, Vol. 71, 2004, pp. 2-20, ISSN: 0041-9494.
40. Burk D., Lemley M. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, pp. 1575-1696, ISSN: 00426601.
41. Bush V. Science The Endless Frontier: A Report to the President by Vannevar Bush, Director of the Office of Scientific Research and Development, July 1945. United States Government Printing Office, Washington: 1945. Pieejams: <http://www.nsf.gov/about/history/vbush1945.htm> [aplūkots: 13.12.2011].
42. Byers H. The Selden Case. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 22, No. 10, 1940, pp. 719, ISSN: 0882-9098.
43. Ciro T. The Scarcity of Intellectual Property. *Journal of Information, Law and Technology*, Vol. 1, 2005, pp. 1-21, ISSN: 0268-3962.
44. Cahoy D.R. An Incrementalist Approach to Patent Reform Policy. *Journal of Legislation and Public Policy*, Vol. 9, 2006, pp. 587-661, ISSN: 1094-513X.
45. Calandrillo S.P. An Economic Analysis of Property Rights in Information: Justifications and Problems of Exclusive Rights, Incentives to Generate Information, and the Alternative of a Government-Run Reward System. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, Vol. 9, 1998, pp. 301-360, ISSN: 1079-9699.
46. Calderini M., Franzoni C., Vezzulli A. If star scientists do not patent: The effect of productivity, basicness and impact on the decision to patent in the academic world. *Research Policy*, Vol. 36, Issue 3, 2007, pp. 303-319, ISSN: 0048-7333.

47. Capart G. Should Universities file Patent Applications. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13, No. 2, 2006, pp. 221–230, ISSN: 1370-0049.
48. Carayol N. Academic incentives and research organization for patenting at a large french university. *Economics of Innovation and New Technology*, Vol. 16, 2007, pp. 119–138, ISSN: 1043-8599.
49. Carrier M.A. Cabining Intellectual Property through a Property Paradigm. *Duke Law Journal*, Vol. 54, 2004, pp. 1-145, ISSN: 0012-7086.
50. Carvalho de N.P. Primary Function of Patents. *University of Illinois Journal of Law, Technology & Policy*, 2001, pp. 25-74, ISSN: 1532-3242.
51. Cass R.A. Intellectual Property and Human Rights. *Engage: The Journal of the Federalist Society's Practice Groups*, Vol. 7, Issue 1, 2006.
52. Chapman A.R. A Human Rights Perspective on Intellectual Property, Scientific Progress and Access to the Benefits of Science. Pieejams: <http://www.wipo.int/tk/en/hr/paneldiscussion/papers/pdf/chapman.pdf> [aplūkots: 2010. 15. septembrī].
53. Chesbrough H.W. *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*, Boston: Harvard Business Press, 2003, ISBN: 9781422102831.
54. Chiang T.J. Fixing Patent Boundaries. *Michigan Law Review*, Vol. 108, 2009, pp. 523-576, ISSN: 0026-2234.
55. Clark J.B. *Essentials of Economic Theory as Applied to Modern Problems of Industry and Public Policy*. New York: The Macmillan Company, 1915.
56. Coase R.H. The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, 1960, pp. 1-44, ISSN: 0022-2186.
57. Cohen J.E. Lemley M.A. Patent Scope and Innovation in the Software Industry. *California Law Review*, Vol. 89, 2001, pp. 1-57, ISSN: 0088-1221.
58. Cohen W., Florida R., Randazzese L., Walsh J. Industry and the Academy: Uneasy Partners in the Cause of Technological Advance. Grām.: Noll. R. (Ed.). *Challenges to the Research University*. Brookings Institution: Washington D.C., 1998, pp. 171-200, ISBN: 9780815715092.
59. Cook T. *A Report for the Intellectual Property Institute. A European Perspective to the Extent to Which Experimental Use, and Certain Other, Defenses to Patent*

- Infringement, Apply to Differing Types of Research*. London: Intellectual Property Institute, July 2006.
60. Cornish W.R. Experimental use of patented inventions in European Community states. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 241-257, ISBN: 978-0415330879.
 61. Correa C.M. Can the TRIPS Agreement foster technology transfer to developing countries? Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 227-256, ISBN: 978-0521603027.
 62. Coupé T. Science Is Golden: Academic R&D and University Patents. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 28, pp. 31–46, 2003, ISSN: 0892-9912.
 63. Cullet P. Human Rights and Intellectual Property Protection in the TRIPS Era. *Human Rights Quarterly*, Vol. 29, 2007, pp. 403-430, ISSN: 0275-0392.
 64. Dalmarco G. et. al. Universities' intellectual property: path for innovation or patent competition? 5th Annual Conference of the EPIP Association, September 20-21, 2010. Pieejams: www.epip.eu/conferences/epip05/papers/Dalmarco_Dewes.pdf [aplūkots: 14.12.2011].
 65. Dam K.W. The Economic Underpinnings of Patent Law. *Journal of Legal Studies*, Vol. 23, 1994, pp. 247-271, ISSN: 0047-2530.
 66. Dasgupta P., David P.A. Toward a New Economics of Science. *Research Policy*, 2004, Vol. 23, pp. 487-521, ISSN: 0048-7333.
 67. David P. The Political Economy of Public Science: a Contribution to the Regulation of Science and Technology. Grām.: *The Regulation of Science and Technology*, Smith HL (Ed.), Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan, 2002, pp. 33-57, ISBN: 9780333790458.
 68. Della Malva A., Lissoni F., Llerena P. Institutional change and academic patenting: French universities and the Innovation Act of 1999. Paper for the DRUID 25th Celebration Conference, 2008. Pieejams: [ftp://ftp.unibocconi.it/pub/RePEc/cri/papers/KitesWP29.pdf](http://ftp.unibocconi.it/pub/RePEc/cri/papers/KitesWP29.pdf) [aplūkots: 14.12.2011].
 69. Denicolò V., Franzoni L.A. The Contract Theory of Patents. *International Review of Law & Economics*, Vol. 23, No. 4, 2004, pp. 365-380, ISSN: 0144-8188.
 70. Drahos P. *A Philosophy of Intellectual Property*. Aldershot: Dartmouth Publishing

- Company Limited, 1996, ISBN: 978-1855212404.
71. Dreyfuss R.C. Are business method patents bad for business? Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 145-158, ISBN: 978-0415330879.
 72. Dreyfuss R.C. Patents and Human Rights: Where is the Paradox? Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 72-98, ISBN: 978-1848444478.
 73. Duffy J.F. Rethinking the Prospect Theory of Patents. *University of Chicago Law Review*, 2004, pp. 439-510, ISSN: 0041-9494.
 74. Durham A.L. *Patent Law Essentials*, 3rd edition. Westport, Connecticut, London: Praeger, 2009, ISBN: 978-1567202427.
 75. Duffield G. Legal and economic aspects of traditional knowledge. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 495-520, ISBN: 978-0521603027.
 76. Eisenberg R.S. Analyze This: A Law and Economics Agenda for the Patent System. *Vanderbilt Law Review*, Vol. 53, 2000, pp. 2081-2098, ISSN: 0042-2533.
 77. Eisenberg R.S. Patents and the progress of science: exclusive rights and experimental use. *University of Chicago Law review*, Vol 56, 1989, pp. 1017-1086, ISSN: 0041-9494.
 78. Epstein R. Debunking the 'Patent Troll' Myth. Business Week, February 1, 2010. Pieejams: http://www.businessweek.com/technology/content/feb2010/tc2010021_330487.htm [aplūkots 2010. gada 4. februārī], ISSN: 0007-7135.
 79. Etzkowitz H. Entrepreneurial scientists and entrepreneurial universities in American academic science. *Minerva*, Vol. 21, No. 2-3, 1983, pp. 198-233, ISSN: 1573-1871.
 80. Evans G.E. Strategic Patent Licensing for Public Research Organizations: Deploying Restriction and Reservation Clauses to Promote Medical R&D in Developing Countries. *American Journal of Law & Medicine*, Vol. 34, pp., 2008, 175-223, ISSN: 0098-8588.
 81. Explanations relating to the Charter of Fundamental Rights. Pieejams: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/04473_en.pdf [aplūkots: 28.02.2012].
 82. Ferrest H. Utility Model: Widening the Economic Divide between Legacy and New

- EU Member States. *International Business Lawyer*, Vol. 32, 2004, pp. 216-221, ISSN: 0309-7676.
83. Fisher M. Classical Economics and Philosophy of Patent System. *Intellectual Property Quarterly*, Vol. 1, 2005, pp. 1-26, ISSN: 1364-906X.
84. Fisher M. *Fundamentals of Patent Law: Interpretation and Scope of Protection*. Oxford, Portland: Hart Publishing, 2007, ISBN: 978-1841136929.
85. Fisher W. Theories of Intellectual Property. Grām.: *New essays in the Legal and Political Theory of Property*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, pp. 168-200, ISBN:9780521640015.
86. Freitas M.B., Nuvolari A. Traditional versus Heterodox Motives of academic patenting: Evidence from the Netherlands. 3rd Annual Conference of the EPIP Association. Bern – Switzerland October 3-4, 2008. Pieejams: www.epip.eu/conferences/epip03/papers/Bodas-Freitas_Nuvolari.pdf [aplūkots: 19.12.2011].
87. Frischman B.M., Lemley M.A. Spillovers. *Columbia Law Review*, Vol. 107, 2007, pp. 257-302, ISSN: 0010-1958.
88. Frost G.E. The 1967 Patent Law Debate: First-to-Invent vs. First-to-File. *Duke Law Journal*, Vol. 1967, No. 5, 1967, pp. 923-942, ISSN: 0012-7086.
89. Frumkin M. The Origin of Patents. *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 27, 1945, pp. 143-149, ISSN: 0882-9098.
90. Gallini N., Scotchmer S. Intellectual Property: When Is It the Best Incentive System? *NBER Innovation Policy & the Economy*, Vol. 2, 2002, pp. 51-77, ISSN: 1531-3468.
91. Gallini N.T., Winter R.A. Licensing in the theory of innovation. *RAND Journal of Economics*, Vol. 16. No. 2, 1985, pp. 237-252, ISSN: 1756-2171.
92. Gallini N.T. The Economics of Patents: Lessons from Recent U.S. Patent Reform. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 16 Issue 2, 2002, pp. 131-154, ISSN: 0895-3309.
93. Galvez-Behar G. Was the French Patent System democratic? France, 19th century (2008). Pieejams: <http://ggb.ouvaton.org/spip.php?article10&lang=fr> [aplūkots: 2009. gada 24. oktobrī].
94. Gervais D.J. Intellectual Property and Human Rights: Learning to Live Together. Grām.: *Intellectual Property and Human Rights*, ed. by PLC Torremans. New York:

- Wolters Kluwer, 2008, pp. 3-24, ISBN: 9789041126535.
95. Geuna A., Nesta J.J. University patenting and its effects on academic research: The emerging European evidence, *Research Policy*, Vol. 35, Issue 6, 2006, pp. 790–807, ISSN: 0048-7333.
 96. Ghidini G. *Intellectual Property and Competition: The Innovation Nexus*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2006, ISBN: 978-1845421359.
 97. Ghosht S. Patents and the Regulatory State: Rethinking the Patent Bargain Metaphor after Eldred. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 19, 2004, pp. 1315-1388, ISSN: 0008-1221.
 98. Gibbons L.J. University innovation and technology transfer –The Bayh-Dole Act after 30 years of incentives to commercialize, Conference of the International Association for the Advance of Teaching and Research in Intellectual Property, 2009. Pieejams: www.atrip.tf.vu.lt/docs/Paper_Gibbons.pdf [aplūkots: 19.12.2011].
 99. Gilbert R., Shapiro S. Optimal Patent Length and Breadth. *RAND Journal of Economics*, Vol. 21, 1990, p. 106-112, ISSN: 1756-2171.
 100. Giovanetti T., Matthews M. Intellectual Property Rights and Human Rights. *IPI Ideas*, No. 34, 2005. Pieejams: [http://www.ipi.org/IPI/IPIPublications.nsf/0/00393d8b1791936f862570ee00779cfc/\\$FILE/IPandHumanRights.pdf](http://www.ipi.org/IPI/IPIPublications.nsf/0/00393d8b1791936f862570ee00779cfc/$FILE/IPandHumanRights.pdf) [aplūkots: 2010. gada 30. oktobrī].
 101. Goebel B. Trademarks as Fundamental Rights – Europe. *The Trademark Reporter*, Vol. 99, 2009, pp. 931-955, ISSN: 0041-. 056X.
 102. Gordon W.J. Current patent laws cannot claim the backing of human rights. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*, ed. by W Grosheide. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 155-174, ISBN: 978-1848444478.
 103. Grady M.F., Alexander J.I. Patent Law and Rent Dissipation. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 305-350, ISSN: 00426601.
 104. Grimaldi R. et al. 30 years after Bayh–Dole: Reassessing academic entrepreneurship. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 1045– 1057, ISSN: 0048-7333.
 105. Grūtups A., Kalniņš E. Civillikuma komentāri. *Trešā daļa. Lietu tiesības. Īpašums. Otrais, papildinātais izdevums*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, ISBN: 9984671305.
 106. Gtatham S.J.H. et al. High Technology Entrepreneurs and the Patent System: Results

- of the 2008 Berkeley Patent Survey. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 24, 2009, pp. 1255-1327, ISSN: 0008-1221.
107. Guellec D., Pottelsberghe de la Potterie B. *The Economics of the European Patent System*. Oxford: Oxford University Press, 2007, ISBN: 978-0199216987.
108. Guena A., Federica R. Changes to university IPR regulations in Europe and the impact on academic patenting. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 1068-1076, ISSN: 0048-7333.
109. *Guidelines for Examination in the European Patent Office*. Munich: European Patent Office, 2009.
110. Haracoglou I. *Competition Law and Patents: A Follow-on Innovation Perspective in the Biopharmaceutical Industry*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar, 2008, ISBN: 978-1847205995.
111. Hardin G. The Tragedy of the Commons. *Science*, Vol. 162, 1968, pp. 1243-1248, ISSN: 0036-8075.
112. Hayek F.A. *Individualism and Economic Order*. Chicago: The University of Chicago Press, 1980, ISBN: 978-0226320939.
113. Heald P.J. Transaction Costs and Patent Reform. *Santa Clara Computer & High Technology Law Journal*, Vol. 23, 2007, pp. 447-462, ISSN: 0882-3383.
114. Heald P.J. Transaction Costs Theory of Patent Law. *Ohio State Law Journal*, Vol. 66, 2005, pp. 473-510, ISSN: 0048-1572.
115. Helfer L.R. The New Innovation Frontier - Intellectual Property and the European Court of Human Rights. *Harvard International Law Journal*, Vol. 49, 2008, pp. 1-52, ISSN: 0017-8063.
116. Helfer L.R. Toward a Human Rights Framework for Intellectual Property. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 971-1020, ISSN: 0197-4564.
117. Heller M.A., Eisenberg R. Can Patents Deter Innovation? The Anticommons in Biomedical Research. *Science*, Vol. 280, 1998, pp. 698-701, ISSN: 0036-8075.
118. Heller M.A. The tragedy of the anticommons: Property in the transition from Marx to markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3, 1998, pp. 621-688, ISSN: 0017-811X.

119. Henderson R., Jaffe A., Trajtenberg M. Universities as a Source of Commercial Technology: A Detailed Analysis of University Patenting 1965-1988. *Review of Economics & Statistics*, Vol. 80, Issue 1, 1998, pp. 119-127, ISSN: 0034-6535.
120. Hesse C. The rise of intellectual property, 700 BC to AD 2000: An idea in the balance. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol.1. London, New York: Routledge, 2006, pp. 51-71, ISBN: 978-0415330879.
121. Hettinger E.C. Justifying intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol.1. London, New York: Routledge, 2006, pp. 97-113, ISBN: 978-0415330879.
122. Hindmarch, W. M. *Observations on the defects of the patent laws of this country: with suggestions for the reform of them*, London: WM Benning and Co, Law Booksellers, 1851.
123. Holbrook T.R. The Expressive Impact of Patents. *Washington University Law Review*, Vol. 84, 2006, pp. 573-622, ISSN: 0043-0862.
124. Howells J. Patents and Downstream Innovation Suppression - Facts or Fiction? : A Critique of the Use of Historical Sources in Support of the Thesis that Broad Patent Scope Enables the Suppression or Hindrance of Downstream Useful-Technology Development. 5th International Conference on Innovation and Management, Maastricht, Holland, 11-12 Dec. 2008. Pieejams: <http://research.asb.dk/research/%28206512%29>, [aplūkots: 2010. gada 30. aprīlī].
125. Howells J. Reconsideration of the 'Complex Economics of Patent Scope - A Critical Revision of the Use of Historical Sources to Support the Allegation that Broad Patent Scope Enables the Suppression or Hindrance of Useful-Technology Development (2007). Pieejams: http://works.bepress.com/john_howells/1/: 12.03.2010. [aplūkots: 2010. gada 23. decembrī].
126. Huelsbeck M., Menno D. German University Patenting and Licensing: Does Policy Matter? Paper for the 2nd Annual Conference of the EPIP Association 2007. Pieejams: http://www.epip.eu/conferences/epip02/files/Main_HUELSBECK_MENNO_German_University_Patenting_and_Licensing.pdf [aplūkots: 15.12.2011].
127. Hughes J. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, Vol. 77, 1988, pp. 287-336, ISSN: 0016-8092.
128. Hulme E.W. The Early History of English Patent System. Grām.: *Select Essays in*

- Anglo-American Legal History*. Boston: Little, Brown, and Company, 1909. Pieejams: http://oll.libertyfund.org/?option=com_staticxt&staticfile=show.php%3Ftitle=2086&chapter=158749&layout=html&Itemid=27 [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].
129. Hunt D., Nguyen L., Rodgers M. *Patent Searching: Tools & Techniques*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2007, ISBN: 978-0471783794.
130. Intellectual Property Rights: U. S. Companies' Patent Experiences in Japan. Washington D.C.: United States General Accounting Office, 1993.
131. Intellectual Property and Human Rights: Is the Distinction Clear Now? An Assessment of Committee on Economic, Social and Cultural Rights - Thirty-fifth session - General Comment No. 17 (2005) on „the right of everyone to benefit from the protection of the moral and material interests resulting from any scientific, literary or artistic production of which he or she is the author. 3D: Trade, Human Rights, Equitable Economy Policy Brief 3, October 2006. Pieejams: http://www.3dthree.org/pdf_3D/3D_GC17_IPHR.pdf [aplūkots: 2010. gada 13. septembrī].
132. Jackson R.T. A Lockean Approach to the Compulsory Patent Licencing Controversy. *Journal of Technology, Law & Policy*, Vol 9, Issue 2, 2004, pp. 117-142, ISSN: 1087-6995.
133. Janis M.J. Patent Abolitionism. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 17, Issue 2, 2002, pp. 899 -952, ISSN: 0008-1221.
134. Jefferson T. Letter to Isaac MacPherson (1813). Pieejams: <http://www.red-bean.com/kfogel/jefferson-macpherson-letter.html> [aplūkots 2010. gada 22. decembrī].
135. Jensen R., Thursby M. Proofs and prototypes for sale: The licensing of university inventions. *American Economic Review*, Vol. 91, Issue 1, 2001, pp. 240-259, ISSN: 0002-8282.
136. Kahn A.E. Fundamental Deficiencies of the American Patent Law. *American Economic Review*, Vol. 3, 1940, pp. 475-491, ISSN: 0002-8282.
137. Kalsnavs K. *Intelektuālā īpašuma tiesības, kas iegūtas uz valsts budžeta finansētas zinātniskās darbības rezultātu*. Rīga, 2010. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Zinatne/Aktualitates/intelektualais_ipasums_%20petijums_060910.pdf [aplūkots: 28.07.2011].
138. Kaur A. Regulating Scientific Research: Intellectual Property Rights and the Norms of Science. *Northwestern University Law Review*, Vol. 94, 1999, pp. 77-152, ISSN:

0029-3571.

139. Kelli A. Improvement of the Intellectual Property System as a Measure to Enhance Innovation. *Juridica International*, Vol. 16, 2009, pp.114-125, ISSN: 1406-1082.
140. Kelli A. Some Issues of the Estonian Innovation and Intellectual Property Policy. *Juridica International*, Vol. 15, 2008, pp. 104-114, ISSN: 1406-1082.
141. Khan B.Z. An Economic History of Patent Institutions. Pieejams: <http://eh.net/encyclopedia/article/khan.patents> [aplūkots 2009. gada 18. oktobrī].
142. Kieff F.S. Coordination, Property, and Intellectual Property: An Unconventional Approach to Anticompetitive Effects and Downstream Access. *Emory Law Journal*, Vol. 56, 2006, pp. 327-438, ISSN: 1052-2850.
143. Kieff F.S. Property Rights and Property Rules for Commercializing Inventions. *Minnesota Law Review*, Vol. 58, 2001, pp. 697-754, ISSN: 0026-5535.
144. Kitch E.W. Japanese Patent System and U.S. Innovators. *New York University Journal of International Law and Politics*, Vol. 29, 1996, pp. 177-186, ISSN: 0028-7873.
145. Kitch E.W. Patents, Prospects, and Economic Surplus: A Reply. *Journal of Law and Economics*, Vol. 23, 1980, pp. 205-208, ISSN: 0022-2186.
146. Kitch E.W. The Nature and Function of the Patent System. *The RAND Journal of Economics*, Vol. 20, 1977, pp. 265-290, ISSN: 1756-2171.
147. Klug H. Comment: Access to essential medicines - Promoting human rights over free trade and intellectual property claims. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 481-492, ISBN: 978-0521603027.
148. Ko Y. An Economic Analysis of Biotechnology Patent Protection. *The Yale Law Journal*, Vol. 102, No. 3, 1992, pp. 777-804, ISSN: 0044-0094.
149. Kostylo J. Commentary on the Venetian Statute on Industrial Brevets (1474), 2008. Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/htdocs/data/commentary/i_1474/i_1474_com_288200795317.html [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī].
150. Kristapsons J., Tjuņina Ē., Kozlovskis M. Patentu statistika: Skats uz Latvijas zinātni. *Zinātnes Vēstnesis*, 2011. gada 20.jūnijs. Pieejams: http://www.lza.lv/index.php?option=com_content&task=view&id=1245&Itemid=361 [aplūkots: 31.07.2011], ISSN: 1407-6748.

151. Kuhlen R. Ethics and Law of Intellectual Property Knowledge and Information – Private Property or Common Good? A Global Perspective. Grām: *Ethics and Law of Intellectual Property: Current Problems in Politics, Science and Technology*. Ed. Lenk C., Hoppe N., Andorno R. Aldershot, England: Ashgate Publishing Limited, 2007, pp. 213-230, ISBN: 978-0754626985.
152. Lach S., Schankerman M. Incentives and invention in universities. *The Rand Journal of Economics*, Vol. 39, Issue 2, 2008, pp. 403-433, ISSN: 1756-2171.
153. Landes W.M., Posner R.A. *The Economic Structure of Intellectual Property Law*. Cambridge, Massachusetts, London: The Belknap Press of Harvard University Press, 2003, ISBN: 978-0674012042.
154. Lanjouw J.O., Schankerman M. Enforcing Intellectual Property Rights (2001). Pieejams: sticerd.lse.ac.uk/dps/ei/ei30.pdf [aplūkots 2010. gada 22. decembrī].
155. *Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības*. Autoru kolektīvs. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, ISBN: 9789984840192.
156. Lebedor S. van. The patenting behaviour of German professors 1990-2006. Entrepreneurship and innovation – organizations, institutions, systems and regions. Copenhagen, CBS, June 17-20, 2008. Pieejams: www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=3624&cf=29 [aplūkots 14.12.2011].
157. Lee N. Patent Eligible Subject Matter Reconfiguration and the Emergence of Proprietary Norms - The Patent Eligibility of Business Methods. *IDEA - The Journal of Law and Technology*, Vol. 45, 2004, pp. 321-360, ISSN: 0019-1272.
158. Leith P. *Software and Patents in Europe*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press, 2007, ISBN: 9780521868396.
159. Lemley M.A., Burk D.L. Policy Levers in Patent Law. *Virginia Law Review*, Vol. 89, 2003, pp. 1575-1696, ISSN: 00426601.
160. Lemley M.A., Lichtman D., Sampat B.N. What to do About Bad Patents. *Regulation Magazine*, Vol. 28, No. 4, 2005, pp. 10-13.
161. Lemley M.A. Ex Ante versus Ex Post Justifications for Intellectual Property. *University of Chicago Law Review*, Vol. 71, 2004, pp. 129-150, ISSN: 0041-9494.
162. Lemley M.A. The Myth of the Sole Inventor. *Michigan Law Review*, Vol. 110, 2012, pp. 709-760, ISSN: 0026-2234.

163. Lemley M.A. Rational Ignorance at the Patent Office. *Northwestern University Law Review*, Vol. 95, 2001, pp. 1495-1532, ISSN: 0029-3571.
164. Lemley M.A. Reconceiving Patents in the Age of Venture Capital. *The Journal of Small and Emerging Business Law*, Vol. 4, 2000, pp. 137-148, ISSN: 1095-869X.
165. Lemley M.A. The Economics of Improvement in Intellectual Property Law. *Texas Law Review*, Vol. 75, 1997, pp. 989-1084, ISSN: 0040-4411.
166. Ley B. Patent Rights and Access to Medicines: Are Patents Really the Only Barrier for Good Health Care in Developing Countries? Grām.: *Human Rights and Intellectual Property Rights. Tensions and Convergences*. Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, pp. 101-134, ISBN: 978-9004162907.
167. Lincoln A. Second lecture on discoveries and inventions. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 3, London, New York: Routledge, 2006, pp. 31-36, ISBN: 978-0415330879.
168. Lissoni F. et al. Academic Patenting in Europe: New Evidence from the KEINS Database. “Universities as Knowledge Environments of the Future,” Chalmers University, Göteborg, 11-12 December 2006. Pieejams: www.unibg.it/dati/bacheca/530/25058.pdf [aplūkots: 14.12.2011].
169. Locke J. *Two Treatises of Government*. London: A. Millar et al., 1764.
170. Long C. Patent Signals. *University of Chicago Law Review*, Vol. 69, 2002, pp. 625-680, ISSN: 0041-9494.
171. Looy B. van et al.. Entrepreneurial effectiveness of European universities: An empirical assessment of antecedents and trade-offs. *Research Policy*, Vol. 40, Issue 4, 2011, pp. 553–564, ISSN: 0048-7333.
172. Looy B. van, Callaert J., Debackere K. Publication and patent behaviour of academic researchers: conflicting, reinforcing or merely co-existing? *Research Policy*, Vol. 35, 2006, pp. 596–608, ISSN: 0048-7333.
173. Lotz P. Academic Patenting and the Professor’s Privilege. Entrepreneurship and innovation – organizations, institutions, systems and regions. Copenhagen, CBS, June 17-20, 2008. Pieejams: www2.druid.dk/conferences/viewpaper.php?id=6085&cf=32 [aplūkots: 14.12.2011].
174. Machlup F., Penrose E. The Patent Controversy in the Nineteenth Century. *The Journal of Economic History*, Vol. 10, No. 1, 1950, pp. 1-29, ISSN: 0022-0507.

175. Machlup F. *An Economic Review of the Patent System*. Washington, DC: US Government Printing Office, 1958.
176. MacLeod C. Concepts of invention and the patent controversy in Victorian Britain. Grām. *Technological change: methods and themes in the history of technology* Amsterdam: Harwood Academic Publishers, 1996 pp. 137-154, ISBN: 978-3718657926.
177. MacLeod C. *Inventing the Industrial Revolution: The English Patent System, 1660-1800*. New York, New Rochelle, Melbourne, Sidney: Cambridge University Press, 1988, ISBN: 978-0521893992.
178. MacPherson C.B. *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Clarendon Press, 1962, ISBN: 978-0195444018.
179. Mandich G. Venetian Patents (1450-1550). *Journal of the Patent Office Society*, Vol. 30, 1948, pp. 166-224, ISSN: 0882-9098.
180. Mansfield E., Schwartz M., Wagner S. Imitation Costs and Patents: An Empirical Study. *The Economic Journal*, Vol. 91, Issue 364, 1981, pp. 907-918, ISSN: 1468-0297.
181. Martin D.L. Reducing Anticipated Rewards from Innovation through Patents: Or Less Is More. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 351-358, ISSN: 00426601.
182. Meyer A.M., Pottelsberghe de la Potterie B. Turning science into business: A case study of a major European research university. *Science and Public Policy*, Vol. 35, Issue 9, 2008, pp. 669-679, ISSN: 0302-3427.
183. Matthews D. Intellectual Property Rights, Human Rights and Rights to Health. Grām.: *Intellectual Property And Human Rights: A Paradox*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2010, pp. 118-139, ISBN: 978-1848444478.
184. Maurer S.M. Inside the anticommons: Academic scientists' struggle to build a commercially selfsupporting human mutations database, 1999–2001. *Research Policy*, Vol. 35, 2006, pp. 839–853, ISSN: 0048-7333.
185. May C. Patents, universities and the provision of social goods in the information society. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13, No. 2 2006, pp. 289-304, ISSN: 1370-0049.
186. May C. The Venetian moment: new technologies, legal innovation and the institutional origins of intellectual property. Grām.: *Intellectual Property Rights:*

- Critical Concepts in Law*, Vol. 3. London, New York: Routledge, 2006, pp. 7-30, ISBN: 978-0415330879.
187. May C., Sell K.S. *Intellectual Property Rights: A Critical History*. London: Lynne Rienner Publishers, 2006, ISBN: 978-1588263636.
188. Mazzoleni R., Nelson R.R. The benefits and costs of strong patent protection: a contribution to the current debate. *Research Policy*, Vol. 27, 1998, pp. 273–284, ISSN: 0048-7333.
189. McFetridge D.G., Smith D.A. Patents, Prospects, and Economic Surplus: A Comment. *Journal of Law and Economics*, Vol. 23, 1980, pp. 197-204, ISSN: 0022-2186.
190. Menell P.S. Intellectual Property: General Theories. Grām.: *Encyclopaedia of Law and Economics*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2000, pp. 129-187, ISBN: 9781858989846.
191. Merges R.P. Institutions for Intellectual Property Transactions: The Case of Patent Pools. Berkeley Center for Law & Technology, University of California at Berkeley (1998). Pieejams: [http://www.law.berkeley.edu/files/pools\(1\).pdf](http://www.law.berkeley.edu/files/pools(1).pdf) [aplūkots 04.10.2012].
192. Merges R.P. Intellectual Property Rights and Bargaining Breakdown: The Case of Blocking Patents. *Tennessee Law Review*, Vol. 62, 1994, pp. 75-106, ISSN: 0040-3288.
193. Merges R.P. Of Property Rules, Coase and Intellectual Property. *Columbia Law Review*, Vol. 94, 1994, pp. 2655-2673, ISSN: 0010-1958.
194. Merges R.P. Rent Control in the Patent District: Observations on the Grady-Alexander Thesis. *Virginia Law Review*, Vol. 78, 1992, pp. 359-382, ISSN: 00426601.
195. Merges R.P., Nelson RR. On the Complex Economics of Patent Scope. *Columbia Law Review*, Vol. 90, 1990, pp. 839-916, ISSN: 0010-1958.
196. Meshbesh T.M. The Role of History in Comparative Patent Law. *Journal of The Patent and Trademark Office Society*, Vol. 78, No. 9, pp. 594-614, ISSN: 0882-9098.
197. Metron R.K. The Normative Structure of Science. Grām.: Metron RK. *The Sociology of Science*. Chicago: The University of Chicago Press, 1973, pp. 267-278, ISBN: 978-0226520926.

198. Meyer M. Academic patents as an indicator of useful research? A new approach to measure academic inventiveness. *Research Evolution*, Vol. 12, No 1, 2003, pp. 17-27, ISSN: 0958-2029.
199. Mian S.A. Assessing value-added contributions of university technology business incubators to tenant firms. *Research Policy*, Vol. 25, 1996, pp. 325–335, ISSN: 0048-7333.
200. Mill J.S. *Principles of Political Economy*, 2nd edition. London: John W. Parker, West Strand, 1849.
201. Mises von L. *Human Action: A Treatise on Economics*. Auburn, Alabama: Ludwig von Mises institute, 1998, ISBN: 978-0865976313.
202. Moser P. How Do Patent Laws Influence Innovation? Evidence from Nineteenth-Century World's Fair. *American Economic Review*, Vol. 95, 2005, pp. 1214-1236, ISSN: 0002-8282.
203. Mossoff A. Rethinking the Development of Patents: An Intellectual History, 1550-1800. *Hastings Law Journal*, Vol. 52, 2001, pp. 1255-1322, ISSN : 0149-9246.
204. Mott K. The Concept of Small Patent in European Legal Systems and Equivalent Protection under United States Law. *Virginia Law Review*, Vol. 49, Issue 2, 1963, pp. 232-261, ISSN: 00426601.
205. Mowery D.C, Nelson R., Sampat B., Ziedonis A. The growth of patenting and licensing by U.S. universities: an assessment of the effects of the Bayh–Dole act of 1980. *Research Policy*, Vol. 30, Issue 1, 2001. pp. 99-119, ISSN: 0048-7333.
206. Mowery D.C., Sampat B.N. University patents and patent policy debates in the USA, 1925–1980. *Industrial and Corporate Change*, Vol. 10, Issue 3, 2001, pp. 781-814, ISSN: 0960-6491.
207. Mowrey D.C., Ziedonis A.A. Numbers, Quality, and Entry: How Has the Bayh-Dole Act Affected U.S. University Patenting and Licensing? *NBER Innovation Policy & the Economy*, April 2001, Vol. 1 Issue 1, pp. 187-220, ISSN: 1531-3468.
208. Murray F., Stern S. Do formal intellectual property rights hinder the free flow of scientific knowledge? An empirical test of the anti-commons hypothesis. *Journal of Economic Behavior & Organization*, Vol. 63, 2007, pp. 648-687, ISSN: 0167-2681.
209. Nelson R. The market economy, and the scientific commons. *Research Policy*, Vol. 33, 2004, pp. 455-471, ISSN: 0048-7333.

210. Nelson R. The Simple Economics of Basic Scientific Research. *Journal of Political Economy*, Vol. 67, No. 3, 1959, pp. 297-306, ISSN: 0022-3808.
211. Nelson R.R. Intellectual Property Protection for Cumulative Systems Technology. *Columbia Law Review*, Vol. 94, 1994, pp. 2674-2677, ISSN: 0010-1958.
212. Nelson R.R. Linkages between the market economy and the scientific commons. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 121-138, ISBN: 978-0521603027.
213. Nicholas T. Cheaper Patents. *Research Policy*, Vol. 40, 2011, pp. 325–339, ISSN: 0048-7333.
214. Nordhaus W. *Invention, Growth, and Welfare: A Theoretical Treatment of Technological Change*. Cambridge: The MIT Press, 1969, ISBN: 978-0262140072.
215. Nozick R. *Anarchy, State, and Utopia*. New York: Basic Books, Inc., Publishers, 1974, ISBN: 978-0465097203.
216. Oddi A.S. Un-Unified Economic Theories of Patents - The Not-Quite-Holy Grail *Notre Dame Law Review*, Vol. 71, 1995, pp. 267-328, ISSN: 0745-3515.
217. OECD's Principles and Guidelines for Access to Research data from Public Funding. OECD, 2007. Pieejams: www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf [aplūkots: 18.12.2011].
218. Parchomovsky G., Wagner R.P. Patent Portfolios. *University of Pennsylvania Law Review*, Vol. 154, 2005, pp. 1-78, ISSN: 1545-7877.
219. Patents as a source of technological information in the technology transfer process. WIPO Intergovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore, Geneva, March 18, 2004. Pieejams: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_6/wipo_grtkf_ic_6_inf_4.doc [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
220. Pigou A.C. *The Economics of Welfare*. London: Macmillan and co., limited, 1920.
221. Pisuke H., Kelli A. Some Issues Regarding Entrepreneurial Universities and Intellectual Propertu. *Juridica International*, Vol. 12, 2007, pp. 161-172, ISSN: 1406-1082.
222. Plant A. The Economic Theory Concerning Patents for Inventions. *Economica, New Series*, Volume 1, Issue 1, 1934, pp. 30-51.

223. Poļakovs G. *Rūpnieciskā īpašuma īpašnieka tiesības*. Rīga: Biznesa augstskola Turība, 2001, ISBN: 9984-93780-1.
224. Posner R. Why There Are Too Many Patents in America. *The Atlantic*, July 12, 2012, ISSN: 1072-7825.
225. Prager F.D. History of Intellectual Property from 1545 to 1787. *Journal of Patent Office Society*, Vol. 26, 1944, pp. 711-760, ISSN: 0882-9098.
226. Radder H. A Deflationary, Neo-Mertonian Critique of Academic Patenting. Grām.: *EPSA Epistemology and Methodology of Science: Launch of the European Philosophy of Science Association*. Ed. Suárez M, Dorato M, Rédei M. Heidelberg: Springer, pp. 221-231, ISBN: 978-9048132621.
227. Radin M.J. *Reinterpreting Property*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1993, ISBN: 9780226702278.
228. Rafferty M. The Bayh–Dole Act and university research and development. *Research Policy*. Vol. 37, Issue 1, February 2008, pp. 29-40, ISSN: 0048-7333.
229. Rai A.K., Eisenberg R.S. Bayh-Dole Reform and the Progress of Biomedicine, *Law and Contemporary Problems*, Vol. 66, 2003, pp. 289-314, ISSN: 0023-9186.
230. Rai A.K. Fostering Cumulative Innovation in the Biopharmaceutical Industry: The Role of Patents and Antitrust. *Berkeley Technology Law Journal*, Vol. 16 Issue 2, 2001, pp. 813-853, ISSN: 0008-1221.
231. Rai A.K. Regulating Scientific Research: Intellectual Property Rights and the Norms of Science. *Northwestern University Law Review*, Vol. 94, 1999, pp. 77-152, ISSN: 0029-3571.
232. Raustiala K. Density and Conflict in International Intellectual Property Law. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 1021-1038, ISSN: 0197-4564.
233. Ravenshear A.F. *The industrial and commercial influence of the English patent system*. London: T. F. Unwin, 1908.
234. Reinert E.S. Johann Heinrich Gottlob von Justi - The Life and Times of an Economist Adventurer. Grām.: *The Beginnings of Political Economy: Johann Heinrich Gottlob von Justi*, ed. by JG Backhaus. Springer, 2008, pp. 33-75, ISBN: 978-0-387-09778-7.

235. Rhoten D., Powell W. Public Research Universities: From Land Grant to Federal Grant to Patent Grant Institutions. Grām.: *Knowledge Matters: The Public Mission of the Research University*, New York, Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2011, pp. 319-345, ISBN: 978-0-231-15114-6.
236. Riis T. *Intellectual Property Law in Denmark*. 2. Ed. The Netherlands: Kluwer Law International, 2009, ISBN: 978-9041140371.
237. Ritter D.S. Switzerland's Patent Law History. *Fordham Intellectual Property, Media and Entertainment Law Journal*, Vol. 14, 2004, pp. 463-496, ISSN: 1079-9699.
238. Rogers J.E.T. On the Rationale and Working of the Patent Laws. *Journal of the Statistical Society of London*, Vol. 26, No. 2, 1863, pp. 121-142, ISSN: 0959-5341.
239. Rozenfelds J. *Intelektuālais īpašums. Otrais, labotais un papildinātais izdevums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2008, ISBN: 9789984408316.
240. Sampat B.N., Mowery D.C., Ziedonis A.A. Changes in University Patent Quality After the Bayh–Dole Act: A Re-examination. *International Journal of Industrial Organization*, Vol. 21, Issue 9, 2003, pp. 1371-1390, ISSN: 0167-7187.
241. Saragossi S., Pottelsberghe B van. What Patent Data Reveal about Universities: The Case of Belgium. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 28, 2003, p. 47-51, ISSN: 0892-9912.
242. Say J.B. A Treatise on Political Economy, or the production, distribution and consumption of wealth. Philadelphia: Grigg & Elliot, 1843.
243. Saymore S.B. The Teaching Function of Patents. *Notre Dame Law Review*, Vol. 85, 2009, pp. 101-147, ISSN: 0745-3515.
244. Scherer F.M., Harhoff D. Technology policy for a world of skewdistributed outcomes. *Research Policy*, Vol. 29, 2009, pp. 559-566, ISSN: 0048-7333.
245. Scherer F.M. *Industrial Market Structure & Economic Performance*. Chicago: Rand McNally & Co, 1980, isbn: 978-0395357149.
246. Scherer M. Firm Size, Market Structure, Opportunity, and the Output of Patented Inventions. *American Economic Review*, Vol. 55, 1965. pp. 1097-1125, ISSN: 0002-8282.
247. Schumpeter J.A. The Fundamental Phenomenon of Economic Development. Grām.: *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit,*

- Interest, and the Business Cycle*. New York: Oxford University Press, 1961, ISBN: 978-0878556984.
248. Scotchmer S. *Innovation and Incentives*. Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press, 2004, ISBN: 978-0-262-19515-7.
249. Scotchmer S. Standing on the Shoulders of Giants: Cumulative Research and the Patent Law. *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 5, No. 1, 1991, pp. 29-41, ISSN: 0895-3309.
250. Seville C. *EU Intellectual Property Law and Policy*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2009, ISBN: 978-1-8472-0123-2.
251. Shane S. *Academic Entrepreneurship: University Spin-offs and Wealth Creation*. Edward Elgar: Cheltenham, UK/Northampton, 2004, ISBN: 978-1845422219.
252. Shane S. Selling university technology: patterns from MIT. *Management Science*, Vol. 48, 2002, pp. 122–137, ISSN: 0025-1909.
253. Shavell S., Ypersele T. van. Rewards versus Intellectual Property Rights. *The Journal of Law and Economics*, Vol. 44, 2001, pp. 525-547, ISSN: 0022-2186.
254. Sherman B., Bently L. *The Making of Modern Intellectual Property Law The British Experience, 1760-1911*, 3rd edition. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2003, ISBN: 9780521057134.
255. Shiffrin S.V. The Incentives Argument for Intellectual Property Protection. Grām.: *Intellectual Property and Theories of Justice*, ed. by A Gosseries. Macmillan Publishers Limited, 2008, pp. 94-105, ISBN: 978-0230285026.
256. Smith A. *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*. London: T. Nelson and Sons, Patersonter Row, 1864.
257. Stallman R.M. *Free Software, Free Society*. Boston: GNU Press, 2002, ISBN: 978-1441436207.
258. Stedman J.C. Invention and Public Policy. *Law & Contemporary Problems*, Vol. 12, 1947, pp. 649-679, ISSN: 0023-9186.
259. Straus J. Design Protection for Spare Parts Gone in Europe? Proposed Changes to the EC Directive: The Commission’s Mandate and its Doubtful Execution. *European Intellectual property Law review*, Vol. 27, 2005, pp. 391-398, ISSN: 0142-0461.
260. Streckx S. The Moral Jusitifiability of Patents. *Ethical Perspectives: Journal of the European Ethics Network*, Vol. 13 No. 2, 2006, 249-265, ISSN: 1370-0049.

261. Suthersanen U. Incremental inventions in Europe: a legal and economic appraisal of second tier patents. *The Journal of Business Law*, 2001, pp. 319-343, ISSN: 0021-9460.
262. Tabarrok A. Patent Theory versus Patent Law. *Contributions to Economic Analysis & Policy*, Vol 1, Issue 1, 2002, pp. 1-24, ISSN: 1538-0645.
263. Taussig FW. *Inventors and money-makers: Lectures on some relations between economics and psychology delivered at Brown University in connection with the celebration of the 150th anniversary of the foundation of the university*. New York: Macmillan, 1915.
264. Tech.view: Patent nonsense. *The Economist*. Feb 5th 2010. Pieejams: <http://www.economist.com/node/15479680> [aplūkots: 2010. gada 22. decembrī], ISSN: 0013-0613.
265. Thursby J., Fuller A.W., Thursby M. US faculty patenting: Inside and outside the university. *Research Policy*, Vol. 38, 2009, pp. 14-25, ISSN: 0048-7333.
266. Thursby J., Kemp S. Growth and productive efficiency of university intellectual property licensing. *Research Policy*, Vol. 31, 2002, pp. 109-124, ISSN: 0048-7333.
267. Thursby J.C., Jensen R., Thursby M.C. Objectives, characteristics and outcomes of university licensing: a survey of major U.S. universities. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 26, 2001, pp. 59–72, ISSN: 0892-9912.
268. Torremans P.L.C. Is Copyright a Human Right? *Michigan State Law Review*, 2007, pp. 271-291, ISSN: 0026-2234.
269. Tully J. *A Discourse on Property: John Locke and his Adversaries*. Cambridge: Cambridge University Press, 1980, ISBN: 9780521228305.
270. Turner D.F. The Patent System and Competitive Policy. *New York University Law Review*, Vol. 44, 1969, pp. 450-476, ISSN: 0028-7881.
271. *Turning Science into Business: Patenting and Licensing at Public Research Organisations*. Paris: Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD), 2003, ISBN: 9789264105928.
272. Ullrich H. Expansionist intellectual property protection and reductionist competition rules: A TRIPS perspective. Grām.: *International Public Goods and Transfer of Technology under a Globalized Intellectual Property Regime*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 726-757, ISBN: 978-0521603027.

273. Valentin F., Jensen R. Effects on academia-industry collaboration of extending university property rights. *Journal of Technology Transfer*, Vol. 32, Issue 3, 2007, pp. 251-276, ISSN: 0892-9912.
274. Vaughn K.I. John Locke's Theory of Property: Problems of Interpretation. *Literature of Liberty: A Review of Contemporary Liberal Thought*, Vol. 3, No. 1, 1980.
275. Vaver D. Intellectual property: the state of the art. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol.1. London, New York: Routledge, 2006, pp. 33-48, ISBN: 978-0415330879.
276. Verspagen B. University Research, Intellectual Property Rights And European Innovation Systems. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 20, No. 4, 2006, pp. 607-632, ISSN: 1467-6419.
277. Wagner R.P. Information wants to be free: Intellectual property and the mythologies of control. Grām.: *Intellectual Property Rights: Critical Concepts in Law*, Vol. 5. London, New York: Routledge, 2006, pp. 329-368, ISBN: 978-0415330879.
278. Wagner S.M. *Economic Analyses of the European Patent System*. Wiesbaden: Deutscher Universitäts-Verlag, 2006, ISBN: 978-3-8350-0220-3.
279. Waldron J. *The Right to Private Property*. Oxford: Clarendon Press, 2002, ISBN: 978-0-19-823937-8.
280. Walterscheid E.C. The Early Evolution of the United States Patent Law: Antecedents. *Journal of the Patent and Trademark Office Society*, Vol. 78, 1996, pp. 77-107, ISSN: 0882-9098.
281. Weisbrod A., Asch E. *Mission and Money: Understanding the University*. Cambridge, New York, Melbourne: Cambridge University Press, 2008, pp. 149-161, ISBN: 978-0521515108.
282. Williams-Jones B., Ozdemir V. Enclosing the “Knowledge Commons”: Patenting Genes for Disease Risk and Drug Response at the University–Industry Interface. Grām.: *Ethics and Law of Intellectual Property: Current Problems in Politics, Science and Technology*. Ed. Lenk C, Hoppe N, Andorno R. Aldershot, England: Ashgate Publishing Limited, 2007, pp. 144-145, ISBN: 978-0754626985.
283. Wong M.W.S. Toward an Alternative Normative Framework for Copyright: From Private Property to Human Rights. *Cardozo Arts and Entertainment Law Journal*, Vol. 26, 2009, pp. 775-844, ISSN: 0736-7694.

284. Wright B.D. The Economics of Incentives: Patents, Prizes, and Research Contracts. *American Economic Review*, Vol. 73, No. 4, 1983, pp. 691-707, ISSN: 0002-8282.
285. Yu P.K. Reconceptualising Intellectual Property Interests in a Human Rights Framework. *University of California Davis Law Review*, Vol. 40, 2007, pp. 1039-1150, ISSN: 0197-4564.
286. Yu P.K. Ten Common Questions about Intellectual Property and Human Rights. *Georgia State University Law Review*, 23, 2007, pp. 709-754, ISSN: 8755-6847.
287. Zoulay P., Ding W., Stuart T. The determinants of faculty patenting behavior: demographics or opportunities? *Journal of Economic Behavior and Organization*, Vol. 63, Issue 4, 2007, pp. 599 -623, ISSN: 0167-2681.

Normatīvie akti

1. Vispārējā cilvēktiesību deklarācija. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 1.–7. lpp
2. Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām. Grām.: Cilvēka tiesības. Starptautisko līgumu krājums. 1. sējums (Pirmā daļa). Universālie līgumi. Apvienotās nācijas: Ņujorka un Ženēva, 1994, 8–19. lpp
3. Par 1950. gada 4.novembra Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju un tās 1., 2., 4., 7. un 11.protokolu. *Latvijas Vēstnesis*. 1997.g. 13.jūnijs, Nr. 143.
4. Par Latvijas Republikas līdzdalību starptautiskajās konvencijās par rūpnieciskā īpašuma aizsardzību: LR Ministru padomes 11.06.1993. lēmums Nr. 301, konvencijas teksts nav publicēts. Pilns Patetnu kooperācijas līguma teksts pieejams: <http://www.lrpv.lv/dl/pdf/pct.pdf> [aplūkots: 2010. gada 25. decembrī].
5. Par 1973. gada 5. oktobra Konvenciju par Eiropas patentu piešķiršanu (Eiropas patentu Konvencija), 2000. gada 17. oktobra Vienošanās par Konvencijas par Eiropas patentu piešķiršanu 65. panta piemērošanu un 2000. gada 29. novembra Grozījumiem 1973. gada 5. oktobra Konvencijā par Eiropas patentu piešķiršanu (Eiropas patentu Konvencija): *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 13. maijs, nr. 43.
6. 1994. gada 15. aprīļa Marakešas līguma par Pasaules Tirdzniecības organizācijas dibināšanu 1C pielikums "Līgums par ar tirdzniecību saistītajiem intelektuālā īpašuma

- aspektiem" (TRIPS līgums): LR starptautiskais līgums. *Latvijas Vēstnesis*, 1998. 29. decembris, nr. 387, publicēts daļēji. Pilns teksts pieejams: www.lrpv.lv/dl/pdf/TRIPS_lig.pdf [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
7. Par Lisabonas līgumu, ar ko groza Līgumu par Eiropas Savienību un Eiropas Kopienas dibināšanas līgumu. *Latvijas Vēstnesis*. 2008. gada 8. maijs, Nr. 82
 8. Eiropas Parlamenta un Padomes 1996. gada 23. jūlija regula (EK) Nr. 1610/96 par papildu aizsardzības sertifikāta ieviešanu attiecībā uz augu aizsardzības līdzekļiem, *Oficiālais Vēstnesis L 198 , 08/08/1996 Lpp. 0030 – 0035*.
 9. Padomes 1992.gada 18.jūnija regula (EEK) Nr.1768/92 par papildu aizsardzības sertifikāta izstrādi zālēm *Oficiālais Vēstnesis L 182 , 02/07/1992 Lpp. 0001 – 0005*
 10. Patentu likums: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 27. februāris, Nr. 34
 11. Zinātniskās darbības likums: LR likums. *Latvijas vēstnesis*, 2005. 5. maijs, Nr. 70.
 12. Komercedarbības atbalsta kontroles likums. LR likums, *Latvijas vēstnesis*, 2002. 28. decembris, Nr. 189.
 13. Autortiesību likums: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 2000. 27. aprīlis, Nr. 148/150
 14. Augstskolu likums: LR likums. *Latvijas vēstnesis*, 1995. 17. novembris, Nr. 179.
 15. Patentu likums: LR likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1995. 19. aprīlis, Nr. 60.
 16. Ministru kabineta noteikumi Nr. 752 "Noteikumi par darbības programmas "Uzņēmējdarbība un inovācijas" papildinājuma 2.1.1.1.aktivitāti "Atbalsts zinātnei un pētniecībai"": Ministru kabineta noteikumi, *Latvijas vēstnesis* 2009. 31. jūlijs, Nr. 121.
 17. Noteikumi par darbības programmas "Uzņēmējdarbība un inovācijas" papildinājuma 2.1.2.4.aktivitāti "Augstas pievienotās vērtības investīcijas": Ministru kabineta noteikumi Nr. 200, *Latvijas Vēstnesis*, 2009. 13. marts, Nr. 41.
 18. Noteikumi par darbības programmas "Uzņēmējdarbība un inovācijas" papildinājuma 2.1.2.2. aktivitātes "Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde" 2.1.2.2.1. apakšaktivitāti "Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde" un 2.1.2.2.3. apakšaktivitāti "Jaunu produktu un tehnoloģiju izstrāde – atbalsts rūpnieciskā īpašuma tiesību nostiprināšanai": Ministru kabineta noteikumi Nr. 834, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 4. novembris, Nr. 171.
 19. Tirdzniecības orientēto pētījumu projektu finansējuma sadales kārtība: Ministru kabineta noteikumi Nr.72, *Latvijas Vēstnesis*, 2008. 21. februāris, Nr. 29.

20. Noteikumi par valsts nodevu par izgudrojumu tiesisko aizsardzību: Ministru kabineta 2007. gada 4. decembra noteikumi Nr. 824, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 7. decembris, Nr. 197.
21. Noteikumi par budžetu izdevumu klasifikāciju atbilstoši funkcionālajām kategorijām: Ministru kabineta noteikumi Nr. 934, *Latvijas Vēstnesis*, 2005. 16. decembris, 201.
22. Komisijas ieteikums par intelektuālā īpašuma pārvaldību zināšanu nodošanas darbībās un par prakses kodeksu universitātēm un citām sabiedriskām pētniecības iestādēm, Nr. K(2008) 1329 (2008/416/EK), 2008. gada 10. aprīlis.
23. American Declaration of the Rights and Duties of Man, O.A.S. Res. XXX, adopted by the Ninth International Conference of American States (1948). Pieejams: <http://www1.umn.edu/humanrts/oasinstr/zoas2dec.htm> [aplūkots: 2010. gada 26. oktobrī].
24. Committee on Economic, Social and Cultural Rights - Thirty-fifth session - General Comment No. 17 (2005) on The Right of Everyone to Benefit from the Protection of the Moral and Material Interests Resulting from any Scientific, Literary or Artistic Production of Which he or she is the Author. Adopted on 21 November 2005. Pieejams: http://portal.unesco.org/culture/en/files/30545/11432142221comment_en.pdf/comment_en.pdf [aplūkots: 2010. gada 13. septembrī].
25. Intellectual Property Rights and Human Rights, U.N. Sub-Commission on Human Rights Resolution 2000/7. Pieejams: <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/0/c462b62cf8a07b13c12569700046704e?Opendocument> [aplūkots 29.01.2012].
26. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (Vācijas Pamatlikums). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html> [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī].
27. ASV Konstitūcija. *Latvijas Vēstnesis*, 1997. 4. jūlijs, Nr. 171/174.
28. Venetian Statute on Industrial Brevets (1474). Pieejams: http://www.copyrighthistory.org/cgi-bin/kleioc/0010/exec/ausgabe/%22i_1474%22, [aplūkots: 2009. gada 10. oktobrī].
29. Statute of Monopolies (1623). Pieejams: <http://www.statutelaw.gov.uk/content.aspx?activeTextDocId=1518308> [aplūkots: 2012. gada 6. oktobrī].
30. Patents Act 1995 (Nīderlandes patentu likums). Pieejams:

- <http://www.ivir.nl/legislation/nl/patentact1995.html> [aplūkots: 2010. gada 1. oktobrī].
31. Code de la Propriété Intellectuelle (Francijas Intelektuālā īpašuma kodekss). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=5563> [aplūkots : 2010. gada 1. oktobrī].
 32. Loi sur les brevets d'invention du 28 mars 1984, modifiée en dernier lieu le 28 janvier 1997 (Beļģijas Patentu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=402> [aplūkots: 2010. gada 1. oktobrī].
 33. Patents Act, 1992, Number 1 of February 27, 1992 (Īrijas Patentu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=2289>[aplūkots: 2010. gada 3. oktobrī].
 34. Law No. 1733/1987 Technology transfer, inventions, and technological innovation as amended by Art. 18 of Law No. 1739/1987 (Grieķijas Tehnoloģiju pārneses, izgudrojumu un tehniskās inovācijas likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1794> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 35. Ley N° 11/1986, de 20 de marzo de 1986, por la que se aprueba la Ley de Patentes de Invención y Modelos de Utilidad (Spānijas Patentu un lietderīgo modeļu likums). Pieejams: <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=1372> [aplūkots: 2010. gada 1. oktobrī].
 36. Act on inventions at public research institutions (Dānijas Publiskās pētniecības iestāžu izgudrojumu likums). Pieejams: <http://en.fi.dk/acts/act-on-inventions-at-public-researchinstitutions/LBK%20210%20af%2017%20%20marts%202009%20UK%2022042009.pdf> [aplūkots: 25.10.2011].
 37. *Stevenson-Wydler Technology Innovation Act*, Pub. L. No. 96-480, pieejams: <http://www.csrees.usda.gov/about/offices/legis/techtran.html>, [aplūkots: 31.07.2011].
 38. 35 U.S.C. Chapter 18 - Patent Rights in Inventions Made With Federal Assistance. Pieejams: <http://uscode.house.gov/download/pls/35C18.txt> [aplūkots: 26.03.2012].
 39. Gesetz über Arbeitnehmererfindungen (Vācijas Darba ņēmēju izgudrojumu likums). Pieejams: <http://www.gesetze-im-internet.de/arbnerfg/> [aplūkots: 25.10.2011].
 40. The Act on the Right in Inventions made at Higher Education Institutions (Somijas likums par tiesībām uz augstākās izglītības iestāžu radītajiem izgudrojumiem augstākās izglītības iestāžu darbiniekiem), 369/2006, 19 May 2006. Pieejams: www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/.../en19670656.pdf [aplūkots: 22.12.2011].

41. America Invents act (September 16, 2011). Pieejams: <http://judiciary.house.gov/issues/Patent%20Reform%20PDFS/112hr1249eh.pdf> [aplūkots: 27.01.2012].
42. Lag (1949:345) om rätten till arbetstgares uppfinningar, 1949-06-18 (Zviedrijas likums par tiesībām uz darbinieku izgudrojumiem). Pieejams: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/19490345.htm>, [aplūkots: 29.01.2012].

Juridiskā prakse

1. Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieļaujamības lēmumu lietā: 28743/03 *Melnychuk v. Ukraine*.
2. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 73049/01 *Anheuser-Busch Inc. v. Portugal*.
3. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā: 65731/01 *Stec and Others v. the United Kingdom*.
4. Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedums lietā: 19589/92 *British-American Tobacco Ltd v. The Netherlands*.
5. Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieļaujamības lēmums lietā: 12633/87 *Smith Kline & French Lab. LTD. v. Netherlands*.
6. Satversmes tiesas 2010. gada 19. jūnija spriedums lietā Nr. 2010-02-01, *Latvijas Vēstnesis*, 2010. 28. jūnijs, Nr. 100.
7. Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-01-01, *Latvijas Vēstnesis*, 2007. 14. jūnijs, Nr. 95.
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta 2010.gada 7.jūlija rīcības sēdes lēmums lietā SKC – 792/2010.
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010.gada lēmums lietā PAC-1769.
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2010. gada lēmums lietā PAC-1773.
11. LR Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2002. gada 9. janvāra spriedums lietā PAC-40.
12. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2011. gada 27. janvāra spriedums lietā C-492/2.
13. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 23.marta lēmums lietā C-

- 1042/17.
14. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 23.marta lēmums lietā C-0893/17.
 15. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesu kolēģijas 2010.gada 5.maija spriedums lietā C – 1364/17.
 16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas 2008. gada lēmums lietā PAC-0202.
 17. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2006. gada 22. novembra spriedums lietā C-2867/17.
 18. Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2000. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. C-1350/2.
 19. Vācijas Federālā konstitucionālā tiesa spriedumā lietā: *Klinische Versuche*, BVerfG, 1 BvR 1864/95 vom 10.5.2000, Pieejams: http://www.bverfg.de/entscheidungen/rk20000510_1bvr186495.html [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī].
 20. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Continental Paper Bag Co. v. Eastern Paper Bag Co.*, 210 U.S. 405, (1908) Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/210/405/> [aplūkots: 2010. gada 15. septembrī].
 21. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Mazer v. Stein*, 347 U.S. 201, (1954). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/347/201/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 22. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Kewanee Oil Co. v. Bicron Corp.*, 416 U.S. 470, 481 (1974). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/416/470/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 23. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Bonito Boats, Inc. v. Thunder Craft Boats, Inc.* 489 U.S. 141, 152 (1989). Pieejams: <http://caselaw.lp.findlaw.com/cgi-bin/getcase.pl?court=US&vol=489&invol=141> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 24. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Festo Corp. v. Shoketsu Kinzoku Kogyo Kabushiki Co.*, 535 U.S. 722, 730-731 (2002). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/535/722/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
 25. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *The Incandescent Lamp Patent*, 159 U.S. 465 (1895). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/159/465/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

26. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Brenner v. Manson*, 383 U. S. 519 (1966).Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/383/519/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
27. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *O'Reilly v. Morse*, 56 U.S. 15 How. 62 62 (1853). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/56/62/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
28. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *The Telephone Cases*, 126 U.S. 1 (1888). <http://supreme.justia.com/us/126/1/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
29. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Tilghman v. Proctor*, 125 U.S. 136 (1888). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/125/136> [aplūkots: 29.01.2012].
30. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Rubber-Tip Pencil Company v. Howard*, 87 U.S. 20 Wall. 498 498 (1874). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/87/498/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
31. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Graver Tank & Mfg. Co. v. Linde Air Products Co.*, 339 U.S. 605 (1950). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/339/605/case.html> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
32. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Westinghouse v. Boyden Power Brake Co.*, 170 U.S. 537 (1898). Pieejams: <http://supreme.justia.com/us/170/537/> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
33. ASV Augstākās tiesas spriedums lietā: *Bilski v. Kappos*. Pieejams: www.supremecourt.gov/opinions/09pdf/08-964.pdf [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
34. ASV Federālās Apelācijas apgabaltiesas spriedums lietā: *Texas Instruments Inc v. United States International Trade Commission*, 805 F.2d 1558. <http://openjurist.org/805/f2d/1558> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
35. ASV Federālās Apelācijas apgabaltiesas spriedums lietā: *Paulik v. Rizkalla*, 760 F.2d 1270, 1276 (Fed. Cir. 1985). Pieejams: <http://openjurist.org/760/f2d/1270/paulik-v-rizkalla-n> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
36. ASV 2. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Borg-Warner Corporation v. ParagonGear Works Inc*. 355 F.2d 400. Pieejams: <http://openjurist.org/355/f2d/400/borg-warner-corporation-v-paragon-gear-works-inc> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].

37. ASV 2. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Hybritech Inc. v. Monoclonal Antibodies, Inc.*, 802 F.2d 1367. Pieejams: <http://openjurist.org/849/f2d/1446> [aplūkots: 2010. gada 12. decembrī].
38. ASV 7. apriņķa apgabaltiesas spriedums lietā: *Roberts v. Sears Roebuck & Co*, 723 F.2d 1324 (7th Cir. 1983). Pieejams: <http://openjurist.org/697/f2d/796/roberts-v-sears-roebuck-and-company>. [Aplūkots 2011. gada 2. janvārī].
39. Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 1173/97(OJ 1999, 609).
40. Eiropas patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 19/90 (OJ 1990, 176).
41. Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: D11/91(OJ 1995, 721).
42. Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 1465/07. Pieejams: <http://legal.european-patent-office.org/dg3/biblio/t071465eu1.htm> [aplūkots: 2010. gada 29. decembrī].
43. Eiropas Patentu iestādes Apelācijas padomes lēmums lietā: T 1063/06 (OJ 2009, 615).